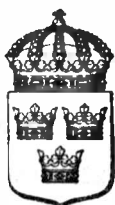

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 15

ANDRA KAMMAREN

1964

7—8 april

Debatter m. m.

Tisdagen den 7 april

Svar på frågor av:	Sid.
herr Börjesson i Falköping ang. statlig export av vapen	3
herr Svenning ang. en gemensam bostadsförmedling för Malmö stad och de närmaste randkommunerna	4
Interpellation av herr Holmberg ang. övertalig maskinpersonal vid statens järnvägar	6

Onsdagen den 8 april fm.

Meddelande ang. plena den 8 och 10 april.....	8
Utrikes- och handelspolitisk debatt.....	8
Meddelande ang. plena den 15 och 17 april	84
Interpellation av herr Nilsson i Tvärålund ang. lokaliseringpolitiken ur försvarssynpunkt.....	84

Onsdagen den 8 april em.

Utrikes- och handelspolitisk debatt (forts.)	86
Tullen på vissa varor från u-länderna, m. m.	96
Åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet.....	101
Utbetalning av folkpension utan ansökan.....	111
Ersättning från allmän försäkringskassa för avvänjning från tobaks- bruk.....	114
Ändring i vattenlagen m. m.	117
Lagstiftning rörande avgiftsbelagda trafikanläggningar.....	119
Åtgärder för att förebygga att renar överköres av tåg.....	127
Utvidgade reserabatter för folkpensionärer m. fl.	130
Anpassningsproblemen i arbetslivet.....	136
Åtgärder till förmån för rörelsehindrade.....	138
Avdrag för nedsatt skatteförmåga, m. m.	142

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 8 april em.	Sid.
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 22, beträffande tullen på vissa varor från u-länderna, m. m.	96
— nr 24, ang. åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet	101
<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 24, om utredning rörande obligatorisk semester mellan jul och nyår	111
— nr 25, om avskaffande av städernas auktionsmonopol	111
— nr 26, om utbetalning av folkpension utan ansökan	111
— nr 28, ang. service- och vårdpersonalens arbetstidsförhållanden.	114
— nr 29, om ersättning från allmän försäkringskassa för avvänjning från tobaksbruk.	114
— nr 30, om kompensation för obekväm arbetstid.	116
<i>Tredje lagutskottets</i> utlåtande nr 12, ang. begreppet tjänstevikt i vägtrafikförordningen.	116
— nr 13, ang. interimslicenser och interimsskyltar för motorfordon	117
— nr 14, om ändring i vattenlagen, om utbyggnad av vattenvården och ang. förvaringen av petroleumprodukter i underjordisk cistern	117
— nr 15, om vissa föreskrifter för gångtrafikanter och ang. föreskrift att barn i grupp skall gå på vägens högra sida.	119
— nr 16, ang. högsta tillåtna axel- och boggietryck för motorfordon	119
— nr 17, om lagstiftning rörande avgiftsbelagda trafikanläggningar.	119
<i>Allmänna beredningsutskottets</i> utlåtande nr 8, om åtgärder för att förebygga att renar överköres av tåg.	127
— nr 9, om utvidgade reserabatter för folkpensionärer m. fl., om utvidgning av statens järnvägars rabatter för folkpensionärer, ang. buss- och flygresor för värnpliktiga samt ang. statens järnvägars rabattresor för studerande, militärer och pensionärer	130
— nr 10, om undersökning av boxningens skadeverkningar	136
— nr 11, ang. språkstudier i samband med arbete utomlands.	136
— nr 12, ang. anpassningsproblemen i arbetslivet	136
— nr 13, om åtgärder till förmån för rörelsehindrade.	138
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 20, om ändring i kommunalskattelagen, m. m.	142

Tisdagen den 7 april

Kl. 16.00

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes av herr förste vice talmannen.

§ 1

Justerades protokollet för den 1 innevarande april.

§ 2

Herr förste vice talmannen meddelade, att herr Björkman enligt till kammaren inkommet läkarintyg vore sjukskriven under tiden den 6—den 12 innevarande april.

Herr Björkman beviljades ledighet från riksdagsgöromålen under angivna tid.

§ 3

Herr förste vice talmannen tillkännagav, att till kammaren överlämnats Kungl. Maj:ts skrivelse, nr 143, angående muntligt meddelande till riksdagen.

Av denna skrivelse, som nu föredrogs och lades till handlingarna, inhämtades, att Kungl. Maj:t prövat lämpligt, att i den i § 56 riksdagsordningen stadgade ordning till riksdagen gjordes meddelande rörande Sveriges utrikes- och handelspolitik, ävensom förordnat, att meddelandet skulle framföras i andra kammaren av ministern för utrikes ärendena Nilsson och i första kammaren av statsrådet och chefen för handelsdepartementet Lange.

Herr förste vice talmannen tillkännagav, att ifrågasvarande meddelande komme att lämnas vid början av kamrarnas sammanträden onsdagen den 8 innevarande april kl. 10.00.

§ 4

Svar på fråga ang. statlig export av vapen

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE, som yttrade:

Herr talman! Herr Börjesson i Falköping har frågat om det är lämpligt att svenskt statligt företag bedriver export av vapen. Tillstånd till sådan export ges av handelsdepartementet varför det ankommer på mig att svara.

Såsom framhållits i tidigare interpellationssvar, bl. a. av statsministern, anses en inhemsk krigsmaterielproduktion vara nödvändig ur beredskapssynpunkt. En betingelse för den svenska industriens höga tekniska standard på detta område är att viss export tillåts. Detta gäller i lika hög grad den enskilda som den statliga krigsmaterielindustrien. Det finns ej någon anledning att här tillämpa särskilda regler för statliga företag. Vid tillståndsgivningen tas givetvis hänsyn till förhållandena i köparlandet.

Vidare anförde:

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för handelsdepartementet få framföra ett tack för det snabba svaret på min enkla fråga. Anledningen till att jag ställde frågan var ett uttalande av generaldirektören för försvarets fabriksverk i senaste numret av Industria. I detta uttalande framhölls bl. a. önskvärdheten av en ökad statlig tillverkning och därmed också en ökad export av krigsmateriel. En ökad exportförsäljning tjänar på det viset indirekt det svenska försvaret. Jag skall

Svar på fråga ang. en gemensam bostadsförmedling för Malmö stad och de närmaste randkommunerna

av helt naturliga skäl inte närmare beröra de ytterligare synpunkter som anfördes beträffande de fördelar som är förknippade med en ökad krigsmaterieltillverkning, möjliggjord genom bearbetning av utlandsmarknaden.

Jag vill, herr talman, inte på något sätt ifrågasätta att en ökad statlig krigsmaterieltillverkning kan innebära ekonomiska fördelar, men man får inte bortse från att det här är fråga om ett mycket känsligt avvägningsproblem. Det kan naturligtvis ifrågasättas om det inte ur landets intresse vore att föredra att ett statligt företag icke bedriver någon större export av vapen. Det ställer sig kanske något annorlunda om det är fråga om export från enskilda företag, visserligen mot licens enligt de regler som gäller för utförsel av krigsmateriel, än om det är fråga om en rent statlig tillverkning och export. Om det blir en ökning av krigsmaterieltillverkningen i och för en ökning av exporten, förutsätter jag att frågan underkastas riksdagens insyn och bestämmande. Därmed får ju också riksdagen tillfälle att pröva hur angelägen en sådan export är.

En omfattande export av krigsmateriel är i alla avseenden ett mycket känsligt problem, och det kan inte bortses ner att det är statsmakterna som i sista hand har att ta ansvaret för dylika åtgärder.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Får jag bara upplysa herr Börjesson om att det för det första under senare år inte förekommit någon ökning av totalexporten av krigsmateriel och för det andra — vilket kanske herr Börjesson inte har sig bekant — att riksdagens konstitutionsutskott varje år får en redogörelse för omfattningen av de ärenden som varit under behandling i krigsmaterielinspektionen under handelsdepartementet och att sålunda riksdagen redan har den

kontroll som herr Börjesson efterlyser. För det tredje, herr talman, vill jag upprepa, att om vi skall ha en i statlig regi driven krigsmaterieltillverkning, så bör den inte möta andra förutsättningar och arbeta under andra villkor än den enskilda industrien.

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för det tillägg han gjort, särskilt för upplysningen att det inte varit någon ökning av krigsmaterielexporten.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5**Svar på fråga ang. en gemensam bostadsförmedling för Malmö stad och de närmaste randkommunerna**

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet JOHANSSON, som yttrade:

Herr talman! Herr Svenning har frågat, om jag vill medverka till bildandet av en gemensam bostadsförmedling för Malmö stad och de närmaste randkommunerna.

1962 års bostadsförmedlingsutredning har till uppgift att utreda frågor rörande bostadsförmedlingens organisation och principer. I tilläggsdirektiv den 29 november 1963 anförde jag bl. a., att det synes angeläget att möjligheter skyndsamt skapas för att förstå kommuner, vilka ingår i ett område som kan anses utgöra en enhet i bostadsförsörjningshänseende, att anordna gemensam bostadsförmedling för hela området. Förutom Storstockholm, som särskilt nämndes i tilläggsdirektiven, finns en rad exempel på bostadsförsörjningsområden, som sträcker sig över mer än en kommun. Utredningens uppdrag gäller bostadsförmedlingens ordnande generellt i områden av denna karaktär. Jag är positivt inställd till en

Svar på fråga ang. en gemensam bostadsförmedling för Malmö stad och de närmaste randkommunerna

intensifiering av samarbetet över kommungränserna i fråga om bostadsförmedlingen. Vilken form och omfattning åtgärder i sådant syfte bör få vill jag dock inte uttala mig om, förrän utredningen har slutfört sitt arbete i denna del.

Vidare anförde

Herr SVENNING (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet och chefen för inrikesdepartementet för svaret på min enkla fråga.

Med hänsyn till det oerhört stora behovet av bostäder inom Malmö och de långa väntetiderna för det stora antal bostadssökande — som nu uppgår till drygt 28 000 — är det av största betydelse att genom en gemensam bostadsförmedling åstadkomma en så rättvis fördelning som möjligt, varvid hänsyn bör tas till såväl väntetid som angelägenhetsgrad.

I avsikt att omspanna ett enda bostadsförmedlingsområde för Malmö och närliggande kommuner har man träffat samarbetsavtal med vissa randkommuner för att lösa sådana frågor som bostadsförsörjning, bostadsförmedling, markfrågor m. m. Stor förståelse har vi kunnat konstatera hos ett par kommuner. Men inte alla.

I Burlöv, en kommun som ligger i närheten av Malmös stora industriområde, är man i färd med att planlägga och bygga över 2 000 lägenheter. I bostadskön i denna kommun står för närvarande högt räknat 800 sökande, av vilka närmare en tredjedel är malmöbor. Man misstänker på goda grunder att de också är anmälda på bostadsförmedlingen i Malmö. En del av dem söker endast byteslägenheter.

Av det sagda framgår dels att bostadskön i Burlöv inte motsvarar den planerade bostadsproduktionen och dels att väntetiderna måste bli orimligt korta jämfört med väntetiderna i Malmö.

Det är en uppenbar orättvisa att man genom att ställa sig i bostadskön i Burlöv kan få bostad efter endast några månader, medan väntetiderna i Malmö är mellan fyra och sex år. Bedömningen av angelägenhetsgrad kan dessutom inte få samma karaktär som på bostadsförmedlingen i huvudorten.

Den planerade bebyggelsen i Burlöv har, enligt länsbostadsnämndens uppfattning, kommit i gång och fått förhandsrätt under den förutsättningen att fördelningen av bostäderna skulle ske i intimt samarbete och kontakt mellan de båda kommunerna.

Trots allvarliga ansträngningar och trots föreliggande samarbetsavtal mellan Burlöv och Malmö har någon lösning inte kunnat nås. Då det är angeläget att det inte skapas förhållanden i bostadsförmedlingshänseende inom malmöregionen liknande dem som råder i stockholmsregionen, uttalar jag förhoppningen att inrikesministern måtte medverka till bildandet av en gemensam bostadsförmedling. Ur rättvisesynpunkt är detta ett krav som vi finner vara i högsta grad befogat.

Frågan brådskar, ty inflyttning beräknas ske redan till hösten. Uttagningen av hyresgäster ligger således mycket nära i tiden.

I förhoppning att herr statsrådet vill medverka till denna frågas lösning ber jag att än en gång få tacka för svaret.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 6

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 135, angående godkännande av visst markbyte m. m.

§ 7

Föredrogs var för sig följande å bordet vilande motioner; och hänvisades därvid

Interpellation ang. övertalig maskinpersonal vid statens järnvägar

till jordbruksutskottet motionerna nr 833 och 834;

till statsutskottet motionerna nr 835—839;

till behandling av lagutskott motionerna nr 840—842;

till jordbruksutskottet motionerna nr 843—848;

till statsutskottet motionerna nr 849—853;

till behandling av lagutskott motionerna nr 854—863; samt

till bankoutskottet motionen nr 864.

§ 8

Föredrogs, men bordlades åter bevillningsutskottets betänkanden nr 20, 25, 27 och 29 samt första lagutskottets utlåtanden nr 13—18.

§ 9

Föredrogs den av herr *Boo* vid kammarens sammanträde på förmiddagen den 3 innevarande april gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet angående rikets indelning i kommunblock.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 10**Interpellation ang. övertalig maskinpersonal vid statens järnvägar**

Ordet lämnades på begäran till

Herr **HOLMBERG** (k), som yttrade:

Herr talman! På grund av rationaliseringen av SJ:s verksamhet förberedes förflyttning till annan ort av många anställda inom trafik- och maskinavdelningen. Härigenom uppstår för denna personal stora svårigheter och ekonomiska förluster. Till följd av bostadsbristen blir familjerna vanligen splittade under lång tid. De som skaffat sig egen bostad måste överge resultaten av mångårig möda och över huvud taget in-

rätta sig för ett liv under helt andra förhållanden än dem de varit inriktade på. För barn och ungdom i sådana familjer uppstår ofta stora svårigheter på grund av skolförhållanden eller påbörjad utbildning av annat slag.

I denna situation befinner sig flertalet av de 35 anställda som enligt planerna skall förflyttas från Svartön i Luleå. Det gäller SJ-personal med ända upp till 15—20 års anställning.

Det borde vara möjligt att även för denna personal tillämpa sådana särskilda hänsyn som riksdagen uttalat sig för i samband med förändringar inom försvarsmakten och lokaliseringen av vissa statliga institutioner. En möjlighet vore kanske att överföra maskinpersonal från SJ till den statliga bilbesiktningen. Med en kompletterande kurs skulle dessa SJ-anställda, som tidigare erhållit god maskinteknisk utbildning, kunna utnyttjas för den statliga bilinspektionen, enär denna uppenbarligen får ett betydande personalbehov inom den närmaste tiden.

Under hänvisning till vad sålunda anförts hemställer jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få ställa följande fråga:

Vill statsrådet vidtaga åtgärder för att möjliggöra att övertalig maskinpersonal vid SJ beredes anställning i den statliga bilbesiktningen i syfte att undvika förflyttning av sådan personal?

Denna anhållan bordlades.

§ 11

Till bordläggning anmäldes

konstitutionsutskottets utlåtande nr 8, i anledning av väckta motioner om vissa planeringsorgans konstitutionella ansvar;

statsutskottets utlåtanden:

nr 6, i anledning av Kongl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna å driftbudgeten för budgetåret 1964/65 inom

kommunikationsdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner,

nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1964/65 inom ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner,

nr 39, i anledning av väckta motioner om försäljning till allmänheten av statens aktier i LKAB, m. m.,

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående byggnadsarbeten i Malåträsk för Sveriges geologiska undersökning,

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående organisationen av centrala folkbokförings- och uppbördsnämnden, m. m., jämte i ämnet väckta motioner, och

nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utökning av kulturfondens för Sverige och Finland kapital;

jordbruksutskottets utlåtanden och memorial:

nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande att försälja viss kronan tillhörig fast egendom, m. m.,

nr 6, angående departementsvis uppgjorda förteckningar över försäljningar av viss kronan tillhörig fast egendom, och

nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående byggnadsarbeten vid lantbrukshögskolan och statens skogsmästarskola; samt

allmänna beredningsutskottets memorial nr 14, angående överlämnande till statsutskottet av vissa till allmänna beredningsutskottet remitterade motioner.

§ 12

Tillkännagavs, att följande Kungl. Maj:ts propositioner överlämnats till kammaren:

nr 124, angående vissa ändringar i statliga avlönings- och pensionsreglementen,

nr 126, med förslag till lag om ändring i utsökningslagen m. m., samt

nr 129, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 1 § förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften.

Dessa propositioner bordlades.

§ 13

Anmälades, att följande motioner under sammanträdet avlämnats till herr förste vice talmannen:

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 66, angående vissa anslag för budgetåret 1964/65 till teaterverksamhet m. m., motionerna:

nr 865, av herrar *Eskel* och *Enskog*,

nr 866, av herrar *Fälldin* och *Larsson* i Hedenäset, och

nr 867, av herr *Magnusson* i Borås m. fl.;

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 68, angående vissa frågor rörande lärarutbildning, motionerna:

nr 868, av fru *Forsling* m. fl.,

nr 869, av herr *Helén*,

nr 870, av herr *Nordstrandh*, och

nr 871, av herr *Svensson* i Stenkyrka m. fl.;

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 73, angående utbildning av arbetsterapeuter och sjukgymnaster, motionerna:

nr 872, av fröken *Elmén* m. fl.,

nr 873, av herr *Hamrin* i Jönköping m. fl.,

nr 874, av herr *Holmberg* m. fl.,

nr 875, av herrar *Larsson* i Hedenäset och *Antonsson*,

nr 876, av herr *Nilsson* i Tvärälund m. fl., och

nr 877, av herr *Nordstrandh*;

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 74, angående fortsatt utbyggnad av universitetet i Umeå m. m., motionen nr 878, av herr *Gustafsson* i Skellefteå;

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 108, angående bildande av ett statligt aktiebolag för bevakningstjänst

m. m., motionen nr 879 av herr *Magnusson* i Borås m. fl.; samt

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 112, angående reglering av priserna på fisk under budgetåret 1964/65, m. m., motionen nr 880, av herrar *Eriksson* i Bäckmora och *Grebäck*.

Dessa motioner bordlades.

§ 14

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 16.14.

In fidem
Sune K. Johansson

Onsdagen den 8 april

Kl. 10.00

§ 1

Justerades protokollet för den 2 inne-
varande april.

§ 2

Meddelande ang. plena onsdagen den 8
och fredagen den 10 april

Herr TALMANNEN yttrade:

Jag får meddela, att samtliga på da-
gens föredragningslista såsom två gång-
er bordlagda upptagna ärenden avses
skola slutbehandlas i dag. Vid samman-
trädet på fredag, den 10 april, kommer
bl. a. utlåtanden angående utgifterna
inom kommunikationsdepartementets
och inom ecklesiastikdepartementets
verksamhetsområden att företagas till
avgörande, och fredagens sammanträde
måste därför med all sannolikhet fort-
sättas på kvällen.

§ 3

Utrikes- och handelspolitisk debatt

Herr talmannen lämnade ordet till

Hans excellens herr ministern för ut-
rikes ärendena *NILSSON*, som framför-
de det i Kungl. Maj:ts skrivelse nr 143
avsedda meddelandet, så lydande:

Herr talman! Vid riksdagens årliga ut-
rikesdebatt har det blivit tradition att
regeringen ger en översikt över det ut-
rikespolitiska läget med särskild tonvikt
vid Sveriges roll i det internationella
sammanhanget. Översikten har brukat
innefatta en redogörelse för huvuddra-
gen i vårt lands utrikespolitik. Det tor-
de icke vara erforderligt att nu mera ut-
förligt redovisa grunderna för vår alli-
ansfria utrikespolitik. Det kan räcka
med det självklara konstaterandet, att
vår kurs ligger fast och att Sveriges all-
männa hållning möter förståelse och
respekt både i öst och väst.

Vårt land har åtnjutit förmånen av
nära 150 år av obruten fred. Med de er-
farenheter vi haft är det naturligt att
det svenska folket fortsätter att be-
känna sig till neutralitetspolitiken. Vi
anser det alltjämt nödvändigt att till
stöd för denna politik upprätthålla ett
så väl utvecklat och effektivt försvars-
system som våra förhållanden medger.
Inom den svenska folkopinionen råder
en nära nog fullständig enighet om vårt
lands utrikespolitiska kurs. Detta är av
obestridligt värde redan därigenom, att
respekt skapas gentemot omvärlden för
hållfastheten i Sveriges politik. Ingen
plats finns för några spekulationer i
omläggning av vår utrikespolitik.

Neutralitetspolitik, herr talman, är

Utrikes- och handelspolitisk debatt

inte liktydigt med brist på politik eller benägenhet för isolering. Särskilt de senaste åren har krav ställts på vårt land i olika internationella sammanhang. Det har inte varit fråga om anspråk som vi själva uppammat eller uppgifter vi själva eftersträvat. Vi överskattar inte vår förmåga att göra insatser. Men när FN har begärt våra tjänster, har vi ansett det vara en naturlig uppgift att söka efter förmåga stödja världsorganisationens fredsarbete. Sveriges utrikespolitiskt obundna ställning har därvid visat sig medverka till att ge oss en rätt hög grad av användbarhet i känsliga värv i fredens tjänst. Över 14 000 svenskar har under de senaste åren deltagit i FN:s fredsbevarande verksamhet ute i världen. Ett ständigt ökande antal experter och rådgivare beger sig ut i världen för att bidra till de ekonomiskt underutvecklade ländernas framåtskridande. Detta har medverkat till att göra svenskarna av i dag mera internationellt medvetna än vad kanske tidigare varit fallet i fredstid.

Jag behöver ej här uppehålla mig närmare vid den mångfald band och de otaliga kontakter av olika slag som förklarar oss med våra nordiska grannländer. Dessa har en omfattning och en självklarhet som för oss svenskar ter sig av vida större betydelse än det förhållandet att våra länder valt olika vägar för att tillgodose sina säkerhetsintressen. I det hänseendet präglas de nordiska ländernas ömsesidiga inställning sedan länge av fullständig förståelse. För alla de nordiska länderna ter sig bevarandet av lugn och säkerhet i norra Europa som en väsentlig målsättning.

Samarbetet inom Förenta Nationerna utgör ett huvudelement i svensk utrikespolitik. Vår alliansfria ställning gör detta naturligt. Det innebär ingen underskattning av allianssystemens berättigande i nuvarande världsläge att framhäva behovet, ja, nödvändigheten på längre sikt av att militärallianserna kan avlösas av en organisation för kollek-

tiv säkerhet. Förenta Nationerna är avsedd att vara en sådan organisation. Vi vet endast alltför väl, att FN i detta hänseende ännu inte kunnat uppfylla förhoppningarna. Sannolikt kommer det att dröja länge än, innan FN kan garantera medlemsstaternas trygghet. Men en god grund har trots allt redan lagts och inte minst för de nya länderna framstår FN i våra dagar som ett huvudinstrument i deras utrikespolitik. Vi har all anledning att respektera denna inställning — den motsvarar för övrigt vår egen. Den dag kanske inte är alltför avlägsen, då — alla svårigheter till trots — den onda cirkeln av kapprustning och misstro skall kunna brytas och så småningom ersättas med en cirkel av ett helt annat slag — en som i stället möjliggör nedrustning och successivt ökat förtroende länderna emellan. Framför allt inom FN ter sig en sådan utveckling möjlig och bör vara möjlig.

Den tid vi lever i har kallats »det ömsesidiga beroendets tidevarv». I detta beroende ligger mycket av värde — men också av risker. Samarbetet nationerna emellan inom FN:s ram bör ha som målsättning att maximalt utnyttja detta värde och samtidigt att söka minska riskerna. Vi tror för vår del inte att motsättningarna i världen är omöjliga att överbrygga. Men vi överskattar heller inte möjligheterna att uppnå alltför snabba resultat. Steg för steg, genom tålmodiga försök, får man pröva sig fram. Ett avgörande ansvar vilar härvidlag på stormakterna. Ofta blir de mindre ländernas roll begränsad till att skapa ett opinionstryck, som i lyckliga fall kan verka pådrivande. Sverige är för sin del berett att efter förmåga aktivt bidra till strävandena att minska de rådande motsättningarna. I vårt fall sker det främst genom vår medverkan i FN:s fredsbevarande aktioner, genom vårt deltagande i nedrustningsarbetet och genom u-hjälpverksamhet i skilda former.

Svensk militär deltar i Förenta Na-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

tionernas fredsstyrkor i Gaza och Kongo. Enligt föreliggande planer, som ser ut att kunna genomföras program-enligt, skall Kongo-styrkan vara hemma den 1 juli i år. Vi har nyligen tillmötesgått en begäran från Förenta Nationernas generalsekreterare att låta en svensk bataljon ingå i en fredsstyrka som under tre månader skall tjänstgöra på Cypern. Vi hade allvarliga praktiska och principiella betänkligheter mot att engagera Sverige även i detta uppdrag. Men sedan FN:s säkerhetsråd fattat ett enhälligt beslut, under medverkan av samtliga stormakter, om att organisera en fredsstyrka på Cypern, ansåg vi oss böra lämna vårt bifall till framställningen. En förtrupp av svensk militär är redan på Cypern, och huvuddelen reser om några dagar. De senaste dagarnas intermezzon mellan cypriotisk militär och FN-soldater understryker vikten av att FN-styrkans befogenheter snarast möjligt får en mer preciserad utformning än vad som nu är fallet. Uppdraget är antagligen det vanskligaste vi åtagit oss på FN:s begäran. Den svenska trupp som nu i fredens tjänst beger sig till denna oroliga Medelhavsö följs av hela det svenska folkets välgångsönsknningar. Detsamma gäller det svåra och grannliga medlingsuppdrag som Finlands ambassadör i Stockholm på generalsekreterare U Thants anhållan åtagit sig.

Just nu har vi fått en ny framställning från generalsekreterare U Thant om ökning av den svenska kontingenten från omkring 700 till omkring 1 000 man. Motsvarande framställning har samtidigt gjorts till Finland och Irland. Den sammanhänger med önskemålet att få en sådan sammansättning av FN-styrkan att mer än 50 procent utgöres av icke-brittiska trupper. Regeringen kommer att skyndsammast pröva denna nya framställning.

Ett praktiskt uttryck för önskan att förbättra Sveriges möjligheter att framdeles medverka i FN:s fredsbevarande

arbete är det förslag till upprättande av beredskapsstyrkor för FN-tjänst som i vår förelagts riksdagen. Avsikten är att vi ständigt skall ha två bataljoner beredda att på kort varsel efter Kungl. Maj:ts beslut i varje enskilt fall på framställning av FN utsändas till världens oroshörn.

Nästa år högtidlighålles 20-årsdagen av Förenta Nationernas tillkomst. Den värld, som såg världsorganisationen födas, har sedan dess undergått genomgripande förändringar. De 51 stater, som undertecknade FN-stadgan i juni 1945, tillhörde huvudsakligen de europeiska och amerikanska kontinenterna samt det brittiska samväldet. Den koloniala frihetsrörelsen var knappast inledd. Segrarmakterna visade, åtminstone utåt, en enighet, som gav hopp om att stadgans syften skulle kunna tjänas under stormakternas ledning. Ett gigantiskt återuppbyggnadsarbete förestod. Vi stod inför atomålderns intåg. Mänskligheten, plågad av krig och umbäranden, såg fram mot en bättre och tryggare tillvaro i världsorganisationens hägn.

Hur ser då läget ut i dag? Antalet medlemmar i FN har mer än fördubblats och uppgår numera till 113. Staterna från Asien och Afrika utgör mer än hälften av medlemsantalet. Denna utveckling — som beklagligt nog ännu icke lett till att Folkrepubliken Kina fått möjlighet deltaga i FN:s arbete — motsvarar strävandena att göra FN universellt men ställer världsorganisationen inför många nya problem. Rätten till självstyrelse har vunnit ett nästan universellt erkännande. De forna kolonierna har i oantastligt takt vunnit nationell självständighet. Processen har inte skett utan svårigheter och bakslag, men den måste fortgå och kommer att fortgå. Kolonialmakterna har i de flesta fall visat förståelse för nödvändigheten att lägga en ny och solid grund för de framtida förbindelserna med de forna kolonierna. De senare behöver

Utrikes- och handelspolitisk debatt

allt stöd i sin svåra uppgift att hävda den nyvunna självständigheten med bibehållande av goda förbindelser med de förra moderländerna. Tyvärr måste vi samtidigt medge att i frigörelsens spår nya motsättningar vuxit fram mellan de nya nationerna och på flera håll framkallat nya oroshärdar.

Stormakternas enighet vid krigsslutet förbyttes snart i den atmosfär av ideologiska och maktpolitiska motsättningar, som kommit att benämnas det »kalla kriget». I stället för att vara garantier, enligt stadgan, för freden i världen, kom stormakterna att taga ledningen i fråga om den militära samordningen i öst och väst. En våldsam kapprustning inleddes och kärnvapen experimenterades fram till en styrka på ömse håll som i dag, enligt samfällad bedömning, räcker till att förgöra mänskligheten många gånger om och göra vår planet obebodlig. Läget har karakteriserats av den sovjetiske regeringschefen i uttalandet, att om det blir några överlevande efter ett kärnvapenkrig, så kan dessa avundas de döda.

Men atomteknikens utveckling har dessbättre även haft en positiv sida. Den har öppnat hittills oanade perspektiv för utforskning av världsalltet och över huvud för mänskligt framåtskridande. »Vi har» — för att citera den i följd så tragiskt bortgångne presidenten Kennedy — »makt att göra denna generation till den bästa i mänsklighetens historia, men också till att göra den till den sista». Detta är det val vi i dag står inför. Valet kan verka självklart, men svårigheterna framträder så snart man försöker omsätta det erkända syftet i praktiska åtgärder.

Inför inledningen av FN:s generalförsamling hösten 1963 betecknade generalsekreteraren läget så, att de tre viktigaste problemen var nedrustning, utveckling, avkolonisering. Dessa ämnen kom också att dominera församlingens session hösten 1963. Denna session blev kanske den minst kontroversiella i FN:s

hittillsvarande historia. Som tecken på ökad vilja hos stormakterna att nå framsteg i de stora, avgörande frågorna har detta hälsats med tillfredsställelse och gryende optimism över hela världen. Men det finns också skäl att varna för underskattning av de faror, som är inrymda i spänningen mellan rika och fattiga länder. De »nya» staterna är medvetna om att hunger, okunnighet, sjukdom och fattigdom numera kan bekämpas genom samfälliga ansträngningar. De har — med rätt eller orätt — känslan av att deras kontinenter länge har exploaterats av industrinationerna och att dessa har en skuld som nu snabbt bör återgäldas. Utvecklingsländerna har tagit initiativet till den världskonferens om handel och utveckling som i mars inleddes i Genève. Konferensen kan väntas bli 1964 års stora tilldragelse i förbindelserna mellan den utvecklade och den underutvecklade världen. Härtill får jag emellertid anledning återkomma.

Året 1963 kan komma att gå till historien som det år, då en vändning började inträda bort från den tendens till ständigt ökad spänning som hittills karakteriserat efterkrigspolitiken. Vändpunkten blev enligt många mening Kubakrisen hösten 1962. Här hade en för världsfreden ytterligt farlig situation uppstått genom att världsmakterna direkt konfronterats inom ett område som den ena betraktar som tillhörande sin direkta säkerhetssfär. Hur stora riskerna i verkligheten var, låter sig knappast fastställas. En ökad riskmedvetenhet kan efter Kubakrisen förväntas. En känd militärpolitisk skriftställare har präglat slagordet att terrorbalansen avlösts av vad han kallar en »balance of prudence», en maktbalans i försiktighetens tecken. Fastän efterkrigstidens stora utrikespolitiska problem kvarstår olösta — jag tänker då främst på Tysklands- och Berlin-frågorna — har heller ingen tillspetsning eller ny allvarlig kris skakat östvästförbindelser-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

na sedan hösten 1962. I stället har snarare en attityd av avvaktan präglat relationerna mellan blocken, liksom också en beredvillighet att behålla kontakten och att förhandlingsvägen söka lösa problem av mer begränsad räckvidd.

Under det gångna året är det framför allt förhållandena inom blocken som tilldragit sig världens uppmärksamhet. Den ökade rörlighet och självhävdelse som präglat Frankrikes politik är ett exempel härpå, likaså de ideologiskt färgade motsättningarna mellan Sovjet och Kina som blivit ett dramatiskt inslag i den nuvarande världsbilden. Men det finns kanske också anledning att här peka på de oroshärdar av lokalt slag som på många håll i världen fått en akut karaktär — och varav Cypern endast är en. Risken för att sådana oroshärdar kan sprida sig eller flamma upp i konflikter, som kan få vidsträcktare återverkningar, understryker det angelägna i att stärka FN:s beredskap inför dylika potentiellt farliga lokala krigstillbud. Behovet av möjligheter för ett snabbt ingripande har övertygande dokumenterats genom Cypern-krisen.

Den ändring i det internationella klimatet som inträtt efter Kubakrisen torde ha bidragit till att nedrustningsfrågan kunnat föras något framåt under det gångna året. På detta område har vi inregistrerat en visserligen begränsad, men inte desto mindre betydelsefull framgång genom fördraget om förbud mot kärnvapenprov i atmosfären, yttre rymden och under vatten. Detta fördrag slöts mellan tre kärnvapenmakter formellt utanför Genèvekonferensens ram, men obestriddligt är att det långvariga och tålmodiga arbetet i Genève har bidragit till att skapa den grundval på vilken stormakterna kunde föra sina förhandlingar till ett positivt resultat. Samtidigt får vi inte glömma, att det partiella provstoppsavtalet inte är en nedrustningsåtgärd i egentlig mening. Det minskar inte rustning-

arna och hindrar inte spridning av kärnvapen. Men det försvårar ytterligare utveckling och produktion av dessa massförintelsemedel och sätter stopp för en oroande nedsmittning av atmosfären genom radioaktivt utfall. För det fortsatta nedrustningsarbetet ligger överenskommelsens betydelse främst på det politiskt-psykologiska planet. Den har visat att det, trots allt, är möjligt att komma överens även i frågor som direkt berör stormakternas säkerhet, och den har givit upphov till förhoppningar om fortsatta framsteg i nedrustningsfrågan.

Två andra överenskommelser, herr talman, kan för övrigt noteras på nedrustningsområdet, nämligen överenskommelsen om den s.k. »heta linjen» mellan Kreml och Vita huset samt den av generalförsamlingen i höstas sanktionerade sovjetisk-amerikanska överenskommelsen om förbud mot att uppsända kärnvapen i bana runt jorden. Dessa båda uppgörelser saknar inte betydelse för den viktiga uppgiften att förebygga krig genom misstag.

Konferensen i Genève fortsätter nu sina ansträngningar att komma vidare, dels när det gäller ett avtal om allmän nedrustning, dels i fråga om vidtagande av konkreta partiella nedrustningsåtgärder. Svårigheterna att nå framsteg är lika begripliga som beklagliga. Efter svensk uppfattning bör dock ansträngningarna att komma vidare icke mattas. Framsteg på nedrustningsområdet bör egentligen ligga i alla parterers intresse. Härför talar icke blott uppenbara politiska och ekonomiska skäl utan även rent säkerhetsmässiga. En växande insikt kan också förmärkas om att det finns en gräns, ovanför vilken ökade rustningar inte längre tillgodoser rimliga säkerhetskrav utan rentav verkar i motsatt riktning — en »överdödande kapacitet» som inte tjänar något säkerhetssyfte men väl kan få motparten att ytterligare forcera sina rustningar. Därmed är man inne i en rust-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

ningsspiral som kan bli omöjlig att kontrollera.

När det gäller den allmänna nedrustningen är parternas ståndpunkter alltså jämt vitt skilda. En i viss mån ny utgångspunkt finns emellertid sedan Sovjetunionen godtagit begreppet »kärnvapenparaply», innebärande att Sovjet och USA skulle ha rätt att till sista stadiet av nedrustningsprocessen behålla ett begränsat antal kärnvapen som skydd mot överraskande anfall från motpartens sida.

De olika partiella nedrustningsförslag som har kommit fram i Genève sedan förhandlingarna återupptogs där i januari i år har hittills endast varit föremål för en allmän diskussion. Det är därför ännu ej möjligt att avgöra huruvida något eller några av dem rymmer verkliga förutsättningar för uppgörelse. Dessa förslag, som bl. a. gäller nedskärning av militärbudgeterna, »frysning» av kärnvapenbärare och förstöring av bombplan, inrymmer utan tvivel svårigheter, men om den politiska viljan till uppgörelse finns, borde förslag av denna typ kunna tjäna som utgångspunkt för ett närmande av ståndpunkterna.

Till de mest angelägna uppgifterna hör att hindra kärnvapnens spridning till länder som ännu inte har sådana vapen. Här sammanfaller icke blott kärnvapenmakternas intressen inbördes, utan det föreligger även ett gemensamt intresse mellan dessa makter och de mindre staterna. Flera sätt att angripa detta problem har aktualiserats vid nedrustningskonferensen. Ett av dem — det s. k. irländska förslaget — går ut på att kärnvapenmakterna skulle förbinda sig att icke till andra länder utlämna kärnvapen eller informationer om deras tillverkning. Åtagandet motsvaras av en förpliktelse av icke-kärnvapenländerna att avstå från förvärvande av kärnvapen genom import eller egen tillverkning. Ehuru vi givetvis välkomnar syftet, har me-

toden enligt vår uppfattning vissa olägenheter. Sålunda befäster den stor-makternas monopol på kärnvapeninnehav utan motprestationer från deras sida. Dessutom medför den inte förbud mot lagring av vapnen på annan makts territorium och förhindrar sålunda inte en spridning av kärnvapnen i fysisk-geografisk bemärkelse.

För vår del föredrar vi därför metoden med kärnvapenfria zoner. Denna ger även de kärnvapenfria staterna en möjlighet att vara med om att utforma villkoren för en uppgörelse med hänsyn tagen till deras egna försvarsintressen. En förutsättning är, att de i en viss region ingående staterna sinsemellan kommer överens om villkoren för att göra vederbörande region till en kärnvapenfri zon. Den svenska varianten av metoden, den s. k. Undén-planen eller »de kärnvapenfrias klubb», utgår just från denna förutsättning. För vårt deltagande i en sådan kärnvapenfri zon har vi bl. a. uppställt kravet på vissa motprestationer av kärnvapenmakterna, i första hand i form av totalt förbud mot kärnvapenprov. Vidare har vi angett vissa förutsättningar rörande den tänkta zonens geografiska utsträckning. Vi anser att zonen bör omfatta största möjliga antal stater i Mellan-europa och Nordeuropa. Av dessa villkor är det första delvis uppfyllt genom överenskommelsen om partiellt förbud mot kärnvapenprov. Vi anser emellertid inte att detta är en tillräcklig motprestation från de stora makternas sida i den mening vi avsåg, när vi 1961 tog vårt initiativ i FN. Svenska regeringen kommer självfallet liksom hittills att verka för effektiva internationella uppgörelser, syftande till att hindra en ytterligare spridning av kärnvapen.

Ett FN-dokument som har en oförtjänt undanskymd plats i allmänhetens medvetande är förklaringen om de mänskliga rättigheterna. Anledningen härtill är sannolikt det faktum att under de femton år som gått sedan denna för-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

klarings tillkomst, beklämmande litet kunnat åstadkommas för att fullfölja dess höga syften. Förföljelse och diskriminering förekommer alltså på många håll i världen. Det mest uppmärksammade exemplet är den s. k. rasåtskillnadspolitik, som fortfarande bedrivs i Sydafrika. Läget där har som bekant skärpts i sådan grad att FN:s säkerhetsråd ansett sig böra ta upp frågan till behandling. Rådet beslöt den 4 december 1963 att tillsätta en grupp av experter med uppgift att undersöka metoderna för att på fredlig väg lösa Sydafrikas problem genom fullständig tillämpning av grundläggande mänskliga rättigheter för alla medborgare i Sydafrika. Gruppen skall avge sin rapport i maj i år. Det är vår förhoppning att FN-gruppens arbete skall kunna ge konstruktiva uppslag för Sydafrika-frågans fortsatta bedrivande. Regeringen anser det riktigt att säkerhetsrådet tagit på sig ansvaret för Sydafrika-frågan och är beredd att stödja de rekommendationer som rådet kan komma att utfärda i syfte att uppnå en ändring av den sydafrikanska raspolitiken.

När vi i dag tar en överblick av den internationella handelspolitiska situationen är det påfallande att det ekonomiska integrationsarbetet i Europa, trots genomgångna kriser och bestående svårigheter, fortskrider med en dynamik som vi ännu för något år sedan knappast vågade hoppas på. Västeuropa är visserligen fortfarande splittrat i två handelspolitiska block och någon snar förhandlingsöppning mellan EFTA och EEC är inte att vänta. För *EFTA-länderna* betyder detta att de måste fortsätta att stärka sitt inbördes samarbete och ta allt bättre vara på de fördelar organisationen kan erbjuda.

Vi känner alla väl till de svårigheter som tidvis karakteriserat verksamheten inom De sex. De har hittills dock kunnat övervinnas. Men alltså kvarstår friktionsanledningar som t. ex. den i dagarna aktuella frågan om spannmåls-

priserna. De interna EEC-problemen har tidigare ingående diskuterats här, och jag vill därför ej upptaga ytterligare tid därmed. Det är emellertid uppenbart att största uppmärksamhet måste ägnas utvecklingen inom EEC. Skall vi ha hopp om *en* framtida europeisk marknad, får motsättningarna mellan de båda handelsgrupperingarna ej skärpas. I avvaktan på en ny förhandlingsomgång måste de närma sig varandra inom alla områden, där praktiskt samarbete redan nu ligger inom möjligheternas gränser.

En översikt av *utvecklingen inom EFTA* behöver ej gripa långt tillbaka i tiden. Efter sammanbrottet av förhandlingarna i Bryssel stod det klart att man måste ställa om förväntningar och tidtabeller, måste uppege vissa målsättningar och modifiera andra. Inom EFTA vägrade vi efter förhandlings-sammanbrottet att acceptera ett nederlag för ansträngningarna att förverkliga ett brett samarbetande Europa. Vi såg på situationen som ett uppskov, en ajournering. Under en övergångstid var man hänvisad till att arbeta vidare inom sin egen organisation. Denna hade i själva verket redan vuxit sig tämligen stark, och vi skred nu till att intensifiera samarbetet. Det är bekant hur vid ministermötet i Lissabon förra året den nya kursen lades fast och en tidtabell fastställdes för att avveckla tullar och importrestriktioner så snabbt, att vi redan vid slutet av 1966 har en tullfri marknad omfattande 95 miljoner människor. Vem kunde ha förväntat sig detta ännu för några år sedan?

Samhandeln inom EFTA och EFTA:s ställning i världshandeln är redan nu betydande. En ytterligare ökning gynnas av de accelererade tullsänkningarna, den stigande ekonomiska tillväxttakten. EFTA:s handel med utanförstående länder uppgick år 1963 till ett värde av omkring 40 miljarder dollar och torde motsvara 16 % av världshandeln. Ehuru folkmängden är ungefär

Utrikes- och handelspolitisk debatt

dubbelt så stor såväl i USA som i EEC, är omfattningen av EFTA:s handel med omvärlden större än Förenta staternas och nästan lika stor som EEC:s.

Inom EFTA:s ram har de fyra *nordiska* länderna handelspolitiskt förts närmare varann. Den nordiska marknaden håller på att förverkligas i frihandelsområdets form, i en stor och aktiv marknadsbildning, som måste vara av särskilt värde för dessa små länder. Mellan 1958 och 1963 har de nordiska ländernas import från varandra ökat med 90 %, eller nära nog dubbelt så mycket som stegringen av deras totalimport.

För den *svenska* utrikeshandeln får EFTA en växande betydelse. Under 1963 med en total importstegring av 9 % ökade importen från andra EFTA-länder till Sverige med 14 %. Även på exportsidan börjar man nu klart kunna avläsa effekten av EFTA. Medan vår sammanlagda export värdemässigt ökade med 10 % under 1963 steg exporten till EFTA-länderna med 14 %. Exportökningen från Sverige till EEC stannade vid 7 % vilket möjligen också kan visa sig vara ett resultat av den ökade diskrimineringen därifrån.

EFTA:s medlemsstater och det associerade Finland kan se tillbaka på en gynnsam intern handelsutveckling under den senaste tiden och på goda resultat av samarbetet för handelshindrens avskaffande. Vid ingången till 1964 hade grunden lagts för utvidgandet av detta samarbete också till andra områden. Sådana har i själva verket automatiskt öppnat sig och pockat på intresse, allt eftersom tull- och importrestriktionernas problem bemästrats; nya uppgifter har undan för undan anmält sig.

Även om EFTA inte i motsats till EEC har någon principöverenskommelse om gemensam jordbrukspolitik, har likväl ett värdefullt samarbete vuxit fram. Sålunda tillämpas reglerna för tullavveckling — efter överenskommel-

se för varje enskild vara — även för vissa jordbruks- och fiskeprodukter. Härutöver finns det bilaterala jordbruksöverenskommelser inom marknaden. Dessutom har fastlagts regler för årligen återkommande översyner av handeln med jordbruks- och fiskeprodukter.

Utan att gå in på detaljer beträffande den utsträckt verksamheten inom frihandelsområdet till nya fält, vill jag endast erinra om beslutet att upprätta en ekonomisk utvecklingskommitté, inom vilken man börjat diskutera sådana frågor som regional planering och främjande av industriell investering i vissa medlemsländer. När behovet av harmonisering av den ekonomiska politiken gör sig starkare gällande, blir frågor om samordning av skattebestämmelser aktuella. Exempel på frågor som påverkar handels- och konkurrensförhållanden är standardisering och patentlagstiftning. I en nyetablerad standardiseringsgrupp har prioritet getts åt frågan om harmonisering av tvingande standardiseringsregler. I gruppens mandat ingår att undersöka hur EFTA bäst skall kunna stödja och befrämja de internationella standardiseringsorganisationernas arbete.

Om vi inom EFTA kan komma fram till gemensamma ståndpunkter i flera av dessa frågor, måste detta befordra utvecklingen mot harmonisering och internationell enhetlighet även i vidare sammanhang. Man är också inom EFTA angelägen att bedriva detta arbete på sådant sätt att det i möjligaste mån tar vara på de parallella landvinningar som görs inom EEC, varigenom en närmare samverkan skulle betydligt underlättas.

Jag kan inte sluta mina kommentarer rörande samarbetet och verksamheten inom EFTA utan att med några ord komma in på förhållandena inom ett handeln och samfärdseln berörande område, nämligen luftfarten. Luftfartsförbindelserna omfattas visserligen inte av Stockholms-konventionen, men det lig-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

ger i sakens natur att EFTA-länderna nog anser sig kunna räkna med särskild förståelse för varandras intressen och problem också på detta viktiga område. Det är därför med största beklagande vi tagit del av den brittiska regeringens ensidiga beslut om en drastisk begränsning av SAS' trafikrättigheter i Prestwick-trafiken.

Följderna för Sverige av den fortsatta splittringen i två ekonomiska block i Europa har hittills inte varit alltför svåra. Industriexporten till EEC-länderna har hållit sig väl uppe, trots försvårade konkurrensförhållanden för några branscher, och akut bekymmer i ett fall som jag återkommer till. Men det är givet att tulldiskrimineringen nu börjar bli mer kännbar.

På jordbrukets område har vi som bekant exportproblem på den Gemensamma marknaden, särskilt Västtyskland. Sålunda har t. ex. EEC:s fläskreglering gjort det omöjligt att upprätthålla den traditionella svenska exporten av slaktsvin till Västtyskland. Nu senast har det varit fråga om den traditionella äggexporten till Västtyskland, som åren 1958—1960 haft ett värde av ca 20 miljoner kr. per år och som nu praktiskt taget omöjliggjorts i och med EEC-kommissionens beslut i januari att uttaga en tilläggsavgift vid import av ägg från tredje land. Från vår sida har i Bryssel och Bonn bl. a. framhållits att det icke är importen från tredje land som pressat den interna prisnivån inom EEC utan den bristande balansen i produktions- och avsättningsförhållandena inom marknaden.

Över huvud taget hyser vi allvarliga farhågor för framtiden när det gäller svensk jordbruksexport till EEC. När EEC-regleringarna för mejeriprodukter och nötkött träder i kraft den 1 juli, kommer även vår export av smör och nötkött i farozonen. Vi har dock noterat att EEC-ministrarna i samband med jordbruksbeslutet i december deklarerade sin avsikt att »bidraga till världs-

handelns harmoniska utveckling och en stegvis avveckling av restriktionerna i den internationella handeln».

Ett särskilt problem för industriexporten till EEC-länderna har skapats genom höjningen av Kol- och stålunionens ståltullar i februari i år från en nivå av 6 till en nivå av 9 %. Den svenska stålindustrien kommer på grund härav att för vissa av sina traditionella exportprodukter möta väsentligt högre tullhinder på dess största avsättningsmarknad. Som följd av de förändrade konkurrensrelationerna föreligger också risk för ett onormalt importtryck på den svenska stålmarknaden, som åtnjuter ett mycket lågt tullskydd. Tullhöjningarna drabbar produkter varav Sverige i fjol exporterade 60 000 ton till ett värde av 110 miljoner kronor. När Kol- och stålunionen i början av mars fastställde kvoter för den import som skulle undantas från tullhöjningarna, omfattade dessa lättnader inte de ur svensk synpunkt mest intressanta stålkaliterna.

Från svensk sida framfördes redan i ett tidigt skede till medlemsstaterna i EEC och till Höga myndigheten hur allvarligt vi såg på ståltullhöjningen, för vår industris del och särskilt med tanke på de förestående GATT-förhandlingarna. Under de svensk-tyska regeringsöverläggningarna i Bonn i förra månaden erbjöd sig tillfälle att på nytt gå igenom detta ärende med tyska förbundsregeringen. Vi har anledning förmoda att Västtyskland, som mottager huvudparten av de av tullhöjningen drabbade svenska produkterna, kommer att med Höga myndigheten undersöka möjligheterna utverka tullkontingenter som tar hänsyn till de svenska intressena att upprätthålla denna export. Det är självfallet vår livliga förhoppning att tullhöjningarna snarast upphäves.

Detta var, herr talman, några av de frågor, sedda från svensk synvinkel, som bereder EFTA bekymmer i dess re-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

lationer med EEC kort innan den s. k. Kennedy-ronden i GATT formellt börjar — i vilken EFTA-länderna spelar en huvudroll vid sidan av EEC och USA.

Bakgrunden är ju känd. Kennedy-roundens huvudmål är nedsättning över lag av tullarna med 50 %. Förhandlingarna skall omfatta också andra handelshinder än tullar och i princip alla varor, alltså även jordbruksprodukter. Utgångspunkten för hela förhandlingen är de fullmakter som den amerikanske presidenten fått av kongressen. Detta djärva amerikanska initiativ arbetar med en ny metodik — en allmän tullsänkning över hela området. Det gamla förhandlingssystemet »vara för vara» tenderade att bli alltför komplicerat och därför föga givande. Samtidigt kunde EEC och EFTA uppvisa stora framgångar just när det gällde genomförandet av dylika lineära tullsänkningar. Varför skulle denna metod, som fungerade så bra inom en mindre enhet inte kunna användas mellan alla GATT-länder? Beslut att göra försöket fattades av GATT-ländernas ministrar i maj förra året. Allt sedan dess har olika arbetsgrupper och kommittéer i Genève varit sysselsatta med att utarbeta en ny tullsänkingsplan för en lineär och som man hoppas 50-procentig tullreduktion med så få undantag som möjligt. Eftersom denna gång utformningen av de nya reglerna är ett lika viktigt moment som själva tullkonferensen kan man säga att Kennedy-förhandlingarna i realiteten började med kommittéarbetet förra sommaren. Den 4 maj — om nu detta datum som vi hoppas kan hållas — markerar endast den formella början av andra etappen, då det nykonstruerade maskineriet skall sättas i gång och provas.

Hur långt har man då kommit i förberedelsearbetet — i vilket Sverige tagit en aktiv del — och vilka är utsikterna för förhandlingarna?

Det skall då först sägas att hela den-

na förhandlingsetapp förtryckts av att ett enda problem fått dominera arbetet på den nya tullsänkingsplanen — jag syftar på den s. k. *tulldisparitetsfrågan*, d. v. s. vilka regler som skall gälla för tullsänkningarna då betydande skillnader råder mellan olika länders tulltariffer. EEC, som fäst uppmärksamheten på problemet, har framhållit, och naturligtvis med viss rätt, att en 50-procentig sänkning av en hög tull kvarlämnar ett starkare skydd än en motsvarande sänkning av en låg tull. Ett land med många höga tullar har därför även efter Kennedy-ronden kvar ett större skydd för sin industri än ett land med exempelvis moderata och jämna tullar.

Enligt EEC:s uppfattning skulle en halvering därför favorisera Förenta staterna, som har en del mycket höga tullar, och vara ogynnsam för De sex, med deras relativt låga och jämna tariff. De sex har därför hävdat att det vore skäligt att de — liksom andra länder i liknande fall — sänkte sina tullar med mindre än 50 %, så snart det förelåg en väsentlig skillnad mellan tullnivåerna för en viss vara. Vid GATT's ministermöte i maj förra året godkändes denna princip. När det gällde att bestämma vilka varor som skulle falla under denna kategori har man emellertid trots intensivt arbete ännu icke kunnat enas.

Så småningom har diskussionen koncentrerats kring ett EEC-förslag som emellertid bl. a. har den nackdelen att det leder till ett orimligt antal disparitetsfall. Meningarna är alltså mycket delade. I försöken att nå en kompromiss har Sverige aktivt engagerat sig men det är fortfarande oklart om och när en sådan kan nås.

När jag nu går att närmare redogöra för Sveriges hållning till det pågående tullsänkingsarbetet vill jag först betona att det är helt i linje med Sveriges allmänt frihandelsvänliga politik att vi stöder förslaget om en 50-procentig tullsänkning i GATT med ett minimum av undantag. Vi hoppas att den

Utrikes- och handelspolitisk debatt

amerikanska regeringens bemyndigande skall kunna tagas i anspråk i så stor utsträckning som möjligt. Vårt intresse baserar sig på en önskan att åstadkomma en ökning av världshandeln och i samband härmed även av u-ländernas export. Av särskilt intresse, och viktigare än någonsin i integrationsfrågans nuvarande läge, är givetvis de möjligheter som Kennedy-förhandlingarna erbjuder för att minska diskrimineringen mellan de två stora europeiska handelsblocken och därigenom underlätta europeisk samhandel. Detta är bakgrunden till att Sverige tagit en positiv och aktiv del i förhandlingarna — det är viktigare att skrankorna som hindrar vår export rivs ner än att bibehålla så mycket som möjligt av vårt eget tullskydd.

Sverige är för sin del i princip berett att ingå i förhandlingar på industrivarusidan utan att begära några undantag och utan att åberopa några disparitetsregler. En annan sak är att vårt bidrag till slut givetvis blir beroende på att vi får motsvarande koncessioner från våra förhandlingspartners. Det är givet att vi måste — och kan! — reagera om länder, som för oss är viktiga exportmarknader, helt eller delvis undantar våra exportvaror från tullsänkningen. Målet är att åstadkomma så mycket som möjligt för vår export och vi måste då också vara beredda att ge, men vi kommer under förhandlingarna att göra omprövningar, ifall våra reciprocitetskrav fordrar det. Det behöver inte särskilt understrykas att *ett* undantag finns från våra krav härvidlag — vi kommer *inte* att fordra reciprocitet från *u-länderna*.

Det är nu svenska regeringens livliga förhoppning att GATT-förhandlingarna skall bringas till ett lyckligt slut. Men detta förleder oss inte att tro att ett konkret tullsänkingsprogram skall kunna realiseras snabbt. Det första viktiga steget för förhandlingarna blir att snarast enas om metodiken.

Världshandelskonferensen, eller FN:s konferens för handel och utveckling, öppnades som bekant i Genève den 23 mars med deltagare från över 100 länder och internationella organisationer. U-länderna torde fästa stora förhoppningar vid att konferensen skall leda till en radikal omläggning av den internationella handelspolitiken som garanterar tillträde för deras råvaror och industriprodukter till industriländernas marknader.

Huvudtanken med konferensen torde också få anses vara att komma till rätta med u-ländernas trängande behov av en strukturell förändring i handeln mellan dem och industriländerna. Bakgrunden kan tecknas med några alarmerande siffror. Två tredjedelar av världens befolkning lever i de underutvecklade områdena. År 2000, när jordens nuvarande befolkningstal fördubblats, beräknas andelen ha stigit till tre fjärdedelar. Endast något över 20 procent av världproduktionen faller på de underutvecklade områdena. Deras export karaktäriseras av stor ensidighet och deras andel i världsexporten föll från 30 procent år 1950 till 20 procent tio år senare. Många u-länder är i oroväckande hög grad beroende av ett fåtal produkters avsättning på världsmarknaden. U-ländernas export går till nära tre fjärdedelar till västländerna. Råvaruexporten har under 1950-talet varit utsatt för stora prisfluktuationer.

Till dels har u-ländernas minskade andel i världshandeln och deras försämrade bytesvillkor motverkats av det bistånd, såväl bilateralt som multilateralt, som de fått från industriländerna. Men denna hjälp räcker inte. Det är nödvändigt att också u-ländernas handel befrämjas, att de bereds vidgade marknader i den industrialiserade världen och även inom sin egen krets samt att de uppnår en stabilisering av sina exportintäkter och tillgång till mer kapital. Det är utomordentligt svåra upp-

gifter som vi inte kan vänta att konferensen skall definitivt kunna lösa.

Det borde dock vara möjligt att komma fram till vissa praktiska och konkreta rekommendationer som täcker de mest brännande problemen med sikte på att uppnå multilaterala lösningar. Det är då angeläget att dessa inte ges sådan form att de leder till ett avbrott i det liberaliseringsarbete som pågår i industriländerna emellan. Den svenska linjen, som med vissa nyanser är densamma som övriga EFTA-länders och som framlades i Genève för ett par veckor sedan, går ut på att en avveckling av handelshindren är den första förutsättningen för förbättrade avsättningsmöjligheter för u-länderna. Vi stöder ansträngningarna att avskaffa tullar och skatter på råvaror. Sverige har fr. o m. årsskiftet tagit bort tullen på te och skatten på kaffe. Vi är vidare beredda att gemensamt med andra länder liberalisera vår import av sådana varor som tropiska frukter, kakaoböner och kryddor. För industriella råvaror, som i huvudsak åtnjuter tullfrihet hos oss, förordar vi fortsatt långtgående liberalisering.

Vi är även villiga att medverka till en utvidgad användning av världsvida råvaruavtal som avser att stabilisera priser och avsättning för varor av särskilt intresse för u-länderna.

Vad beträffar u-ländernas export av hel- och halvfabrikat vill jag erinra om att målsättningen för Kennedy-ronden är nära förbunden med världshandelskonferensens arbete. Ett gott resultat av GATT-förhandlingarna skulle betyda omedelbara ekonomiska fördelar, inte bara för de industrialiserade länderna — vilket man ofta hör påstås — utan också för u-länderna. Ehuru Sverige har en av de lägsta tulltarifferna i världen stöder vi den lineära 50-procentiga sänkningen av industritullarna, i tanke att handelshindrens avskaffande vidmakthåller och ökar den allmänna handelsexpansionen, vilket i sin tur både

Utrikes- och handelspolitisk debatt

skapar större efterfrågan på u-ländernas varor och ger bättre möjligheter att hjälpa dessa länder finansiellt.

En viktig fråga på konferensen gäller kravet på tullpreferenser för u-ländernas industrivaror. På svensk sida ställer vi oss tveksamma till denna tanke. Våra interna utredningar i frågan pekar närmast på att preferenser — i varje fall för Sveriges del — i realiteten knappast skulle ge u-länderna någon verklig hjälp. Dessutom skulle ett utbrett preferenssystem, enligt vårt förmenande, allvarligt öka motståndet mot långtgående allmänna tullsänkningar hos industriländerna.

En viktig förutsättning för att u-länderna skall kunna öka sin export av industriprodukter torde snarare vara förbättrad marknadsföring, marknadsanpassning och försäljningsteknik. Från svensk sida har i GATT föreslagits att man skulle undersöka möjligheten att hjälpa u-länderna i fråga om förberedande och genomförande av program för »exportfrämjande åtgärder», marknadsundersökningar, anpassning av produktion till marknadsförhållanden i industriländer, försäljningsteknik och upprättandet av exportorganisationer.

Tanken på regionala ekonomiska grupperingar u-länderna emellan har också Sveriges stöd. Vi är beredda att verka för en uppmjukning av GATT-reglerna för att underlätta gruppbildningar dem emellan. Som medlem av EFTA har vi ju själva goda erfarenheter av regionalt samarbete, vilket i u-ländernas fall skulle tjäna det angelägna syftet att öka deras handel sinsemellan.

De åtgärder som nu nämnts skulle emellertid vara otillräckliga, om de ej kompletterades med rationellt finansiellt och tekniskt bistånd. Vad beträffar tekniskt bistånd får riksdagen möjlighet att diskutera detta närmare vid ett senare tillfälle. Vad det finansiella biståndet angår skall här endast erinras om att industriländerna i väsentlig ut-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

sträckning redan lämnar u-länderna dylikt bistånd; men utvidgningen av denna hjälp och metoderna för dess fördelning kräver likväl fortsatt diskussion. Det bör då understrykas att det är angeläget att det finansiella biståndet i fortsättningen successivt göres obundet, d. v. s. att det icke knyts till varuleveranser från givarlandet.

Svenska regeringen är också beredd att i en positiv anda studera olika metoder för att komma till rätta med fluktuationer i u-ländernas exportintäkter. Utöver de ökade lånemöjligheter av kompensativ natur som förra året infördes inom Valutafonden bör, enligt vår mening, ytterligare åtgärder övervägas. Jag tänker särskilt på arrangemang ägnade att minska de svårigheter som kan uppstå när återbetalning av dylika lån skulle försvåra genomförandet av u-ländernas utvecklingsprogram. Vi är även beredda att pröva andra former av kompensativ finansiering.

De institutionella problemen torde komma att ta mycket av världshandelskonferensens tid i anspråk. U-länderna finner de nuvarande organisationerna otillräckliga för att tillgodose deras intressen. Många av dem betraktar GATT med misstro. Från östländernas sida ställs som bekant krav på tillskapandet av en helt ny världshandelsorganisation. Man kan emellertid med skäl ifrågasätta behovet av ytterligare organisationer bortsett från att politiska förutsättningar för tillskapandet av ett nytt universellt organ knappast torde föreligga. För svensk del vill vi icke medverka till åtgärder som är ägnade att minska GATT:s betydelse som en central organisation — vid sidan av bestående FN-organ — för det fortsatta internationella ekonomiska samarbetet. Vi hälsar med tillfredsställelse de strävanden som nu pågår inom GATT för att göra organisationen bättre ägnad att tillvarata u-ländernas intressen. Vi är givetvis också medvetna om att ytterligare strukturella förändringar kan bli aktuella

både inom GATT och i de ekonomiska FN-organen för att skapa förutsättningar för en effektiv behandling av de förslag och rekommendationer vari världshandelskonferensen kan komma att utmynna.

Herr talman! Under det år som gått sedan förra utrikesdebatten här i riksdagen har ett ganska omfattande utbyte av officiella besök med representanter för andra länder förekommit. Medan det ännu för tio år sedan var en sällsynthet att regeringschefer eller utrikesministrar från andra länder än de nordiska grannländerna besökte Sverige, kan man säga att besök av utländska statsmän och regeringsmedlemmar numera blivit ett normalt inslag i våra internationella förbindelser. Besöken här har ofta föregåtts eller efterföljts av officiella svenska regeringsbesök i utlandet.

Sålunda kan erinras om att stats- och utrikesministrarna, som i början av 1963 gästade Storbritannien, senare samma år mottog sina brittiska kolleger här i Sverige. Efter statsministerns officiella besök i Frankrike i början av förra året får vi nu till sommaren återbesök av de franska premiär- och utrikesministrarna. Vidare kan nämnas dåvarande vicepresidenten Lyndon Johnsons officiella besök i Sverige förra hösten. Stats- och utrikesministrarna har nyligen tillsammans avlagt ett officiellt besök i Bonn, och utrikesministern har som officiell gäst varit i Förenta Arabrepubliken, Thailand och Japan. Han skall senare denna månad besöka Polen. Nyligen har den sovjetiske utrikesministern Gromyko varit på besök här och till sommaren väntas Sovjetunionens regeringschef Chrustjov hit som regeringens gäst. Utöver det besöksutbyte, som sålunda förekommer på regeringschefs- eller utrikesministernivå, får vi i växande omfattning även mottaga besök av fackministrar från utländska regeringar liksom det allt oftare förekommer att cheferna för våra egna fackdepar-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

tement inbjuds att gästa utländska kolleger. Att de direkta kontakterna mellan regeringsmedlemmar i olika länder både i öst och väst blivit livligare förefaller oss vara en naturlig och önskvärd utveckling i en värld där alla möjligheter till samarbete länderna emellan måste tillvaratas.

Den redogörelse, som jag nu lämnat, gör självfallet inte anspråk på fullständighet. Endast några viktigare problemställningar har kunnat beröras. Det är ingen entydig bild som i dag kan tecknas av världsläget. Vår värld i dag präglas av väntan och förväntningar. Europa behöver för sin framtid uppnå snara lösningar av sina ekonomiska samarbetsproblem så att fortsatt ekonomisk splittring kan undvikas. Icke mindre viktigt är det för vår kontinent, liksom för hela världen, att framsteg kan göras för att uppnå en begränsning av rustningarna. Att parallellt härmed åtminstone nalkas en lösning på u-ländernas problem och deras förhållande till den industrialiserade världen är icke mindre betydelsefullt.

Det står i dag klarare än någonsin i hur hög grad alla länders problem och intressen — stormakternas såväl som de mindre ländernas — griper in i varandra och hur nödvändigt det är att alla goda krafter inriktas på ökad samverkan, solidaritet och förståelse folken emellan.

Vidare anförde:

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Konflikten mellan Kina och Sovjet synes mig överskugga övriga världspolitiska händelser i nuvarande skede. Den kan få avgörande betydelse för den internationella politiska utvecklingen under lång tid framöver. Det förefaller uppenbart att Sovjets ledning har en mindre krigisk inställning till världsproblemens lösning än vad Kinas ledning har. I Kina synes man inte ha övergivit den gamla socialistis-

ka tanken på en världsrevolution, som endast kan komma till stånd genom användande av våld.

Om man frågar vad det är som förklarar denna olikhet i bedömningen i Kina och Sovjet, kan man hänvisa till många orsaker, varav jag endast skall nämna två.

Man kan ur vissa synpunkter dela upp de olika nationerna i världen i två grupper: de som har en inte alltför låg levnadsstandard och en stigande sådan och de som ännu lever i utpräglad fattigdom. I de anglosaxiska länderna talar man om »haves» och »have nots». Sovjet tillhör numera den första gruppen; man har en stigande standard och utrymme för en växande befolkning. Kina däremot tillhör gruppen »have nots»; man har en mycket låg levnadsstandard och ett befolkningsstryck som på litet sikt ter sig ganska skrämmande.

Härtill kommer att åtminstone utifrån sett Sovjetregeringen synes ha en vida klarare insikt om vad ett världskrig i kärnvapenåldern skulle innebära än vad den kinesiska regeringen har, om man nu får lov att döma av dennas offentliga uttalanden, vilket det naturligtvis inte är alldeles säkert att man kan göra.

I betraktande av denna krigiska världsrevolutionära inställning på kinesisk sida synes mig på längre sikt en av de viktiga världspolitiska frågorna, ja, kanhända den viktigaste av alla som nu synes vid horisonten, vara denna: När får Kina kärnvapen i nämnvärd omfattning och vilka konsekvenser kommer detta i så fall att få? Vilken ökning av riskerna för storpolitiska konflikter i världen kommer detta att föra med sig? Jag pekar på Formosa för att med ett ord ange vilka risker och möjligheter som erbjuder sig.

Man kan visserligen säga, att det såvitt man vet dröjer åtskilliga år innan Kina får sådana kärnvapen, men nog är dessa möjligheter, som inte kan uteslutas på litet längre sikt, ett mycket allvarligt orosmoln, som redan kastar sin

Utrikes- och handelspolitisk debatt

skugga över nedrustningsförhandlingarna.

Jag har ibland frågat mig, hur det är möjligt att även ledande statsmän kan tala om fullständig avrustning genom överenskommelser mellan europeiska och amerikanska stater utan att man drar in frågan om Kinas existens i resonemanget. Det förefaller mig ganska verklighetsfrämmande att tänka på mera långtgående radikala nedrustningsåtgärder utan att Kina föres in i bilden. Detta hindrar naturligtvis inte, att man kan komma ett stycke på väg genom mindre världsomfattande överenskommelser.

I regeringsförklaringen sägs, att den kollektiva säkerheten dröjer, trots att överenskommelsen om förbud mot vissa kärnvapenprov innebär ett litet steg framåt. Ja, det finns ju många, många svårigheter, och det bör väl inte förvåna. Ett av de avgörande hindren för snabbare framsteg när det gäller att hindra och begränsa en del av rustningarna är väl samma förhållande som har visat sig vara en allvarlig svårighet vid provstoppsförhandlingarna — jag tänker på Sovjetunionens motvilja mot internationell kontroll och inspektion för att trygga att överenskommelsen efterlevs. Det är tydligt att man i Sovjet tror så mycket på vikten av att hindra insyn från andra stater, att man av detta skäl länge har motsatt sig varje tanke på en kontroll som skulle kunna ge utomstående folk en känsla av trygghet att en överenskommelse också med säkerhet blir respekterad. Lyckligtvis har ju den sovjetryska hållningen under de senaste åren något uppmjukats, och den ryske chefsdelegaten i Genève fällde för bara en vecka sedan ett yttrande som — om det var formulerat med avsikt, som det brukar vara — onekligen vittnar om att den uppmjukade hållningen består. För en utomstående mindre stat som Sverige måste det framstå som alldeles solklart, att en effektiv internationell kontroll är en nöd-

vändig förutsättning för att en överenskommelse om rustningsbegränsning skall kunna uppnås och för att denna skall få det värde som den bör ha. Därför förefaller det mig mycket angeläget, att den svenska regeringen verkligen arbetar för att det runt omkring i världen skall bli klart, att en internationell kontroll är en förutsättning för framgång i fråga om rustningsbegränsning.

Jag har inte märkt, herr utrikesminister, att den svenska regeringen betraktar det som en central uppgift att göra vad man kan för att skapa en allmän internationell opinion för att en tillräcklig internationell kontroll ordnas så, att rustningsöverenskommelserna blir respekterade. Är det kanske så, att den svenska regeringen i vissa lägen är ängslig och tycker att de två närmast berörda maktblocken har en så motsatt inställning att Sverige inte bör gå närmare in på en sådan sak? Eller ser man den svenska rollen som någonting likartat med den som tillkommer medlarna i arbetstvister? Det finns väl i alla fall lägen då opinionsbildning även från mindre, neutrala stater är viktigare än att de söker spela rollen av någon sorts medlare av angivet slag. Det är möjligt att om man vill verka för opinionsbildning, i detta fall för internationell kontroll, så kommer man att inta en ställning som är behagligare för den ena sidan än för den andra. Men det kan dock aldrig vara en riktlinje för svensk utrikespolitik att till varje pris undvika detta.

En annan viktig princip i nedrustningsarbetet synes mig vara, att denna önskvärda successiva reduktion av rustningarna inte kan gälla bara för kärnvapen. Eftersom Sovjet är Europa överlägset i fråga om konventionella vapen, skulle en ensidig begränsning av kärnvapnen kunna rubba den militära maktbalans som det måste vara ett mycket stort intresse både för Sverige och en mångfald andra stater att bevara. Man

Utrikes- och handelspolitisk debatt

ser understundom offentliga uttalanden från välmenande personer som tror att man i och för sig kan se bort från de konventionella vapnen bara man kunde åstadkomma en begränsning av eller avlägsna kärnvapnen. Men så enkelt är naturligtvis inte problemet.

I det nuvarande läget och i det läge som kan förväntas under den tid vi överblickar är det uppenbarligen omöjligt att vara optimistisk och vänta en snabb rustningsbegränsning. Därför måste vi i Sverige vidmakthålla ett starkt försvar. Det är med tillfredsställelse man konstaterar att det råder enighet härom mellan de demokratiska partierna.

Regeringen talar om att det är viktigt att hindra spridningen av kärnvapen till stater, som inte nu har sådana. Ja, utan tvivel är det så, men det hade kanske varit bra om utrikesministern än en gång hade preciserat vad den officiella svenska inställningen till kärnvapenfrågan faktiskt är. Som jag har uppfattat saken innebär den svenska inställningen, att det inte för vår del är aktuellt att tänka på att anskaffa kärnvapen och att vi inte vidtar några förberedelser för detta. Men den svenska politiken går också, såvitt jag kan förstå, ut på att det i ett annat världspolitiskt läge, som vi hoppas icke skall komma att föreligga, kan tänkas att den svenska hållningen blir en annan än den nu är. Inget beslut har fattats för denna oförutsebara framtid. I betraktande av att det rått missförstånd om den svenska regeringens hållning på denna viktiga punkt, t. o. m. inom den danska regeringen, vore det värdefullt om utrikesministern här än en gång ville precisera den svenska regeringens hållning.

Beträffande Sveriges relationer till Förenta Nationerna instämmer jag i vad utrikesministern här har anfört även vad gäller frågan om svensk trupps deltagande i fredsstyrkan på Cypern. Man måste känna stor tacksamhet mot de

svenska män som deltar i detta fredsarbete på Cypern, där läget onekligen i många avseenden är oroväckande och där FN:s fredsstyrka dock utgör ett mycket betydelsefullt försök att bidra till, om inte en lösning av frågan så i varje fall att förhindra en ödesdiger konflikt.

Regeringen säger i sin förklaring beträffande Sydafrika, att Sverige är villigt att delta i sådana sanktioner som säkerhetsrådet kan besluta om. Mig förefaller denna förklaring vara otillräcklig. Riksdagsman Sven Wedén hade en debatt med utrikesministern här för sex veckor sedan, i vilken han uttalade att vi i Sverige i förväg borde kunna göra klart, att om det går att skapa en tillräckligt stor grupp av nationer som vill delta i effektiva sanktioner mot Sydafrika skall vi i Sverige vara med i den gruppen. Ett sådant initiativ skulle kunna leda till att även andra stater gjorde oss sällskap, så att man fick en ganska stor grupp som gjorde denna förhandsdeklaration. Herr Wedén uttalade att effektiviteten härav syntes honom förutsätta, att antingen Storbritannien eller Förenta staterna var med i en sådan grupp.

Utrikesminister Nilsson sade att han kunde ansluta sig till herr Wedéns tankegång, men han angav också i sitt anförande, att en förutsättning var att Förenta staterna och Storbritannien ingick i gruppen. Det är genast en betydligt snävare ståndpunkt. Jag vet inte av vilken anledning utrikesministern lämnade kvar denna ovisshet. Jag tillåter mig därför att fråga, om inte utrikesministern kan ansluta sig till herr Wedéns linje utan den ytterligare inskränkning som innefattas i förutsättningen, att *båda* de anglosaxiska stormakterna skall ingå i gruppen.

Nästa år firar Förenta Nationerna 20-årsjubileum, påpekar utrikesministern. Om man frågar i vad mån de förväntningar som hystes 1945 har blivit uppfyllda kan man säga att så endast del-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

vis har skett. Å andra sidan har Förenta Nationerna ändå visat sig vara ett mycket betydelsefullt instrument. Existerade inte detta i dag, skulle man vara tvungen att snarast möjligt konstruera något motsvarande. — I fall man kastar blicken på den politiska situationen i världen 1945 och jämför den med dagens kan man emellertid konstatera, att en särskild källa till besvikelse är att det som man trodde vara tillfälliga ockupationsresultat av världskriget, resultat som snart skulle försvinna, har blivit i så hög grad bestående. Ingen människa räknade väl för 19 år sedan med att den sovjetryska ockupationen eller fjärrdirigeringen av en rad europeiska stater — från de baltiska staterna i norr till Bulgarien i söder — som alltså inte har fullständig frihet, skulle komma att sträcka sig över så lång tid. Detsamma gäller Sovjets ovillighet att uppges Tysklands delning. Det framstår för mig som en världshistorisk tragedi, att vi nu två årtionden efter världskrigets slut ännu skall ha dessa återverkningar av världskriget kvar, vilka innebär en oerhörd inskränkning i folkens frihet i vår världsdelen.

När vi talar om och fördömer vad som sker i Sydafrika och andra delar av södra Afrika, kan vi naturligtvis inte glömma att en politik, som i vår världsdelen med vapenhot som medel hindrar folkens självbestämmanderätt, inte är bättre än det som sker i Sydafrika. Att beröva ett helt folk dess frihet är inte bättre än att förtrycka den del av en nation som har en viss hudfärg.

Finns det då inga utsikter till att de europeiska folkens frihet skall återställas i den mån den gått förlorad? Nej, inte på kort sikt, det vet alla. Men jag vill för min del inte uppges hoppet om att trots att krigiska åtgärder är uteslutna det i alla fall längre fram skall visa sig möjligt att återställa friheten för de nationer, vilka nu inte åtnjuter den. Jag tror att man måste se Sovjets uppträdande delvis som ett resultat av en

känsla av otrygghet och att man kan hoppas att de militära säkerhetsproblemen i Europa så småningom skall kunna lösas åtminstone så mycket, att Sovjets grepp över en rad mindre stater inte längre framstår som militärt väsentligt ur Sovjets egen synvinkel. Dessutom kan det ju hända att i vissa avseenden en intressegemenskap kan växa upp mellan öst och väst i Europa, varvid onekligen motsättningarna t. ex. mellan Sovjet och Kina kan komma att verka underlättande.

Man behöver inte vara marxist för att tro att den stigande levnadsstandarden både i Sovjet och Västeuropa skapar vissa förutsättningar för förståelse, vilka växer i den mån kunskaperna om hur förhållandena faktiskt är på ömse håll utbreddes. Jag vill också gärna tänka mig, att man i Sovjet skall komma till insikt om att den gamla marxistiska föreställningen, att oundvikliga kriser i de kapitalistiska staterna leder till jättelika arbetslöshetsarméer, vilka så småningom reser sig mot de styrande och åstadkommer revolution, är verklighetsfrämmande. Skulle inte utrikesministern och andra medlemmar av regeringen, som väl i sin ungdom haft en viss förståelse för de marxistiska lärorerna, kunna begagna tillfället när ni nu så ofta träffar företrädare för den ryska marxismen att övertyga dem om att förhållandena både i Sverige och den västliga industrivärlden i övrigt inte alls är sådana, att de kan räkna med att dessa marxistiska profetior skall gå i uppfyllelse, utan att det ligger närmare till hands att uppges drömmarna om en marxistisk världsrevolution och börja ett konkret samarbete utan några baktankar om kommande segrar över den västliga världen.

Statsminister Erlander berörde i TV-diskussionen med herr Heckscher 1800-talsliberalismen, vilket han ofta gör. Det var bra synd att han den gången liksom alla andra gånger glömde bort att jämföra med 1800-talssocialismen

Utrikes- och handelspolitisk debatt

och de föreställningar om proletarietets revolution och annat som onekligen då behärskade de socialistiskt tänkande grupperna. Jag vill för min del konstatera, att liberalismens internationella världsbild för 100 år sedan ligger mycket närmare vårt gemensamma synsätt i dag än vad det dåvarande socialistiska tänkesättet gör. Föreställningen om den fria handeln som en ekonomisk produktiv anordning och som ett medel att föra folken närmare varandra liksom tanken på internationella överenskommelser mellan folken för att lösa internationella konflikter var liberala tankar. Det var något annat än att proletärerna i alla länder skulle förena sig och resa sig mot sina regeringar. Herr utrikesminister! Är det inte så, att vi alla i dag i huvudsak har accepterat liberalismens synsätt?

Vi delar naturligtvis alla förhoppningen att det skall bli möjligt att skapa en enda stor europeisk marknad omfattande i varje fall den västliga och centrala delen av vår världsdel. Därför vill jag understryka vad utrikesministern uttalade, att vi skall vara angelägna om att inte skärpa motsättningarna mellan de båda nuvarande stormakterna EFTA och EEC. Å andra sidan är det klart, att vi måste reagera när man inom EEC nu höjer ståltullarna och slår in på en jordbruksprotektionism som i ganska snabb takt inskränker exportmöjligheterna både för Sverige och Danmark och andra EFTA-stater.

Det är naturligtvis ovisst hur det kommer att gå, om denna önskade stora marknad i Västeuropa kommer till stånd eller ej. Det är risk för att om vi får denna stora marknad, kan deltagandet i den bli förenat med sådana politiska villkor, att Sverige inte finner lämpligt att träda in. Jag tror att den risken var ganska stor i fjol, men vi får hoppas att den blir mindre i framtiden. Över huvud taget bör vi naturligtvis räkna med att det är ovisst, om utvecklingen blir att man om några år

slår tillsammans EFTA och EEC. Det kan gå på helt annat sätt.

Jag tillåter mig att återigen uppmana regeringen att arbeta mycket intensivt på att genomtänka och förbereda en svensk politik som utgår från att en helt annan utveckling är ett möjligt alternativ. Antag t. ex. att EEC beslutar sig för en mer självtillräcklig politik, visar en ganska njugg inställning till de tullreduktioner som man skall förhandla om vid Kennedy-ronden och inte visar någon benägenhet att släppa EFTA-staterna innanför tullmurarna! Vilken politik skall vi då föra? Skall vi nöja oss med att utbygga EFTA, eller finns det något mer?

I Förenta staterna har det börjat föras fram tankar, låt vara mer inofficiellt men dock från politiskt verksamma personer, att om EEC ställer sig avböjande till ett långtgående ekonomiskt samarbete med de övriga delarna av världen och avvisar väsentliga överenskommelser vid Kennedy-förhandlingarna, så är det naturligt att man börjar överväga ett ekonomiskt och handelspolitiskt samarbete mellan EFTA, Nordamerika, Australien, Nya Zeeland och kanske Japan och Latinamerika. Det förefaller vara en tankegång av stort intresse.

Jag observerade att den nye svenske ambassadören i Washington vid en TV-intervju tillsammans med en amerikansk politiker, som är känd bland annat för förståelse för svenska problem, och en framstående amerikansk journalist uttalade stor skepsis mot att tankarna på samarbete efter de här antydda linjerna skulle kunna tänkas utöva ett gynnsamt inflytande på EEC:s inställning och på möjligheterna att uppnå resultat i de kommande förhandlingarna i Europa. Talade den svenske ambassadören då på den svenska regeringens vägnar? Jag tror i så fall att det var oklokt att göra ett sådant uttalande. Det finns ingen anledning att ge uttryck av en ointresserad hållning till

Utrikes- och handelspolitisk debatt

alternativa samarbetsmöjligheter genom negativa uttalanden, låt vara att de gäller en speciell synvinkel.

Det är naturligtvis mycket glädjande att EFTA byggs ut. Att samarbetet vidgas till nya områden är utomordentligt betydelsefullt. Jag hoppas också att samarbetet på jordbrukets område skall vidgas och tillåter mig understryka vikten av att vi i Sverige stöder danska önskemål, att om EEC mer och mer tillgriper en jordbruksprotektionism som hårt drabbar den danska livsmedelsexporten, så bör man inom EFTA, där man har importmöjligheter, söka förbättra Danmarks avsättningsmöjligheter genom att tillåta dansk export på bekostnad av jordbruksexporten från EEC-länderna till EFTA. Man hoppas att detta inte skall behöva bli aktuellt, men tecknen har varit oroväckande under de senaste månaderna. Det förefaller mig naturligt att vi i Sverige, som inte själva kan ta emot så stora mängder av danska jordbruksprodukter, erkänner rimligheten av sådana danska önskemål.

Ett speciellt EFTA-problem vill jag också beröra, ehuru det inte har så stora dimensioner. För en del produkter kommer tullarna inom EFTA att snart försvinna på de färdiga varorna. Råvarorna och halvfabrikaten fördyras emellertid mer i Sverige genom statliga åtgärder än vad som är fallet t. ex. i Danmark. Den svenska produktionen drabbas alltså av ett handikapp som beror på statliga åtgärder. Den får inte konkurrera på lika villkor. Det är ju något annat än att ha en fri marknad där man konkurrerar på lika betingelser. Det sagda gäller t. ex. en del produkter inom bagerinäringen. Jag undrar, om utrikesministern eller handelsministern är beredd att uttala att man ägnar uppmärksamhet åt denna fråga.

Beträffande flygtrafiken beklagar regeringen Storbritanniens beslut att inskränka SAS:s landningsmöjligheter i Skottland, och i detta vill jag instämma. Men tillåt mig fråga: Skulle inte regeringen kunna ta initiativ till en pro-

tektionistisk nedrustning för den civila luftfartens del? Det är ju orimligt, att medan vi håller på att reducera handelshindren i övrigt bygger man så att säga upp murar i luften som hindrar kommunikationen mellan folken. Regeringen måste börja med en opinionsbildning i andra länder. Skulle inte regeringen kunna försöka att få ett stort antal stater med samma synpunkter som vi att begära inkallande av en internationell konferens som uteslutande sysslar med detta problem?

Kennedy-ronden skall jag inte närmare diskutera nu; det blir tillfälle till det en annan gång. Men jag måste understryka, att den handläggning av disparitetsfrågan som EEC, sexmaktsgruppen, har bestämt sig för, är synnerligen otillfredsställande. Det måste väcka förvåning att man i Västtyskland har accepterat en sådan uppläggning. Den innebär nämligen, att EEC kan komma att erbjuda endast obetydliga tullreduktioner för varor som Schweiz och Sverige har stort intresse av att exportera till EEC, och man kommer att göra detta med motiveringen att amerikanerna har höga tullar på sådana varor — vilket är ganska ointressant i den mån varken EEC eller Sverige har någon större handel med Förenta staterna vad de varuslagen beträffar. Att man siktar på en part och ger en smocka åt en annan part kan vara ursäktligt, om det är tillfälligt och oavsiktligt. Men i detta fall är det en så pass betydelsefull fråga, att jag tycker det finns anledning för regeringen att för samtliga medlemmar i EEC, men inte minst Västtyskland, framhålla att man på svensk sida är synnerligen överraskad över att en sådan konstruktion skulle kunna ligga till grund för behandlingen av disparitetsfrågan vid Kennedy-förhandlingarna. Jag förstår mycket väl att det inom EEC kan vara nödvändigt för de olika staterna att kompromissa, men detta kan ändå inte utgöra tillräcklig anledning för den konstruktion jag nu har berört.

Det är klart, att det blir till fördel

Utrikes- och handelspolitisk debatt

även för u-länderna, om man får lägre tullar i industristaterna som resultat av Kennedy-förhandlingarna. Det är faktiskt så, att den tullpolitik som bedrivs i den västliga världen och som GATT i större eller mindre mån har accepterat, i två avseenden är skadlig för de mindre utvecklade staterna. För det första har man en konstruktion, som medför procentuellt högre tullar på halvfabrikat än på råvaror och högre tullar på helfabrikat än på halvfabrikat. Detta avser att befrämja förädlingsindustriens lokalisering till industristaterna och försvåra förädling av råvaror inom ursprungsländerna. Det kan inte vara rimligt att föra en protektionistisk politik av denna typ och samtidigt säga: Vi skall nu hjälpa u-länderna att bli industrialiserade.

Men det är uppenbart att om man kraftigt sänker hela tullnivån vad industriländerna beträffar, så kommer i alla fall den skadliga verkan som jag nämnt att betydligt reduceras. Sedan kan man ytterligare överväga en del modifikationer.

För det andra har GATT-politiken erkänt att när det gäller jordbruksprodukter kan importavgifter, importrestriktioner och andra handelshindrande åtgärder än de vanliga tullarna tills vidare inte undvikas. Jag tror också att det är realistiskt. Men om det å andra sidan är så, att u-länderna har ett betydande intresse av att exportera en del tropiska livsmedel, bör man naturligtvis söka finna utvägar att så litet som möjligt försvåra sådan export av till stor del tropiska produkter.

Herr talman! Jag hade tänkt att närmare beröra världshandelskonferensen och u-landsproblemet, men jag ser att så lång tid gått, att jag skall nöja mig med att framföra en enda synpunkt, trots att det annars skulle finnas mycket att tillägga.

Det är nödvändigt med internationella överenskommelser som utövar ett stabiliserande inflytande på råvarupri-

serna. Det anser också regeringen. Jag vill ännu bestämdare understryka, att det inte går att hålla priserna för råvarorna uppe på en hög nivå utan att få två mycket allvarliga nackdelar som i längden gör en sådan politik omöjlig. Den ena nackdelen är att produktionen av ifrågavarande råvaror stimuleras så mycket, att tillgången blir för stor och man inte kan finna avsättning. Man kan lägga upp vissa buffertlager, men det kan man inte fortsätta med i längden, och så spricker hela politiken. Den andra nackdelen är att om man dekreterar att priserna skall vara högre på vissa u-landsprodukter, så inriktar man u-ländernas energi på att vidga produktionen just av dessa varor. Hittills har de haft för mycket av ensidig inriktning av produktionen i en rad u-länder. Nu gäller det tvärtom att få dem att bredda produktionsregistret. Å andra sidan är det klart, att u-ländernas betalningsbalanser och inkomster kommer att vara otillfredsställande, om man under vissa rätt långa perioder inte kan göra mer än att utjämna småfluktuationer i priserna, medan hela prisnivån för vissa råvaror förblir relativt låg. I så fall finns emellertid den möjlighet som heter kompensatorisk finanshjälp. Man ger alltså dessa u-länder gåvor och finansiellt stöd under sådana perioder då deras exportvaror har låga priser och deras betalningsbalanser är särskilt ansträngda. Att börja med att ge krediter och sedan, om u-länderna inte kan betala, avskriva krediterna, är en metod som naturligtvis kan användas men som säkerligen har betydande nackdelar. Vad som är krediter bör i regel också förbli krediter, även om naturligtvis återbetalningen kan uppskjutas. Däremot kan det vara rimligt, när industriländerna får köpa u-landsvaror billigt, att de i stället ger betydande belopp som stöd, som en sorts pristillägg. Detta pristillägg skall dock inte ges till producenterna av varorna utan ställas till ve-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

derbörande u-lands förfogande för investering i lämplig produktion därstädes.

Jag har försökt att göra en uppskattning av hur mycket vi i Sverige har förtjänat på att u-ländernas export av råvarorna skett till låga priser under de senaste fem åren. Jag skulle vilja säga att vi i Sverige under dessa fem år har förtjänat minst 700—800 miljoner kronor på låga priser på u-landsprodukterna, medan våra industrivaror betingat relativt mycket gynnsammare priser. Då har jag säkerligen tagit till i underkant, eftersom det är litet svårt att exakt bestämma vilka länder som skall räknas som u-länder och vad som skall anses vara råvaror och normala prisrelationer. Samman är likväl betydligt större än svenska statens stöd till u-länderna under samma period. Vi skall alltså inte säga att vi offrar så mycket för stödet till u-länderna, ty det gör vi djupare sett inte.

Jag tror att vi har all anledning att försöka befrämja en politik som ger kompensatoriskt stöd åt u-länderna. Men då säger man i många stater: »Vår egen betalningsbalans är också svag för tillfället.» Vad som under de senaste åren hindrat en betydande expansion av u-landshjälp av detta slag tror jag delvis är att det alltid finns några stater där man säger: »Vi skulle nog vilja vara med, men vår egen betalningsbalans är svag för närvarande.» Därför tror jag att man måste, på samma sätt som man gjorde i Marshall-planen, kombinera en politik som utvidgar det finansiella stödet till u-länderna med en politik som starkt förbättrar likviditeten inom vårt internationella finanssystem. Det räcker inte med den utveckling av Internationella monetära fondens resurser, som kom till stånd inte minst genom den svenske chefens, doktor Per Jacobsson, energiska arbete. Man måste vidta ytterligare åtgärder för att stärka likviditeten, så att det blir möjligt för alla stater i den

välsituerade gruppen att ge ett mera betydande finansiellt stöd åt u-länderna.

Däremot tror jag inte att det vore lämpligt, om industristaterna skulle ge u-länderna preferenstillbehandling. Då skulle man nämligen genast skapa en situation där u-länderna bleve intresserade av att industriländerna skulle behålla höga tullar, så att u-ländernas preferensbehandling i fråga om tullar bleve gynnsam. Vi bör i stället få till stånd ett läge som innebär att det står klart för u-länderna att dessa och vi har ett gemensamt intresse av en friare behandling, och det har vi faktiskt i huvudsak. U-länderna har inte minst intresse av att industrien utvecklas inom den välsituerade delen av världen, ty då köper vi mera råvaror och halvfabrikat och så småningom även industrivaror av dem.

Till sist vill jag, herr talman, säga att det är med stor tillfredsställelse jag konstaterar, att regeringsförklaringen vad handelspolitiken beträffar i allt väsentligt uppbärs av ett liberalt synsätt. Mycket vatten har runnit under broarna, sedan utrikesminister Nilsson och andra för tjugo år sedan sysslade med 27-punktsprogrammet. Då var det fråga om att skapa ett socialistiskt Sverige bland annat med hjälp av en statlig dirigering av utrikeshandeln.

Nu måste man med tacksamhet konstatera, att regeringen i alla fall på denna punkt har lärt en hel del inför omständigheternas tryck. Visserligen har det gått långsamt. Ännu för ett par år sedan var t. ex. finansminister Sträng ovillig att acceptera tanken, att man skulle ha ett så intimt handelspolitiskt samarbete med andra länder att det skulle komma att allvarligt inkräkta på regeringens — läs Gunnar Strängs — möjligheter att själv bestämma över den ekonomiska politiken här i landet, även om den skulle bli av ett regleringsbetslag.

Men vi får väl tolka regeringens förklaring i dag som ett uttryck för att

Utrikes- och handelspolitiskt debatt

den liberala flygeln inom regeringen fått sin vilja fram och att herr Sträng fallit till föga och att det råder enighet om att man skall bevara ett liberalt handelspolitiskt grepp. Jag tror för min del att det är mycket betydelsefullt inte bara för de problem vi här sysslar med utan också i ett annat avseende. Ju mer Sverige växer in i ett internationellt ekonomiskt system, där vi mer och mer intensivt samarbetar, desto mer kommer vår inre ekonomiska politik att präglas av samma liberala och sociala syn som i dag präglar vår handelspolitik och vår inställning till stödet åt u-länderna.

Herr HECKSCHER (h):

Herr talman! Också den svenska politiken blir mer och mer global, som det heter nu för tiden. Vårt intresse för vad som händer och sker på andra håll i världen växer mer och mer. Vad som händer i Brasilien kan komma att få verkningar på den svenska exporten. Händelserna på Cypern har berört oss mycket intensivt. Utgången av den pågående striden mellan de två kommunistpartierna i Ryssland och Kina kan få stor betydelse också för oss svenskar.

Det är klart att vissa av dessa utvecklingstendenser, också sådana som vi inte kan göra något åt, är av särskilt intresse för oss. Till vad som därvidlag är betydelsefullt hör naturligtvis i mycket hög grad just vad som inträffar i Sovjetunionen. Man skall naturligtvis inte hysa några illusioner i detta avseende utan man skall hålla huvudet kallt, medan man ser på vad som sker där. Sålunda är den ryska kolonialismen uppenbarligen alltför fullt utvecklad. Det visar sig t. ex. i behandlingen av de baltiska staterna. Man kan visserligen konstatera som ett glädjande faktum, att det ryska kolonialväldets arbetsformer blivit något mildare, men det har ännu långt kvar till de arbetsformer som kännetecknade de europeiska stormakternas kolonialvälden

låt oss säga vid tiden före andra världskrigets utbrott. Så småningom kanske man hinner dit, men så stor hänsyn till kolonierna och deras folk tar man i allmänhet ännu inte från rysk sida.

Samtidigt som man skall undvika alla illusioner i detta sammanhang och samtidigt som man inte utan vidare skall tolka alla mildringar i den ryska attityden som tecken på faktisk sinnesförändring, vore en vrångbild av den ryska politiken lika oriktig. Det är mycket som tyder på att man i Sovjetunionen har ett verkligt intresse för fredens bevarande. Tendensen går för närvarande i riktning mot avspänning i Europa och även i övrigt kanske avspänning i förhållande till västmakterna. Detta är någonting som kan ändra sig igen i olycklig riktning, men för närvarande är detta den påtagliga tendensen. Man kan också tänka sig möjligheten att den skall komma att förstärkas, särskilt i den mån andra motsättningar kommer i förgrunden — jag tänker särskilt på förhållandet till Kina. Huvudorsaken till denna förändring — jag vill inte säga uppmjukning — av den ryska inställningen är huvudsakligen det högre kommunistiska borgerskapets önskan att få leva i fred. Kommunistiska ämbetsmän, företagschefer, vetenskapsmän, ingenjörer m. fl. har det inte så tokigt för närvarande, och ur deras synpunkt skulle inte bara ett krig utan också en allvarlig krigsrisk kunna innebära betydande personliga olägenheter. Den opinionen är säkerligen betydelsefull i Sovjetunionen för närvarande.

Denna tolkning av orsakerna till den ryska inställningen betyckes också av vad Chrustjov nyligen sade i ett par uttalanden i Ungern, där han starkt underströk att folken hade intresse av en stigande levnadsstandard och att detta gällde också de kommunistiska folken. Hans uttalanden skulle kunna karaktäriseras så, att han lade tonvikten på smör i stället för på kanoner. Någon säkerhet för att han verkligen ser det så har vi

Utrikes- och handelspolitisk debatt

inte, men det är glädjande om åtminstone tendensen går i den riktningen.

Denna bakgrund har intresse för oss i Sverige. Men när vi för en utrikesdebatt i den svenska riksdagen är det trots allt inte tillvaron i allmänhet vi har att diskutera utan det är den svenska politiken: vad vi kan göra och bör göra i utrikespolitiska sammanhang. Valåret 1964 måste naturligtvis visa upp mycket skarpa *inrikes*politiska motsättningar. Det är ur den synpunkten värdefullt, om vi just i år markerar att det råder en grundläggande enighet om *utrikes*politikens principer, såsom också skett i regeringsförklaringen. Denna enighet har ett värde ur internationell synpunkt. Den klargör bl. a. att även om 1964 års val skulle komma att leda till ett regeringsskifte, skulle detta icke innebära att Sverige gav sig in på någon ny utrikespolitik. Denna grundläggande enighet kräver ömsesidiga ansträngningar och hänsyn. Den kräver att man inte uppställer några dogmatiska krav på att exakt alla detaljer av principernas tillämpning skall bedömas lika — man kan ibland komma till olika slutsatser även om det råder enighet i fråga om förutsättningarna. Men just nu är detta inte aktuellt. Det förefaller som om vi i allt väsentligt är överens också om tillämpningen. Detta gäller inte bara det rent utrikespolitiska utan även det handelspolitiska området. Det är därför möjligt att föra en diskussion i stort sett utan polemik, och jag skall försöka förklara hur jag för min del ser på vissa problem, även med risk för att det kan innebära en viss upprepning av vad som har sagts från regeringens sida eller av herr Ohlin.

Vilken roll kan Sverige över huvud taget spela? Är vår huvuduppgift att tjänstgöra som opinionsbildare och att vara ett världssamvete? Jag är mycket skeptisk på den punkten. Jag är inte säker på att man lyssnar så värst mycket till oss, om vi framträder med sådana anspråk. Dessutom har det rent

moraliska betraktelsesättet en påtaglig begränsning. Jag skall ta upp ett exempel som har berörts både i regeringsförklaringen och av herr Ohlin. Vilket avseende fäster man i Sydafrika och — vill jag tillfoga — i Östtyskland vid den svenska opinionen mot raspolitiken i Sydafrika och mot Ulbrichtmuren i Berlin? Vad kan vi uppnå genom opinionsyttringar i dessa hänseenden? Vad kan vi uppnå genom bojkottaktioner? För min del har jag sedan länge undvikit att köpa några varor från Sydafrika eller Östtyskland, men det har varit för min egen skull, inte i den tron att jag därmed skulle förbättra läget för dem som lever under förtryck i sådana länder. Jag tvivlar uppriktigt på effekten av svenska bojkottaktioner i dessa fall. Jag tror att det är ett mycket billigt sätt att utan egentlig kostnad för oss själva komma ifrån detta problem, om vi menar att vi genom uppoffringen att köpa apelsiner från andra länder i stället för från Sydafrika skulle kunna åstadkomma någonting av nämnvärd betydelse för de människor som där lever under förtryck.

Jag tvivlar tyvärr också på effekten av sanktioner av enbart moralisk eller ekonomisk art i sådana fall. Jag önskar att man kunde komma någon vart med sådana sanktioner, men jag är mycket orolig för att resultatet skulle bli ytterligt obetydligt. Även om både Förenta staterna och Storbritannien skulle delta i sanktioner mot Sydafrika, skulle det ändå inte medföra någon ändring av den sydafrikanska politiken. Tyvärr har man i detta land låst sig vid en inställning som man tror är moraliskt för att inte säga religiöst grundad, och man anser sig där vara något slags martyr inför den kritik som man möter i andra länder.

Att åstadkomma en förändring skulle, tror jag, kräva oerhört stora ansträngningar och oerhört hårda medel långt utanför det ekonomiska området. Man kan hoppas på en utveckling som på

Utrikes- och handelspolitisk debatt

längre sikt medför en förbättring i länder av typen Sydafrika och Östtyskland, men det finns knappast några genvägar till detta resultat. När här talas om ekonomiska sanktioner bör vi komma ihåg hur det var med de ekonomiska sanktionerna mot Italien under Abessinienkonflikten. Då det började bli farligt och finnas risk för att de ekonomiska sanktionerna skulle komma att mötas med militära motåtgärder, drog sig både den ena och den andra tillbaka. På detta område är Sydafrika nog i sin världsdel relativt sett inte så illa rustat.

I stället tror jag att ett litet land som Sverige måste ge sig in på konkreta ansträngningar för att nå resultat. Det kan man i ett land av vår typ bäst göra inom ramen för internationella organisationer. Sådana organisationer ger också ett litet land och dess företrädare möjligheter att göra en större insats än vad landet kan göra alldeles på egen hand. Det är här inte bara fråga om en organisation; det kan sägas att man rör sig inom ett system av koncentrisk cirkel, där de regionala sammanslutningarna på vissa områden har större möjligheter än den världsomfattande organisationen, medan man på andra områden har anledning att gå direkt på FN-arbetet. Samarbetet i Europa skall vara ett samarbete för FN, och det är till fördel för FN. Härvidlag finns det en viss parallell med förhållandena inom ett land. Om den kommunala självstyrelsen är väl utvecklad stärker den samhörighetskänslan också inom hela landet.

Den svenska utrikespolitikens huvudlinje ligger fast. Den innefattar alliansfrihet i fred, syftande till neutralitet i händelse av krig. Det uttrycker inte någon som helst tvekan på denna punkt, om vi vill ange motiven för och överväga konsekvenserna av denna linje. Tanken på neutralitet är ett arv från kabinettspolitikens dagar. Den innebär att vi vägrar att delta i ett spel med kriget som insats, men den innebär själv-

fallet inte att vi anser att alla andra länder är lika goda eller kanske lika dåliga kålsupare. Härvidlag skiljer sig den svenska alliansfriheten på ett mycket påtagligt sätt från den som tillämpas i en del av de nya länderna. Där har man otvivelaktigt ofta föreställningen, att alla europeiska länder är ungefär lika dåliga och vill av den anledningen inte träffa ett val dem emellan — samtidigt som man ingalunda avvisar tanken på att begagna sig av krig för att uppnå sina egna syften. Jag tänker exempelvis på den inställning som kännetecknar en del arabstater, vilka deltar i överläggningar mellan alliansfria länder men samtidigt inom sitt eget område är fullt beredda att gripa till våldsmedel.

Den svenska politiken är inte unik — det finns några få andra länder som tillämpar den — men den är alltså relativt ovanlig. Varför har vi valt denna politik? Först och främst i vårt eget intresse. Den skall ge oss en chans att stå utanför, om ett nytt krig skulle utbryta. Detta har allvarliga försvarspolitiska konsekvenser. Det förutsätter en vilja att offra för försvaret, eftersom det förutsätter en förmåga till försvar med egna krafter, ett försvar som skall vara starkt nog för att angrepp skall kosta mer än det ger. Än så länge kan inte den militära tekniken sägas innebära något hinder för en sådan politik, och därför bör vi fullfölja vår försvarspolitiska linje.

Nu sker ju inte detta bara i eget intresse. Genom att föra en sådan politik bidrar vi på vår sida till att skapa stabilitet och fred i vårt hörn av världen, och därmed gör vi en egen fredsinsats — återigen under förutsättning att insatserna uppbäres av ett försvar med tillräcklig styrka.

Mot bakgrunden av dessa förhållanden, mot bakgrunden av den relativa styrkan hos det svenska försvaret, som är en så väsentlig faktor för fullföljandet av vår utrikespolitiska huvudlinje,

Utrikes- och handelspolitisk debatt

har vi självfallet ett starkt intresse av att nedrustningssträvandena i världen är framgångsrika, för så vitt att dessa nedrustningssträvanden omfattar alla länder. En till en viss grupp begränsad nedrustning stärker inte vår ställning, utan kan till och med försämra den. Och mot denna bakgrund undrar jag om inte formuleringen i regeringsförklaringen på en punkt är för summarisk. Det heter: »Till de mest angelägena uppgifterna hör att hindra kärnvapnens spridning till länder, som nu inte har sådana vapen.»

Herr Ohlin var inne på frågan om Kina. Det är uppenbarligen en ytterst angelägen uppgift att hindra kärnvapnens spridning till länder som inte har sådana vapen men som kan tänkas begagna dem för att störa lugnet och freden i världen. Däremot är situationen i viss mån en annan för de länder som står utanför de stora allianserna men som ändå lever inom deras områden. Det kan inte vara någon speciellt angelägen uppgift att hindra kärnvapnens spridning till Schweiz. Tvärtom vill jag säga att det snarast skulle vara en positiv sak för freden i världen, om även det neutrala Schweiz vore utrustat med kärnvapen.

På samma sätt ser jag frågan för Sveriges del. Så länge man måste räkna med möjligheten av att Sverige kan bli angripet med kärnvapen, är det snarast en fara inte bara för oss utan också för freden, om den uppfattningen skulle sprida sig att vi hade bundit oss att icke för egen del skaffa några kärnvapen. I likhet med herr Ohlin tror jag att det vore lämpligt att man höll fast vid och varje gång upprepade hela det resonemang som har förts i kärnvapenfrågan från svensk sida.

Vi skall nämligen inte tro att den alliansfria svenska politiken som sådan väcker tillgivenhet eller sympatier vare sig på öst- eller västsidan eller i de nya länderna. Den kan ibland framstå som förmånlig och ibland som oförmånlig

för dessa länder. Men det finns en betydande misstänksamhet mot den alliansfria svenska politiken och det är inte alls sällsynt att man tillräknar Sverige skumma motiv för denna politik. Uttrycket »Sverige har tjänat på två världskrig» användes tyvärr alltför ofta, sanningslöst men inte alltid utan effekt, under diskussionerna utanför vårt lands gränser.

Den alliansfria politik som Sverige för bildar en ram för vårt handlande. Den fastställer en gräns: härintill och icke längre. I varje särskilt fall måste vi överväga var gränsen för vår handlingsfrihet går, och det är inte alltid lätt att bedöma detta. I vissa avseenden är gränsen ganska klar. Militärpolitiskt och maktpolitiskt svarar vi utslutande för oss själva. I andra avseenden, t. ex. det kulturella och givetvis även det ekonomiska, hör vi hemma i ett betydligt större sammanhang, där vi kan verka mera genom vårt arbete i de internationella organisationerna än genom vår egen styrka. Påtagligt är också att på områden av detta slag har ett litet land som Sverige mycket större möjligheter att göra sig gällande. I allmänhet är vi inte heller där hindrade av den ram som den alliansfria politiken skapar.

Jag vill understryka att jag nu talar om ekonomiskt samarbete och icke utslutande om handelspolitiskt samarbete. Det ekonomiska samarbetet, som innefattar mycket mera än det handelspolitiska, blir alltmer betydelsefullt både i Europa och i världen i övrigt. Samarbetsviljan måste på de områden, där vi verkar, innefatta en hel del mer än det som har med politik att göra, den måste gälla alla nivåer och alla organisationer i vilkas arbete Sverige deltar.

När det gäller Förenta Nationerna har vi också under de senaste åren med glädje kunnat konstatera att Sveriges aktivitet har blivit större och att framträdandet från svensk sida erhållit en

Utrikes- och handelspolitisk debatt

annan karaktär än under de första åren av vårt medlemskap, då aktiviteten huvudsakligen bestod i att den svenska delegationen lade ned sin röst vid generalförsamlingens omröstningar så fort situationen blev det minsta besvärlig. Men aktiviteten måste också gälla Europarådet, EFTA — som utgör en väg till Europa; den aspekten på EFTA-politiken får inte komma bort — den måste gälla OECD som är vår väg till atlantiskt samarbete.

Låt mig i detta sammanhang betona en sak. I vissa västeuropeiska länder och på en del håll inom den amerikanska opinionen finns en tendens att hävda att NATO skall ta över också det ekonomiska samarbetet mellan de atlantiska staterna. Detta skulle ur vår synpunkt vara ytterligt allvarligt. Det skulle utesluta oss från ett samarbete där vi hittills kunnat delta, till fördel för både oss och andra. Ur den synpunkten är det mycket viktigt att vi gör vad vi kan för att andra organisationer får lösa dessa uppgifter. Jag tänker i det sammanhanget alldeles särskilt på OECD. Det måste vara ett starkt svenskt intresse att OECD får sådan styrka att tendensen att överföra dessa arbetsuppgifter till NATO inte blir starkare. På alla dessa håll bör de svenska insatserna gå så långt som alliansfriheten tillåter.

När jag för min del har kommit till den slutsatsen att Sverige trots alla invändningar som kan göras måste vara berett att delta i FN-styrkan på Cypern, så är det av alldeles samma skäl som gör att jag anser att Sverige bör inträda i OECD:s utvecklingskommitté (DAC) och att Sverige bör underkasta sig Europadomstolens jurisdiktion. Där inte alliansfriheten binder och hindrar oss, bör vi delta fullt ut i organisationernas arbete och göra vad vi kan för deras framgång, även om det ibland kan kosta oss själva en del.

Får jag sedan, herr talman, säga några ord om problemet Norden och Eu-

ropa. Det nordiska samarbetet är ju det som ligger vårt hjärta allra närmast. Känslan av samhörighet med Danmark, Norge, Finland och Island stärkes varje gång vi blir påminta om i hur hög grad deras problem också är våra och i hur hög grad deras framgångar och motgångar angår också oss. Men vi måste vara realistiska. I alla nordiska länder har vi konstaterat att inte ens ett enat Norden har tillräcklig betydelse och styrka för att ensamt lösa våra uppgifter. De problem som föreligger på det ekonomiska området är därvidlag mycket belysande. Under en lång tid fördes det förhandlingar om en gemensam nordisk marknad, men de ledde inte till något resultat. Men nu håller vi på att få den gemensamma nordiska marknaden i EFTA. Där gick det lättare än när de nordiska länderna arbetade ensamma.

På senaste tiden har vi fått ett par exempel — också nämnda i regeringsförklaringen — på att Sverige inte heller på det ekonomiska området alltid kan påräkna någon särskilt vänlig behandling. Kol- och stålunionen har höjt ståltullarna, inte i första hand för att komma åt Sverige men ändå på ett sätt som innebär olägenheter för en viktig och traditionellt betydelsefull svensk industri. Man har envist vägrat att gå med på våra med hänsyn till gamla handelsförbindelser rimliga krav på detta område. Detta är oroande, och det är det första tecknet på en nyvaknad protektionism i Europa. Man kan bara hoppas att det också skall bli det sista tecknet, men man kan inte vara övertygad på den punkten.

En ännu större besvikelse, om också inte i en lika betydelsefull fråga, är den brittiska hållningen i fråga om SAS' trafikrättigheter på Prestwick. Det är en fullständigt orimlig tanke att dessa SAS' trafikrättigheter skulle ha någon verklig betydelse när det gäller att reparera det brittiska flygbolagets dåliga ekonomi. Så nära balans i sin budget

Utrikes- och handelspolitisk debatt

är sannerligen inte det brittiska flygbolaget att denna lilla förändring skulle kunna klara upp situationen för det. För oss, som hade hoppats att EFTA-samarbetet skulle innefatta ett allmänt närmande mellan Storbritannien och Sverige, innebär det inträffade en hårdhänt påminnelse om hur svårt det är att få vara med och leka med de stora pojkarna och hur små intressen som kan anses vara viktigare än den vänskap som skall bygga på EFTA-solidariteten.

Men samtidigt illustrerar dessa båda exempel, ståltullarna och landningsrättigheterna, också att det lilla landet förlorar på att inte ha någon ordentlig organisation. Om vi hade en europeisk stormarknad, skulle problemet med kol- och stålunionens tullar inte ha uppkommit, i varje fall inte för oss. Och om vi hade en organisation som omfattade alla europeiska flygbolag, ett European Airlines System, vilket vore motiverat även ur andra synpunkter, så skulle inte heller landningsrättigheterna innebära några svårigheter. För ett litet land som Sverige kan det vara olägenheter förbundna både med att ha en organisation och att inte ha det, men olägenheterna med frånvaron av organisation är i regel betydligt större och allvarigare.

Just nu befinner vi oss på en kritisk punkt i utvecklingen av det ekonomiska samarbetet i världen. Det föreligger påtagliga brytningar inom den europeiska Gemenskapen, inte minst när det gäller Gemenskapens medverkan i strävandena för en friare världshandel. Den 4 maj skall Kennedy-ronden i GATT börja officiellt, och vi hoppas att så kommer att ske. Ingen väntar väl att förhandlingarna där kommer att gå fort. De blir säkert långa och besvärliga, och deras utgång är utomordentligt oviss. Även där tycker jag nog att regeringsdeklarationen genom sin formulering inte ger en alldeles riktig bild av verkligheten. Det är inte bara disparitetsproblemet som äventyrar

tullsänkning i GATT. De senaste verkens förhandlingar där tyder snarast på att man därvidlag börjar komma varandra närmare än tidigare och att en lösning är möjlig, om det på ömse sidor finns god vilja. Mycket svårare är problemet om jordbruksvarornas ställning i den stora uppgörelse som man planlägger. Hur skall det bli möjligt att föra in handelsutbytet med livsmedel i denna uppgörelse med hänsyn till den amerikanska jordbrukspolitiken? Hur skall det bli möjligt med hänsyn till jordbrukspolitiken inom den europeiska Gemenskapen, en politik som för övrigt inte ens är slutligt utformad ännu? Hur skall det vara möjligt för de andra europeiska länderna, som ju alla är inställda på att jordbrukspolitiken ligger på ett annat plan än den ekonomiska politiken i övrigt? Och är det möjligt att få en uppgörelse om en 50-procentig tullsänkning eller någonting i den stilen utan att dra in jordbruksvarorna i bilden? På den punkten har förhandlingarna ännu inte kommit därhän att man ens kan skönja några väsentliga möjligheter till en lösning. Jag fruktar också att detta är ett område där vi från svensk sida har mycket små bidrag att lämna till en allmän lösning, även om en sådan ur svensk synpunkt är mycket betydelsefull.

Samtidigt pågår världshandelskonferensen, som i hög grad illustrerar För-
enta Nationernas problematik. Det ligger ett stort värde i att Förenta Nationerna omfattar ett så stort antal länder, att organisationen inte i likhet med det gamla NF är en mycket begränsad klubb. Men denna stora omfattning kan ibland innefatta svårigheter när det gäller effektivitet och arbetsduglighet. I världshandelskonferensen, som sträcker sig utanför ramen av FN-medlemmar, deltar 122 länder med sina delegationer, och det har sagts att antalet delegater håller sig kring 1 100. Bl. a. av det skälet är det svårt att tro att man i arbetet vid världshandelskonferensen kan

Utrikes- och handelspolitisk debatt

komma fram till ordentliga, konkreta resonemang. Att märka är att konferensen ännu inte har hunnit över det stadium där representanterna för olika länder avger sina inledande deklamationer. Man har alltså ännu inte börjat resonera på allvar, helt enkelt därför att alla de 122 måste avge en deklamation — och det är en oerhört svårhanterlig apparat. Jag är för min del inte optimistisk om att världshandelskonferensen kommer att ge påtagliga resultat. Man kan hoppas att det kommer en del uppslag som fullföljs av FN:s sekretariat och fackorgan och också — det vill jag gärna understryka — av OECD:s kommitté för utvecklingsfrågor.

Men när det gäller de stora världshandelsproblemen måste man sannolikt gå andra vägar. Man måste gå över GATT-samarbetet, som trots allt är mera begränsat och innefattar länder som har större möjligheter att resonera från gemensamma utgångspunkter. Jag hälsar med stor tillfredsställelse att man i regeringsförklaringen så bestämt understrukt, att GATT-samarbetet skall fullföljas och att det inte är möjligt att ersätta GATT med någon ny, mera vidsträckt organisation. Men självfallet kan en del problem inte ens lösas inom GATT utan måste lösas inom ännu mindre enheter — jag tänker särskilt på EFTA-samarbetet.

Alla dessa samarbetssträvanden bör emellertid vara inriktade på att åstadkomma en friare världshandel. På längre sikt är en sådan friare världshandel av stor betydelse, icke minst för de nya länderna. Det är viktigt för dessa nya länder, politiskt lika väl som ekonomiskt och socialt, att de får tillfälle att sälja sina produkter så att deras ekonomi kommer i gång.

Herr Ohlin pekade på att sänkningen av råvarupriserna i stort sett har uppvägt den u-landshjälp, som västerlandet har utbetalat. Det är riktigt att det förhåller sig så, och mot den bakgrunden har man självfallet anledning att överväga vad man här kan göra.

Råvaruavtal har diskuterats och diskuteras också här. Jag vill understryka att råvaruavtalen är av två olika typer. Det finns avtal, vilkas syfte helt enkelt är att stabilisera prisnivån, och hindra alltför snabba kastningar i råvarupriserna. Sådana råvaruavtal måste man — möjligen med något undantag — betrakta som ett mycket nyttigt element i världens handelspolitik. Betydligt besvärligare är det med den andra typen av råvaruavtal, som avser att höja prisnivån utöver vad som skulle förekomma i händelse av fri marknad. Man kan nog inte utesluta att sådana avtal ibland kan vara påkallade under en övergångstid, men något permanent inslag i världens handelspolitik får de ändå inte bli.

Viktigare är det kanske att de industrialiserade länderna avskaffar importhinder, som riktas mot de nya länderna. Inte minst betydelsefullt är detta när dessa länder kommer över den rena råvaruproduktionen och börjar producera halvfabrikat. Det är mycket angeläget att man genom gemensamma ansträngningar får ned importtullarna på sådana halvfabrikat som fabricerats i u-länderna. Det är en väg till industrialisering av dessa länder som kan vara av mycket stor betydelse.

Jag tror att det finns anledning att se dessa frågor ur sådana praktiska synpunkter. Alltför mycket av diskussionen om de nya ländernas problem präglas av sentimentalitet och prestigetänkande. Alltför mycket av ansträngningarna att hjälpa dem äventyras genom dålig organisation.

För vår del har vi anledning att delta i arbetet med de nya ländernas problem både i multilaterala sammanhang och genom en direkt bilateral verksamhet — i så fall helst en sådan verksamhet som kan samordnas genom kontakterna inom OECD:s utvecklingskommitté. Frågan är emellertid om inte de viktigaste av våra insatser på detta område ändå måste utföras i samarbete med dem som har verklig erfarenhet av de

Utrikes- och handelspolitisk debatt

nya ländernas problem, alltså med missionen och inte minst med de svenska företag, som lägger ned ett växande intresse på nya länder, där produktionen kan utvecklas till förmån för både företaget och invånarna. Frågan är om inte dessa svenska företag kan göra mera för de nya ländernas utveckling än någon organiserad svensk utvecklingshjälp.

Herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr HEDLUND (cp):

Herr talman! Den tid är tydligen förbi då världspolitiken dominerades av en enda konfliktsituation — spänningen mellan västdemokratierna och det kommunistiska blocket. De åsikts- och intressemotsättningar som fanns inom de båda blocken tillmättes tidigare alltså en underordnad betydelse. Nu är läget annorlunda. Nationella särintressen och åsiktsdivergenser om utrikespolitiska huvudlinjer, vilka naturligtvis fanns även tidigare, framträder nu allt tydligare inom NATO-alliansen, och det kommunistiska blocket har faktiskt, om än inte formellt, sprängts sönder. Utrymmet för manövrer på världspolitikens schackbräde är nu större än för bara några år sedan.

Sedan hösten 1962 har relationerna mellan Förenta staterna och Sovjetunionen såvitt man kan bedöma stadigt förbättrats, medan förhållandet samtidigt försämrats mellan Sovjetunionen och Kina. Kommunismens enhet existerar inte längre. Moskva och Peking är två kommunistiska huvudcentra, som hätskt och ohöligt konkurrerar med varandra om inflytandet i andra kommunistländer och om utvecklingsländernas gunst.

De smärre kommunistiska länderna i Östeuropa söker som bekant, på ett undantag när, konsekvent fullfölja en utrikespolitik, vilken ligger i linje med deras egna nationella intressen, utan

att fördenskull uppge den ideologiska samhörigheten med Sovjetunionen.

Det världspolitiska läget har således under de allra senaste åren förändrats mycket, och man frågar sig om maktgrupperingarna definitivt har kastats om. Det är emellertid en god regel att inte dra några förhastade slutsatser. Även om saken för tillfället kan förefalla ganska klar, kan först eftervärlden med säkerhet avgöra vad som varit väsentligt och icke väsentligt i ett händelseförlopp. Vi har inget facit att titta i.

Kinas öppnet visade fientliga inställning har ställt Sovjetunionen inför risken av ett tvåfrontskrig, visserligen ett kallt tvåfrontskrig; men varje krig, även ett kallt, innefattar i sig vissa risker för en utveckling till en öppen militär konflikt. Det är många tecken som ändå tyder på att Chrustjov bestämt sig för att orientera den ryska utrikespolitiken mot västmakterna. Detta behöver naturligtvis inte innebära — och innebära i varje fall inte för närvarande — att Sovjetunionen skulle överväga att ställa sig i något alliansförhållande med västmakterna riktat mot Kina.

Det ryska folket kräver som alla andra folk höjd levnadsstandard, och den ryska statsledningen kan inte och — som jag förmodar — vill inte heller nonchalera detta önskemål. Ett omfattande handelsutbyte med de högindustrialiserade länderna i väster är uppenbarligen en mycket viktig förutsättning för en sådan höjning av levnadsstandarden. För utbyggnaden av den kemiska industrien i Sovjet är helt säkert inköp av maskiner och andra utrustningar från de västliga länderna av stor betydelse. Det program för det ryska näringslivets utveckling, som Chrustjov skisserat, går tydligen inte att förena med alltför höga utgifter för militära ändamål, i varje fall inte i sådan utsträckning att man har råd att upprätthålla den kalla krigsföringen på två fronter.

Utrikes- och handelspolitisk debatt

Det finns alltså åtskilliga intressanta aspekter i relationerna mellan öst och väst. Man kan sannolikt vänta sig en fortgående propagandaoffensiv från Moskva och från Peking, där man på ömse håll försöker att vinna anhängare för sin linje. Inte minst kommer man att rikta sig till områden och folk, där en stark social och politisk oro råder, såsom Afrika, Latinamerika och Sydöstasien. På västmaktshåll lär man knappast kunna stå överksam inför en offensiv som går ut på att vinna utvecklingsländerna för kommunismen, och då kan tyvärr vissa friktioner uppstå mellan västmaktssidan och konstellationer i öst.

De afrikanska staterna tycks vilja slippa bli indragna i de storpolitiska konflikterna och synes på det hela taget därför inta en neutralistisk hållning.

Av de aktuella krigshärdarna förefaller Sydostasien kunna bedömas som en tämligen farlig krigshärd. Det råder inte något tvivel om att inbördeskriget i Sydvietnam har viss förankring i Peking. En neutralisering av hela det sydasiatiska området har nämnts som en möjlighet att eliminera riskerna för en farlig utveckling i området. Alltnog: situationen för dagen kan inte betraktas som enbart uppmuntrande. Man kan rent av fråga sig om Vietnam i en kommande världspolitisk konstellation skall bli ett nytt Korea.

Det är väl inte något enda av dessa drag i den världspolitiska utvecklingen som undgår att på ett eller annat sätt beröra Sverige. Vi har därför anledning att betrakta frågorna ur vår speciella synvinkel.

Avtalet om partiellt provstopp för vätebomber har hälsats med allmän tillfredsställelse därför att det eliminerat de förhärjande verkningar som fortsatta vätebombsprov kunnat få. Självfallet betraktas detta avtal som ett tecken på begynnande avspänning. Samtidigt som man erkänner det berättigade i ett

sådant synsätt är det skäl påminna om att det alltså finns kärnvapen nog för att praktiskt taget förgöra hela världen.

Någon avrustning har ju inte kommit till stånd vare sig i fråga om kärnvapen eller eljest. Som bekant genomför vissa stater, som inte undertecknat avtalet om partiellt provstopp, till och med en kärnvapenupprustning.

Alla partier i vårt land är väl överens om att avrustningssträvandena bör fortsättas och att vi måste försöka lämna konkreta bidrag härvidlag — enbart en läpparnas bekännelse är inte av någon större betydelse. Men jag vill säga ifrån, att för närvarande finns det inte någon realistisk grund för en omprövning av vår försvarspolitik. Fjolårets försvarsöverenskommelse bör vara utgångspunkten. Om någon som var med om den överenskommelsen nu tar avtalet om partiellt provstopp till intäkt för en omprövning av målsättningen på försvarets område, betraktar vi på vårt håll detta som ett illa underbyggt ställningstagande. Att gå ifrån den träffade överenskommelsen vore att ge sig ut på tunn, nattgammal is som när som helst kan brytas upp av undervattensströmmar eller plötsliga brottsjörar.

Vi är ense om att vårt land för närvarande inte skall anskaffa kärnvapen. Jag för min del är emellertid angelägen att nu som tidigare stryka under, att en situation kan komma att uppstå då vi blir tvungna att ompröva denna vår ståndpunkt. Vi måste här i landet självfallet hålla fast vid den linje vi varit överens om att följa sedan mycket länge, nämligen att inte ge oss in på någon ensidig nedrustning. För närvarande har ju inget av de nordiska länderna kärnvapen på sina områden. Men visst kan man ställa frågan, huruvida en överenskommelse om Norden som kärnvapenfri zon kan få aktualitet i vissa lägen. Det skulle vara om en definitiv utfästelse från de nordiska länderna inginge såsom led i en större överenskommelse. Endast under den

Utrikes- och handelspolitisk debatt

företsättningen har vi, förefaller det mig, anledning att reflektera på en dylik överenskommelse.

FN-organisationen framstår inte som någon garant för världsfreden — att hävda att den gör det vore att ta till våldsamma överord. Men FN spelar en roll. Vi vill arbeta för att den rollen skall bli större och större och för att FN omsider, kanske efter misslyckande på misslyckande, skall kunna bli något av en garant för världsfreden. Det är möjligt — det är t. o. m. sannolikt — att vägen dit är mycket lång, men det får inte hindra oss att målmedvetet beträda den vägen.

Det nu aktuella fallet gäller ju Cypern. Tungt vägande synpunkter i sådana här sammanhang har varit att den svenska personal som ingår i FN-styrkorna inte skall behöva riskera att bli indragen i en stormaktskonflikt på den ena eller andra sidan. I fråga om Cypernstyrkan fanns det enligt vår bedömning ingen anledning att från svensk sida säga annat än ja till en medverkan sedan det blivit klarlagt att vi skulle få andra neutrala länder med oss. Något som emellertid inte förefaller helt rimligt är — ehuru man självfallet inte får överdriva betydelsen av det — att vi inte bara skall tillhandahålla folk utan samtidigt i varje fall i huvudsak svara för kostnaderna. Vad vore naturligare än att FN helt bekostade de uppsättningar av män som behövs för en sådan här fredsbevarande uppgift? Jag vill som sagt inte överdriva betydelsen av detta, eftersom ju pengarna inte är det allra väsentligaste i sådana här sammanhang, men jag tycker att den svenska regeringen vid lämpligt tillfälle borde ta upp denna sak inom FN ur mera principiella synpunkter. Naturligtvis har vi för att övergå till den saken all anledning att känna tillfredsställelse över att det finns frivilliga som påtar sig sådana här svåra uppgifter och tar de risker som är förknippade med dem.

Vi har i Sverige hållit på den utrikespolitiska neutraliteten, även om man på en del håll inom vårt land försett neutraliteten med vissa hakar, reservationer och nyanser, så att vi inte riktigt vetat var man stått. Tack vare neutraliteten har emellertid Sverige vid skilda tillfällen kunnat och kan helt säkert även i fortsättningen göra insatser för freden, för att förhindra krigsutbrott. Det finns somliga här i landet som klankat på Sveriges neutralitet — jag vill inte tro att de är många — och andra har ägnat problemet ett mera förstrött intresse. Även utomlands har man på sina håll klandrat vår neutralitet. Måste inte de insatser som Sverige gjort vara en verklig tankeställare för dessa personer, och måste de ändå inte säga sig att det är av utomordentligt värde för freden att det finns ett neutralt land som kan rycka in vid sådana här tillfällen och göra en aktiv tjänst för fredens bevarande?

När man hör människor säga att Sverige redan har gjort så mycket — vi har haft frivilliga i Ghaza och Kongo, o. s. v. — skall vi verkligen behöva göra mer så kan svaret enligt min mening bara bli ett enda: Är det möjligt att göra för mycket för att bevara freden?

Jag övergår så till det andra avsnittet av dagens debatt: handelspolitiken. Det knyts väl vissa förhoppningar till FN:s världshandelskonferens i Genève, som började för kort tid sedan, och till GATT:s konferens om tullsänkningar, den s. k. Kennedy-ronden. Jag vill då genast säga att vi i centerpartiet är beredda att helhjärtat instämma i syftet med dessa konferenser.

Världshandelskonferensens syfte är ju att få till stånd en nyordning av världshandelns struktur, som framför allt syftar till att utvecklingsländerna genom förbättring av exportmöjligheterna skall kunna skaffa sig finansiella resurser för att på egen hand få till stånd en ekonomisk utveckling och förbättrade levnadsförhållanden för sina

Utrikes- och handelspolitisk debatt

innebyggare. Kennedy-rondens syfte är som bekant att sänka och i vissa fall helt undanröja tullhindren, så att en friare världshandel kan komma till stånd.

Lyckas man i sinom tid — jag understryker *i sinom tid* — förverkliga dessa mål, förbättras självfallet förutsättningarna för en ekonomisk uppblomstring över snart sagt hela världen.

Det är ett beklagligt faktum att utvecklingsländernas andel i världshandeln sjunkit från 30 till 20 procent och att deras möjligheter att betala importen av nödvändiga varor således avsevärt minskat. Både när det gäller de kapitalvaror och de konsumtionsvaror som utvecklingsländerna behöver köpa har priserna stigit, medan priserna på de råvaror, som dominerar dessa länders export, har legat tämligen oförändrade under den senaste tioårsperioden. Herr Ohlin har nämnt en ganska hög siffra för vad vi tjänat på att priserna på de varor vi importerar från dessa länder legat ungefär oförändrade, medan priserna på de varor vi exporterat till dessa länder har stigit. Om utvecklingen fortsätter i den riktningen blir industriländerna rikare och rikare, och u-länderna blir fattigare. Det finns här en väldig klyfta, och för att minska den räcker det inte med att man bara tar bort tullar och handelshinder.

Den fria marknadsekonomin är eftersträfvansvärd när det gäller handelsförbindelser mellan länder på samma ekonomiska nivå, men den är inte effektiv när det gäller förhållandet mellan u-länderna och de industrialiserade länderna.

Ett medel, som man talat mycket om i detta sammanhang och som jag också varit i tillfälle att beröra tidigare, är att skapa hyggliga priser på de råvaror som u-länderna exporterar. Det har ibland talats om det prisgolv, varunder råvarupriserna inte skulle få ligga. Jag är medveten om att den har rätt som menar att den vägen även har nackdelar.

Det är ingen tvekan om att detta medel ibland till och med kan få en effekt rakt motsatt den man önskar. Jag skall inte gå närmare in på den frågan. Men man bör nog i alla fall försöka den vägen, även om man vet att den är förknad med svårigheter. Man får då ha svårigheterna i blickfältet och se till att man inte går längre på den vägen än vad som är möjligt.

Mera tveksamt är det kanske — och det framhålls också i regeringsdeklarationen — om man bör bevilja u-länderna några preferenser i fråga om exporten av de industrivaror de vill sälja på världsmarknaden. Men om man vill göra en verklig insats på detta område, förefaller det mig som om den tveksamheten måste få vika. Om man är på det klara med att man inte kommer så förfärligt långt med det här råvaruprisgolvet utan att möta nackdelar i fråga om överproduktion och annat, bör man nog pröva andra vägar eller göra klart för sig att här står vi och kan inte annat. Det senare är väl ändå det sista som vi skulle vilja rekommendera för vårt lands vidkommande. Jag tror därför att man allvarligt bör pröva också den frågan, även om man vet att en sådan lösning kostar en del. Men ställ den kostnaden mot den vinst som herr Ohlin nyss räknade fram och som vi fått på grund av att priserna på de varor vi exporterar stigit medan råvarupriserna legat stilla!

Jag skulle vilja hemställa att den svenska regeringen uppmärksammar den frågan och visar litet djärvhet i sammanhanget.

Sverige är ju ett lågtulland och har goda möjligheter att medverka till slopande av hindren för u-ländernas export. Man har ofta pekat på den lilla åtgärden beträffande kaffeskatten. Det har framhållits på konferensen i Genève att vi är villiga att pröva frågan om slopande av importhindren även för andra varor. Däremot har vi kanske svårare att acceptera idén om

Utrikes- och handelspolitisk debatt

ett system med tullåttnader vara för vara och land för land. Det är ett system som i någon mån skulle stå i bristande samklang med klara handelspolitiska principer och omtanken om u-länderna.

Tvärtom finns det kanske risk för att en sådan anordning skulle bana vägen för och legalisera ett system i sig inneslutande ganska mycket av politiskt bestämda handelspreferenser. Det skulle inte rimma riktigt med de principer vi brukar hävda om lika behandling i handelssammanhangen och om en ekonomiskt riktig arbetsfördelning — det är ju det yttersta syftet som motiv för det internationella handelsutbytet.

Utsikterna för att Kennedyrundan skall lyckas har den här gången betraktats som ovissa. USA:s och EFTA:s åsikter och reella intressen divergerar på många punkter, och det är väl knappast troligt för övrigt att EEC kommer att uppvisa en gemensam obruten front i dessa frågor. Man kan nog ställa spörsmålet huruvida EEC är berett till så långtgående tullsänkningar. Vi har dessvärre förspott en del protektionistiska tendenser i EEC-sammanslutningen. Det finns en risk för att denna sammanslutning kan komma att utveckla sig till något som ligger i närheten av de rika industriländernas exklusiva klubb. Kunde den utvecklingstrenden brytas genom Kennedyrundan eller fortsättningen på den, som kanske måste komma i en eller flera omgångar, vore mycket vunnet. Den förberedande konferensen godkände som alla vet i princip den lineära tullsänkningen som huvudregel, men möjlighet lämnades öppen för undantag genom tullreduceringar. EEC arbetar uppenbarligen för att så många undantag som möjligt skall göras från regeln om lineära tullsänkningar, medan Förenta staterna vill inskränka undantagen till minsta möjliga, särskilt då i fråga om varugrupper för vilka USA tillämpar höga tullsatser. Nå, här utifrån sett förefaller alltså motsättningarna inom konferensen att vara stora

och även gällande tämligen fundamentala punkter.

Vilken roll kan då EFTA spela i ett sådan här sammanhang? Först får väl noteras att man numera på amerikanskt håll tycks ha en ganska positiv syn på EFTA-samarbetet, mera positiv i varje fall än förut. Man har kanske fäst sig vid den öppna politik inom EFTA, som har framkommit i förberedelserna för GATT-konferensen. Men det är väl heller inte uteslutet att politiska motsättningar mellan Förenta staterna och ledande krafter inom EEC spelar en roll. Ur EFTA:s egen synpunkt är det naturligtvis angeläget om den nya synen på EFTA kan tillvaratas och nyttiggöras, goodwillmässigt. EFTA-ländernas attityd inför Genèvekonferensen står tydligen Förenta staternas linje närmast.

Men helt säkert är det oklokt att försöka utnyttja den närmare samstämmighet som synes finnas mellan EFTA:s och USA:s linjer för någon linje emot EEC. Går konferensen i baklås och rinner det tillämnade resultatet ut i sanden, skulle det vara ett avbräck för strävandena att frigöra handeln i enlighet med EFTA:s syften. Mot bakgrunden av detta skulle jag vilja använda ett gammalt uttryck om att en mager förlikning vore bättre än en fet process. EFTA synes därför i betydande utsträckning böra ha anledning att spela medlarens roll i detta sammanhang i stället för att försöka spela ut intressenterna mot varandra, vilket väl knappast för övrigt övervägs på allvar. Härutöver kan konstateras att EFTA-samarbetet går bra idag, att det så långt jag kan se utvecklats på ett glädjande sätt på det hela taget. I sitt ena huvudsyfte att utveckla handeln mellan medlemsländerna har EFTA onekligen lyckats ganska bra. I fråga om det andra huvudsyftet att åstadkomma en broslagning med EEC stampar man tyvärr på samma fläck. Ett framgångsrikt resultat av GATT-konferensen är natur-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

ligtvis i och för sig av oerhört värde, men det är också möjligt att det kan bidra till större förståelse och öppna dörren för en lösning av de europeiska problemen. Ser man till betydelsen ur svensk synvinkel behöver man bara erinra om de svårigheter som den svenska exporten av stålprodukter till EEC-marknaden har fått och de svårigheter som möter exporten av vissa jordbruksvaror. Vårt land har helt säkert anledning att helhjärtat fortsätta engagemangen inom EFTA. Vi har där kunnat förverkliga vår vilja till ekonomiskt samarbete och utbyte med andra länder i ganska betydande utsträckning. EFTA bör framstå som instrument när det gäller att utveckla och vidareutbygga samarbetet, och vi bör från vårt land göra allt vad som är möjligt för att stärka EFTA och underlätta för EFTA att fullfölja de båda huvuduppgifterna: ordnande av samhandel mellan EFTA-länderna och försöka att åstadkomma en broslagning mellan EFTA och EEC.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Jag skall med några ord beröra den del av de föregående ärade talarnas argumentation som avser det utrikespolitiska avsnittet i regeringens deklaration. Handelsministern kommer sedermera att gå in på vad som har sagts i det handelspolitiska avsnittet. Inom parentes vill jag dock säga att det väl ändå var en agitatorisk förlöpfung när herr Ohlin sökte göra gällande att socialdemokratiens inställning till en liberaliserad handelspolitik skulle vara av ett synnerligen färskt datum. Herr Ohlin kan väl inte ha glömt bort hur redan Fabian Månsson på sin tid i denna riksdag »dundrade» mot tullarna. Vi kan ännu förnimma ekot av hans argumentation i denna kammare. Det kan därför inte vara en alldeles nypåkommen uppfattning när den socialdemokratiska regeringen ansluter sig

till alla liberaliseringstendenser i världen då det gäller det handelspolitiska utbytet länderna emellan.

I övrigt tror jag mig, herr talman, kunna inregistrera att det råder en påfallande enighet om den utrikespolitik som vårt land för. Jag kan i likhet med herr Heckscher understryka att denna enighet är av mycket stort värde när vi skall vända oss till omvärlden. Denna enighet är värdefull bl. a. ur den synpunkten att det icke kan förekomma några spekulationer om att Sverige skulle kunna tänkas inta en annan utrikespolitisk hållning i ett annat inrikespolitiskt läge. Jag ber att få understryka vikten av detta faktum.

När det gäller att värdera det utrikespolitiska läget i dag har också jag funnit att man ifrån oppositionens sida har en bedömning, likartad den som regeringen har. Låt oss säga att vi ännu finner mörka orosmoln över världen, men dessa moln har ändå en liten silverkant, om jag får uttrycka mig så.

När det gäller nedrustningen och strävandena att förhindra kärnvapnens spridning i världen finns ett mycket stort frågetecken och ett problem som kan bli alltmera påträngande. Problemet gäller det faktum att Kina av allt att döma förbereder anskaffandet av egna kärnvapen. Jag vet inte vilka tekniska och andra möjligheter som står till dess förfogande för att anskaffa sådana vapen. Bedömningarna kan i det fallet växla. I mina samtal på sin tid med president de Gaulle gjorde denne gällande att Kina inte skulle kunna bli ett allvarligt problem förrän om 25 år. Det skulle i så fall inte bli den nu levande generationens sak att på allvar syssla härmed. Faktum är emellertid att det skulle ha varit av den största betydelse om Kina exempelvis ingått som en av medlemmarna i Förenta Nationerna, därför att i ett sådant läge skulle man ha haft större möjligheter att påverka Kina som nation betraktad och som medlem i den internationella

Utrikes- och handelspolitisk debatt

världsorganisationen, än vad vi för närvarande har.

Vad beträffar kärnvapnen i övrigt är det ingen som underskattar svårigheterna i vårt nedrustningsarbete. Jag skall gärna medge att flera olika uppfattningar står emot varandra när det gäller öst- och väststaterna. Men när herr Ohlin gör gällande att han inte har märkt att den svenska regeringen vid något tillfälle har gett uttryck åt önskvärdheten av att genomföra en effektiv kontroll...

(Herr Ohlin: Det sade jag inte.)

Inte? Tar herr Ohlin tillbaka det redan? Ja, då skall jag inte bry mig om att polemisera.

Hur formulerar herr Ohlin det nu då?

(Herr Ohlin: Att regeringen inte har sett som en central uppgift att väcka en allmän opinion för kontroll.)

Jaså, att väcka en allmän opinion. Det är inte så lätt.

(Herr Ohlin: Man kan försöka.)

Ja, det har herr Ohlin gjort inrikespolitiskt i åtskilliga år utan att lyckas. Det är ändå svårare att göra det över hela världen, det kan jag försäkra. Men att regeringen har gjort försök att understryka betydelsen av effektiv kontroll, det vill jag framhålla. I anslutning härtil kan det kanske ändock vara på sin plats — ty herr Ohlin har kanske inte haft tid att följa med vad som hänt på nedrustningsområdet — att erinra om nedrustningsfrågans läge just nu.

Redan i februari, då de inledande anförandena hållits inom 18-nationskommittén för nedrustning, som nu arbetar i Genève, har det stått klart — det skall erkännas — att motsättningarna mellan USA och Sovjet såväl beträffande principerna för genomförandet av allmän och fullständig nedrustning som beträffande de partiella nedrustningsåtgärderna faktiskt kvarstår. Ett grundvillkor i USA:s nedrustningsplan anses vara att reduceringarna genomförs procentuellt under de tre nedrustningsskedena. USA utgår i sina överväganden

från att en ungefärlig styrkebalans i dagens läge existerar mellan öst och väst. Man hör också motsatta påståenden, framför allt av amerikanska militärer, som anger att de är väldigt överlägsna öst beträffande kärnvapnen och deras effektivitet. Men denna balans — det är den officiella amerikanska ståndpunkten — önskar USA behålla under hänvisning till de överenskomna principerna av 1961. USA har uttryckt saken så, att balanserade reduktioner bör genomföras på samma sätt som när en ballong töms. Den förändrar storlek utan att förändra form.

Sovjetunionen vänder sig emot detta USA:s uttalande och säger att detta skulle innebära en fortsatt överlägsenhet för väst beträffande kärnvapen. Att skingra kärnvapenhotet redan under första skedet av nedrustningsprocessen är enligt Sovjet ett oundgängligt villkor för att ett verkligt program för allmän och fullständig nedrustning skall kunna genomföras. Varje försök att underordna den väsentliga nedrustningsuppgiften under begreppet militär maktbalans skulle leda till en serie av improduktiva meningsutbyten, säger man. Sovjetunionen hänvisar i detta sammanhang till de negativa erfarenheterna från Nationernas förbund.

Vad beträffar kontrollfrågan är det riktigt, som här har framhållits, att stormakterna har kontroversiella åsikter. Sovjet anser att det är tillräckligt med att utföra kontroll över förstörelserna av rustningar och upplösningen av truppförband. Skapandet av främmande kontroll, där ingen nedrustningsåtgärd har ägt rum, skulle blott tjäna underrättelsesyften, som man uttrycker det.

USA har en helt avvikande uppfattning. Man säger att det är omöjligt att åstadkomma verklig avrustning utan förtroendeingivande kontroll. Även kvarvarande rustningar måste kontrolleras.

Motsättningarna mellan de två stormakterna beträffande de partiella ned-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

rustningsåtgärderna har efter hand koncentrerats kring några huvudfrågor. Sovjetunionen har upprepade gånger under januari—mars föreslagit ett internationellt avtal, enligt vilket militärbudgeterna i alla länder skulle reduceras med 10—15 procent. Förslaget har stötts, förutom av Warszawapak-tens stater, jämväl av några neutrala länder, t. ex. Burma, Förenade Arabrepubliken, Brasilien och Nigeria.

USA har vägrat godta planen. Kanada har föreslagit att experter i detalj skall undersöka hur de militära budgeterna i skilda stater är sammansatta samt huruvida överenskomna budgetbegränsningar praktiskt kan kontrolleras. Kanada anser att det skulle vara förhastat att utarbeta en överenskommelse om reducerande av försvarsbudgeterna, innan erfordrerligt förberedelsearbete har utförts.

Från svensk sida har vi gett uttryck för motsvarande tankegångar och erbjudit oss att, om intresse visas, framlägga ett arbetspapper rörande de frågeställningar som uppkommer när det gäller budgetkontroll. Sovjets delegat har bestämt avvisat alla tekniska utredningar i samband med nedskärningen av militärbudgeterna.

USA:s förslag att frysa strategiska kärnvapen avser, förutom att hejda rustningskapplöpningen inom den viktigaste sektorn, jämväl att hindra att den nuvarande strategiska balansen förskjuts genom framtida tekniska landvinningar. USA har ytterligare motiverat sitt förslag så, att president Johnson har understrukt vad ambassadör Forster har klargjort, nämligen att det inte kan finnas något bättre sätt att påbörja nedrustningsprocessen än att göra halt nu och sedan vända om.

Sovjet vill inte godta USA:s förslag. En sådan frysning skulle inte eliminera en enda raket, en enda robot eller ett enda bombflygplan, säger man. Å andra sidan innebär USA:s förslag fullständig frihet att utöka produktionen

av alla vapen, t. ex. kemiska och bakteriologiska. Tillverkningen av konventionella vapen skulle också fortsätta. Sovjet önskar enligt Gromykos tidigare förslag eliminera alla kärnvapenbärare, alltså inte bara strategiska inklusive bombflygplan, redan under första nedrustningsskedet. Endast ett begränsat och noga överenskommet antal robotar, det s. k. kärnvapenparaplyet, skulle få behållas av USA och Sovjet. De återstående robotarna skulle elimineras i slutet av tredje skedet.

Slutligen kan jag säga att Öst och Väst i princip är ense om nödvändigheten av att hindra ytterligare spridning av kärnvapnen. Warszawapak-tens stater riktar emellertid uppmärksamheten på att planerna att skapa s. k. multilaterala kärnvapenstyrkor inom NATO utgör ett hinder mot åstadkommandet av överenskommelser i denna fråga. Kanada ställer sig i princip positivt till Polens förslag angående frysning av kärnvapen i Centraleuropa. Vi har vissa invändningar, säger man, men delar av planerna är värda ytterligare studium i kommittén för att finna en kombination av partiella nedrustningsåtgärder som skulle kunna accepteras av båda sidor.

Jag har bara velat göra dessa påpekanden angående vad som hänt i Genève under detta år. Det är det aktuella läge som vi har att räkna med i nedrustningsfrågan.

Vad vår egen ståndpunkt beträffar kan jag bara, eftersom man nu har efterlyst en deklaration, återigen på regeringens vägnar säga att när det gäller frågan om svenska kärnvapen har vår linje varit att tills vidare icke fatta något beslut i den ena eller den andra riktningen. Vi har velat avvakta utvecklingen både vad avser de interna vetenskapliga och industriella förutsättningarna för en svensk kärnvapentillverkning och de internationella förhållanden som har betydelse för beslutet. Det är möjligt att det kan råda delade me-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

ningar, men i huvudsak är man väl ense om denna ståndpunkt.

Jag vill däremot i anslutning till vad herr Heckscher sade på denna punkt understryka att det dock har en viss betydelse om låt oss säga Schweiz, för att ta hans exempel, skulle anskaffa kärnvapen. Vi har nämligen inte bara att räkna med det faktum att Schweiz är en neutral stat och inte kan beräknas komma att gå till angrepp mot någon annan stat. Vi har också att räkna med exemplets makt. Det skulle få en oerhört stor betydelse och göra det svårt för Sovjetunionen och Förenta staterna, som båda är intresserade av att det inte blir någon ytterligare spridning av kärnvapnen, att övertyga alla andra länder om att de inte bör ge sig in på en produktion av det slag som herr Heckscher hypotetiskt tänkte sig att Schweiz skulle kunna sätta i gång.

Beträffande Sydafrikafrågan hade herr Ohlin ett par anmärkningar att göra. Han önskade att regeringen skulle uttala sig tydligare än vad som skett. Jag vet att det råder delade meningar om sanktionsförfarandets betydelse och önskvärdhet även inom folkpartiet. Lyssnar jag exempelvis på tongångarna hos herr Boheman i första kammaren och hos herr Wedén i andra kammaren, finner jag att de inte är direkt överensstämmande. Om jag får dra någon slutsats av herr Ohlins anförande, tycktes han närmast vara på herr Wedéns linje och inte på herr Bohemans. Han frågade mig om jag inte kunde avge en deklaration, att om låt oss säga Förenta staterna skulle ansluta sig till sanktionsförfarandet, så skulle Sverige också kunna göra det. Jag säger utan vidare, att i så fall skulle vi göra det, men praktiskt tror jag knappast att man kommer i det läget, ty det skulle innebära att säkerhetsrådet vore nära nog enigt. I säkerhetsrådet sitter både Förenta staterna och England. Om Förenta staterna verkligen skulle gå med på sanktioner, kan det hända att

England inlade sitt veto. Då befann man sig omedelbart i ett läge då handlingskraften förlamades.

Tyvärr är fallet Sydafrika, som påpekades i regeringsdeklarationen, en ytterligt komplicerad fråga. De praktiska möjligheterna att påverka den sydafrikanska regeringens politik är synnerligen begränsade. Men jag har sagt, och jag säger fortfarande, att de nordiska regeringarna försöker driva en politik med vars hjälp man skall lyckas övertyga de större och mera betydelsefulla handelspartnerna med Sydafrika att delta i något slag av aktioner. Vad vi har att göra tills vidare är som påpekades i regeringsdeklarationen att avvakta den kommittés rapport som nu sysslar med Sydafrikafrågan.

Vad sedan beträffar det umgänge svenska regeringsmedlemmar har med sovjetryska regeringsmedlemmar, så kom herr Ohlin nästan in på rent marxistiska tankegångar, när han hemställde att vi skulle försöka övertyga de sovjetiska regeringsmedlemmarna om att snarast skrinlägga förhoppningarna om att världsrevolutionen skulle breda ut sig till de västeuropeiska staterna. Herr Ohlin! Det har nog varit viktigare att man från socialdemokratisk sida både i vårt land och i andra länder har övertygat arbetarvärlden om att världsrevolutionen inte var den metod som man skulle använda. Detta har inte bara skett på övertygelsens väg utan också genom den praktiska politiken.

Jag är fullt medveten om vad den svenska företagsamheten har betytt för standardhöjningen här i landet. Jag är också övertygad om att den svenske arbetarens flit och det svenska folkets tekniska kunnande här är av den största betydelse, men jag är, herr Ohlin, lika övertygad om att den politik som har förts och som har lett till att man på ett hyggligt sätt har fördelat vad som har producerats här i landet också har haft en mycket stor betydelse. Därvid-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

lag har vi dock haft delade meningar. Vi får tydligen gå till inrikespolitiken för att få tillfälle att kämpa mot varandra, eftersom vi inte har tillräckligt delade meningar om utrikespolitiken.

Senast en trygghetsfråga var aktuell var när vi kämpade mot varandra i fråga om ATP. Jag har ett starkt minne härav när jag själv var starkt engagerad i den striden. Den gången utvecklades av motståndarna till denna trygghetsreform inte bara all möjlig talekonst mot förslaget, utan de bestod oss socialdemokrater med en sannskyldig trumeld. I dag råder inga delade meningar om ATP:s förträfflighet i stort sett — naturligtvis har även den reformen sina skönhetsfläckar.

Vad jag vill understryka för herr Ohlin i detta sammanhang är att det för den kommunistiska världsrevolutionens möjligheter till framgång har stor betydelse hur folken styres. Tyvärr förekommer det på många håll i världen — jag tänker inte minst på Latinamerika — att folken styrs på ett sådant sätt att det är risk för att explosioner skall inträffa. Det är därför inte enbart av betydelse att man försöker övertyga de kommunistiska makthavarna och anhängarna av kommunismen om att världsrevolutionen inte är den väg man skall vandra, utan det är av ännu större betydelse vilken politik som förs i de olika länderna. Jag vågar påstå att det faktum att man i de flesta länder i den västliga delen av Europa fört en progressiv politik har utgjort den effektiva dammen emot vad herr Ohlin ville kalla den kommunistiska världsrevolutionen.

Vidare sade både herr Heckscher och herr Ohlin några ord om det luftfartsavtal som vi misslyckades med att uppnå med England. Herr Ohlin tyckte att regeringen skulle medverka till att skapa en allmän opinion bland stater som verkligen var anhängare av luftens frihet. Eftersom vi är anhängare av handelns frihet borde vi också vara an-

hängare av luftens frihet. Jag kan försäkra att så långt jag minns den svenska regeringen har kämpat för luftens frihet, och då särskilt den s. k. femte friheten. Redan under den tid jag var kommunikationsminister hade vi all anledning att vid alla tillfällen understryka betydelsen av luftens frihet. Det har vi även gjort vid detta tillfälle. Samtliga nordiska ambassadörer har varit uppe hos den engelska regeringen och gjort föreställningar hos denna å de skandinaviska regeringarnas vägnar för att förmå den engelska regeringen att ta hänsyn till de synpunkter som framförts från skandinaviskt håll. Just i dag sammanträder företrädare för danska, norska och svenska myndigheter jämte SAS i Oslo, där man skall försöka dra upp riktlinjerna för hur denna fråga i fortsättningen skall attackeras. Jag kan försäkra herr Ohlin att vi gör vad vi kan för att vinna gehör för de synpunkter de skandinaviska regeringarna här företräder.

Slutligen är det ytterligare bara en sak som jag skall beröra, nämligen frågan om den svenska FN-styrkan på Cypern. Jag är väl medveten om att det råder fullständig enighet — det dokumenterades vid sammanträdet inom utrikesnämnden — om nödvändigheten av att vi fattade det beslut vi gjorde och ställde en svensk styrka till FN:s förfogande på Cypern. Som jag påpekade gjorde vi det efter mycket tunga och svåra överväganden. Jag är fullt på det klara med den fara som denna trupp löper. Jag är också övertygad om att det är det svåraste uppdrag Sverige hittills haft för FN.

Herr Hedlund tog emellertid upp frågan om finansieringen, som han tillmätte stor betydelse, dock inte för stor enligt hans förmenande, eftersom han tydligen har den uppfattningen, som också råder inom utrikesnämnden, att finansieringsproblemen inte fick bli avgörande för vårt ståndpunktstagande. Jag kan upplysa om att vad beträffar

Utrikes- och handelspolitisk debatt

finansieringsfrågan har vi från svensk sida konsekvent vidhållit huvudprincipen att alla FN-medlemmar bör vara solidariskt ansvariga för kostnaderna för denna fredsbevarande operation. Vi har därför förbehållit oss att i sinom tid presentera FN en räkning på våra utlägg för vårt deltagande med avdrag självfallet för det belopp som vi frivilligt erbjuder oss att lämna som vårt bidrag till kostnaderna. Det är regeringens avsikt att utlova ett bidrag på 100 000 amerikanska dollar vilket med en liten avrundning uppåt motsvarar det belopp som skulle ha utdebiterats på Sverige, om den ordinarie bidragsskalan kommit till användning. Som jämförelse kan nämnas att Norge bidrar med 50 000 dollar, Danmark med 75 000 dollar samt Holland och Belgien med vardera 100 000 dollar. Den frivilliga fonden för Cypernstyrkan är nu uppe i 5,3 miljoner dollar. Det täcker nästan den till 6 miljoner dollar beräknade totalkostnaden för de kommande tre månadernas verksamhet på Cypern. Finansieringsfrågan ser alltså inte ut att bereda några praktiska bekymmer just nu.

Den svenska bataljonen kommer att tilldelas uppgiften att bevaka den oroliga västra delen av Cypern, och jag behöver inte, som jag redan sagt, särskilt understryka svårigheterna i bataljonens uppgift och de stora krav som kommer att ställas på var mans omdöme. Jag kan inte profetera om hur bataljonen kan väntas klara sin uppgift, men vi skall ha klart för oss att den kommer till en trakt där döden är en vardaglig sak, ointressant, som livet självt. Men jag kan försäkra riksdagens ledamöter att regeringen självfallet dag för dag noggrant kommer att följa händelsernas gång och noga överväga att de förutsättningar på vilka vi baserat vårt deltagande och för vilka jag här har redogjort till fullo iakttas.

Herr HECKSCHER (h) kort genmäle:
Herr talman! Jag skall inte lägga mig

i diskussionen mellan utrikesministern och herr Ohlin om den allmänna tjänstepensionen och världsrevolutionen. Jag endast konstaterar med visst intresse att om man bara genomför ATP i alla länder blir världsrevolutionen onödig. Det är skönt att utrikesministern därmed kunnat lämna ett så värdefullt bidrag till den världshistoriska utvecklingen.

Det var emellertid inte för att säga detta som jag begärde ordet utan det var för att ta upp vad utrikesministern sade — det var för övrigt den enda punkt där vi var litet oense — om kärnvapen. Man får nämligen komma ihåg att det innebär en allvarlig fara om de nuvarande kärnvapenmakterna får klart för sig, att oberoende av vad de företar sig kommer länder som Sverige och Schweiz inte att skaffa sig kärnvapen. Därmed berövas dessa länder, som har ett mycket starkt intresse av nedrustning och fredsbevarande åtgärder, sina bästa påtryckningsmedel mot de stora kärnvapenmakterna. Om vi skall kunna tala med någon auktoritet i diskussionerna om nedrustning, inte minst på kärnvapnens område, måste man i Förenta staterna, Sovjetunionen, Storbritannien och Frankrike ha den uppfattningen att om inte dessa stormakter uppnår en vettig uppgörelse i fråga om kärnvapen och nedrustning, är det sannolikt att kärnvapnen kommer att sprida sig till länder sådana som Sverige och Schweiz.

Jag tror att saken dessutom har en annan sida. Om kärnvapen kommer att användas, om vi fortfarande kommer att leva i en värld där användning av kärnvapen framstår som naturlig i händelse av en krigisk konflikt, och länder som Sverige och Schweiz inte skaffar sig dessa stridsmedel själva, kommer deras alliansfria politik att i hög grad försvåras. Alla andra länder som nu inte har kärnvapen tillhör det ena eller det andra blocket, om de ligger i denna del av världen, och de kan

Utrikes- och handelspolitisk debatt

därför räkna med att kärnvapen kommer att användas om det blir en konflikt där de dras in. Men länder som Sverige och Schweiz har inte den möjligheten, och därför kan deras handelsfrihet komma att bli begränsad om de inte själva skaffar sig kärnvapen eller — vilket är mera önskvärt — om man inte uppnår en internationell överenskommelse varigenom kärnvapen kommer bort ur bilden.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Utrikesministern sade att i regeringspartiet hade man egentligen länge varit liberal i fråga om handelspolitiken, och han hänvisade till Fabian Månsson. Men denne var ju en ropandes röst i öknen — i mer än en bemärkelse ropande — och inte betraktades han som representativ för det socialdemokratiska partiet. Det minns jag mycket väl eftersom jag själv hade mitt första arbete — efter delvis avslutade studier — tillsammans med Fabian Månsson.

Men, herr utrikesminister, varför inte tänka litet på vad jag sade om vad som skedde för 20 år sedan? Det är ju 20-årsjubileum för FN nästa år men redan i år för det socialdemokratiska efterkrigsprogrammet. Där står att utrikeshandeln skall ligga under statlig ledning. Detta skulle vara en av vägarna att åstadkomma ett socialistiskt Sverige. Om statsrådet nu anser att detta endast betyder att man ville föra en liberal handelspolitik måste jag nog ändå säga att då behövs det verkligen ett nytt »Vad är det» till efterkrigsprogrammet. Ett sådant kanske utrikesministern kan åstadkomma.

Beträffande nedrustningen är det uppenbart att vill man ha framgång i strävandena att successivt reducera rustningarna är det nödvändigt med en effektiv internationell kontroll. Detta är rent objektivt sett sakligt riktigt att konstatera. Den ryska motviljan mot kontroll, som varit utomordentligt utpräg-

lad, är ett hinder för framgång för nedrustningssträvandena. Om Sverige då skulle ställa sig i spetsen för att försöka åstadkomma en internationell opinion som klargör detta, skulle det verka som påtryckning på Sovjetryssland att gå vidare — det har ju tagits vissa små steg — och inta en mera positiv hållning till den internationella kontrollen. Nog har jag läst telegrammen från nedrustningskonferensen i Genève, som utrikesministern hänvisade till, men jag har inte där kunnat finna några upplysningar om att det från svensk sida bedrivits en sådan verksamhet. Och jag vill, herr utrikesminister, tillägga att jag inte är säker att nedrustningskonferensen i Genève är det riktiga tillfället att göra detta. Däremot har det funnits en del andra tillfällen. Utan att överskrida diskretionens gränser kan jag nämna att jag har rätt många gånger i utrikesnämnden föreslagit ändringar i regeringsuttalanden genom tillägg eller inskjutande av några ord om vikten av den internationella kontrollen. Jag är glad att kunna säga att dessa förslag har i nästan samtliga fall accepterats av regeringen, men det är ändå egendomligt att uttalandena om den internationella kontrollens betydelse inte kommit mera av sig själva.

Utrikesministern var även i dag en smula hämmad i detta avseende. Han uttalade inte några sådana där bestämda förhoppningar om att Sovjetryssland skall gå vidare på den väg som man slagit in på och visa en mer positiv hållning till den internationella kontrollen, som är en av de viktigaste förutsättningarna för ett verkligt framgångsrikt arbete på att reducera rustningarna.

Vad friheten i luften beträffar talade jag inte om det självklara förhållandet att de skandinaviska ambassadörerna skulle uppträda och försvara våra intressen. Vad jag avsåg var att regeringen borde sätta sig i spetsen för att samla ett stort antal nationer, vilka betrak-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

tar frågan om friheten i luften på samma sätt som vi, i syfte att åstadkomma en internationell konferens som uteslutande sysslade med detta viktiga problem. Ingen kan ju garantera att dessa strävanden skulle lyckas, men då kan det inte, herr utrikesminister, sägas annat än att man har gjort ett ordentligt försök.

I Sydafrikafrågan har jag anslutit mig till herr Sven Wedéns tankegång om att Sverige i förväg skulle göra vissa deklarationer. Det glädde mig höra att utrikesministerns uttalande på denna punkt i dag var mindre begränsat än i remissdebatten. Vilka möjligheter som finns att påverka Sydafrika är ju svårt att bedöma. Men jag anser ändå att det ligger något i resonemanget att man bör göra det som göras kan. Och i anledning av herr Heckschers jämförelse med Mussolini och tiden för det etiopiska äventyret vill jag erinra om att det finns många som anser att om man den gången hade vidtagit mera bestämda allmänna sanktionsåtgärder, omfattande olja och en del andra saker, kunde detta ha haft ett mycket gynnsamt inflytande på den politiska utvecklingen i Europa och Afrika.

På tal om mitt förslag att han skulle försöka övertyga Sovjetryssland om att en världsrevolution enligt marxistiskt mönster inte är något att hoppas på, påstod utrikesministern att utvecklingen i västern har blivit så stabil mycket tack vare den politik som förts. Ja, det har naturligtvis främst varit på grund av produktionsstegringen, som har höjt levnadsstandarden. Däremot har inkomstutjämningen icke varit lika stark under de senaste 15 åren som under tidigare årtionden. Och det var ju, herr utrikesminister, välfärdspolitiken i *Västeuropa* som vi talade om och som hade skapat stabilitet. Men på de flesta ställen i *Västeuropa* har det ingalunda förts någon sådan ATP-politik som i Sverige, och denna kan alltså inte vara det avgörande.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Såsom jag påpekade i mitt förra anförande är det den svenska företagsamheten, den höga tekniska standarden, de flitiga och arbetsamma svenska arbetarna som i förening åstadkommit den produktionsstegring vilken är en förutsättning för vår standardhöjning. Men jag framhöll också att det inte är oviktigt vilken politik som föres i respektive stater. Det är betydelsefullt att man skapar en sådan ordning att människorna får en känsla av trygghet, av att de är medlemmar i en nation som de kan känna samhörighet med. Tyvärr föres det i alltför många länder i världen en sådan politik att människorna inte kan känna någon sådan samhörighet med sin nation eller vara tillfreds med den materiella standard under vilken de tvingas leva.

Det kan måhända förefalla litet löjligt, men jag måste säga att det ligger något i det skämt som herr Heckscher här tillät sig komma med. Om förhållandena i andra länder verkligen vore sådana att man där kunde såsom vi gjort, genomföra ATP, skulle det inte finnas något kommunistiskt problem exempelvis i Latinamerika eller vissa delar av Asien. Även herr Heckscher måste väl, trots att han representerar ett konservativt parti som åtminstone tidigare har motsatt sig en politik som innebär att alla människor skall leva under drägliga förhållanden, ansluta sig till den allmänna uppfattning som tycks råda därom, att denna politik har sin betydelse när det gäller att undvika ett tillstånd som i viktiga avseenden icke överensstämmer med de demokratiska principer som vi alla är anhängare av.

Vad beträffar argumentationen om kärnvapnens spridning vill jag bara understryka för herr Heckscher att det i regeringsdeklarationen klart utsäges att vi icke har uppgivit våra villkor. Men, herr Heckscher, Förenta staterna och Sovjetunionen fruktar exemplets makt

Utrikes- och handelspolitisk debatt

och detta gör att de till nästan varje pris vill förhindra en sådan utveckling att stater som Schweiz och Sverige skaffar sig kärnvapen. Det är just detta förhållande som gör att vi kan öva press på stormakterna att gå vidare på den väg som de har beträtt och i första hand komma överens om fullständigt provstopp när det gäller kärnvapen. Därför kan man förvisso säga — som jag gjorde gällande — att det inte är någon oviktig fråga huruvida Schweiz skaffar sig kärnvapen eller inte. Vad som gör att såväl Förenta staterna som Sovjetunionen kan utsättas för press från de mindre staternas sida är medvetandet om detta faktum att vi bevarar vår handlingsfrihet i avvaktan på att de verkligen gör några allvarliga försök att beträda nedrustningens väg.

Det är visserligen sant, herr Ohlin, att Fabian Månsson i många avseenden var en ropandes röst inte bara i riksdagen utan kanske också i det socialdemokratiska partiet, men det senare gällde i varje fall inte hans inställning i tullfrågorna. Därvidlag hade han det socialdemokratiska partiet bakom sig.

Vad efterkrigsprogrammet beträffar har vi verkligen där sagt att handeln skall utvecklas under statlig ledning, men gör den då inte det? Förhåller det sig inte så att regeringen vid exempelvis världshandelskonferensen, i GATT och på olika andra områden företräder Sverige när det gäller att hävda de frihandelspolitiska principerna? Vi gör det i samarbete med näringslivet och handeln, men det hela sker under statlig ledning. I annat fall skulle aldrig herr Ohlin här kunna kritisera regeringen för dess handelspolitik, ty då skulle vi kunna svara: »Nej, denna politik äger inte rum under statlig ledning, utan den får de handels- och näringspolitiska organisationerna sköta själva.» Bara det faktum att herr Ohlin stundom kritiserar vår handelspolitik är i och för sig ett besked om att han-

delspolitiken bedrivs under statlig ledning.

Beträffande herr Ohlins argumentation när det gäller kontrollen av kärnvapnens spridning vill jag framhålla följande. Det har från svensk sida gång på gång sagts att det krävs en effektiv kontroll när det gäller kärnvapnen och de prov som görs i sådana sammanhang, men vi har också betonat att vi inte utan vidare kan ansluta oss till vilka kontrollförslag som helst. Det kan inte vara herr Ohlin alldeles obekant att amerikanerna för ett par år sedan lade fram förslag till ett kontrollsystem som skulle dra så oändligt stora kostnader och ta i anspråk så många vetenskapsmän att det var praktiskt omöjligt att genomföra. Om herr Ohlin menar att regeringen har gjort sig skyldig till någon underlåtenhetssynd när det gällde att understödja sådana förslag har han rätt, men om han gör gällande att regeringen inte skulle ha hävdat principen om en effektiv kontroll av kärnvapnen har han fel. Det är detta jag velat understryka.

Vidare vill jag erinra om att tekniken på detta område går så oerhört snabbt framåt att den tid kanske inte är så långt avlägsen, då man utan alltför stora extra tekniska anordningar kan genomföra ett effektivt kontrollsystem.

Herr HECKSCHER (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag förstår att utrikesministern som gammal stridsman är litet plågad av denna ständiga enighet, och jag vill därför genast bestyrka — om det är till någon glädje — att enigheten oss emellan i fråga om utrikespolitiken absolut inte utsträcker sig till inrikespolitiska förhållanden.

För att sedan gå över till spørsmålet om kärnvapnen tror jag att vad utrikesministern här yttrat har inneburit ett nyttigt förtydligande, eftersom regeringsförklaringen på denna punkt inte var

Utrikes- och handelspolitisk debatt

alldeles klar. När det i denna sägs att »till de mest angelägna uppgifterna hör att hindra kärnvapnens spridning till länder som nu inte har sådana vapen» och fortsättningsvis påpekas att här föreligger ett intresse som är gemensamt för kärnvapenmakterna och de mindre staterna kan detta mycket lätt missförstås. Utrikesministern säger nu att kärnvapenstaterna fruktar exemplets makt och därför är beredda att »nästan till varje pris» hindra en sådan spridning. Det pris som skall betalas är enligt min mening att avskaffa kärnvapnen över huvud taget. Detta och inte att minska spridningen är det stora intresse som framför allt är gemensamt för kärnvapenmakterna och de mindre staterna. Det är en så väsentlig skillnad i betydelse mellan detta önskemål och frågan om att hindra spridningen att det är en mindre angelägen uppgift att klargöra att även det senare är en angelägen uppgift. Det viktigaste är att understryka det gemensamma syftet att få bort kärnvapnen över huvud taget. Om detta uppnås genom att vi gör klart för kärnvapenmakterna att kärnvapen kommer, om de inte gör någonting, att spridas, kan det medlet kanske vara värt att begagna.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Visst är vi överens om att det finns många stater i världen som inte bedriver en klok social politik. En del av dem är fattiga och har begränsade möjligheter, såsom vi hade för 40—50 år sedan. På den punkten är vi helt ense.

Men, herr utrikesminister, vi är också ense om vad Ni själv sade i slutet av Er första replik, nämligen att man i den demokratiska delen av den västliga världen har fört en trygghetspolitik som har betytt mycket för att säkra demokratin och eliminera risken för revolutioner och dylikt. Den socialpolitik som vi här i Sverige varit ense om att föra går mycket längre än den som

förts i en hel rad demokratiska stater i Västeuropa, vilken dock enligt Er egen utsago har varit sådan att den har avlägsnat risken för revolution. Varför då i denna debatt ta upp frågan om differenserna i de svenska partiernas inställning? Alla har ju f. ö. i stort sett varit positivt inställda till den socialpolitiska utvecklingen i vårt land?

Nej, herr utrikesminister, frågan huruvida regeringen kan klargöra felaktigheten hos den marxistiska tolkningen av ekonomin och politiken kvarstår.

Sedan säger utrikesministern att vår handel ligger under statlig ledning och att regeringen företräder landet vid förhandlingar och konferenser. Därigenom uppfylles kravet enligt 27-punktsprogrammet att man befrämjar socialismen i Sverige på den vägen. Men då är tydligen all handelspolitik, även om den göres alltmer liberal, socialistisk. Ty den handhas ju av staten. Då började väl socialismen här i Sverige under vikingatiden! och ändå behövde ni skriva 27-punktsprogrammet för tjugo år sedan? Skulle ni inte kunna fortsätta att införa socialism i Sverige, herr utrikesminister, genom att på samma sätt avveckla restriktioner och regleringar även på det *inre* ekonomiska området, när ni ju kan göra det genom en yttre liberal handelspolitik? Då kanske vi så småningom kommer varandra ganska nära.

Jag önskar Er verkligen lycka till med att införa socialismen genom att vidga den liberala politiken.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Enligt min mening är det ett sofistikerat resonemang herr Ohlin för, när han är inne på dessa problem. Först påstår han att det socialdemokratiska efterkrigsprogrammet syftar till genomförandet av en socialistisk handelspolitik — låt oss säga i stil med den man utvecklar i öststaterna — och att detta också är vår avsikt. Därefter

Utrikes- och handelspolitisk debatt

polemiserar herr Ohlin emot denna metod och säger att en sådan avsikt måste vara felaktig. Men när efterkrigsprogrammet skrevs var aldrig meningen den som herr Ohlin här gör gällande och som han nu polemiserar emot. Programmet var i själva verket endast ett uttryck för det enkla faktum att en stat kan föra samma protektionistiska politik som en hel rad s. k. kapitalistiska stater nu bedriver och att det kan föras en liberal politik i stater som har ungefär samma politiska system. Och när jag då säger att vi här i Sverige för en liberal handelspolitik och alltid har varit anhängare därav, så gör herr Ohlin gällande att vi har ändrat oss och gått hans liberala samhällsideal till mötes.

Det där är ungefär som att sätta upp en målfigur som tillyxats efter egna önskningar och sedan börja prickskjutning mot den figuren, alldeles oavsett om figuren överensstämmer med verkligheten eller inte. Ett sådant sätt att argumentera, professor Ohlin, tycker jag inte är riktigt värdigt här i den svenska riksdagen!

Herr HERMANSSON (k):

Herr talman! Jag noterar i förbigående, att regeringens talesman vidhåller metoden att gå upp i replik innan företrädare för samtliga partigrupper i kammaren haft ordet. Jag säger detta inte därför att det är särskilt intressant, utan mera för att tillvägagångssättet är löjligt.

Jag noterar också — och det är däremot intressant — att de borgerliga partiledarna samtliga började sina anföranden med att tala om kommunismens betydelse och motsättningarna mellan de sovjetiska och kinesiska kommunistpartierna. Det är förvisso en fråga som det blir nödvändigt att ingående följa och analysera. Den överskuggas emellertid av ett annat problem som jag skulle vilja börja med att tala om — de fattiga ländernas svåra läge.

Vi vet att större delen av världens befolkning lever i svält eller halvsvält. Vi vet att klyftan mellan rika och fattiga länder inte minskar utan ökar för varje år. Vi vet att det är ett hån att tala om de fattiga länderna som utvecklingsländer, när vad som karakteriserar dem tvärtom är stagnation, icke-utveckling. Vi vet också att en avgörande fråga för de fattiga ländernas framtid är den grad av internationell solidaritet som kan växa fram. Kommer den att bli tillräcklig för att hjälpa till att hejda en katastrof?

Vissa positiva tecken kan iakttas. En växande insikt har uppstått om att problemet finns där och att vi inte kommer förbi det. För ett par år sedan förnekades det ofta att en internationell utarmning äger rum. Nu erkänns detta faktum, och redan det är ett framsteg. I vårt land finns också bland allt större befolkningsgrupper och glädjande nog särskilt bland ungdomen en växande känsla för att de fattiga ländernas folk har rätt att kräva offer av oss och att de kan göra detta inte endast i eget intresse utan i hela världssamhällets intresse.

Tyvärr får man dock fortfarande drastiska exempel på hur de fattiga ländernas krav på verkligt likaberättigande endast uppfattas som ett hot mot ekonomiska intressen, som vårt land med någon moralisk styrka och med någon framgång skulle kunna värja. »U-länderna hotar den fria linjesjöfarten» satte en tidning nyligen som rubrik över referat av en artikel i Transbladet, där de underutvecklade ländernas intresse att göra sjöfarten till ett internationellt problem som lämpligen regleras av Förenta Nationerna betecknades som en dödsstöt mot sjöfarten. Ett samarbete mellan de tio europeiska sjöfartsländerna för att försvara sina intressen betraktades däremot i samma artikel som något helt legitimt. Om en sådan kortsynt egoistisk inställning kan det egentligen inte användas nog hårda ord.

Utrikes- och handelspolitisk debatt

Man skall naturligtvis akta sig för idealistiska föreställningar om i vilken mån de rika länderna och framför allt deras besittande klasser kan förstå nödvändigheten av att de avstår från sin nuvarande monopolställning och sina privilegier. Här behövs säkerligen ett mycket kraftigt tryck från de fattiga folken. Men vi måste vädja till förnuftet, till insikten om att det är ett gemensamt intresse att de nuvarande tendenserna bryts, att den faktiska utplundringen och utarmningen av de fattiga länderna upphör.

Jag vill inte göra några generella och överdrivna omdömen, men ibland har man en känsla av att de som inom regeringen på olika sätt svarar för u-landsfrågorna inte sätter in tillräcklig kraft för att vårt land skall göra alla de insatser det borde kunna göra på detta område. Handlar det om bristande samordning, bristande tid eller vilka är orsakerna?

U-landsfrågorna får inte den prioritet som de borde ha i vår politik. Det är verkligen ingen överdrift att lösningen av de fattiga ländernas problem är av avgörande betydelse för världshistoriens förlopp. Men även av nationellt egoistiska skäl borde ökad uppmärksamhet ägnas dessa frågor. På lång sikt är de underutvecklade länderna tillsammans med de socialistiska länderna framtidens exportmarknader.

Det förefaller som om regeringen skulle vara mycket mera intresserad av de frågor som berör EFTA och de kommande förhandlingarna inom GATT än av de allt överskuggande problem, som behandlas på FN:s världshandelskonferens i Genève. Rikemanssammanlutningarnas inbördes affärer ägnas betydligt mera uppmärksamhet än frågorna om hur de fattigas tilltagande misär skall kunna hejdas. Jag har självfallet ingen anmärkning mot att handelsminister Lange finns här i riksdagen i dag, tvärtom. Men borde inte vårt land ha råd att ha ett statsråd — helst han-

delsministern — permanent stationerad i Genève under den tid världshandelskonferensen varar? Och borde inte den svenska delegationen ha getts en allsidig och bred sammansättning, som motsvarar de diskuterade frågornas vikt?

I sitt tal vid konferensen i Genève framhöll handelsminister Gunnar Lange helt riktigt, att det är nödvändigt med ansträngningar för att utvidga det finansiella biståndet till de fattiga länderna. Det förslag från regeringen som i år lagts om u-landsbiståndet innebär dock en så ringa höjning, att det totala beloppet fortfarande bara är några få tiondels procent av bruttonationalprodukten i vårt land. Denna låga takt i ökningen av biståndet överensstämmer inte med de deklarationer som gjorts. Den visar att problemet på sina håll inte tas med nödvändigt allvar. En stor socialdemokratisk tidning har också ifrågasatt om deklarationen i Genève kunde göras utan blygselkänslor hos regeringen.

Herr Langes tal i Genève liksom regeringsdeklarationen här i dag innehåller emellertid många positiva moment när det gäller inställningen till handelsproblemen. Det ansluter sig till förslagen om världsomfattande råvaruavtal för att stabilisera priserna på u-ländernas produkter. Det förklarar vår beredvillighet att delta i ett snabbt avskaffande av tullar, interna avgifter och andra hinder för dessa produkter. Det talar också om vår villighet att på multilateral grund diskutera en frigörelse av importen för sådana varor som tropiska frukter, kakaoböner och kryddor.

Dessa allmänna deklarationer är tillfredsställande, men något måste tillfogas. Jag instämmer i att vårt land måste söka att medverka till internationella avtal som löser dessa frågor. Men jag anser också, att Sveriges såsom ett mycket rikt land har plikt och skyldighet att vara en föregångare och, oavsett om internationella överenskommelser nu kan

Utrikes- och handelspolitisk debatt

träffas, snarast avlägsna samtliga tullar, avgifter och andra handelshinder som försvårar för de fattiga länderna att avsätta sina varor i vårt land. Det är inte riktigt att svenska staten skall göra sig stora förtjänster på de fattiga ländernas produkter.

När det gäller den viktiga frågan om tullpreferenser för industrivaror från u-länderna, så att dessa varor lättare kan säljas i de rika länderna, har regeringen tyvärr både genom handelsministerns tal i Genève och regeringsdeklarationen i dag ställt sig avvisande. Detta är en fundamental fråga som gäller hela analysen av de fattiga ländernas problem och vägen till utveckling. Även herr Ohlin slöt upp på regeringens sida, medan herr Hedlund redovisade en som jag tyckte mera riktig inställning.

Regeringen motiverar sin tveksamhet med att tullpreferenser knappast skulle ge u-länderna någon verklig hjälp, i varje fall när det gäller avsättningen på den svenska marknaden. Dessutom skulle långtgående allmänna tullsänkningar försvåras.

Dessa argument förefaller tvivelaktiga. Det stämmer kanske att verkningarna i förhållande till vårt land inte blir så stora — jag har inte haft tillgång till utredningsmaterialet och måste därför avstå från en slutgiltig bedömning av den frågan. Men är därmed sagt att det ligger till på samma sätt i världsmåttstock?

Regeringens inställning tycks vara, att det avgörande är att åstadkomma en ökning av handeln mellan industriländerna genom allmänna tullreduktioner. Denna ökning skulle i sin tur leda till utvidgad import från de underutvecklade länderna och stärka förmågan att hjälpa dem finansiellt.

Men denna teori förbigår det väsentliga i utvecklingen under senare år. De fattiga ländernas andel av världsexporten har, såsom också anförs i regeringsdeklarationen, minskat kraftigt under

1950-talet — från 30 till 20 procent. Prisförhållandena på deras utrikeshandelsvaror har kraftigt försämrats. De fattiga länderna har blivit fattigare, samtidigt som de rika länderna blivit rikare.

Det första målet är nu att på något sätt söka återställa prisrelationerna till deras tidigare läge och att göra slut på den försämring och utarmning, som ägt rum under det senaste årtiondet.

Men det är en illusion att tro att man därvid kan lita på något slags den fria utrikeshandelsmarknadens mekanism, såsom regeringen förefaller att vilja göra. Det är just denna s. k. fria mekanism, detta de fria krafternas spel, som lett till utarmningen. Hur kan man då inbilla sig att verkan nu automatiskt skulle bli en annan?

Jag vill hänvisa till de synpunkter på dessa frågor som framförts i vårt land av professor Gunnar Myrdal och som även återfinns i den stora rapporten till världshandelskonferensen från denas generalsekreterare, Raul Prebisch. Bägge argumenterar för att man måste ge de fattiga länderna en särställning. Detta innebär att industriländerna kan fortsätta att göra sin handel friare men att man samtidigt skall acceptera att de underutvecklade länderna använder en protektionistisk och autarkisk politik för att skydda sig själva.

I sin rapport hänvisar Prebisch till att som en målsättning för Förenta Nationernas utvecklingsårtionde uppsatts en ökning av de underutvecklade ländernas inkomster med 5 procent per år. Detta är förvisso ingen hög siffra. Befolkningstillväxten reducerar den till endast 2,6 procent per huvud. Den förutsätter emellertid att u-ländernas export ökar med 6 procent per år. Under 1950-talet uppgick ökningen endast till 4 procent per år, och med hänsyn till försämringen av handelsvillkoren ökade exportens köpkraft endast med 2 procent per år. Även med den mycket låga tillväxtkvot som funnits är det där-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

för ett växande gap i utvecklingsländernas betalningsbalans.

Detta gap ökar ännu mera, om tillväxthastigheten ökas, och beräknas 1970 med nuvarande tendenser uppgå till inte mindre än 20 miljarder dollar. Gapet är givetvis potentiellt, och om man inte finner medel att överbrygga det, blir u-ländernas inkomstökning mindre än den uppställda målsättningen, som alltså inte kan fullföljas.

Problemet är sålunda akut och överväldigande. Jag vill uttala en allvarlig vädjan till regeringen, att den skall ompröva sin ståndpunkt till vissa av dessa problem, så att den mera tillmötesgår de krav som nu ställs från de fattiga länderna. Det gäller härvidlag främst frågan om preferensbehandling av dessas produkter men också t. ex. förslaget att ställa upp vissa importmål, d. v. s. att skapa en allmän målsättning för importen från u-länderna. Jag har inte kunnat finna något ställningstagande i regeringsdeklarationen till detta uppslag.

Jag tror också att det är en klok politik av vårt land att ställa sig öppnare till kraven både från u-länderna och från socialistländerna på nya institutionella arrangemang för att befordra en ökning av världshandeln. GATT betraktas på många håll som en rikemansklubb, och denna kritik förefaller i många avseenden berättigad. Prebisch sammanfattar den på följande sätt: »GATT har inte tjänat de underutvecklade länderna som det har tjänat de utvecklade. GATT har inte hjälpt till att skapa den nya ordning som måste till för att möta utvecklingskraven, inte heller har det kunnat klara den omöjliga uppgiften att återställa den gamla ordningen.»

Regeringens ståndpunkt är nu, att GATT bör göras mera ägnat att tillvarata u-ländernas intressen. Detta låter respektabelt, men är det realistiskt och tillräckligt? Kan Sverige verkligen ha något intresse av att motsätta sig ska-

pandet av en universell världshandelsorganisation? Jag tror att regeringen måste säga mera på denna punkt än vad den givit uttryck för i deklarationen. Vi måste akta oss för att på detta område slå vakt om en rikemansklubbs intressen i motsättning till en övervägande majoritet av nationer.

Vår inställning till det brutala rasförtrycket i Sydafrikanska unionen, Angola och Mozambique utgör också en del av den allmänna hållningen till de fattiga folkens kamp. Jag är medveten om att utrikesministern så sent som i förra veckan besvarade en interpellation i denna kammare om den sydafrikanska regeringens apartheidspolitik och skall därför inte mera utförligt gå in på detta tema. Utrikesministern svarade då, att regeringen för närvarande inte planerar något nytt initiativ i sydafrikafrågan, men att problemet snart skall tas upp tillsammans med regeringarna i övriga nordiska länder. Jag vill i detta sammanhang bara uttala förhoppningen, att dessa överläggningar skall leda till ett gemensamt nordiskt initiativ för att i praktiken genomföra generalförsamlingens rekommendation att alla stater bör avbryta de diplomatiska och kommersiella förbindelserna med Sydafrika.

Det finns en mycket stark opinion i vårt land för att den svenska regeringen skall ta egna initiativ i syfte att göra handelsblockaden mot Sydafrika mera effektiv än den hittills kunnat bli genom den enskilda opinionsrörelsen. Jag vill härvidlag bl. a. hänvisa till den resolution, som nyligen antagits av Uppsala studentkår.

Jag tror att herr Heckscher har fel när han ifrågasätter värdet av vad som kan göras i vårt land på denna punkt. Jag vill inte överdriva behovet av bojkottaktioner, men det är en ännu bekvämare ståndpunkt, herr Heckscher, att ställa sig utanför dessa.

Ett krav som borde kunna tillmötesgåas omedelbart, utan diskussioner med

andra regeringar och utan att avvakta några kommittérapporter, är att statliga företag och inrättningar helt skall upphöra att inköpa sydafrikanska varor. Jag kan inte finna något godtagbart skäl för statsföretagens hittillsvarande tvekan på denna punkt. Den torde inte motsvara vad folkopinionen anser.

Jag övergår, herr talman, till att behandla några andra utrikespolitiska problem. Jag vill först framhålla att jag delar den allmänna syn på vårt lands utrikespolitiska hållning, som kommer till uttryck i regeringsdeklarationen. I en debatt är det emellertid naturligt att mera ta upp problem och nyanser i våra ståndpunkter än att hela tiden betona vad som förenar.

Den 22 mars i år talade förbundskansler Ludwig Erhard i Bonn på en kongress med s. k. Landsmannschaften. Han sade: »Vi ställer helt visst inga krav på främmande statsområden, men vi avstår inte och kan på grund av vårt ansvar inför det tyska folket och inför historien ej heller avstå från områden, som är hembygd för så många av våra tyska bröder och systrar.» »Kein Verzicht auf Ostdeutschland» var rubriken över talet i den västtyska pressen. För den som till äventyrs tror att Ostdeutschland från officiellt västtyskt språk kan översättas med Östtyskland bör det erinras, att med denna geografiska bestämning avses i Bonn områdena öster om Oder-Neisse.

En annan västtysk minister, kommunikationsministern Seeböhm, förklarade samma dag inför den västtyska flyktingorganisationen att Münchenuppgårelsen hösten 1938, då Tjeckoslovakiens styckning inleddes, var ett uttryck för sudettyskarnas självbestämmerätt och att en framtida regering för ett återförenat Tyskland bör dra de riktiga slutsatserna av detta.

En svensk tidning uttryckte sin förvåning över att västtyska politiker inte inser vilka — lindrigt sagt — blanda-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

de känslor uttalanden av detta slag väcker, inte endast i direkt berörda stater som Polen och Tjeckoslovakien utan även på andra håll. Jag misstänker att denna insikt tvärtom finns. De ledande västtyska kretsarna måste också inse att de krav de ställer inte kan förverkligas på annat sätt än genom åtgärder som leder till ett tredje världskrig.

De faror en sådan politik kan leda till är det ansvarslöst att blunda för. Det måste ha gjort ett minst sagt egendomligt intryck, när den stora västtyska tidningen Die Welt i samma nummer som den refererade förbundskansler Erhards tal med krav på gränsrevision kunde publicera en korrespondens från Stockholm, vari Dagens Nyheter intygade att den svenska regeringen »inte anser att Västtyskland är en hård för krigsivrare och revanschister».

Utvecklingen i Centraleuropa har avgörande betydelse för vårt land och dess möjligheter att få leva i fred. Nitton år efter det andra världskrigets slut har Tyskland ännu inte fått ett fredsfördrag. Dess gränser är inte slutgiltigt reglerade och krav reses om återförande till »Riket» av områden som erövrades av Hitler. Tyskland är delat och dess återförening tycks ligga långt borta. Det kalla kriget rasar vid det kluvna rikets gränser, och förberedelser för militär kamp bedrivs intensivt.

Ingen borde kunna förneka att de krafter som kräver en förändring av status quo och därför hotar freden finns i Västtyskland. Man kan tycka vad man vill om de inre förhållandena i Tyska demokratiska republiken, men dess existens betyder att revanschivrarnas möjligheter begränsats.

Att ett fredsfördrag ännu inte slutits innebär att abnorma förhållanden råder. Den s. k. Berlinmuren är ett lika abnormt uttryck härför. Det är illa att en stor stad delas på detta sätt, men det vore en allför lättköpt position att stanna vid denna värdering. Man måste finna framkomliga vägar att göra slut på

Utrikes- och handelspolitisk debatt

den spänning som nu existerar i Centraleuropa och Tyskland. Jag vill uttrycka förhoppningen att de lättnader, som under den senaste tiden kunnat vinnas i förbindelserna inom Berlin, ytterligare skall utvecklas och att de förhållanden som skapat Berlinmuren undan för undan skall kunna ändras samt att gränserna helt öppnas.

Även vårt land kan härvid göra en insats. Det är rimligt att nu äntligen normalisera förbindelserna med Tyska demokratiska republiken. Den motsatta politiken kan tolkas som deltagande i det kalla kriget, vilket inte överensstämmer med vår alliansfria position.

Från regeringens sida har anförts, att ett erkännande av Tyska demokratiska republiken skulle innebära ett erkännande av splittringen av Tyskland och därmed försvåra en återförening. Jag har svårt att förstå logiken i detta ställningstagande. Sverige erkänner ju Tyska förbundsrepubliken. Är inte detta i lika hög grad att »erkänna splittringen», om nu regeringens argumentation skulle vara riktigt?

Sanningen är, som alla vet, att det väsentligen är hot från Tyska förbundsrepublikens sida som hittills försvårat ett erkännande av Tyska demokratiska republiken. Samma regering som vägrar att erkänna Tysklands nuvarande gränser bedriver en kallblodig utpressningspolitik som hittills tyvärr givit avsett resultat.

Det är 50 år sedan det första världskriget började och 25 år sedan det andra världskriget bröt ut. Redan det faktum att mänskligheten av allt att döma kommer att få leva något längre än 25 år utan ett världsomfattande krig ger en känsla av tillfredsställelse. Våra anspråk och våra förhoppningar har skruvats ned till i närheten av ett nolläge under trycket av den fruktansvärda anhopning av förstörelsemedel som ägt rum under de senaste årtiondena.

Om det fruktansvärda inträffar kommer alla beskrivningar av helvetet att

te sig som skildringar av oskyldiga nöjen jämfört med vad som kan skrivas om verkningarna av kärnvapenkriget — om nu någon kommer att kunna skriva ned sina erfarenheter. Men denna insikt får inte förlama utan måste sporra till de yttersta ansträngningar för att bryta en utveckling som även genom olyckshändelse eller genom automatiska skeenden inom militärapparaterna kan leda till katastrof.

Efter Moskvaavtalet om stopp för vissa typer av kärnvapenprov har tyvärr inga ytterligare framsteg nåtts i fråga om nedrustning eller ens i fråga om nedfrysning av det rådande läget. Det är svårt för en utomstående att överblicka läget på nedrustningskonferensen i Genève, men omedelbara resultat tycks i varje fall icke förestående.

En framkomlig väg just nu borde emellertid vara olika regionala avtal som summerar och fastläser vissa lägen som uppnåtts och därigenom bidrar till att i varje fall hindra en försämring. Jag beklagar därför att regeringen, i varje fall tills vidare, tycks ha låst fast sin position när det gäller frågan om en kärnvapenfri zon i Norden. Utan att fråga den inställning som tidigare deklarerats till vissa internationella åtgärder som villkor för proklamerandet av en sådan kärnvapenfri zon borde det vara möjligt för regeringen att ta vissa förberedande steg, som mycket väl kan anknytas till utvecklingen av det allmänna läget och särskilt nedrustningsfrågans fortsatta utveckling.

I detta sammanhang vill jag rikta uppmärksamheten på det förslag som nyligen framlades av den finländske riksdagsmannen professor Göran von Bonsdorff på den nordiska fredskonferensen i Stockholm och som kom att ligga till grund för konferensens beslut. Detta förutsätter:

1) En gemensam deklaration av Danmarks, Finlands, Norges och Sveriges regeringar att dessa länder icke ämnar ändra det nuvarande tillståndet och icke

Utrikes- och handelspolitisk debatt

ämna anskaffa eller acceptera atomvapen. Denna deklaration skulle tillställas Förenta Nationerna för vidare befordran till samtliga medlemsstater.

2) Bildandet av ett nordiskt utredningsorgan för att utreda under vilka förhållanden och med vilka garantier den kärnvapenfria zonen skulle kunna bli permanent.

3) En gemensam nordisk deklaration att Danmark, Finland, Norge och Sverige utgör en permanent kärnvapenfri zon.

Även den polska regeringens förslag om en nedfrysning av kärnvapenläget och den militära maktbalansen i Centraleuropa förtjänar stor uppmärksamhet. Regeringen har tidigare förklarat att den vill ha en kärnvapenfri zon som förutom Norden även skulle omfatta Centraleuropa. Har regeringen funderat på möjligheten att kombinera de uppslag som kommit från olika håll och eventuellt genom ett gemensamt svensk-polskt initiativ finna en framkomlig väg att nå ett resultat, som bidrar till att uppnå det mål som måste eftersträvas, d. v. s. slut på den militära upprustningen och dess förbytande i allmän och total nedrustning?

Jag tror det är riktigt, såsom redan sagts i debatten — jag tror den förste som sade det var herr Heckscher — att det nu finns en större enighet om svensk utrikespolitik än t. ex. för några år sedan. Jag skall inte erinra om den tid då starka grupper inom högern och folkpartiet ville ansluta vårt land till Atlantpakten utan går tillbaka i tiden endast till de år då en mycket stark falang inom socialdemokratien sökte driva fram beslut om svenska kärnvapen. Jag vill uttala min tillfredsställelse över den större enighet som nu tycks finnas och hoppas att den skall vara grundad på en helhjärtad och bestående anslutning till den alliansfria utrikespolitiken.

Tyvärr finns det emellertid fortfarande grupper som vill driva ett slags ideo-

logiskt grundad utrikespolitik, som skulle innebära vårt deltagande i det kalla kriget. Denna tendens kommer till uttryck i de planer som nyligen avslöjats från vissa kretsar, som tydligen icke anser att en till vårt land inbjuden statschef från ett grannland skall mottagas och behandlas som en gäst. Den verksamhet som dessa kretsar tycks vilja bedriva i samband med ministerpresident Chrustjovs besök kan icke få annan effekt än att den skadar de goda och vänskapliga förhållanden som en övervägande majoritet av vårt lands befolkning vill skall råda mellan Sverige och Sovjetunionen. Denna verksamhet kan därför inte karaktäriseras som annat än skadlig för Sveriges intressen. Den är särskilt förvånande mot bakgrunden av de analyser som här i dag gjorts av de borgerliga partiledarna.

Herr talman! Det finns självfallet både positiva och negativa drag i vår tids internationella utveckling. Till de positiva dragen hör den ökade insikt om problemens natur liksom den ökade internationella solidaritet som man tycker sig finna. Dit hör också uppslutningen kring idén om fredlig samexistens mellan de olika samhällssystemen.

Till de mest upprörande negativa dragen hör det rastänkande och den nationalism som på olika håll gör sig breda. Det finns tyvärr risk för att olika motsättningar och konflikter under de närmaste åren kommer att till dels framträda i rasmotsättningarnas form. Desto större anledning är det att bestämt ta avstånd från alla tendenser till rastänkande, var de än framträder. Detta gäller också vårt eget land, som tyvärr icke är helt fritt från det barbari som redan indelningen av människorna i olika rasgrupper innebär.

Den socialistiska arbetarrörelsen har ett stort ansvar när det gäller att bekämpa rastänkande och nationalism. Den har ett ärorikt förflutet i detta avseende. Den måste både nu och i

Utrikes- och handelspolitisk debatt

framtiden i än högre grad präglas av den internationalism och den solidaritetskänsla över alla gränser som är den nödvändiga grunden för ett samhälle värt att kämpa för.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE:

Herr talman! I likhet med utrikesministern gläder jag mig åt att vi i denna debatt på nytt fått en bekräftelse på den enighet om handlingslinjerna i vår utrikespolitik som råder i den svenska riksdagen. För egen del är det med särskild tillfredsställelse som jag konstaterar att uppslutning också skett kring principerna för vår handelspolitik. Även om den var väntad, var den en källa till glädje för mig.

Herr talman! Det var inte för att säga detta som jag tog till orda. Jag tog inte heller till orda för att tacka herr Hermansson för det låga betyg han satte på mitt anförande i Genève vid världshandelskonferensens början. Till några av de problem som herr Hermansson tog upp skall jag återkomma i mitt anförande.

Jag begärde ordet för att anföra några synpunkter på de frågor som berörts i den hittillsvarande debatten.

Herr Ohlin framhöll, med utgångspunkt från ovissheten när EFTA och EEC kunde komma närmare varandra, att det ju ändå kunde anses föreligga en risk för att dessa handelsbildningar aldrig eller i varje fall inte inom överskådlig tid skulle föras samman. Han frågade — med denna som jag skulle vilja kalla ganska hypotetiska och i varje fall än så länge osannolika utgångspunkt — om den svenska regeringen över huvud taget hade något alternativ till handlande i en sådan situation.

Jag vill upprepa vad jag nyss antydde, att vi än så länge inte har någon anledning att uppge hoppet om dessa handelsbildningars närmande och ett ekonomiskt samarbete över hela Väst-

europa; det finns tillräckligt många krafter även inom gemenskapen som energiskt vill verka i denna riktning, och så länge det är fallet finns det ingen anledning att kasta yxan i sjön.

Även om alltså herr Ohlins utgångspunkt för sin fråga är en hypotetisk situation, skall jag ändå tillåta mig att en stund följa honom i hans spekulationer.

Om EEC skulle komma att få en allt kraftigare protektionistisk slagsida — om jag får uttrycka mig så — och mer och mer sluta sig inom sig självt och bli en i allt högre grad exklusiv församling, så kommer det ju ändå inom EFTA:s krets och även därutanför att finnas ett betydande intresse för en fortsatt utveckling mot en vidare frigörelse av handeln från tullar och andra hinder. Jag tycker i lika hög grad som herr Ohlin att det är naturligt att vi söker anknytning till företrädare för en sådan uppfattning; den överensstämmer ju också helt med vår egen. Det är klart att man överallt haft anledning att spekulera över vad som skulle komma att inträffa, om situationen bleve så mörk som herr Ohlin målat den i dag. Vi har väl alldeles klart för oss att det skulle innebära betydande svårigheter för det fortsatta GATT-samarbetet. Det skulle kunna äventyra hela den princip, på vilken det hittillsvarande och som vi räknat med även det framtida GATT-samarbetet vilar, nämligen mest gynnad nation-principen.

Jag tror att det — jag fortsätter alltså jämt med herr Ohlins egna spekulationer — vore ett allvarligt bakslag för alla som önskar en fortsatt frigörelse av handeln över vidast möjliga fält. Men det betyder inte att vi kommer att uppge våra strävanden att göra vad som är möjligt. Visst har vi, skulle jag föreställa mig, redan tillräcklig beredskap för att finna en alternativ handlingslinje i ett sådant läge. Herr Ohlin och kammarens övriga ledamöter vet

Utrikes- och handelspolitisk debatt

ju väl, att det var en besvikelse för oss av betydande mått när våra ansträngningar 1958 att skapa ett europeiskt frihandelsområde, anknutet till den gemensamma marknaden, inte kunde förverkligas. Men det gick ändå på kortare tid än ett år för regeringarna i sju nationer att få till stånd en överenskommelse om frigörelse av handeln dessa nationer emellan.

Jag tror därför att man inte behöver befara att den svenska regeringen i en situation sådan som den herr Ohlin så drastiskt målade skulle stå förlamad och utan initiativ.

Jag tror inte jag överdriver Sveriges betydelse om jag säger att vårt land spelade en rätt avgörande roll som initiativtagare till EFTA. Vi är beredda att även i fortsättningen tillvarata alla möjligheter att frigöra handeln som kan uppkomma, även om vår främsta önskan — att det sker över hela fältet — inte kan förverkligas. Jag ber herr Ohlin — och jag talar allvar nu — vara förvissad om den saken.

Det var en liten passus i herr Ohlins anförande, som jag på grund av göromål i medkammaren tyvärr inte hann lyssna på i dess helhet och som jag vill begagna tillfället att tillrättalägga något. Herr Ohlin sade att han hade hört ett uttalande i TV eller radio av vår nytilträdde USA-ambassadör, som skulle ha antytt att han saknade intresse för samverkan och förberedande diskussioner för samverkan med andra länder som, även om EEC mera definitivt skulle beträda protektionismens väg, skulle vidhålla sin önskan att gå vidare på liberaliseringens. Jag hörde tyvärr inte det uttalandet.

Jag kanske har missförstått herr Ohlin — han skakar på huvudet och om jag har missförstått honom får han korrigerar mig — men som ett svar på vad jag trodde mig höra herr Ohlin fråga efter vill jag understryka, att beträffande de allmänna principer jag nyss uttalade mig om och vilka gällde ett tänkt

läge, som jag dock hoppas inte skall uppkomma — d. v. s. att EEC sluter sig inom sig självt — hade de Besche när jag senast såg honom ingen annan uppfattning än den jag redan har givit uttryck åt.

Herr Ohlin tog med viss rätt upp andra frågor i sitt anförande, ja med full rätt underströk han hur betydelsefullt det var för oss att de s. k. disparitetsproblemen fick en rimlig lösning före, under eller i samband med GATT-förhandlingarna. Jag delar herr Ohlins uppfattning. Det framgår redan av regeringsdeklarationen, att den svenska huvudståndpunkten under hela behandlingen hittills och under det förberedande kommittéarbetet har varit dels att söka begränsa antalet disparitetsfall så mycket som möjligt, dels att skydda tredje lands rätt. Bakgrunden till detta har varit vår strävan att söka se till att disparitetsreglerna inkräktat så litet som möjligt på den generella 50-procentiga tullsänkningen. Samtidigt önskar vi göra dessa regler så enkla som möjligt, så att det redan komplicerade förhandlingsmaskineri som börjar framskymta inte i onödan tillkränglas ytterligare.

Detta är utgångspunkterna, och det är med dessa utgångspunkter som det vid flera tillfällen i Genève har framlagts olika svenska förslag. Dagarna före påsk framlades i underkommittén för tullsänkningenplanen ett förslag till uppgörelse på basis av ett modifierat amerikanskt förslag, som ursprungligen hade framlagts i början av januari eller i början av februari månad. Som jag tror riktigt observerats och sagts i denna debatt hade man när dessa förslag framlades funnit, att de innebar att EEC och USA beträffande denna stötesten i de kommande GATT-förhandlingarna hade börjat närma sig varandra. Mötsättningar föreligger främst i fråga om de gamla tilläggskriterierna, särskilt de ifrågasatta bestämmelserna om tredje land som huvudleverantör till det land

Utrikes- och handelspolitisk debatt

som önskade återropa disparitetsreglerna; även det motsatta fallet kan tänkas. När det ändå visade sig att ingen överenskommelse kunde nås, trots att ståndpunkterna hade närmat sig varandra mellan EEC och USA, framfördes från svensk sida ånyo ett kompromissförslag, som syftade till en reglering av den utestående frågan. Där underströks från den svenska delegationens sida att en speciell bestämmelse behövdes som täckte det fall att tredje land självt önskade återropa disparitetsreglerna.

Herr Ohlin förstår säkert att detta är ungefär vad jag önskar säga här utan att djupare gå in på denna tekniskt ganska komplicerade fråga. Även om både herr Ohlin och jag skulle kunna ha intresse av att studera de olika formuler som framkastats som möjliga för att nå en lösning av detta spörsmål, tror jag att detta skulle te sig alltför tröttsamt för kammarens övriga ledamöter.

Innan jag lämnar GATT-förhandlingarna för att övergå till att tala om världshandelskonferensen, vill jag endast inskjuta att vi är medvetna om att det finns andra frågor, vilka ännu inte funnit sin lösning och vilka också kan stå hindrande i vägen eller i varje fall verka fördröjande på den uppgörelse som vi hoppas så småningom ändå skall komma till stånd, även om det kommer att ta en avsevärd tid innan resultaten i sin helhet eller t. o. m. i huvudsak kan överblickas. Där har vi jordbruksfrågorna, i fråga om vilka i det förberedande arbetet hittills egentligen ingenting åstadkommits, eftersom EEC härvidlag ännu inte varit i stånd att förhandla. Anledningen därtill är att stora tvisteämnen inom gemenskapen alltför jämt föreligger just på detta område, motsättningar mellan olika intressen som ännu inte kunnat överbryggas. När jag pekar på detta vill jag för att inget missförstånd skall uppstå bara parantetiskt inskjuta att jag delar uppfattningen att EEC under det gångna året trots alla svårigheter, trots alla de kriser som

organisationen genomgått, ändå har vuxit i styrka, något som vi för resten har anledning att understryka att även EFTA har gjort.

Nej, här skulle jag vilja övergå till några av spörsmålen vid världshandelskonferensen. Jag har redan sagt att herr Hermansson har varit inne på den frågan och satte ett lågt betyg på den svenska deklarationen vid konferensen. Jag fäster inte så stort avseende vid detta betyg. Såsom numera ganska garvad politiker är jag van vid att ofta få kritik i stället för beröm, men jag har blivit så till ären att jag faktiskt glädde mig å den svenska regeringens vägnar när det anförande vi höll i Genève mötte så hög grad av förståelse, inte bara bland våra EFTA-partner eller bland utpräglade industriländers representanter, utan i betydande grad visades förståelse bland utvecklingsländernas representanter. Även de ansåg att detta var en positiv inställning som borde kunna bidra till att föra denna konferens fram till konkreta och för utvecklingsländerna nyttiga resultat.

Om det intresserar herr Hermansson skall jag också säga honom att det fanns flera av öststaterna som i huvudsak instämde i denna betygsättning. Däremot hörde jag ingen som satte det betyg han gav. Detta är kanske första gången som jag på allvar sett herr Hermansson fjärma sig från vad som sägs i politiska ting i östblocket. Om det är ett uttryck för en ny svensk kommunistisk politik, kanske det ändå kan vara signalen till en utveckling till det bättre. Tillfället att tillkännage denna ändring är dock enligt min mening relativt olyckligt valt.

Herr Hermansson klagade också över den ensidiga sammansättningen av den svenska delegationen och ville helst omedelbart förvisa mig tillbaka till Genève. Vi har en ovanligt stor delegation vid världshandelskonferensen. Vi tvingas i många fall ha dubbelbevakning därför att vi inte kan undvara tjänstemän-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

nen här hemma på en gång. Vid konferensen finns representanter med sakkunskap om vår finanspolitik, handelspolitik, jordbrukspolitik och mycket annat. Kanske har det undgått herr Hermansson att vad vi framförde i Genève grundade sig på ett svenskt program, utformat i nära samarbete med näringslivets och arbetsmarknadens organisationer. Bakom det svenska ställningstagandet finns ett material på åtskilliga hundra sidor. Ställningstagandet baserar sig, jag upprepar det, på vad som framkommit vid ett nära samarbete med näringsorganisationerna och arbetsmarknadens organisationer. Vad som sades från svensk sida i Genève skiljer sig i princip inte från vad som sagts i dessa utredningar, det anser jag mig kunna försäkra.

Skälet till att herr Hermansson inte vet om detta är kanske rätt förklarligt, ty han har dess bättre inte godtagits som representant för någon av de organisationer jag här nämnt, alltså inte heller som representant för löntagarna. Jag kan därför inte förebrå herr Hermansson för att han inte känner till detta. Men det är inte så, det kan jag försäkra andra kammarans ledamöter, att vi i Genève improviserar ett tal i en så viktig fråga som denna. Våra ståndpunktstaganden förbereds månader i förväg och är inte beroende på tillfälligheter.

Jag skall gå in på åtminstone en av de frågor där herr Hermansson efterlyste en mera positiv syn från regeringens sida. Den fråga jag syftar på har i förbigående berörts av andra talare; i varje fall har herr Ohlin varit inne på den. Det är den s. k. preferensfrågan. Om jag förstod herr Hedlund rätt, ansåg han att den tveksamhet som man uttalat i regeringsdeklarationen kanske var litet malplacerad. Större djärvhet kunde enligt hans uppfattning ha övervägts vid utspelet i detta sammanhang.

Av den diskussion utanför detta hus som jag tagit del av har jag ett bestämt

intryck att det råder mycket stor oklarhet och många missförstånd om detta problemkomplex. Därför må det vara mig tillåtet, herr talman, att litet utförligare än vad jag gjort med övriga frågor uppehålla mig vid just detta spörsmål.

Vad betyder preferenserna? Jo, att u-länderna beviljas speciella tullnedsättningar på varor som kommer från dem — tullnedsättningar som inte andra länder skall komma i åtnjutande av. Systemet har, som vi alla erinrar oss, i viss mån tillämpats ända sedan börjar av 1930-talet vid handel mellan England och samväldesländerna. Den mest långtgående förmånen efter en anordning av detta slag innebär naturligtvis att man för varor från vissa länder beviljar hel tullfrihet.

Vilka varor skulle det då bli fråga om, därest vi från svensk sida skulle godta en dylik anordning? Ja, inte råvaror. De åtnjuter, med några få undantag för livsmedelsprodukter som ingår i vår egen jordbruksreglering, redan i utgångsläget hel tullfrihet. Det ber jag herr Hermansson och andra som är så entusiastiska på denna punkt att observera. Bland tropiska produkter som alltså är tullbelagda finns härutöver ett par varuslag, bland annat kakao och vissa kryddor.

I det fallet har vi från svensk sida i deklarationen i Genève — och jag vill minnas även i dagens regeringsdeklaration — förklarat oss beredda att avskaffa tullarna och pålagorna på samma sätt som vi redan gjort unilateralt beträffande kaffe och te. Men vi anser att det kan vara av ett visst värde att vi dessförinnan också söker förmå och locka andra länder att göra samma sak. Jag tänker på länder där tullar och intern beskattning på sådana varor, till skillnad från hos oss, är starkt konsumtionshämmande. Då har vi uppnått något av värde för utvecklingsländerna. Det dricks inte en kopp mera kaffe här i landet därför att vi tog bort kaffeskatt-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

ten, herr Hermansson. Det inbillade vi oss inte heller när vi vidtog den åtgärden. Vi hoppades bara att det skulle vara ett exempel som manade till efterföljd.

Nu vill jag inte utesluta att vi skulle kunna överväga att vidta den åtgärd som vidtagits när det gäller kaffe och te unilateralt även på andra områden.

Nåja, det är inte i fråga om dessa varor som preferenserna är en fråga av betydelse, utan det gäller naturligtvis hel- och halvfabrikat. Bland de varor av den typen från u-länderna som är tullbelagda — det är ju dem det här är fråga om — hänförde sig år 1963 mer än 90 procent till en enda varugrupp, nämligen textilier. Har herr Hermansson observerat den saken?

Effekten av en preferensbehandling — jag skall återkomma till det — av varor från u-länderna blir självklart mer betydande ju större preferensen är. Den svenska tullnivån är redan i utgångsläget jämförelsevis låg. Det vet vi alla. Det gäller också textilier, för vilka genomsnittstullen torde ligga något över 15 procent — en ovanligt hög tullincidens för att vara i Sverige. Men även en kraftig reduktion till förmån för u-länderna skulle därför, eftersom tullen ändå är låg, ha ringa verkan på deras avsättningsmöjligheter i framtiden.

Men detta är inte en avgörande invändning, enligt mitt förmenande, mot tullpreferenser. Ännu mindre — det vill jag understryka för kammarens ledamöter — kan bortfallet av tullinkomster anses utgöra något hinder för att temporärt eller på riktigt lång sikt ge u-länderna preferens på den svenska marknaden. Jag tror inte ens att vi bör över-skatta betydelsen av det skydd mot lågprisimport, som tullen för närvarande ger vissa av våra redan nu utsatta hemmamarknadsindustrier. I och för sig måste vi ju vara beredda att göra offer, om vi menar allvar med vår strävan att bereda u-länderna ökade exportinkomster. Det inser jag i likhet med alla andra

som är positivt inställda till att vi med verkliga kraftansträngningar skall åstadkomma ett så snabbt resultat som möjligt i den pågående konferensen.

Jag vill här inskjuta, att hela vår attityd i världshandelskonferensen och i GATT förestavas av en stark önskan att nå konkreta resultat som blir till verklig hjälp för den underutvecklade delen av världen. Från vår sida förekommer inget ängsligt sneglande på de fördelar som vi i gengäld kan få ut av dessa länder. Medan vi i en tullsänkingsförhandling med likvärdiga industriländer måste se till att vinsterna för vår egen del någorlunda uppväger medgivandena, är vi beredda, herr talman, vilket framgår av regeringsdeklarationen, att utan kompensation ge u-länderna full del av tullsänkningarna.

Inte heller kan det finnas några rimliga invändningar att göra — i varje fall tycker inte jag det — mot att u-länderna för sin industriella produktion i stället kanske i vissa fall höjer sina tullar mot omvärlden för att skydda produktionen på nya områden och inom nya tillverkningsgrenar. En strukturomläggning i deras produktion är nödvändig, om de skall kunna utnyttja nya handelsvägar. Om de inför tullar, som inte funnits förut, eller höjer gamla, bör det inte utlösa motåtgärder från industriländernas sida eller minska industriländernas beredvillighet att åstadkomma allmänna djupgående och omfattande reduktioner av de egna tullarna.

När vi hyser tvekan om tullpreferenser som medel att bistå u-länderna, gör vi det av andra skäl. Först och främst kan omfattande preferensanordningar störa den handelspolitiska utveckling, som vi ändå varit med om efter kriget och som tagit sikte på en allmän nedpressning av tullnivån — låt vara att resultatet kanske ibland tett sig blygsammare än vi önskat.

Tillkomsten av ett omfattande preferenssystem för u-länderna skulle minska pressen på industriländerna,

Utrikes- och handelspolitisk debatt

herr Hermansson, att införa allmänna och långtgående tullsänkningar som också på längre sikt främst skulle vara till största nytta för u-länderna. U-länderna skulle kanske t. o. m. få ett visst intresse av att den yttre tullen gentemot andra länder upprätthölls, eftersom u-landspreferenserna i annat fall skulle minska i värde. Vissa industriländer — det kan ni vara övertygade om, ärade kammarledamöter — skulle i en sådan omständighet finna en ursäkt för att bibehålla sina tullar och inte gå med på några tullsänkningar. Utsikterna till framgång i Kennedy-rundan skulle härmed försämrats. Det, herr Hermansson, anser jag utgöra en avgörande invändning mot preferenssystemet, som inte diskuterats av herr Hermansson eller av några professorer som han åberopar i detta sammanhang och som över huvud inte tagits upp i varje fall i det första av de anföranden som jag själv hörde herr Prebisch hålla inför världshandelskonferensen. Det var ord, många gånger dess värre ord utan täckning.

Men det finns ett annat likartat motiv mot preferenserna. Jag har svårt att se hur ett preferenssystem skulle fungera i praktiken, om man inte införde en vittgående, administrativt tungrodd ursprungskontroll. Om vi skulle vara villiga att ta en sådan preferens, måste vi ju förvissa oss om att de varor, som släpps in mot lägre tull, verkligen kommer från de länder som skall åtnjuta preferensbehandling och inte har exporterats dit för att sedan reexporteras. Transitohandel är inte ens nu en okänd företeelse i vissa u-länder. Man kan inte heller utesluta, att det kan bli nödvändigt att införa eller skärpa importregleringar, om man skall kunna värja sig mot tillfälliga men störande importansvällningar. Både ursprungskontroll och importregleringar innebär en tillbakagång, ett avbrott i den utveckling mot ökad handelsfrigörelse, som ändå har pågått under efterkrigstiden, och det innebär minskade möj-

ligheter att med full kraft verka för allmänna djupgående tullsänkningar över hela fältet i enlighet med Kennedy-rundans målsättning.

Skulle vi då under inga omständigheter kunna vara med om preferenser? Det har inte sagts i regeringsdeklarationen. Vinner dylika anordningar mera allmänt stöd — hur felaktiga vi än kan tycka dem vara i princip och även om de skulle försvaga våra möjligheter att åstadkomma tullsänkningar på ett vidare fält — så är det klart att vi från svensk sida får överväga vad vi kan göra. Även om vi hyser mycket starka betänkligheter, kommer vi inte att undandra oss vår medverkan, om det blir en allmän uppslutning från industriländerna kring rekommendationer om preferensbehandling. Tills vidare bedömer jag emellertid förutsättningarna för det som mycket små, även om jag är medveten om att man från vissa länder ställt sig mera positiv än vad vi gjort i utspelet. England har bland annat förklarat sig villigt till resonemang om utsträckning av samväldespreferenserna till andra u-länder än dem som omfattas av samväldet. Det erbjudandet är dock inte så långtgående. Men några länder i den industriellt utvecklade delen av världen, som i dag förklarar sig positiva, gör det kanske i tron att de inte utsätter sig för någon risk att behöva infria löftena. Jag anser det vara riktigare och ärligare att vi från början redovisar våra betänkligheter öppet.

Alldeles klart är det väl också — det måste även herr Hermansson erkänna — att vi inte ensamma skulle kunna överväga att införa preferenser för u-länderna eller ta bort tullarna på textilier från u-länderna. Det är det varuslag som hittills haft den övervägande betydelsen för u-länderna på den svenska marknaden. Då skulle den svenska marknaden mycket hastigt överhoppas. Vår textilindustri, som redan haft anpassningsvårigheter, vilket jag förmodar att herr Hermansson känner till, och

Utrikes- och handelspolitisk debatt

som befunnit sig i ett betryckt läge under den senaste tioårsperioden, skulle hastigt försättas i en ohållbar situation. Är det detta herr Hermansson önskar?

Det finns i stället så mycket positivt som vi kan verka för som komplement till att vi raserar hindren och öppnar vägar till industriländernas marknader. Mycket av det har vi pekat på i regeringsdeklarationen. Nya råvaruavtal hör dit. Jag skall inte gå in mer på den metodiken, men jag vill erinra om att u-ländernas möjligheter att vinna avsättning för sin produktion hos industriländerna ofta sammanhänger med andra omständigheter än tullar och handelshinder. Minst lika viktigt är att det inom exportländerna finns en aktivt arbetande försäljningsapparat och att det inom u-länderna sker en anpassning av produktionen till efterfrågan i industriländerna. Det är ingen tillfällighet att exempelvis Hongkong med fördel kan sälja textilier till Sverige, medan Indien har betydande svårigheter att vinna insteg på den svenska marknaden. Hongkong har på allt sätt anpassat sin produktion och sin försäljning till marknadsförhållandena i industriländerna. Jag vill också understryka att det är angeläget att finna former för att ge u-ländernas teknisk hjälp till en bättre marknadsföring och bättre produktionsmetoder. Från svensk sida är vi villiga att ställa oss bakom alla förslag som går i en sådan riktning. Vi har till och med framlagt egna förslag i GATT som väckt viss uppmärksamhet.

Men om det skall vara möjligt att åstadkomma ändringar av u-ländernas produktion för att möjliggöra ökade exportinkomster, fordras mer än att handelsvägarna öppnas. Det fordras mer än tekniskt bistånd och experthjälp. Vi måste därför, som också utsagts i deklarationen, vara beredda att sörja för en ökning av det finansiella bistånd som både ger kompensation för tillfälliga bortfall av exportintäkter och skapar en grund för strukturförändring,

produktionsanpassning och effektiv marknadsföring. Jag skulle i det sammanhanget vilja inskjuta att jag delar herr Ohlins uppfattning, att om man skall ge u-länderna kompensation för exportbortfall, öka deras likviditet, så är det av betydelse att parallellt med detta likviditeten i hela det internationella betalningssystemet ökas. Det är också vad »de tiös klubb» i valutafonden för närvarande är sysselsatt med att finna vägar för.

Det kan enligt min uppfattning ifrågasättas, om inte u-länderna skulle ha mer att vinna på att en tull bibehålls vid sitt nuvarande läge men att uppbörden i stället, helst genom multilaterala kanaler, gavs till dem som finansiellt bistånd. Det kan övervägas om inte det är en hjälp, vilket däremot inte preferenser skulle vara i längden.

Det sista, herr talman, är endast ett exempel på tänkbara åtgärder som vi inte ställer oss främmande inför — ett hugskott kanske jag får beteckna det som än så länge. Jag är inte beredd att ta ställning till det i dag, men det kanske är något som förutsättningslöst bör undersökas i samband med världshandelskonferensen.

Herr talmannen återtog ledningen av förhandlingarna.

Herr HERMANSSON (k) kort genmäle:

Herr talman! Jag är angelägen att först rätta ett missförstånd som herr Lange tydligen räkat ut för. Han upprepade flera gånger, att jag skulle ha satt lågt betyg på hans anförande i Genève. Jag har över huvud taget inte satt något betyg på hans anförande. Han måste ha lyssnat dåligt till vad jag sade. Jag sade att jag tyckte att det var bra förslag som regeringen fört fram och att det visade att regeringen på många punkter har en positiv inställning till handelsproblemen. Det var endast på två punkter jag hade avvikande mening.

Utrikes- och handelspolitisk debatt

Men jag vill upprepa att jag är överens med regeringen om de flesta förslag som framlagts både i regeringsdeklarationen och av herr Lange i Genève.

Jag förstår inte varför herr Lange missuppfattade mig. Jag tycker inte att han behövde ta i så oerhört som han gjorde. Jag vill inte alls förvisa honom till Genève — om det nu är en förvisning jämfört med Stockholm — men jag tror att det hade varit en fördel, om vi hade haft ett statsråd där under hela konferensen. Jag tror också att det hade varit en fördel, om även LO, TCO och de politiska partierna hade kunnat bli representerade i den delegation som finns där. Jag vet att det har gjorts utredningar och förts fram synpunkter från näringslivets organisationer, men det var inte det mitt anförande handlade om.

Som jag nämnde har jag en kritisk inställning beträffande två punkter. Det gäller dels frågan om preferenser på industrivaror från u-länderna, dels institutionerna.

Den första frågan har herr Lange berört. Jag är mycket glad över den positiva deklaration han gjorde beträffande tullar och avgifter på vissa råvaror från u-länder, t. ex. kakao. Han sade att vi kan överväga att avskaffa dem unilateralt. Det är ett framsteg, och jag hoppas att denna inställning också skall finnas när kammaren litet senare i dag skall behandla motionsförslag som går ut på att man unilateralt skall avskaffa tullar och avgifter på vissa råvaror från u-länder. Jag är också överens med herr Lange om att vi bör använda vårt inflytande för att locka andra stater, som kanske har mycket högre tullar, att avskaffa dem på dessa råvaror.

Så övergår jag till preferensfrågan. Herr Lange anförde två huvudskäl som båda gick ut på att preferenser på industrivaror från u-länderna skulle avbryta utvecklingen mot en friare handel. Det är givet att man måste ta hänsyn till denna invändning. Men jag tror inte

att den får vara avgörande. Jag tror att man måste ställa hela frågan i belysning av de krav som rests från många u-länder och som gäller just denna fråga. Jag har några synpunkter härpå, herr talman, som jag senare skall återkomma till, eftersom min repliktid nu är slut.

Herr HECKSCHER (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lange tog upp en av de frågor som jag berörde i mitt föregående inlägg, och jag skulle vara tacksam om han närmare ville utveckla den. Herr Lange sade med all rätt, att det ingalunda bara var disparitetsproblemet som vållade svårigheter under GATT-förhandlingarna. Han nämnde som exempel jordbruksfrågorna där man inte alls kommit någon vart för att uppnå en lösning. Han nämnde att den europeiska gemenskapen inte är förhandlingsduglig i jordbruksfrågorna, därför att man inte nått fram till en egen gemensam jordbrukspolitik. Det kan vara riktigt. Å andra sidan är det väl sannolikt, att man försöker skjuta fram jordbruksfrågorna i GATT-förhandlingarna så att en sådan samordning skall bli möjlig.

Vad jag skulle vilja fråga är emellertid, hur man inom EFTA-länderna ser på jordbruksfrågorna. EFTA har över huvud taget ingen gemensam jordbrukspolitik och har inte heller strävat efter att få det. Tvärtom har EFTA-länderna en mycket olikartad jordbrukspolitik. Men jag är inte övertygad om att det i längden blir så mycket lättare för dessa länder att nå fram till en rimlig lösning på det området än vad det blir för den europeiska gemenskapen.

Vad statsrådet sade var intresseväckande i den meningen, att det ger oss anledning att ställa anspråk på att vi får veta litet mera. Jag förstår att statsrådet inte kan gå in på några detaljer, men det vore intressant att få veta, om man från svensk sida överväger vilken ställning vi skall inta till frågan om

Utrikes- och handelspolitisk debatt

införande av jordbruksprodukterna i GATT-uppgörelsen och om man från svensk sida har förhoppningar om att uppnå förståelse för svenska önskemål och ståndpunkter i det hänseendet.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Även jag skulle vilja återkomma till en fråga som jag berörde i mitt första anförande, nämligen frågan om EFTA:s jordbrukspolitik. Om EEC kommer att föra en mycket hård politik mot oss alla — och danskarna drabbas särskilt hårt — kan man då skapa förutsättningar inom EFTA för att länder som har stor import av livsmedel, vilket Sverige inte har, beaktar sina partners intressen? Jag begär inte ett ingående svar nu, men jag tror att den frågan återkommer.

Vidare vill jag säga att herr Lange inte hade fått ett riktigt referat av vad jag sade om ambassadör de Besche. Frågan gällde det fall att EEC skulle driva en protektionistisk, självtillräcklig politik. Om man nu inför en sådan eventualitet skulle börja diskutera samarbete mellan EFTA, Nordamerika, Australien och Nya Zeeland, eventuellt även Japan och Latinamerika, skulle då en sådan diskussion kunna tänkas utöva ett gynnsamt inflytande på EEC:s villighet att resonera? På denna fråga svarade ambassadör de Besche: Nej, det tror jag inte. Om detta var ett uttryck för regeringens uppfattning — i annat fall har jag ingen anledning att diskutera det — så var det enligt min mening oklokt. Ett så snävt uttalande visar föga intresse för den i och för sig intressanta möjligheten, att man inom Förenta staterna skulle börja intressera sig för att utveckla ett ekonomiskt samarbete mellan EFTA, Nordamerika och andra stater. En sådan tankegång borde, tycker jag, mötas med en viss välvilja, låt vara att man på detta stadium inte officiellt tar ställning.

Till sist vill jag säga, herr talman, att jag inte har någon särskild anled-

ning att polemisera mot handelsministern. Jag tycker att det grepp på de stora handelspolitiska frågorna, som redovisats i regeringsdeklarationen och i herr Langes tal i Genève, i stort sett är klokt och realistiskt. Jag hoppas att regeringen blir villig att gå vidare på den inslagna vägen. Regeringen har ju inte sagt att man inte kommer att föra politiken ett steg vidare, utan möjlighet här till finns. Man kan därför med tillfredsställelse konstatera, att såvitt jag kan förstå en svensk politik av ungefär denna typ torde kunna, om den drives med erforderlig energi, utgöra en nyttig insats i det viktiga internationella konstruktionsarbete som förestår.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Jag är helt ense med herr Ohlin om det han senast framhöll. Jag vill också understryka, att så ofta tillfälle ges kommer vi från regeringens sida att även i fortsättningen bereda riksdagen tillfälle att diskutera dessa problem, därest intresse härför finns. Om någonting skulle kunna förebrås mig är det väl att jag ibland, när tiden varit knapp, envisats med att föra fram frågor av detta slag till diskussion. Jag har på det sättet snarare gjort mig förtjänt av berättigad kritik än av uttryck för uppskattning.

Jag vill bara säga till herr Hermanson, att såvitt jag har mig bekant är det inte en enda regeringsrepresentant som kommer att vistas i Genève hela den tid som världshandelskonferensen beräknas komma att pågå, trots att jag gärna medger att Genève-klimatet under våren delvis är bättre än det vi njuter av i Stockholm. Jag skall emellertid också, om det kan lugna herr Hermanson, tala om att jag själv räknar med att kunna komma tillbaka till Genève innan världshandelskonferensen avslutas.

Vad beträffar preferensfrågan är ingalunda alla underutvecklade länder intresserade av en sådan ordning. Det

Utrikes- och handelspolitisk debatt

finns antydning därom, om också i försiktig form, i den s. k. Prebisch-rapporten, som herr Hermansson återopade. Vidare går uppfattningarna isär bland dem som är intresserade av anordningar på detta område om hur dessa anordningar skall se ut. Vi står alltså här inte inför något fullständigt enhälligt krav från u-ländernas sida, att industriländerna måste göra något på detta område. Jag är glad över att kunna konstatera, att u-länderna är mera realistiska i bedömningen av vad som är till nytta för dem än herr Hermansson och andra som ivrar för ett mer eller mindre blankt underskrivande av preferensarrangemang.

Herr Heckscher frågade mig, om jag kunde säga något om vad EFTA-länderna för sin del skulle kunna göra på jordbruksområdet i en GATT-förhandling, därest det visar sig att EEC blir färdig eller inte blir färdig med sin jordbrukspolitik och förhandlingar blir möjliga. Jag tror det är en hel del. Vi har redan i vårt EFTA-samarbete, låt vara att det inte omfattar en strävan efter en gemensam jordbrukspolitik, ändå haft så mycket att göra med jordbruket, att det kan bilda åtminstone utgångspunkter för begränsade åtgärder i vidare sammanhang än inom EFTA.

Vi har på vår lista, vilket jag vill minnas regeringsdeklarationen i dag erinrar om, flera varor på jordbruks- och livsmedelsområdet än EEC har, som följer våra tullavvecklingsregler i EFTA. Sedan får vi se, om det inte finns möjlighet för oss att medverka till att åtgärder vidtas för en viss liberalisering även på vidare geografisk basis än inom EFTA. Det är emellertid en mycket svår sak, och herr Heckscher begärde ju inte heller att jag skulle ha en mera deciderad uppfattning om vad vi kan göra, innan vi vet vad de som krävt att jordbruket skall vara med i GATT-förhandlingarna konkret avser. Det har inte USA gjort ännu, och därför är våra förberedelser på detta område i EFTA relativt begränsade ännu så länge. Där-

emot är spörsmålet under förberedelse och föremål för övervägande i statens jordbruksnämnd, och i den mån konkreta förslag skymtar kommer de att där göras till föremål för ytterligare utredningar och undersökningar.

Herr Ohlin frågar om det inte finns någonting vi kan göra om EEC »sluter sig» och det blir allt svårare för EFTA-länderna att få avsättning för sitt jordbruksöverskott på EEC-marknaden. Ja, vi kommer väl att undersöka de begränsade möjligheter till alternativa avsättningar, som kanske EFTA ändå kan erbjuda i fortsättningen och som ännu inte uttömts. Men givetvis kommer vi också på olika sätt att stödja våra EFTA-partners i deras försök att bevaka sina intressen. Skulle det visa sig att EEC blir så protektionistiskt — för att inte bli missförstådd upprepar jag ännu en gång att jag inte tror det — att man mer eller mindre helt sluter sin egen marknad för exempelvis Danmark, då får vi överväga vad som inom GATT:s ram, med ändring av GATT eller i övrigt kan göras för att hjälpa de länder bland våra EFTA-partners, vilkas intressen kommit till skada.

Diskussionen om vad ambassadör de Besche kan ha sagt eller icke, kanske inte är så fruktbar. Det är möjligt att han uttryckt sig på det sätt som herr Ohlin angivit — jag har i varje fall inte hört det — men i så fall är jag övertygad om att ambassadör de Besche avsåg att tidpunkten för en sådan diskussion, som enligt herr Ohlins mening skulle kunna vara befruktande, ännu inte har kommit. Ett sådant försök skulle knappast bidra till att göra EEC mjukare och mera förstående för behovet av att i GATT-rundan ta upp en allvarlig diskussion om handelsn frigörelse.

Herr HERMANSSON (k) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lange ville framställa mig såsom något slags särpling när det gäller frågan om preferenser för

Utrikes- och handelspolitisk debatt

u-landsvaror. Jag vill då erinra att t. ex. Stockholms-Tidningen nyligen i en ledande artikel skrivit på följande sätt:

»Det förefaller oss också obegripligt att svenska regeringen kan säga nej till preferensbehandling för u-landsvaror med motiveringen att det inte skulle nytta mycket till. En förmånsställning för u-länderna kan rimligen inte vara utan värde.

Fri konkurrens mellan länderna förutsätter att de arbetar under någorlunda lika villkor. Men begär man att u-länderna utan vidare skall ställa upp i denna tävlan, kan det tolkas som en grov cynism. De starka utnyttjar sitt övertag för att även i fortsättningen hålla nere de svaga.»

Det handlar helt enkelt om olika teorier, olika resultat av analysen av de problem som föreligger. Utvecklingen under 50-talet har ju inte medfört något annat än ökad utarmning av de fattiga länderna, medan de rika länderna blivit rikare. Nu söker man finna nya former för att på ett mera effektivt sätt stödja de fattiga länderna i deras kamp. Det är möjligt att krav på preferenser inte har framställts av alla utvecklingsländer, men man kan utan överdrift säga att detta krav är starkt från många utvecklingsländers sida.

Det är väl rimligt att vi fördomsfritt diskuterar denna sak. Vad jag begärde var att regeringen skulle ompröva sin inställning, som av regeringsdeklarationen att döma innebär ett rätt blankt avslag på kravet om preferenser. Jag har inte påyrkat att man utan vidare skulle underskriva detta krav utan bara att man ytterligare skulle överväga problemet. Handelsministern lämnade här en intressant belysning av frågan, men den har inte övertygat mig om att man slutgiltigt bör ta ställning på det sätt som skett i regeringsdeklarationen, låt vara att det där finns ett visst utrymme — det är jag villig erkänna — för en ändrad inställning.

Jag hoppas att regeringen skall ut-

nyttja detta utrymme. Jag tror inte att vi kommer ifrån frågan om preferenser till utvecklingsländerna. Vi måste i stället ägna denna fråga ökad uppmärksamhet, och enligt min mening bör denna uppmärksamhet leda till en omprövning av den hållning som för närvarande intas från svensk sida.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet **LANGE**:

Herr talman! Jag vill bara göra en kort deklaration. Dess värre förekommer det någon gång även i den tidning, som jag läser varje dag och som jag också prenumererar på, nämligen Stockholms-Tidningen, att man i tryck återger meningar och uppfattningar som inte är genomtänkta. Jag beklagar i detta sammanhang att Stockholms-Tidningen råkat komma i samma kategori som herr Hermansson.

Nu är ju inte preferenser alltid samma sak, herr Hermansson. Jag skall inte uppta kammarens tid med att ytterligare utveckla olika aspekter på preferensfrågan, men jag ber herr Hermansson vid sina fortsatta studier observera, att vad vissa afrikanska stater, tidigare franska besittningar, önskar i form av preferenser innebär i själva verket en särbehandling, som uttryckligen skall begränsas till dessa stater och som för-lorar sitt värde därest den utsträcker till andra länder.

Det finns, herr Hermansson, mycket i den här frågan som man bör tänka på innan man ställer sig kritisk till den tveksamhet, som regeringen enligt dagens deklaration på denna punkt givit uttryck åt.

Herr **GUSTAFSON** i Göteborg (fp):

Herr talman! I detta skede av debatten skall jag inskränka mig till två ting som inte har mera utförligt behandlats tidigare.

Den första saken gäller den information som riksdagens ledamöter erhåller i utrikespolitiska frågor. När utrikesmi-

nister Nilsson tillträdde sin post fann han det angeläget att både inom och utom riksdagen understryka betydelsen av ett ordentligt informationsmaterial i dessa frågor till ledning för den offentliga diskussionen. Vilket material har då förelegat inför dagens utrikespolitiska debatt? Jo, först och främst har vi erhållit regeringsdeklarationen, som är ett mycket intressant aktstycke. Först i går utdelades i en provisorisk upplaga till riksdagens ledamöter rapporten beträffande FN, och för en och en kvarts timme sedan kom på ledamöternas bord publikationen »Utrikesfrågor», som är daterad i januari månad innevarande år. Den publikation om Europarådets verksamhet, som omnämndes i förordet till »Utrikesfrågor», har över huvud taget inte utgivits under de senaste åren.

Något, som det hade varit av stort intresse för riksdagens ledamöter att ha tillgång till, är det anförande som handelsministern höll den 26 mars vid världshandelskonferensen i Genève. Det har varit mycket omtalat här och har åberopats gång på gång, men kammarens ledamöter har inte tillgång till det. Givetvis finns helt naturligt en hel del av det återgivet i regeringsdeklarationen, men det borde vara en ganska självklar sak att anföranden av detta slag i internationella sammanhang skall finnas tillgängliga för samtliga riksdagsledamöter. Framför allt som handelsministern var mycket angelägen att påpeka att detta anförande den 26 mars ingalunda improviserades nere i Genève, utan hade förberetts månader i förväg, hade det kunnat vara möjligt att till denna debatt ställa det till förfogande.

När jag nu önskar att riksdagens ledamöter skall få en mera utförlig information tänker jag inte i första hand på handelsministerns anföranden, hur värdefulla de än är. Jag tror att vad vi framför allt behöver är dokument som har betydelse för bedömningen av de utrikespolitiska frågorna. Jag vet

Utrikes- och handelspolitisk debatt

att det inte brister i intresse för saken inom utrikesdepartementet. Vi som i den ena eller andra funktionen har internationella uppdrag har erfarit den stora beredvillighet som man från utrikesförvaltningens sida visar oss och hur angelägen man är att ge oss de upplysningar vi begär. Vad som här krävs är tydligen större personella och ekonomiska resurser för utrikesförvaltningen, så att den på ett bättre sätt kan informera riksdagen.

Det finns en internationell organisation som i alldeles särskilt hög grad gör sitt arbete utan att den svenska riksdagen får någon insyn i det, och det är OECD. I dagens ganska långa regeringsdeklaration finns såvitt jag kunnat se inte ett enda ord om denna viktiga internationella organisation. Om man t. ex. går igenom riksdagsregistret — som jag gör då och då — för att se i vad mån man i riksdagstrycket finner någon redovisning för OECD:s verksamhet, ser man att organisationen förra året omnämndes tre gånger. Första gången var när det utan egentlig motivering begärdes ett anslag för kostnaden för det svenska deltagandet i OECD, den andra var när en framställning om att Sverige skulle ansluta sig till DAC-kommittén inom OECD avslogs — alltså kommittén för utvecklingshjälp — och den tredje var i samband med en interpellation som krävde ökad svensk aktivitet inom OECD och ett bättre planerande av de svenska insatserna där.

Jag skulle vilja fråga handelsminister Lange eller utrikesminister Nilsson: Skulle det inte kunna vara möjligt att den svenska riksdagen årligen finge en rapport över OECD:s verksamhet? På samma sätt som vi får en proposition som berör Europarådets arbete och en rapport över FN:s verksamhet skulle det faktiskt enligt min uppfattning vara utomordentligt motiverat att få en samlad redogörelse för OECD:s verksamhet. Som jag nämnde tidigare har riks-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

dagens ledamöter nu mycket begränsad möjlighet att få reda på vad som händer där. Jag vet att handelsministern är positivt inställd till tanken på att OECD skall ha ett parlamentariskt organ vid sin sida, men innan detta kan komma till stånd är det i alla fall mycket angeläget att den svenska riksdagen får möjlighet att följa arbetet inom organisationen. Jag kanske i detta sammanhang också får uttrycka den förhoppningen, att Sverige snart verkligen skall kunna gå in i kommittén för utvecklingshjälp. Jag tycker att vi har dröjt alltför länge.

Herr talman! Det andra jag vill ställa fram är egentligen ett utropstecken. Det är inte på något sätt fråga om en nyhet för regeringen eller för de riksdagsledamöter som sysslar mycket med frågor om utvecklingsländerna, men det är något som jag tror att vi i alla fall gång på gång behöver erinra oss. Den nu pågående världshandelskonferensen påminner oss om en sanning som har inpräntats i oss av några föregående talare, nämligen att klyftan mellan de fattiga och de rika länderna ökar.

I regeringsdeklarationen i dag nämner man en siffra: man meddelar att utvecklingsländernas andel av den totala exporten i världen mellan åren 1950 och 1960 har sjunkit från 30 procent till 20 procent.

I annat sammanhang har det gjorts en prognos över hur betalningsbalansen skall se ut för utvecklingsländerna om tio år. Resultatet har blivit, att även om dessa länder tillförs nytt kapital i samma utsträckning som hittills kommer underskottet i deras betalningsbalans att ha fördubblats om tio år. Utvecklingen går alltså åt fullständigt fel håll.

Om man ser på hur Sveriges kommersiella förbindelser med utvecklingsländerna tett sig under tioårsperioden 1953—1962, beträffande vilken undersökningar har gjorts, finner man att

vår import från utvecklingsländerna har ökat med 17 procent, och man tycker kanske att detta inte låter så illa, tills man får reda på att vår import från alla länder har ökat med nära 100 procent. Totalimporten har alltså stigit med 100 procent under det att importen från utvecklingsländerna bara har ökat med 17 procent. Och utvecklingsländernas andel i den svenska importen har sjunkit från 19 procent år 1953 till 11 procent år 1962. Även utvecklingsländernas andel av vår totala export har under samma period sjunkit, från 14 till 11 procent.

Jag har velat säga detta för att betona att det inte räcker att bara lunka på i samma takt som nu. Det räcker inte heller med några enstaka punktinsatser, hur nödvändiga de än i och för sig kan vara. Vi måste ha klart för oss, att vad som krävs är ett radikalt grepp på hela frågan om vårt förhållande till utvecklingsländerna, om inte det hela skall sluta i ett fullständigt misslyckande. Jag har sagt tidigare och jag vill gärna upprepa, att det måste bli slut på den enkelriktade trafiken från industriländerna till utvecklingsländerna av typisk välgörenhetskaraktär. Det enda som är möjligt i framtiden är ett verkligt samarbete, som måste läggas upp efter andra linjer än hittills.

Jag skall bara ta upp en enda av de saker som nämns i regeringsdeklarationen, nämligen kompensativ finansiering för utvecklingsländerna, därför att jag tror att man på den vägen kan nå något resultat.

Det har ju arbetats inom FN:s organ för att man skall få till stånd något slags »socialförsäkring» mot bortfall av exportintäkter, som beror på de sjunkande råvarupriserna, och Sverige har här gjort en insats. Utrikesrådet Göran Ryding var ordförande i en expertgrupp, som arbetade med denna fråga. I rapporten anfördes givetvis både de fördelar och de nackdelar som skulle vara förbundna med ett sådant system.

Utrikes- och handelspolitisk debatt

Hela projektet är för närvarande lagt på is — såvida man inte kan säga att det är lagt i en byrålåda — på grund av bl. a. starkt motstånd från industriländerna sida. Men om nu denna stora »socialförsäkring» mot fallande råvarupriser inte går att genomföra i den form som man hade tänkt sig ursprungligen — det gällde ju en automatisk kompensation till utvecklingsländerna för bortfallna exportintäkter — tror jag det är nödvändigt att vidta någon form av om inte fullständig automatik så i varje fall halvautomatik för att lösa problemet på denna punkt. Det framgår ju också av regeringsdeklarationen att man inte är obenägen att gå vidare på den vägen.

Herr talman! Det har sagts att vi måste fortsätta frigörandet av handeln mellan industriländerna. Vi skulle inte bevilja utvecklingsländerna preferenser, som skulle kunna verka störande på utvecklingen i riktning mot friare handel. Man har sagt, att om vi får friare handel mellan industriländerna, kan vi stärka vår ekonomi och få större möjligheter att utvidga vårt ekonomiska samarbete med utvecklingsländerna. Den fråga vi har att ställa oss i denna debatt, herr talman, är bara: utnyttjar vi denna möjlighet? Har vi förstått det ansvar vi har gentemot utvecklingsländerna och är vi beredda att i det perspektiv, som siffrorna över utvecklingen visar, försöka få ett samlat grepp för att kunna lösa frågan om våra förhållanden till utvecklingsländerna?

Herr CASSEL (h):

Herr talman! Den mur som finns uppförd tvärsigenom Berlin kallas vanligen Ulbricht-muren. Det är vid den muren som man skjuter flyktingar. Benämningen är inte fullt korrekt. Muren skulle egentligen heta Chrustjov-muren. Vid ett samtal mellan Chrustjov och den västtyske ambassadören i Moskva avbröt Chrustjov ambassadören med orden: »Det är jag personligen som har

gett order om att den muren skall byggas.»

Det är, herr talman, den byggherren som nu skall komma på besök till oss. Nu skall den sovjetiska propagandan i fullaste mått släppas lös över vårt land. Högstämnda tal skall hållas och skålar skall måhända drickas för folkens frihet och självbestämmanderätt. Men märk väl, inte frihet och självbestämmanderätt för *alla* folk. Undantag gäller för dem som bor i Estland, Lettland, Litauen, Polen, Ungern, Tjeckoslovakien, Rumänien och Bulgarien och dessutom för de miljontals tyskar, vilka hamnat på östra sidan om muren och det taggtrådsstängsel, som finns uppsatt tvärsigenom Tyskland. Alla dessa folk har berövats sina rättigheter. FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna har lika litet som Europadeklarationen i ämnet någon som helst giltighet eller tillämpning för dem.

Nu skall Chrustjov emellertid komma hit. Ansvar för detta besök vilar på regeringen till hundra procent. Vi andra får foga oss i det, och vi skall i lojalitetens namn tåga still. Vi skall inte demonstrera, och vi skall inte bära oss illa åt. Herr Hermansson kan vara fullständigt lugn. Vi skall bemöta den höge gästen med fullkomligt kinesisk artighet. Men vi kan inte låta bli att varna. Vad är det som förmår alla ryssars självhärskare att ägna så betydande tid åt de små nordiska folken? Inte är det väl för att studera jordbruk och boskapsskötsel som den ryske konseljpresidenten kommer hit?

Nej, säkert inte. Han har utan minsta tvivel klart definierade politiska mål för sin resa. Tre av dessa mål ligger i så öppen dag, att man redan nu vågar tala om dem utan att ha några förhandsinformationer. Det första är att bereda mark för den gamla ryska drömmen, nedärvd från Peter den stores tid, om Östersjön som ett s. k. fredens hav, ett hav dit varken i freds- eller i krigstid främmande fartyg skulle få tillträde

Utrikes- och handelspolitisk debatt

utan tillstånd av strandägaren, enkanerligen då Sovjetunionen. Östersjön skulle därmed bli en rysk flottbas, varifrån man vid lämpligt tillfälle skulle kunna göra räder med ubåtar framför allt ute i Nordsjön och Atlanten. För det ändamålet vill man förfoga över låset till Östersjön, nämligen Öresund och Bälten.

Detta är alltså det första syftet. Det andra är att ge eftertryck åt strävandena att göra Norden till en permanent atomfri zon, men atomfri endast i den meningen, att alla de nordiska länderna skulle förbinda sig att varken mottaga eller själva tillverka atomvapen, medan Sovjet — den ende grannen som har atomvapensmonopol inom området med landgränser — skulle bibehålla sitt raket- och atombombsbaser omedelbart intill gränserna mot Norden.

Det tredje syftet är att söka åstadkomma ett ryskt deltagande i utbyggandet av kommunikationsleder på Nordkalotten, förmodligen i riktning mot de isfria nordnorska hamnarna.

Det råder i vårt land inga meningskiljaktigheter om att alla dessa tre syften, om de realiserats, skulle betyda i hög grad ökade risker för vårt folk. All säkerhet är relativ i denna världen. Det är ett misstag att tro, att vi befinner oss i en lugnare vrå av världen än andra. Det är så lätt och så bekvämt att hänge sig åt önsketänkande, att inbilla sig att avspänningens tid är kommen och att ingenting skall kunna inträffa.

Sveriges trygghet är helt beroende på tre ting. Den första är vår egen kraft och vilja att bygga och vidmakthålla ett starkt försvar, både militärt och civilt.

Den andra förutsättningen, som vi själva kan göra mycket mindre åt, är att de krafter som strävar efter att bygga upp ett enat Europa lyckas med sin uppgift.

Den tredje förutsättningen är att den atlantiska gemenskapen inte blir bruten utan förblir en levande realitet. Att er-

känna denna sistnämnda förutsättning betyder på intet sätt att vi skulle vara på väg att avvika från den alliansfria linje, som vi hela tiden har varit överens om.

Sverige har sin alldeles speciella ställning och gör sin egen insats när det gäller säkerheten i Norden. Ett enat Europa måste vara både en politisk och en ekonomisk skapelse. Det skulle, om det kommer till stånd, få en potential som är väl jämförlig med Sovjetunionens och Förenta staternas. Att England har sin givna plats i ett sådant Europa behöver knappast sägas.

Ett enat Europa kan emellertid inte komma till stånd och existera utan ett förtroendefullt och vänskapligt samarbete mellan Frankrike och Tyskland.

Men Europas trygghet står och faller med samarbetet över Atlanten. Vi behöver bara erinra oss, att den helt dominerande delen av västmakternas atomvapen disponeras av Amerikas förenta stater. Det ligger i hela Europas intresse att Frankrike och USA under inga förhållanden glider isär. För Västtyskland är det stora problemet att uppehålla vänskapen både med Frankrike och med Förenta staterna. Ett framtvingat val mellan de båda länderna skulle ur västtysk synpunkt vara ödesdigert.

Den ryska ockupationen av Östtyskland ännu 19 år efter krigets slut är ett onaturligt och orimligt förhållande, som utgör en allvarlig potentiell risk för freden inom vår världsdel. Det tyska problemet måste lösas, och det måste lösas nu i en atmosfär där det vore otänkbart att tillgripa våld. Jag är glad över att både statsministern och utrikesministern vid sina besök i Tyskland så klart har givit till känna, att varken den svenska regeringen eller det svenska folket någonsin har uppgivit hoppet om en återförening av Tyskland.

Sverige är ett litet land, och vår röst i den stora konserten är naturligtvis svag. Vår alliansfrihet ger oss under-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

stundom möjligheten att göra internationella insatser. Vår sista uppgift att söka hålla fred mellan två Nato-länder är svårare än någon av de fredsuppgifter vi tidigare har blivit anförtrödda och innebär säkerligen stora risker för de frivilliga som deltar och därmed visar både mod och offervilja. Trots dessa risker har vi varit överens om aktionens nödvändighet. Visst skall vi försöka få andra länder att vara med om att betala sin del av kostnaderna, men kostnadsfrågan är på intet sätt av dominerande betydelse när det gäller en så utomordentligt viktig fredsbevarande åtgärd.

Det är riktigt att vi med kraft fortsätter vårt arbete i de internationella organen, i Förenta Nationerna, i nedrustningskonferensen, i Europarådet och i alla andra internationella sammanhang för att utjämna och försona och för att stärka de fredsbevarande krafterna. Men detta fredsarbete, som måste bedrivas på mycket lång sikt och med stort tålamod, får inte komma oss att försumma att se om vårt eget hus och att vid varje tillfälle slå vakt om vår egen säkerhet.

Herr ALEMYR (s):

Herr talman! Bara några synpunkter på ett par av de problem som aktualiserats i dagens utrikesdebatt.

Trots enstaka uppflammanden av de gamla motsättningarna torde det utan tvivel föreligga en världssituation som präglas av mindre spänningar mellan de traditionella motpolerna i världspolitiken, USA och Sovjetunionen, än någonsin under efterkrigstiden. Det är inte uteslutet att vi omedvetet upplever en historiskt betydelsefull förskjutning i de internationella relationerna emot nya blockbildningar — där den ideologiska konflikten mellan Sovjet och Kina är av största betydelse. Ett närmande mellan Sovjetunionen och Förenta staterna kan visa sig vara en nödvändig förutsättning för att hejda en kinesisk

expansion som, om de kinesiska ledarnas deklarationer skall tas på fullt allvar, kan utgöra ett allvarligt hot mot världsfreden.

I detta läge synes det angelägnare än någonsin att Folkrepubliken Kina vinner medlemskap i FN. Den svenska regeringens inställning i den frågan har sedan länge varit fullt klar. Ett kinesiskt medlemskap i FN måste vara en väsentlig förutsättning för uppnående av de rimliga förbindelser mellan öst och väst utan vilka vi knappast kan våga hoppas på fred i framtiden. Trots ihärdigt amerikanskt motstånd mot en vettig lösning av problemet tycks det franska erkännandet av den kinesiska folkrepubliken kunna innebära ett steg mot frågans lösning. Det finns sålunda all anledning att uttala tillfredsställelse över det franska ställningstagandet. Kanske kan Sveriges regering i kontakter med andra stater genom föreställningar bidra till att föra frågan än närmare en lösning.

I den ideologiska debatten mellan Moskva och Peking framstår den sovjetryske regeringschefens upprepade anslutning till den fredliga samexistensens ideologi som den enda rimliga lösningen av de stora frågorna i vår tid. Inom ramen för varje stats eget ekonomiska system måste alla folk försöka förstå de andras problem och inställning, sträva att uppnå respekt för sina egna förhållanden och försöka för egen del respektera folk med andra system och ideal. Inom det ömsesidiga förståendets ram bör det kunna bli möjligt att utveckla de merkantila och kulturella kontakterna till gagn för världsfreden och till gagn för folkens andliga och materiella standard. Det kommer kanske att ta lång tid innan drömmen om fredlig samexistens har realiserats, men mänskligheten har måhända större skäl att hoppas i dag än på mycket länge.

I syfte att medverka till den ömsesidiga förståelsen deltar svenska politiker

Utrikes- och handelspolitisk debatt

i det besöksutbyte som förekommer på regeringschefs- och utrikesministernivå, och som ett led i detta utbyte får också de främmande statsbesöken i Sverige betraktas. Jag vill gärna uttala förhoppningen att den sovjetryske regeringschefens sverigebesök skall bidra till den förståelse mellan vårt folk och grannen på andra sidan Östersjön som är så viktig av många skäl.

Trots att jag självfallet tar avstånd från det politiska system som utvecklats i Sovjetunionen och östra Europa vill jag gärna uttala önskemålet om utvecklade kulturella och ekonomiska kontakter mellan Sovjetunionen och vårt land. Det finns också anledning att med glädje notera den ökning av anslagen till kulturellt utbyte med utlandet — främst Östeuropa — som föreslås i årets statsverksproposition. Jag vill gärna upprepa det önskemål jag för ett par veckor sedan framförde i kammaren, att Sveriges Radios utsändningar på främmande språk skall utsträckas till det slaviska språkområdet — det är främst ryska språket jag har i åtanke.

Trots att önskemålen om ökat utbyte av skilda slag mellan vårt land och det kommunistiska blocket sålunda är starka finner jag det angeläget understryka, att vi i Sverige naturligtvis aldrig kan acceptera de politiska ideal som format samhällsliv och politik i dessa länder. Enligt vårt sätt att se kan endast den demokratiska ideologien utgöra en hållbar och rimlig grund för samhällslivet.

Vårt deltagande i FN:s Cypernstyrka aktualiserar indirekt också frågan om FN:s engagemang i Främre orienten. Det måste anses helt otillfredsställande att det inte efter snart åtta år varit möjligt att uppnå någon förbättring i de relationer mellan Israel och arabvärlden, som tvingar FN att år efter år till stora kostnader hålla trupper i området. Jag tror att en lösning av det jordanska flyktingproblemet måste utgöra första steget på vägen mot en lösning av frå-

gorna i stort. Självfallet får FN icke ge avkall på de principer, som en gång låg till grund för upprättandet av republiken Israel, men nya sonderingar och initiativ för att få slut på de akuta motsättningarna måste komma till stånd. Jag vill i likhet med föregående år rikta en vädjan till regeringen att söka finna en uppslagsända och på något sätt medverka till förnyade försök till lösning av problemet.

Att de arabiska flyktingarna från Israel är efter år skall vistas i dåligt organiserade läger vid det gamla hemlandets gränser innebär naturligtvis allvarliga risker, och så länge detta tillstånd råder torde det icke vara möjligt att avveckla FN:s militära engagemang där. Men det förefaller ändå som om det skulle kunna finnas vissa både logiska och politiska möjligheter att ersätta de militära insatserna med civila och humanitära och sålunda undanröja väsentliga orsaker till de politiska spänningar, som i så hög grad hotar freden i Främre orienten.

I sydafrikafrågan kan noteras ett stort intresse ute i vårt folk — främst bland ungdomen — för åtgärder av skilda slag mot den sydafrikanska staten i syfte att söka förhindra apartheidpolitikens fullföljande. Jag delar regeringsdeklarationens uppfattning att ingenting kan göras förrän FN:s organ fått tillfälle att studera och ta ställning till den rapport, som den speciella sydafrikakommittén i maj kommer att leverera. Jag hoppas att det genom FN skall bli möjligt att komma fram till effektivt verkande åtgärder.

Det som nu håller på att hända i södra Afrika framstår som en av vår tids allvarligaste och mest förnedrande situationer. Trots den vanmakt vi som ett litet folk måste känna inför det som händer, är det ändå ett gott hälsotecken när svensk ungdomsopinion så starkt reagerar mot händelserna. De engagerade organisationerna skall ha klart för sig att en bred opinion i riksdagen delar

Utrikes- och handelspolitisk debatt

deras inställning. Skälen till att vi inte gör mera är att vi saknar möjligheter till verkligt realistiska och betydelsefulla insatser. Om något skall kunna göras måste det ske i stor internationell skala — allra bäst vore det om FN kunde hitta vägar längs vilka en lösning kunde finnas.

I dagarna har ett makabert 25-årsjubileum firats. Den spanska diktaturen har paraderat till åminnelse av inbördeskrigets slut. Längs paradens väg grupperar sig de tysta svältande miljonerna av grottbostädernas och fattigslummens folk. Situationen i Spanien är ett skakande monument över diktaturens vanmakt i all dess makt. Herr talman! Sydafrika och Spanien står som talande exempel på hur vid sidan av de stora världsomspännande frågorna mycket ännu är olöst, som till sin omfattning är mindre men kanske ändå är lika tragiskt.

Här kommer de portugisiska kolonierna in i bilden. Den pyreneiska halvöns diktaturer är i många avseenden djupt komprometterade. Jag saknar förutsättningar att bedöma, huruvida det är möjligt att inom EFTA ta upp resonemang med den portugisiska statsledningen om förhållandena i Angola och Mozambique. Nog tycker man ibland att det ganska dåligt rimmar med vårt folks inställning till de färgade folkens frihet, att vi utan att tveka utvecklar handelssamarbetet med Portugal. På denna punkt liksom så ofta annars får idealen ge vika för de realpolitiska bedömningarna. Det är bara, herr talman, att hoppas att det någon gång även i internationella sammanhang skall bli utrymme för idealen.

Herr HAGBERG (k):

Herr talman! Det har faktiskt inträffat något nytt i denna utrikespolitiska debatt, nämligen att ledarna för de tre borgerliga partierna har gjort den upptäckten att de tidigare beskrivningarna av Sovjetunionens förment krigiska av-

sikter måste revideras. Detta är kanske en återklang av den brittiske premiärministerns förklaring häromdagen, att det inte finns anledning att förutsätta att det blir något krig Sovjetunionen-Västmakterna.

Det var bara en enda röst som bröt denna nya harmoni, nämligen herr Cassel. Han avslöjade för oss att Chrustjov ville ha fred i Östersjön och att han ville ha ett kärnvapenfritt Norden; dessutom ville Chrustjov fara till Norge för att undersöka de isfria hamnarna i juni månad. Allt detta framstod för herr Cassel som alarmerande och oroande. Det var som en återklang från den propaganda som fördes under diskussionerna om F-båten.

Detta var också fallet med det program herr Cassel skisserade för den svenska utrikespolitiken. Vi skulle verka för att skapa en stark militärmakt och sträva efter ett slags västeuropeisk enhet. I denna skulle ingå både Nato, axeln Bonn—Paris och de amerikanska atomvapnen, och dessutom skulle naturligtvis Östtyskland anslutas till Bonnregimen. Detta är ett mörkt och äventyrligt program, som avslöjar åtminstone något av tankarna hos en del av den svenska högern, sådan den är företräd i den svenska riksdagen.

Jag vill bara säga några ytterligare ord i frågan om Östersjön som ett fredens hav. Denna paroll förutsätter för sitt genomförande en överenskommelse mellan samtliga regeringar i de länder, som äger stränder vid Östersjön, om att man inte skall föra krig i Östersjön. Detta tycker jag borde, i stället för att skapa skräckbilder, frammana mycket angenäma känslor, eftersom Sverige väl ändå inte tillhör de länder som har något att vinna på att det bleve krig i Östersjön — snarare skulle vi förlora därpå.

Ett annat tema, som förts på tal i överraskande stor utsträckning, är världsrevolutionen. Jag förstod inte riktigt om herr Ohlin menade att världsre-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

volutionen går så sakta att man nu kan bagatellisera den. Men 1944 behärskade de gamla kapitalistiska industriländerna 11/12 av jordens befolkning. Säger man att de i dag behärskar 1/4 av jordens befolkning är väl beräkningen ganska generöst gjord.

Alltså: Världsrevolutionen har verkligen inte gått och lagt sig, om jag får uttrycka mig så, utan den pågår för fullt. Ingenting talar för att den inte ska fortsätta.

Men kanske herr Ohlin väsentligen menade att världsrevolutionen dock inte hade förändrat förhållandena i de gamla kapitalistiska industriländerna. Här försiggår dock också förberedelser för en omvälvande förändring.

I vårt land är ju näringslivet hela nationens liv — hela landet är beroende av näringslivet. Näringslivet har blivit samhällseligt i den mest utpräglade mening. Men fortfarande ägs näringslivet av privata — femton familjer har den dominerande andelen i detta näringsliv, medan en överväldigande del av svenska folket inte äger någonting alls därav.

Det vore att underskatta känslan för rättvisa och rättfärdighet och mänsklig anständighet om man utginge från att svenska folket i alla tider skulle finna sig i något så vanhedrande, något för medborgarnas människovärde så kränkande. Vi är för vår del mycket optimistiska och tror att det svenska folket inte kommer att finna sig i denna ordning. Det kommer att även här förverkliga revolutionen.

För herr Ohlin innebär visst revolution barrikader, skyttegravar, kanoner och bajonetter. Men revolutionen väljer många former. För vår del ser vi frågan om en svensk revolution som en fråga om beslut i de former, som utformats på lagstiftningens väg här i landet, och som en revolution vilken steg för steg kommer att ändra egendomsförhållandena i vårt land.

Utrikesministern menade att världsrevolutionen inte vore den rätta meto-

den. Han nämnde bl. a. ATP som ett recept mot revolutionen och mot kommunismen. En del kan ju tycka att man bär sig dumt åt i gamla kolonialländer liksom i de andra länder där man brutit med kapitalismen och försöker bygga upp en socialistisk ordning. Men det betyder så litet vad vi tycker, ty det sker i alla fall, vare sig det nu sker i den ena eller andra formen. Det är egentligen ganska meningslöst att sätta sig som domare över de tre fjärdedelar av mänskligheten som slagit in på revolutionens väg.

Jag noterade som en tredje viktig sak i denna utrikesdebatt de dialoger som förts kring kärnvapenfrågan.

Högern har öppet propagerat för svenska kärnvapen och försökt ge dem en fredsbevarande betydelse. Högern har från sina utgångspunkter vunnit en framgång i denna debatt när utrikesministern här sagt, att vi i dag inte skall ha kärnvapen men att vi kan få en situation där denna fråga blir aktuell för Sveriges vidkommande. När han som motivering härför anför att vi behöver ha någonting för att kunna öva påtryckning på stormakterna, vill jag säga inte bara att tanken på kärnvapen är farlig. Också den tanken är alldeles verklighetsfrämmande att Sverige skulle kunna öva en verklig påtryckning på världsmakterna om vi förfogade över en, två eller ett tiotal Hiroshimabomber i en tid när det skapats bomber som har 5 000 gånger större effekt.

Även folkpartiet har gett ett positivt stöd åt kärnvapnen. Herr Ohlin försvarar ganska öppet västmakternas motstånd mot ett kärnvapenförbud med att ett sådant skulle gynna deras motståndare.

Jag noterar också att han vill koppla in regeringen på den amerikanska kontrollinjen när det gäller frågan om avrustningen och kärnvapenförbud. Frågan gäller inte kontroll eller inte kontroll, utan den gäller kontroll av rustningarna eller kontroll av avrustningen.

Utrikes- och handelspolitisk debatt

I det fallet har utrikesministern gett ett riktigt referat av de skiljaktiga meningar som råder. Om kontrollfrågan sköts i förgrunden utan att det funnes något reellt beslut om begränsning av rustningarna och om kärnvapenförbud, så skulle det icke främja en nedrustning utan leda till en skärpt kapprustning. Förutsättningen för att en kontroll skall kunna sättas in måste alltså vara verkliga beslut om att reducera rustningarna och att inskränka antalet kärnvapen ända fram till det fullständiga förbudet. Jag säger inte detta som en polemik mot regeringens ståndpunkt, utan för att konstatera innebörden av den ståndpunkt som folket partiet i dag företrätt.

Både herr Ohlin och herr Cassel vill ändra maktbalansen i Europa och åstadkomma nya regimer för samtliga länder öster om Elbe. Vad man än kan säga om en sådan linje och vilka argument som än kan anföras för den, kan den dock inte sägas befordra fredssträvandena. Den har heller ingenting med verkligheten att göra. Bara tron att dessa folk — polacker, tjecker, rumäner, bulgarer, östtyskar och ungrare, som tidigare hade fascistiska styren — skulle vara så angelägna om att införa de tidigare regimerna i dessa länder eller kanske något uppfriserade regimer, verkar för mig fullkomligt befängd.

Får jag också säga några ord om allt det vackra som sagts om nödvändigheten av att befordra luftens frihet. Jag tänker då både på herr Ohlins och andra talaresh kommentarer till utrikesministerns uttalande, som jag inte alls vill polemisera emot. Hur skulle det vara om vi började själva och t. ex. gäve islänningarna de landningsrättigheter som vi begär för SAS i andra länder? Och hur skulle det vara om vi klarade upp en sådan sak som vi kunde läsa om för någon tid sedan, då ett nytt företag uppträdde som konkurrent på inlandslinjerna och förvägrades rätten att ens starta på våra flygfält i Stockholm? När vi går in för att lösa denna

viktiga fråga tror jag att vi själva bör sträva efter att vara ett gott föredöme, ty då skulle vi få betydligt bättre positioner när vi i internationella sammanhang skall förhandla om luftens frihet.

Herr talman! Vi är ju som redan framhållits ense med regeringen om dess utrikespolitik när det gäller målsättningarna. Det har vi många gånger understrukit och det är alltså ingen nyhet. Jag kan också säga att när det är fråga om detaljdiskussioner så gäller det mindre principerna är den taktiska frågeställningen. Det kan också gälla vissa värderingar. Jag tycker att dagens regeringsdeklaration ger intryck av optimism och framtidstro när det gäller möjligheten att befordra fredssträvandena, och detta vill jag med glädje registrera.

Men samtidigt finns det i deklarationen en tendens att underskatta problemen. Detta gäller inte minst regeringens iver att för sina syften likrikta de nordiska staternas utrikespolitik. Det är enligt min mening en inte helt riskfri metod, som kan dölja farorna för de nordiska folken. Den största faran därvid är att Danmark och Norge överlämnat bestämmandet i den allra viktigaste frågan — frågan om krig eller fred — till en organisation där deras möjligheter att påverka avgörandena är ganska ringa. Det är som jag ser det Nordens största och farligaste problem. Även om jag förstår regeringens försiktighet på den punkten, är det inte uteslutet att den framtida historieskrivningen kan ge synnerligen negativa omdömen om detta av opportunitetsskäl dikterade handlingsätt.

Ännu för två år sedan präglades den utrikespolitiska debatten av de borgerliga partiernas längtan till EEC. De fördelar som man utmålade för Sverige om vi anslöte oss till EEC har väl ingen förgätit. De faror, som sades hota vårt land och hela dess ekonomi om Sverige skulle stå utanför EEC, har vi väl också i färskt minne. Men det var ju bara

Utrikes- och handelspolitisk debatt

billig och förljugen propaganda. Den nuvarande högkonjunkturen och den starka exportökningen har uttryckligen desavouerat både skräckmålningarna och önsketänkandet. Sverige behöver inte EEC; Sverige har ingen anledning att begå nationellt självmord. EEC:s inre svårigheter visar väl att det åtminstone på kort sikt även ekonomiskt var Sveriges lycka att de som ville göra Sverige till EEC-medlem misslyckades.

Under dessa förhållanden borde man slippa alla krokodiltårar över det förlorade s. k. europeiska handelsblocket. Det var ju inte anhängarna av EEC som fick rätt, utan motståndarna, och vi känner oss glada över att vi hela tiden som det enda svenska partiet bekämpade illusionerna och äventyrligheterna visavi EEC. Det känns därför motbjudande att regeringsdeklarationen hycklar intresse för att börja på ny kula med det farliga spelet om EEC.

Det finns i regeringsdeklarationen en formulering som inbjuder till funderingar och som kunde motivera närmare förklaringar. Det sägs att regeringen föredrar systemet med kärnvapenfria zoner framför kravet på förbud mot att anskaffa kärnvapen respektive distribuera sådana till kärnvapenfria stater. Regeringen vill ha en kärnvapenfri zon, men den skall vara större än Norden. Man kan säga att regeringen vill ha en nord- och mellaneuropeisk kärnvapenfri zon men att villkoret därför är att ett antal mellaneuropeiska stater ingår i zonen. Jag kanske får fråga den frånvarande regeringen om den därmed avser Västtyskland. Eftersom Västtyskland är späckat med kärnvapen och genom sin regering kräver att själv få använda sådana, vilket amerikanerna i princip gått med på, räknar väl regeringen inte på allvar med Västtyskland som aktuell medlem i en kärnvapenfri zon. I så fall är ju ett krav på västtyskt medlemskap bara spegelfäktteri, och det skulle betyda att det av regeringen förordade systemet inte hade något värde alls.

Det är naturligtvis bra att regeringsdeklarationen upprepar att Sverige står kvar på Undénplanens linje, men det är inte bra att så många förbehåll görs och att så många invändningar reses mot planens realiserande, att man inte kan begripa vart regeringen egentligen vill komma. Om regeringen är motståndare till kärnvapnens spridning är det väl ett minimikrav att man gynnar den kärnvapenfria klubben och försöker förhindra att kärnvapenmakterna säljer kärnvapen till kärnvapenfria stater eller lagrar kärnvapen på deras område. Det skulle med hänsyn härtill ha varit välgörande om regeringen utnyttjat detta tillfälle för att försäkra världen att Sverige inte tänker skaffa sig egna kärnvapen. Den tanken framhöll förre utrikesministern Undén i första kammaren för några veckor sedan, då han uttryckligen förklarade att han är motståndare till att Sverige skaffar sig egna kärnvapen och försöker leka stormakt.

Utrikesministerns replik på denna punkt i anledning av tidigare frågor att man med hot om svenska atomvapen skulle kunna pressa stormakterna kom bara att öka oron hos dem, som förstår vilken katastrof det vore om ytterligare stater och däribland Sverige bakom Undénplanens vackra skylt förbehåller sig möjligheten och rätten att anskaffa kärnvapen.

Herr talman! För ett år sedan förklarade utrikesminister Nilsson med all rätt att Sveriges trygghet är nära förbunden med de nordiska grannarnas trygghet. Även om han därvid främst tänkte på Danmark, Finland och Norge, minskar detta varken betydelsen eller konsekvenserna av förklaringen. Men det är motiverat med en utvidgning. Sveriges trygghet är nära förbunden med världsfreden i allmänhet och alla dess grannars trygghet i alla väderstreck i synnerhet. Detta är bl. a. en följd av kärnvapentechnikens utveckling.

Många av dem som reserverar sig

Utrikes- och handelspolitisk debatt

mot en fredlig samlevnadsprincip tycks föreställa sig att ett kärnvapenkrig mot exempelvis Tyska demokratiska republiken eller mot Polen eller mot Sovjetunionen skulle vara riskfritt för Sverige. Under andra världskriget läste vi om hur Leningrad, Berlin, Warszawa, Hamburg, Dresden och andra städer massakrerades genom flygbombardemang, men vi kände oss själva aldrig hotade därav. Nu är dock förhållandet radikalt förändrat, därför att ett nytt krig över detta område skulle kunna innebära ett kärnvapenkrig med de mest ödeläggande förstörelsematerial. Numera framställs vätebomber vilka, som jag nyss sade, är 5 000 gånger starkare än Hiroshimabomben. Dessa bombers radioaktiva strålning utvecklas i en radie tusentals kilometer från krevadområdet. En sådan bomb över Warszawa eller Berlin skulle förstöra synen på alla oskyddade svenskar i Götaland och Svealand. Skulle den krevra över Leningrads luftrum, skulle alla oskyddade ögon nästan fram till norska gränsen utsättas för allvarliga skador. På en radie av upp till 1 200 kilometer — om vi tar Stockholm som centralpunkt — skulle sådana verkningar erfaras ända upp till Kiruna i norr och Leipzig i söder. Våra grannar i Norge, Finland, Danmark och Balticum skulle utsättas för dödliga faror. Sådana verkningar vid sprängningar på viss höjd har redovisats av den amerikanska nationella kommittén för en förnuftig kärnvapenpolitik. Teknikens utveckling har ställt oss inför valet att leva tillsammans eller att dö tillsammans, och eftersom vi vill leva och vill att våra efterkommande skall leva, kan vi bara acceptera den fredliga samlevnaden, göra allt för att begränsa farorna för oss själva och våra grannar och göra allt för att åstadkomma avrustning och kärnvapenförbud.

Vi har skilda meningar om vissa företeelser i Sovjetunionen, men vi är ense om att det är ett mäktigt land, att det

genomgått en hisnande snabb utveckling efter sin revolution och att det är och förblir vår granne. Vi kan inte förändra geografien. Jag tror inte att någon i denna riksdag skulle vilja att vårt land droges in i ett krig mot denna granne. Nej, vi har ett livsintresse av att leva i god grannsämja och att åstadkomma vänskapliga förbindelser mellan våra stater.

Ändå görs det så mycket i motsatt riktning i vårt land. Nu förestår ett viktigt sovjetiskt statsbesök, kanske det viktigaste i våra länders långa och tidigare så blodiga historia. Det blir överläggningar om för våra båda länder viktiga frågor, möjligheter öppnas för en förbättring av relationerna som motsvarar världsfredens, den nationella säkerhetens och våra länders ömsesidiga intressen. När i denna situation den lilla grupp immigranter från andra sidan Östersjön, som reste till Oslo och bildade exilregeringar men som lever i Sverige, jämte en grupp sentida svenska karoliner drar på sig stövlarna och kallar samman sina anhängare för att sabotera statsmakternas beslut, när stora tidningar — till och med regeringen närstående — gör sensationsreportage om attentatsplaner och nya, som det heter, »Dallas-mord», när 20 år gamla krigshändelser släpas fram ur glömskan och när ÖB begär nya förbudsukaser mot våra grannlandsrepresentanter, är det en makalös frigjordhet i fråga om metoder och hänsynslöshet mot vårt eget lands intressen som demonstreras.

Det är regeringen som i första hand får ta emot örfilarna, men avsikten är inte bara att ge regeringen örfilar; den är betydligt mer avancerad. Insatserna för att öka det kalla kriget riktar sig i verkligheten mot Sveriges utrikespolitiska målsättning, alliansfrihet och neutralitet.

Flertalet balter har nu blivit svenska medborgare, och de skiljer sig antagligen i sina tankar om nutid och fram-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

tid inte från andra svenskar, men de s. k. baltiska exilregeringarna, baltiska kommittéerna, estniska representanterna och allt vad det heter driver inte sin verksamhet av omtanke om det svenska folkets bästa.

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Den hittillsvarande debatten har berört så gott som alla aspekter av handels- och utrikespolitiken. Det är därför inte lätt att stå upp som talare nummer tio i den här kammaren och tillföra debatten något nytt.

Jag skall inte försöka att göra det. Jag skall inte heller ta upp till diskussion med herr Hagberg frågan om svenskt kärnvapen eller Chrustjovs besök. Jag skall begränsa mig till att starkt komprimerat peka ut och stryka under några utvecklingstendenser i omvärlden som på ett avgörande sätt kan komma att påverka det svenska näringslivet och därmed också vår samhällsekonomi redan för den framtid som ligger nära oss.

Vad som först av allt på ett alldeles särskilt sätt slår en europeisk betraktare är den snabbhet, med vilken det handelspolitiska läget i dag förändras, hur skeendet växlar från månad till månad, och den intensitet som präglar spelet i omvärlden. Men om man sedan verkligen börjar att försöka analysera den utveckling som äger rum — och inte bara studera varje utspel, varje episod och varje internationell åtgärd för sig — finner man, eller i varje fall tror sig finna, om man skall vara anspråkslös, att det mesta av det som sker följer rätt klara och entydiga utvecklingslinjer.

Det som först tedde sig överraskande och kanske också inkonsekvent blir vid en sådan bedömning plötsligt följdriktigt. Det är exempelvis inte bara efterklokhet att konstatera att de Gaulles Europapolitik — så ofta och inte sällan med orätt kritiserad här hemma, inte bara varit ett uttryck för tempera-

ment och impulser utan bedrivits med typiskt fransk målmedvetenhet. Med litet eftertanke borde vi inte ha blivit så överraskade som vi blev i januari förra året över sammanbrottet i EEC-förhandlingarna med England.

Visst spelas det många gånger ett högt spel i Europaarbetet — även inom EEC. Menings- och intresse motsättningar är minst sagt betydande. Men i bakgrunden finns alltid den politiska viljan att nå den nödvändiga ekonomiska enigheten inom EEC. Den viljan och dess betydelse på lång sikt bortser vi ibland från här hemma, då vi bedömer pressuppgifter om våldsamma debatter exempelvis i Bryssel. Det var den viljan som kom till tydligt uttryck bl. a. under jordbruksförhandlingarna strax före jul förra året, och det var den som ledde till resultat.

För den viljan är själva Europakommissionen det praktiska uttrycket. Dess jättekontor i Bryssel med ett par tusen anställda har till uppgift inte att företräda respektive länder utan att företräda Europa som sådant. Om planerna på att i kommissionen arbeta in också Euratoms samt Kol- och stålunionens ledning förverkligas, har Europatanken ytterligare konkretiserats. Det är också förklarligt, att den store européen Henri Spaak mot bakgrunden av den ekonomiska kommissionens hittillsvarande insatser vid ett par tillfällen i höstas föreslagit en motsvarande *politisk* kommission i syfte att driva på den politiska integrationen ute i Europa. Också för vårt vidkommande — jag syftar på EFTA och Nordiska rådet — finns kanske någonting att lära av kommissionen och dess arbetsmetoder samt den organisation som ligger bakom.

Vi har, herr talman, så många gånger förut debatterat förhållandena mellan EFTA och EEC här i kammaren, att det kanske inte finns någon anledning till ytterligare utläggning, i varje fall inte från min sida. Det räcker med att

Utrikes- och handelspolitisk debatt

konstatera — och det gör också regeringsdeklarationen — att EFTA hittills mer än väl motsvarat förväntningarna och faktiskt lett till ett ökat handelsutbyte mellan medlemsländerna, och inte minst mellan de nordiska medlemsländerna, men att å andra sidan handelsutbytet med EEC-staterna nu börjat visa vikande tendenser. Jag säger detta med särskild adress till herr Hagberg, som nyss slog sig för sitt bröst. Jag tror inte det dröjer så länge förrän det visar sig allvarligare tendenser av att vi står utanför EEC än dem herr Hagberg kunde konstatera. Vidare bör det vara en europeisk uppgift att se till att utvecklingen inom de båda blocken sker så pass parallellt, att en framtida sammansmältning mellan dem befrämjas. Jag tycker att regeringsdeklarationen ger en riktig bild när den konstaterar att i avvaktan på en ny förhandlingsomgång måste dessa block närma sig varandra inom alla områden, där praktiskt samarbete redan nu ligger inom möjligheternas gränser.

Vad som därutöver är intressant är att förra årets Brysselsammanbrott inte lett till den totala isolering av Storbritannien i förhållande till Europamarknadens stater som många först trodde och att kontakterna mellan EEC och omvärlden faktiskt också blivit betydligt mera intensiva än man då antog på olika sätt och på olika områden. Jag vill gärna säga detta därför att jag tyckte att herr Ohlin, i varje fall indirekt, gav uttryck för en viss pessimism eller i varje fall förde fram en del reservationer för framtiden som tycks litet omotiverade just nu. Vad som har särskild betydelse för oss — och naturligtvis även för EFTA — är det fortsatta spelet mellan EEC samt Danmark och Österrike. Under det år som vi nu är inne i kan åtskilligt inträffa som ändrar förutsättningarna för EFTA på ett sätt som man kanske inte tidigare tänkt sig.

Att integrationen i vidsträckt bemär-

kelse ute i Europa kommer att fortsätta råder det väl ingen tvekan om. Jag tycker att regeringsdeklarationens uttalande på den punkten är alldeles riktigt. Det heter däri att det är »påfallande att det ekonomiska integrationsarbetet i Europa, trots genomgångna kriser och bestående svårigheter, fortskrider med en dynamik som vi ännu för något år sedan knappast vågade hoppas på». Det är så rätt som det är sagt. Den utvecklingen ligger för övrigt helt i linje med den företagsamhetens internationalisering som i sin tur är ett uttryck för dagens teknik och dagens kommunikationer. Att någon återvände till allmänt sett mera nationella tänkesätt och mera nationella åtgärder skulle vara tankbar tror jag får anses helt uteslutet.

I skuggan av europaintegrationen sker för övrigt också en annan utveckling, som vi väl här hemma inte observerat i den utsträckning som jag tycker saken är värd. Jag syftar på de kommersiella kontakter som nu knyts mellan Västeuropas stater samt östs sateliter och Sovjet. De ligger även på det organisatoriska området och innefattar t. ex. skapandet av permanenta handelsdelegationer mellan å ena sidan Västtyskland och å andra sidan Ungern, Tjeckoslovakien, Rumänien och Bulgarien. Inte minst intressant i det sammanhanget är de nyligen genomförda handelsförhandlingarna mellan Storbritannien och Sovjet, vid vilka briterarna bl. a. ställt stora krediter till Rysslands förfogande. Det har gått bra långt, då väststaterna, vilket nu sker, råkar i luven på varandra rörande längden av de krediter som man vill bevilja östsidan. Jag skall inte spekulera över vilken roll de rysk-kinesiska motsättningarna kan ha spelat i sammanhanget. Att det handelspolitiska läget emellertid i dag fått helt nya inslag, som inte kan undgå att påverka vår egen handelspolitik, är självklart.

Dessa och andra för ett exportland

Utrikes- och handelspolitisk debatt

som Sverige — jag vill påminna om att ungefär en tredjedel av vår bruttonationalprodukt ligger på exportsidan — i princip tillfredsställande liberaliserande åtgärder blir generellt allt påtagligare. Ett inslag i denna väv är naturligtvis GATT-förhandlingarna i Genève som börjar inom en månad. Men samtidigt kompliceras läget av u-ländernas samlade aktivitet; jag lägger inte in någon värdering i uttrycket »kompli-ceras». Den aktiviteten kommer framför allt till uttryck på FN:s världshandelskonferens, och den är väl förklarlig och delvis nödvändig för en framtida fredlig utveckling på vår planet. Den kan inte desto mindre innebära ett hot mot liberaliseringen och mot de resultat som hittills vunnits inom GATT och kanske rent av mot GATT självt. Regeringsdeklarationens synpunkter i detta hänseende är helt riktiga. Att u-landsproblemen emellertid är utomordentligt komplicerade och skapar helt nya perspektiv inom världshandeln, därom är jag helt överens med herr Gustafson i Göteborg som särskilt betonade den synpunkten.

Hur ser vår egen situation ut mot denna bakgrund? Är vi rustade och beredda att på de internationella marknaderna hävda oss i konkurrensen om den nya köpkraft som standardhöjningen ställer till allt större befolkningsgruppers förfogande? Är, med andra ord, vår handelspolitik tillräckligt flexibel, tillräckligt framsynt för att möta de påfrestningar, som vi vet kommer, och för att utnyttja de möjligheter som den internationella utvecklingen innebär?

Grundtonen i det svenska näringslivet är utan tvekan positiv rörande betingelserna på lång sikt, trots att läget visst inte är problemfritt. Det råder ingen tvekan om att vårt näringsliv gjort vad på det ankommer i anpassningshänseende och är helt inriktat på fortsatt aktivitet. Tekniskt ligger den svenska industrien på ett högt, delvis mycket

högt plan. De senaste årens utveckling, som har möjliggjorts bl. a. av de goda tillfällen till självfinansiering som har förelegat men som inte längre föreligger, karakteriseras av mycket långt gående strukturförändringar, av personalbesparande rationaliseringar både på den administrativa sidan och inom tillverkningen samt av en koordinering av tillverkning och försäljning. Möjligheterna till kostnadsänkande specialisering t. ex. genom samarbetsavtal eller koncentration av olika driftenheter har tillvaratagits. De mycket aktiva insatser som svenska företag var för sig eller i grupper gjort på forskningens område har också lett till värdefulla resultat. I inte ringa grad har insatser gjorts eller förberetts för en internationalisering av den svenska företagsamheten och för att utnyttja rön och erfarenheter som man vunnit utomlands.

I och för sig borde det alltså finnas utrymme för optimism. Om man trots det inte kan odelat hänge sig däråt, beror det naturligtvis framför allt på att vårt kostnadsläge inger stora farhågor för vår konkurrenskraft och på att våra resurser i fråga om kapital och arbetskraft inte är tillräckliga. Jag kan peka på att under de tre åren 1959—1962 sjönk lönsamheten inom svensk industri med inte mindre än 22 procent. Det finns ingen anledning att här diskutera kostnadsinflationens orsaker. Den hittillsvarande skattepolitikens och den ekonomiska politikens betydelse skall jag alltså inte gå in på. Jag bara konstaterar att det måste vara en uppgift för den interna ekonomiska politiken att undvika en fortsatt kostnadsuppgång, att fördela kapitalresurserna på ett för näringslivet mer tillfredsställande sätt och att verkligen tillvarata våra knappa arbetskraftsresurser. I det sistnämnda hänseendet kan man kanske erinra om att OECD helt nyligen kritiserat den svenska statens invandringspolitik. Man kan väl också starkt ifrågasätta lämpligheten av den användning

Utrikes- och handelspolitisk debatt

av våra resurser som statsrådet Rune Johansson nyligen lär ha pläderat för, då han förordat etablering av statsföretag inom sådana svenska utflyttningsregioner där det enskilda näringslivet ansett att det saknas förutsättningar för en räntabel drift. Det är verkligen inte att utnyttja våra resurser på ett riktigt sätt.

Det beröm som jag vågat ge det svenska näringslivet för en framsynt anpassning efter nya förhållanden kan jag tyvärr inte rikta till statsmakterna. Visserligen har man numera i motsats till förr en klar känsla av att regeringspartiet helt inser näringslivets betydelse för det svenska välståndet. Den insikten har tyvärr inte alltid tagit sig uttryck i motsvarande handlingskraft och förutseende då det gällt att aktivt stimulera den svenska företagsamhetens insatser eller att bygga under och ta till vara dess förmåga att konkurrera på de utländska marknaderna. Visst har åtgärder vidtagits i det hänseendet — det skall jag långt ifrån bestrida — men man har i regel vidtagit dem efter viss tvekan och ofta senare än andra, med oss konkurrerande länder. Man har kunnat och kan fortfarande alltför ofta spåra en viss återhållsamhet då det gällt att engagera vårt land i internationellt liberaliserande samarbete på det kommersiella området. I ett skede av ökad liberalisering och internationalisering har vårt land, trots att det på lång sikt har mer att vinna än flertalet andra länder, visat en ibland pinsam obenägenhet att medverka.

Trots den svenska kapitalmarknadens bristande resurser har Sverige starkt hesiterat inför strävandena att frigöra kapitalrörelserna. Och vi hör fortfarande till den grupp av europeiska länder, som har de flesta reservationerna till OECD:s kapitalliberaliseringscode. Det skadar oss i sak, och det skadar oss psykologiskt i det internationella samarbetet. Vi har inte heller velat vara med de andra OECD-länderna i dess ut-

vecklingskommitté DAC, och vi erkänner inte domsrätten för Europarådets domstol för de mänskliga rättigheterna. Vi understryker — som regeringsdeklarationen gjort i dag — betydelsen av FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna, men vi vägrar alltså att dra de rätta konsekvenserna av Europarådets mer konkreta åtgärder i just det hänseendet.

Då det gällt att stimulera svensk export har det dröjt med besluten. Man har tagit ett steg i sänder och väntat — förefaller det — så länge som möjligt. Trots t. ex. exportkreditgivningens allt större betydelse i den internationella konkurrensen släpade de svenska insatserna länge efter. Kravet på finanskreditgarantier tillgodosågs först i vår, men förslaget var mer begränsat än vad som föreslogs av Carl Albert Anderson-kommittén förra året. S. k. stand-by-krediter vill man — tills vidare — inte vara med om. Och vi väntar alltjämt på ett system med svenska investeringsgarantier i u-länder i avvaktan på ett mer önskvärt system — det skall jag gärna erkänna — med multilaterala garantier. Den svenska banklagstiftningen präglas fortfarande av en restriktivitet, som försvårar eller förhindrar affärsmässigt lämpliga och smidiga internationella betalningar och krediter. Utlandspropagandan har först under de allra senaste åren börjat få tillräckliga resurser, och vår u-landshjälp präglas — i varje fall delvis — alltjämt av återhållsamhet då det gäller samordningen med och satsningen på mer direkta kommersiella åtgärder.

Vad man saknar i detta och även andra hänseenden är en mer aktiv, en mer positivt engagerad politik, som syftar till att på ett *tidigt* stadium, innan problemen blivit akuta, genom statliga åtgärder komplettera företagsamhetens exportansträngningar. Vad som skulle behövas på detta område är litet mer av den framåtanda, som regeringen visar på det sociala området, särskilt under

Interpellation ang. lokaliseringspolitiken ur försvarssynpunkt

valår. Sådan anda är desto mer påkallad som vårt sociala välstånd och de ytterligare sociala förbättringar som kan behövas till sist helt beror på näringslivets effektivitet och konkurrensförmåga.

Herr HAGBERG (k) kort genmäle:

Herr talman! Medan folkpartiets ledare närmast uttryckte lättnad över att Sverige kom ifrån den där EEC-frågan och erinrade om de politiska villkor som tidigare var aktuella och de risker som detta medförde, så tycks högern åtminstone delvis stå kvar bland de sörjande. Herr Bohman framför ett delvis nytt argument för att man inte skall ge upp EEC-politiken. Det argumentet är att den protektionistiska politik, som EEC-blocket nu för, gör det nödvändigt för Sverige att komma närmare blocket. Detta argument har jag inte hört tidigare, men det vore kanske närmare till hands för Sverige att då överväga motåtgärder, ty Sverige är ju inte avväpnat inför den protektionismen, utan det har mycket väsentliga möjligheter på grund av EEC-blockets och kanske särskilt Tysklands beroende av export till Sverige.

Mot denna EEC-politik står dessutom också frågan: Vill vi en annan och bättre politik mot u-länderna? En sådan bättre politik kan man inte genomföra på EEC-blockets allmänna linje — det är uppenbart. Sverige har möjligheter — genom att öka handeln både med u-länderna och med det socialistiska lägers stater — att till fullo skaffa sig kompensation för de risker som det löper genom den protektionism som utvecklas av EEC-blocket.

Men högern har tydligen inte något av den framstegsanda, som herr Bohman efterlyste, när det gäller att möta sådana strävanden och sådana anslag mot den svenska exporten.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag bara konstaterar att

herr Hagberg bemött uttalanden som jag inte har gjort.

Som tiden nu var långt framskriden och många talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta den fortsatta överläggningen till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 4

Meddelande ang. plena onsdagen den 15 och fredagen den 17 april

Herr TALMANNEN yttrade:

Vid sammanträdet på onsdag, den 15 april, kommer bl. a. statsutskottets utlåtanden angående bostadsförsörjningen och angående utgifterna inom försvarsdepartementets verksamhetsområde att företagas till avgörande.

Med ledning av inhämtade uppgifter om de ärenden som kommer att föreläggas till behandling fredagen den 17 april beräknas kammarens sammanträde sistnämnda dag kunna avslutas omkring kl. 14.00. Om så erfordras för besvarande av interpellationer och enkla frågor kommer ett extra plenum att anordnas torsdagen den 16 april kl. 16.00.

§ 5

Interpellation ang. lokaliseringspolitiken ur försvarssynpunkt

Ordet lämnades på begäran till

Herr NILSSON i Tvärålund (cp), som yttrade:

Herr talman! Utredningen rörande näringslivets lokalisering har i sitt huvudbetänkande angett försvarspolitiska synpunkter som ett motiv för en aktiv lokaliseringspolitik. Även i andra sammanhang har angelägenheten av en ur försvars- och beredskapssynpunkt ändamålsenlig lokaliseringspolitik framhållits. Det har därvid framkommit att koncentrationen av befolkningen till alltför stora tätortsområden medför ne-

Interpellation ang. lokaliseringspolitiken ur försvarssynpunkt

gativa verkningar och gör landet mera sårbart i vissa lägen samt försvårar genomförandet av den utrymning, som förutsättes skola ske i samband med krig eller krigshot. Koncentration av ur totalförsvarssynpunkt viktiga industrier och andra anläggningar samt av lagerrhållning till vissa kustområden har angetts få liknande verkningar. Frågan om försvarsindustriens lokalisering in- tar givetvis en särställning härvidlag. Det har även påtalats att en uttunning av bebyggelse och befolkning i de mera glesbefolkade delarna av landet försämrar möjligheterna att inkvartera evakuerade och upprätthålla en för både civila och militära behov erforderlig färskvaruförsörjning. Jämte dessa synpunkter rörande beredskaps- och krigslägen har framhållits, att den numera rådande befolkningsfördelningen ur militär synpunkt medför olägenheter även i fredstid på grund av att värnpliktiga från de tätbefolkade områdena med nödvändighet måste inkallas till förband, belägna på stort avstånd från hemorten, i de mera glesbefolkade delarna av landet. Denna omständighet torde också verka försvårande på en snabb mobilisering till utsatta delar i akuta lägen och medföra stora krav på transportapparaten.

Dessa exempel visar att lokaliseringspolitiska åtgärder ingalunda kan anses ovidkommande ur försvarssynpunkt. Det är visserligen alltid en avvägningsfråga i vilken mån försvarets behov och förutsättningar i krigs- och beredskapslägen skall påverka det fredstida samhällets utformning. Det bör dock uppmärksammas att försvarssynpunkterna i icke oväsentlig utsträckning ansetts böra beaktas i andra sammanhang som rör samhället i fredstid. Särskilt

bör det uppmärksammas att försvarssynpunkterna i fråga om lokaliseringspolitiken sammanfaller med angelägna civila behov och synpunkter så som lokaliseringsberedningen framhållit. Det får således anses vara väl motiverat att försvarssynpunkterna medtages och uppmärksammas vid en samlad bedömning av lokaliseringspolitiken.

Den lokaliseringspolitiska debatten på senare tid har nästan uteslutande uppehållit sig vid ekonomiska, sociala, kulturella m. fl. synpunkter, vilka givetvis är väsentliga i samband med lokaliseringspolitiken. Försvarssynpunkterna har i allt för stor utsträckning lämnats åsido. Enligt min mening är detta beklagligt. Även om försvarssynpunkterna inte kan anses vara avgörande bör de dock ingående uppmärksammas i sammanhanget.

Med hänvisning till det ovan anförda anhåller jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet få framställa följande frågor:

Vill statsrådet lämna en redogörelse för regeringens syn på lokaliseringspolitiken ur försvarssynpunkt, främst i de avseenden som berörts i interpellationen?

Har regeringen vidtagit eller avser regeringen att vidtaga några särskilda åtgärder för att tillgodose försvarets behov och synpunkter i samband med det förslag som är att vänta i anledning av betänkande från utredningen rörande näringslivets lokalisering?

Denna anhållan bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes här- efter kl. 17.01.

In fidem
Sune K. Johansson

Onsdagen den 8 april

Kl. 19.30

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr förste vice talmannen.

§ 1

Utrikes- och handelspolitisk debatt (forts.)

Herr förste vice talmannen meddelade, att överläggningen i anledning av det i Kungl. Maj:ts skrivelse nr 143 avsedda meddelandet rörande Sveriges utrikes- och handelspolitik nu komme att fortsättas; och lämnades därvid ordet, i enlighet med förut gjord anteckning, till

Herr CHRISTENSON i Malmö (fp), som yttrade:

Herr talman! Utvecklingsländernas problem har kommit i blickpunkten i dagens handelspolitiska debatt. Frågan är nu, om det inte måste tas ett radikalt grepp när det gäller vår handel med dessa länder. Innan jag går närmare in på frågan om världshandelskonferensen och utvecklingsländernas problemkomplex vill jag emellertid framföra några mer allmänna reflexioner.

Utrikesministern anförde intressanta synpunkter på de tullhöjningar beträffande järn och stål, vilka vidtagits av Kol- och stålunionens medlemsländer. Det är ett dåligt tecken att dessa höjningar genomförts innan Kennedy-rundan tagit sin början. Tullhöjningarna får väl närmast betraktas som en följd av rubbningarna i det internationella varuutbytet. Producentländerna har konkurrerat hårt med varandra för att bli av med överskottsproduktionen. Under de senaste åren har den allmänna

stålkonjunkturen präglats av prisfluktuationer med kännbara verkningar i olika länder. Den ökade importen har minskat den inhemska stålindustriens avsettningsmöjligheter på hemmamarknaden och ytterligare drivit fram exportbehov.

När det gäller samhandeln inom EFTA, herr talman, har Portugal blivit en impopulär handelspartner. Ökningen av handeln med detta land har skett på bekostnad av utvecklingsländernas omsättning.

I Sydamerika har frihandelsorganisationen LAFTA bildats. Latinamerika uppvisar emellertid stora politiska frågetecken. Vad som sker i Brasilien är oroande för Sverige. Svenska företag har investerat stora kapital i detta land. Enbart i São Paulo finns det ett 40-tal svenska företag. Några kommentarer av händelserna i Sydamerika förekommer inte i utrikesministerns rapport i dag.

Handelspolitiken har erhållit allt vidare politiska aspekter, och de enskilda exportörerna har fått allt svårare att behärska förhållandena på utrikeshandelns område. Att jag berör dessa spörsmål beror främst på att man från enskilt exporthåll klagat över dålig kontakt med svenska myndigheter och beskickningar utomlands. Vid bevillningsutskottets resa i Skåne under februari månad i år framförde en representant för exportindustrien kritik mot olika institutioner och efterlyste framför allt mera positiva åtgärder från statsmakternas sida.

Under världshandelskonferensen i Genève lämnade handelsminister Lange en redogörelse för bland annat de initiativ i u-landsvänlig riktning som tagits från svensk sida. Han nämnde där-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

vid slopandet av kaffeskatten och tullarna på te, och han lär i detta sammanhang ha rätt andra industriländer att följa Sveriges exempel och slopa alla handelshinder i fråga om frukt, kryddor, vegetabiliska oljor o. s. v. Liknande synpunkter återges i den här föreliggande regeringsdeklarationen.

Jag är fullt ense med handelsministern på denna punkt. Den 23 januari 1963 väckte jag i riksdagen en motion om kaffeskattens borttagande och om utredning beträffande reducering av tullarna på utvecklingsländernas exportvaror. Finansminister Gunnar Sträng räddade vad kaffeskatten beträffar denna motion genom en proposition under höstriksdagen. Däremot avslogs yrkandet om en utredning angående tull-avveckling för tropiska produkter.

Kravet har upprepats i år av folktoparimotionärer men har avstyrkts av bevillningsutskottets majoritet. Frågan skall avgöras omedelbart efter denna debatts slut. Det måste verka som en dubbelbottnad politik när först handelsministern inför ett politiskt forum i Genève lovar att slopa alla handelshinder gentemot u-länderna varefter samma yrkande avslås av den svenska riksdagen. Förslaget gäller ju bara en utredning. Man får det intrycket att riksdagen och regeringen har olika uppfattningar om det berörda problemet.

Förhandlingarna på världshandelskonferensen har hittills mottagits med stor skepsis. I en diger rapport av konferensens generalsekreterare, baserad på 75 u-länders uttalanden, analyseras världshandeln. Det framhålls att reformer fördröjs nästan över lag av existerande handelsorganisationer. GATT-organisationen är inte vuxen uppgiften att bistå de hjälpbehövande och hjälpkrävande länderna, och EEC och EFTA är sammanslutningar som bara skor sig på u-ländernas bekostnad liksom de enskilda industriländerna. Det är kanske överord men dock upplysande om stämningen i utvecklings-

länderna. De rika länderna anses driva en protektionistisk politik genom tullar och avgifter vilka försvårar u-ländernas export. Samtidigt stiger industriländernas priser på exportvaror, vilket också hårt drabbar de mindre utvecklade ländernas ekonomi.

Från u-ländernas sida vill man vända utvecklingen och föra den in på nya spår. Man vill sålunda att samtidigt som EEC och EFTA efter hand avskaffar tullbarriärerna inbördes också tullskrankorna mot u-länderna skall avskaffas. Ett annat förslag är att speciella skatter vid import av tropiska produkter läggs i en internationell fond.

Det är bl. a. dessa problem som framläggs i motiveringen till den motion nr 18 i denna kammare som utskottet inte ens vill utreda. Det kan vara intressant att i detta sammanhang redogöra för det totala värdet av Sveriges import från och export till vissa u-länder. Från Indien importerade vi år 1961 för 25 miljoner kronor medan vi exporterade för 151 miljoner kronor till samma land. För år 1963 var motsvarande belopp 25 miljoner kronor respektive 99 miljoner kronor. Under tiden januari—november 1963 var siffrorna 26 miljoner för importen och 110 miljoner kronor för exporten. Importen från Pakistan hade från år 1961 till år 1962 sjunkit från 17 miljoner kronor till 15 miljoner kronor, medan vår export dit ökat från 18 miljoner till 21 miljoner kronor.

Av statistiken framgår också att den svenska importen av tropiska produkter från u-länderna år 1962 uppgick till närmare 442 miljoner kronor. Staten tog samma år totalt in cirka 75 miljoner kronor i tullar på dessa produkter.

Reflexionerna i fråga om vår handelspolitik mot u-länderna gör sig onekligen själva.

Herr talman! Jag vill anknyta till vad jag inledningsvis antydde, nämligen att handelspolitiken gentemot utvecklings-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

länderna är vår tids största internationella problem, särskilt när det gäller att effektivt bidra till utvecklingsländernas ekonomiska frammarsch.

Därefter anförde:

Herr DICKSON (h):

Herr talman! I regeringsdeklarationen säges det att svenskarna av i dag är mera internationellt medvetna än äldre tiders svenskar. Jag tror att det ligger någonting i detta. Vi skall inte, herr talman, låta lura oss av att bankarna här i kammaren just nu står ganska tomma. Det pågår en radioutsändning av bl. a. internationella nyheter, som säkerligen samlar riksdagsledamöterna med deras internationella intressen. Men dagens erfarenhet visar ändå att bankarna i allmänhet varit tämligen glest besatta, och det är kanske mänskligt att händelser verkar mindre spännande ju längre bort från en själv som de utspelas. Om man skulle göra en jämförelse med de ekonomiska debatterna — för att nu inte, herr talman, ta en debatt som rör riksdagsmännens arvoden eller något sådant — så måste man säga sig att kammaren då är betydligt mer välbesatt än under en utrikespolitisk debatt.

Detta är bara ett konstaterande, men det har sin betydelse eftersom lösningen av de internationella problemen dock utgör grundvalen för den säkerhet som vi försöker bygga upp. Det borde framför allt vara dessa problem som vi ägnar vårt intresse och försöker beställa om, medan vi i andra hand ger oss i kast med de interna problemen som vi har helt andra möjligheter att bemästra.

Herr Ohlin berörde en rad punkter och satte som nummer ett, alltså som den viktigaste punkten, denna fråga: När får Kontinentkina kärnvapen? Det kan väl ingen av oss svara på, men jag skulle tro att det kan bli snart nog. Om kineserna bara betalar tillräckligt finns det alltid någon som låter muta

sig. Det är ont om omutliga människor i världen. Det finns ett cyniskt talesätt som säger: Varje man har sitt pris. Jag tror att jag har nämnt det förut här i kammaren — jag har varit så länge här nu att det inte kan undvikas att jag upprepar mig själv någon gång — men det hindrar inte att det ligger mycket i denna sats. Vare sig det är fråga om pengar, ära, makt eller någonting annat är det mycket få människor som i alla skiften står rycken.

Från detta resonemang kommer jag tillbaka till regeringsdeklarationen. Jag tror att det var utrikesministern som sade att våra arbetares skicklighet och våra företagens duglighet är vår styrka ute i världen på det ekonomiska området. Vi presterar kvalitet, och kvalitet ger förtroende och respekt. Det är sant, och våra varor är nog alldeles utmärkta. Jag skulle ändå vilja påpeka att det också är viktigt att kvaliteten på människorna är lika god. Vi skickar nu ganska mycket folk ut till olika delar av världen. Vi har sänt trupper till Cypern, och jag tror att allt har gjorts för att få den verkligt prima kvaliteten på dem. Jag tror att vi med förtröstan kan se fram emot deras aktivitet på Cypern.

Det är också tal om att sända en ungdomsstyrka till utvecklingsländerna, där ungdomarna skulle utbildas under några månader. Det ligger då makt uppå att de verkligen får begreppet kvalitet inpräntat i sig, så att de inte stjälp i stället för hjälper människorna dit de kommer. Sådant händer annars lätt. Människor är olika i skilda trakter av jorden.

Jag var själv nere i Mellaneuropa under påskhelgen, och då träffade jag bl. a. några tyskar, som berättade att Sverige så att säga förekom i var mans mun. I varje tysk stad spelades nämligen då en svensk film som gått här hemma mycket länge. Det talades i Tyskland mycket om den, och jag måste säga att jag skämdes djupt, när jag

Utrikes- och handelspolitisk debatt

träffade dessa tyskar. Flera av dem sade nämligen: Sedan vi sett den filmen vill vi inte ha med Sverige att göra.

Nu är smaken dock olika, men jag har ändå velat påtala saken här, eftersom vi under våren kommer att få anledning att gå in på flera sådana händelser.

Samtidigt med att denna film spelades i Tyskland gavs också ett skådespel, i vilket nordiska och främst svenska ungdomar agerade. Det väckte också stor uppmärksamhet, fastän jag inte tror att de svenska tidningarna skrivit så mycket om det. De skådespelarna var inbjudna under beskydd av ministerpresidenterna i två delstater, och premiärministern i Luxemburg hade inbjudit dem särskilt. Jag tror vi kan vara glada över att det också finns positiva element på det s. k. konstnärliga området.

Jag skall nu inte uppta tiden med något längre anförande, och det tror jag att herr talmannen håller mig räkning för. Jag vill bara helt kort replikera herrar Hermansson och Hagberg, som båda är närvarande i kammaren nu. Herr Hermansson ville normalisera vårt förhållande till den tyska demokratiska republiken — som han uttryckte sig och som den själv kallar sig. Annars kallar vi ju detta landområde för Östtyskland. Herr Hermansson har framhållit att det kommunistiska partiet i Sverige är ett demokratiskt parti. Jag vill då fråga, om det verkligen kan vara samma sorts demokrati därnere som det vi menar med och kallar för demokrati. Någon talare tidigare i dag nämnda om Berlinmuren och taggtrådsstängslen i Östberlin, där folk inte får lämna landet om de vill. Gör de det, så löper de risk att bli ihjälskjutna. Sådant kan väl ändå inte rubriceras som utslag av sann demokrati, herr Hermansson? Det vore intressant att få svar på den frågan.

Sedan sade herr Hagberg att femton

familjer här i landet har kontroll över det svenska näringslivet och att den övervägande delen av svenska folket inte äger någonting alls, som han uttryckte det. Nu kan det ju vara lätt att gripa till överord, och jag förmodar att herr Hagberg inte menade så bokstavligt vad han sade. Men jag håller med honom om att det kunde vara bra om svenskarna individuellt ägde och ansvarade för litet mer än de nu gör. Hur vore det om herr Hagberg skulle ta och stödja högerpartiets program om ägardemokrati? Vi hörde om den saken i TV för en stund sedan. Om herr Hagberg inte vet vad det begreppet innebär, kan han säkert få upplysningar om det av den ledamot som sitter i bänken ett stycke bakom herr Hagberg.

Herr WIKLUND (fp):

Herr talman! De färgade folkgrupperna i Sydafrika har nyligen utsatts för ännu en förödmjukande inskränkning i den personliga friheten. Det har skett som ett led i det rasförtryck, som vi känner till under namnet apartheidpolitiken. Man har nu berövat dem rätten att bo var de vill i sitt eget land. En afrikan kan t. ex. bli brottsling, om han uppehåller sig i en stad utan att där ha fast anställning. Med hänvisning till det »allmännas intresse» kan en afrikan fråntas rätten att bo i den stad, där han är född, nekas anställning, förflyttas till vilken plats som helst i landet o. s. v., och hustrun kan nekas att bo tillsammans med sin man i staden, vilket givetvis omöjliggör normalt familjeliv för stora delar av befolkningen.

Det är nu många människor här i Sverige som i egenskap av medborgare i ett land, som ställt sig bakom FN:s deklarationer om de mänskliga rättigheterna, i djupet av sitt innersta starkt reagerar mot detta nya uttryck för rasförföljelse. Jag tror också att ett växande antal känner sig kränkta i sina demokratiska samveten. Själv känner

Utrikes- och handelspolitisk debatt

jag det som en samvetssak att ge dessa känslor röst i den svenska riksdagen under denna utrikesdebatt.

Jag är väl medveten om svårigheter-na för ett litet land som Sverige att kunna reagera på ett mera effektivt sätt än med ord mot detta rasförtryck. Vi har ju talat om möjligheterna att kunna tillgripa ekonomiska sanktioner, och vi har också satt i gång en bojkottaktion här i landet och i övriga Norden mot sydafrikanska varor. Men vi måste i de grundläggande humana värdenas namn finna former för att gå längre. Jag tror att det här delvis är fråga om opinionsbildning, men jag vet att detta är en svår sak. Det är svårt att väcka och än mer att stärka den världsvida opinion, som här erfordras, inte till nya deklarationer utan till åtgärder, som självfallet till sin natur är fredliga men kan innebära ekonomiska offer eller besvärligheter av olika slag i de internationella relationerna.

Ett viktigt sätt är dock, herr talman, att skapa en stabilare grundval för en kraftigt stärkt världsopinion, som är beredd till ökade ansrängningar för att förmå den sydafrikanska regeringen till moderation, till att i praktiken acceptera våra grundläggande och internationellt godkända humana ideal i rasfrågan. Detta kan ske bl. a. genom att man får till stånd en av opartiska bedömare utarbetad rapport om förhållandena i Sydafrika med konstruktiva synpunkter till belysning av hur det skall vara möjligt att omskapa dessa förhållanden till åtminstone ett minimum av demokrati.

Som det erinras om i regeringsdeklarationen har en FN-kommitté tillsatts för detta ändamål. Enligt vad jag kan minnas skulle denna kommitté också besöka Sydafrika och på ort och ställe ta del av förhållandena där. En svensk, fru Myrdal, ingår i kommittén. Men kommittén fick inte inresevisum. Jag tror att en rapport av denna kommitté, grundad inte endast på egna fun-

deringar utan också på direkta iakttagelser på ort och ställe, skulle få stor opinionsbildande betydelse och även medverka till att de många försöken att bagatellisera innebörden av apartheidpolitiken skulle kunna effektivt avvisas.

Nu har man inför detta vägrade visum anledning att fråga sig vad Sverige sedan dess gjort, t. ex. genom sin FN-representation eller på diplomatisk väg i övrigt, för att söka påverka den sydafrikanska regeringen att i alla fall gå med på denna FN-kommittés besök i Sydafrika för studium av läget där. Om inte just den utsedda expertgruppen kan accepteras, borde det väl finnas möjligheter att förhandla sig fram, t. ex. med en alternativ sammansättning av kommittén, som kunde godkännas av både FN och Sydafrikanska unionen. Jag tillåter mig därför, herr talman, att till hans excellens utrikesministern ställa denna fråga: Vad har gjorts och vad görs genom den svenska regeringen för att världen genom ett FN-dokument, byggt på utsedda FN-delegaters — eller andras — direkta iakttagelser, skall få full insyn i och en allsidigt objektiv bedömning av apartheidpolitiken och dess verkliga konsekvenser?

Även om jag inte här och nu kan få svar på denna fråga, har jag med dessa ord velat understryka den stora betydelsen för opinionsbildningen av en FN-auktoriserad ögonvittnesbeskrivning av den sydafrikanska apartheidpolitiken, en angelägenhet som enligt min mening alltså är av största vikt.

Herr BRACONIER (h):

Herr talman! Det råder inga tvivel om att vad herr Wiklund här sagt ger uttryck för en ganska allmän opinion. Jag vill emellertid understryka någonting som herr Heckscher påpekade i sitt första anförande i dagens debatt, nämligen att alla de åtgärder som vidtagits mot Sydafrika från svensk sida knappast haft någon större betydelse. Ser man

Utrikes- och handelspolitisk debatt

på den engelska handelspolitiken, finner man att exporten till Sydafrika aldrig varit större än nu. Jag förmodar att man finner samma förhållanden om man går igenom handelsstatistiken för vissa andra länder. Jag säger inte det som någon kritik. Man förstår till fullo de ungdomar här i landet som antar protester och vill arbeta för ett ideellt mål. Men faktum är, att om inte Förenta Nationerna kan åstadkomma några förenade ansträngningar, rinner aktionerna ut i sanden.

Det påpekades med all rätt inte bara av herr Heckscher utan också av herr Ohlin, även om han i ett par fall hade något annorlunda uppfattning än herr Heckscher, att de uteblivna sanktionerna mot Italien i viss mån medverkade till det andra världskrigets utbrott. Jag säger det därför att detta problem med Sydafrika inte är någon isolerad företeelse. Om man läser den skrift om utrikesfrågor, som vi fått något sent för att kunna intränga i dess problem om rasdiskrimineringen i olika länder, finner vi att det i debatten i FN uppträder en rad talare som hävdat att det förekommer rasdiskriminering i åtskilliga länder, inte bara i Sydafrika. Jag skulle kunna citera vad man säger på många håll. Araberna anser att det i Israel bedrivs diskriminering av dem. I en bok i Sovjetunionen, som visst indragits just nu, sägs att det förekommer förföljelse av judar. Jag vet inte om det förhåller sig så i större utsträckning — det har ju förnekats av andra. Rasdiskrimineringen är över huvud ett mycket svårt problem. Förenta Nationerna har antagit en stadga, och hans excellens utrikesministern understryker att det är viktigt att vi ser till att den stadgan följs. Då åvilar det också Förenta Nationerna att se till att strävandena att avskaffa allt som strider mot rasernas likhet inte bara blir en platonisk förklaring.

Vi som har upplevat 20-, 30- och 40-talens misslyckanden och katastrofer,

vilka skapat bittra kvarstående intryck hos oss, vet att det ofta var de stora orden som vilseledde människorna. Jag minns mycket väl när Per Albin Hansson, säkerligen utifrån ideella utgångspunkter, hävdade att Kelloggspakten av år 1928 var ett värn för de små nationernas säkerhet. Så följde den avrustning som vi alla känner till — man trodde på de storas paroller.

Det är mycket lätt för ungdomen att tro att en bojkott, en aktion här i vårt land, skulle kunna allvarligt skada Sydafrikanska unionen. Men i verkligheten är det tyvärr inte så. Handelsstatistiken visar att Sydafrika ekonomiskt väl aldrig varit så starkt som nu.

Jag skulle, om utrikesministern hade varit här, också närmare ha gått in på en annan fråga. Men låt mig säga, att det var ju litet förvirrande att finna hur i regeringsdeklarationen understrykes, att sedan Kubakrisen har det inträtt en förbättring i det internationella läget, när man sedan i slutet av förmiddagens debatt fick höra herr Alemyr säga — med viss rätt — att Kina kan bli och i viss mån är, som herr Alemyr uttryckte det, ett hot mot världsfreden.

Herr Ohlin underströk att alla deklamationer om nedrustning i Genève, där man tror att avgörandet ligger på två stora makter, Sovjetunionen och Förenta staterna, i själva verket också måste ses mot bakgrunden av att Kina kan få atomvapen. Nu hade utrikesministern, om jag inte fattade honom fel, genom ett samtal med de Gaulle fått intrycket, att det skulle dröja 25 år innan Kina verkligen blev ett allvarligt problem. Jag undrar hur en så skarpsinnig iakttagare som de Gaulle — och jag får kanske även räkna utrikesministern dit — kan göra en dylik konklusion.

Den tekniska utvecklingen går mycket snabbt. I själva verket har nationerna redan nu biologiska stridsmedel som i vissa situationer kanske är lika förödande som atomvapnen. Men därom sägs inte ett ord i denna debatt, lika li-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

tet som saken förts på tal i tidigare utrikespolitiska debatter. Faktum är dock att genom sådana biologiska stridsmedel oerhörda skador kan ske.

Därför måste vi i nedrustningens dagar ta hänsyn till att de största nationerna har 3 000—4 000 personer sysselsatta enbart med förberedelser för biologisk krigföring. I ett visst läge skulle det kunna hända, att en nation hotade med att släppa ut baciller av ett visst slag som kunde leda till att ett helt folk förintades.

En nation som ställs inför ett sådant hot befinner sig i samma situation som den tjeckoslovakiska nationen gjorde då den, i viss mån förrädd av västmakterna, måste dagtinga med tyrannen Hitler. Vi som upplevde det tjeckoslovakiska folkets undergång — Tjeckoslovakien var dock en demokrati, uppbyggd av en av vår tids få stora politiska tänkare, den gamle Masaryk — vet hur en stormakt med olika medel kan betvinga en nation, även om denna nation är stridsberedd.

Åtskilligt har sagts om u-hjälpen. Det har hävdats att åtminstone en viss samstämmighet förekommer. Jag skall be att ur den av utrikesdepartementet publicerade redogörelsen för Förenta Nationernas generalförsamlings möte 1963 få citera en passus som gäller den sovjetiske delegaten Arkadievs yttrande med anledning av att bl. a. Sverige lagt fram ett förslag om upprättande av en Förenta Nationernas kapitalfond: »Den sovjetiske delegaten Arkadiev varnade emellertid för att de svenska uppslagen kunde leda till privatkapitalistisk utsugning av u-länderna under FN:s täckmantel.»

Herr Alemyr hoppades att Chrustjovs besök i vårt land skulle bidra till att skapa en atmosfär av förtroende. Skulle vi då inte kunna inleda detta skede av förtroende med att upplysa de ryska delegaterna om att ifall vi avsätter några miljoner till en kapitalfond för u-hjälpen, så gör vi det inte för att

gynna några svenska profitörer, om jag nu skall använda leninismens eller marxismens termer, inte för att föra en utsuningspolitik gentemot u-länderna.

Vet man inte i Sovjetunionen att våra strävanden när det gäller u-länderna syftar till att hjälpa dem, att höja dem till en annan nivå? Det är riktigt — jag tror att även herr Hagberg eller herr Hermansson var inne på saken — att klyftan vuxit mellan u-länderna och de länder som vi räknar till välfärdsstaterna. Men inte får dessa u-länder något stöd genom att en sovjetrisk delegat i Förenta Nationerna hävdar att svenska hjälpåtgärder har till syfte att gynna privata företagare!

Jag tror, herr talman, att innan vi inbillar oss att vi bygger och bor i fredens värld — vi lever kanske nu som förr i illusionernas årtionden — skulle vi söka få sådan kontakt med Sovjetunionen, att vi slapp läsa i en svensk aktsamling, när vi år 1964 för en utrikespolitisk debatt här i kammaren, hur beskyllningar av groteskt slag framförs mot ett litet land, som förvisso kanske inte gjort särskilt mycket för u-länderna, men vars uppsåt är ideellt.

Det ligger mycket i herr Ohlins påpekande att detta med tullar, lägre priser på råvaror o. s. v. sammanlagt utgjort en belastning på 700 à 800 miljoner kronor under de senaste fem åren. Detta uppgår tydligen till större belopp än den u-landshjälp som vi ger. Men dessa anslag har höjts, och det finns nog en vilja att höja dem ännu mer.

Jag anser att Sovjetunionen och andra stater borde förstå, att vi tjänar ideella syften, att ansträngningarna att åstadkomma en effektivare hjälp åt u-länderna verkligen inte äger rum i syfte att berika några kapitalistiska intressen. Man lever alltför mycket i en värld av marxistiska och leninistiska katastrofteorier, om man mot oss tillgriper sådana argument i den säkerhetsorganisation, på vilken världens trygghet delvis vilar.

Utrikes- och handelspolitisk debatt

Herr WIKLUND (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Braconier sade att framgångsrika resultat av aktionerna mot Sydafrika hittills egentligen uteblivit. Men, herr Braconier, är inte i sådant läge och i ett läge, där de anglosaxiska staterna ställer sig reserverade mot ekonomiska sanktioner mot Sydafrika, det enda sättet att på allvar påverka detta lands regim att försöka att genom FN skapa en ännu kraftigare världsupinion och göra detta med hjälp av pålitliga besked om den verkliga inbörden av rasförföljelserna? Jag ville alltså genom mitt första anförande särskilt betona att man genom den tillsatta FN-kommittén bör få fullständiga besked om hur det verkligen förhåller sig genom möjlighet för denna att iakttaga förhållandena på ort och ställe i Sydafrika.

Herr BRACONIER (h) kort genmäle:

Herr talman! Det är alldeles riktigt, herr Wiklund, att man skall skapa en opinion, men man gör inte detta genom att kringgå problemen. Låt Sveriges utrikesminister ställa frågan direkt till England och andra stater hur de tänker sig att över huvud taget kunna åstadkomma några åtgärder mot Sydafrika, om de bedriver en handelspolitik som gör, att Sydafrikanska unionen befinner sig i en mera blomstrande situation än någonsin tidigare.

Vilka nationer är det som skall gå i spetsen? Det är Förenta Nationerna som är den gemensamma säkerhetsorganisationen. Det är genom Förenta Nationernas klara fördömande av rasdiskriminering som den opinionsbildning skall skapas som leder till avgörande handling. Så länge detta inte sker, lurar man en stor del av den idealistiskt inställda svenska ungdomen, som tror att bojkotter av det ena eller andra slaget har någon större betydelse utöver att vara manifestationer av ett ideellt sinnelag.

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag brukar alltid med intresse lyssna på herr Braconier, men jag hade mycket svårt att följa hans resonemang, när han talade om situationen i Sydafrika. Han ville göra gällande att man inom FN hävdade, att rasdiskriminering återfinns på många håll och att Sydafrika inte skulle utgöra något särfall.

Jag kan ge ett vittnesbörd från den senaste FN-sessionen, där jag vid ett tillfälle hade anledning att från svensk sida fördöma den apartheidpolitik som bedrivs i Sydafrika. Det är att blanda bort korten om man försöker göra gällande att Sydafrika inte skulle representera ett särfall i detta avseende. Inte i något annat land har man planmässigt från de styrandes sida genomfört denna avskyvärda apartheidpolitik. Jag är ytterligt förvånad över att herr Braconier uttalar sig i en sådan riktning, att man kan få intryck av att han vill förringa betydelsen av denna politik. Jag anser att det är nödvändigt att Sydafrikanska unionen utsättes för ett oavlätligt och ständigt ökat tryck från FN:s sida.

Herr BRACONIER (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Gustafson i Göteborg måtte inte ha fattat vad jag sade. Jag hävdade tvärtemot vad han påstod, att Förenta Nationerna med all kraft skulle verka för gemensamma åtgärder för att få bort rasförtrycket. Men det är alldeles riktigt att jag sade, att det förekommer rasdiskriminering även på andra håll.

Oberoende av att herr Gustafson varit nere i generalförsamlingen står det att läsa i utrikesdepartementets akt-samling på s. 140—141 om rasdiskriminering i andra nationer än Sydafrika. Man räknar upp Portugal, Spanien och Sydafrika, och man omnämner att det finns rasfanatism kvar i Västtyskland. o. s. v.

Utrikes- och handelspolitisk debatt

Detta förekommer alltså i många andra länder. Därmed har jag inte bestridit, att Sydafrika bedrivit denna politik mera systematiskt än andra länder. Men de strömningar, som finns på andra håll i världen, motsvarar inte heller Förenta Nationernas stadga i vad avser fördömande av all rasdiskriminering. Tvärtom råder på många håll i världen allmänt uppfattningen att raserna inte är likvärdiga. Skulden till att vi inte kommit längre ligger på Förenta Nationerna, vilket organ inte som säkerhetsorganisation ännu vidtagit de åtgärder som behövs. Dessa insatser har mest stannat vid vackra ord. Jag försökte visa hur farliga liknande deklamationer varit i den världspolitiska situationen både under 20-, 30- och 40-talen.

Herr WIKLUND (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara säga till herr Braconier att det åtminstone för mig inte i första hand är fråga om att stärka opinionen i vårt land utan jag tänker mera på de anglosaxiska staterna. Jag tror inte att man kan nå resultat på annat sätt än genom att utsätta regeringarna i dessa länder för en starkare opinion från dessa länders egna folk, skapad genom att man bättre än nu klargör hur det verkligen förhåller sig i Sydafrika. Det går väl knappast att på annat sätt påverka de anglosaxiska staternas regeringar till en annan inställning i denna fråga.

Herr HAGBERG (k):

Eftersom herr Dickson tyckte att man borde ta litet närmare reda på vad högern menar med sitt tal om egendomsäggande demokrati, så kanske jag får säga att jag tycker att upplysningar är ganska obehövliga i det fallet; vi får ju dessa upplysningar nästan varje dag här i riksdagen. Det har skapats en stor fond, som växer oavbrutet för att trygga ålderdomen för det svenska folket, men det går inte en riksdag utan att

högern attackerar detta. Det har genomförts ett slags socialisering av lapp- landsgruvorna, som ändå i princip förvandlats till allmän egendom, och högern sparar ju inte något tillfälle att agitera för att återigen göra dessa till privat egendom.

Marx skrev en gång, att den engelska statskyrkan hellre förlåter angrepp på 38 av dess 39 trosartiklar än på en trettoniondedel av dess egendom. Jag tycker att högern har i sin allmänna politik visat precis samma inställning, samma vakthållning kring koncentrationen av egendomen på ett så ringa antal människor som den nu är koncentrerad kring. — När jag talar om egendom menar jag nu naturligtvis inte husgerådssaker, egen bil eller eget hem, utan jag menar produktionsmedlen i samhället. Högern visar absolut ingen väg där — de enda som anvisat en väg för att verkligen skapa ekonomisk demokrati är kommunisterna. Vad man än säger om förhållandena i dessa socialistiska länder lär man inte kunna bestrida att där har egendomen socialiserats. Där finns det inga godsägare, där finns det inga bankirer, inga privata människor som äger produktionsmedlen och därigenom kan exploatera dem.

Herr Dickson ställde också en fråga till min partikamrat Hermansson om demokrati contra Berlinmuren. Herr Hermansson menar att han redan har sagt sin mening om Berlinmuren. Han tycker inte om den, och det gör inte jag heller, lika litet som vi tycker om den mycket högre mur som går genom Jerusalem. Vi hoppas att alla murar mellan människor och mellan folk skall raseras. Det är den rent allmänna inställning vi har.

Å andra sidan, denna mur är en statsgräns, och den markerar dock *en* sak som herr Dickson borde vara ganska belåten med, nämligen att det inte finns några avsikter i Östtyskland eller i Sovjetunionen att förvandla Västberlin till östtyskt område. Det kanske i det

Utrikes- och handelspolitisk debatt

långa loppet kan verka mycket freds-
befrämjande.

När en stat vidtar vissa åtgärder för att skydda sig själv kan man både beklaga och förstå dessa åtgärder, men man kan väl därför inte förneka att staten kan vara en demokratisk stat. Herr Dickson anser ju, trots rasförföljelserna i Förenta staterna, att Förenta staterna är en demokrati. Även i Sverige förföljs människor för sin ras' skull: zigenarna och samerna. Det är verkligen under härresande förhållanden som många av dem lever, men inte förnekar vi väl därför att Sverige är en politisk demokrati.

Herr DICKSON (h):

Herr talman! Jag vet inte hur herr Hagberg, som brukar vara så klar i huvudet, har kunnat trassla till det så för sig under middagsrasten. Herr Hagberg hade ett resonemang om att högerpartiet skulle ha några underliga motiv när det gäller den här ägandedemokratien och tanken på att fördela LKAB:s tillgångar på individerna. Jag förstår då inte vad herr Hagberg menade med sitt anförande i förmiddags, där han sade att somliga människor kontrollerar så mycket medan andra inte äger någonting. Om var och en får en aktie i LKAB, så äger han väl ändå en aktie i LKAB. Herr Hagberg får fundera litet närmare på den saken.

Vad beträffar begreppet demokrati undrade jag bara helt stillsamt vad herr Hermansson menade när han talade om den tyska demokratiska republiken och om han satte citationstecken kring demokrati i det fallet. Jag har förstått att herr Hermansson inte tycker om Berlinmuren, och nu säger herr Hagberg att han heller inte tycker om den. I så fall är det väl ingen här i kammaren som gör det. Vore det då inte bra om vi kunde få bort den där Berlinmuren. Jag vet inte vad herr Hagberg har för inflytande i Sovjetunionen under den nuvarande, mindre stalinistiska perioden.

Men om herr Hagberg ville använda det inflytande han kan ha för att få bort muren, skulle vi applådera honom och kanske skicka ett telegram på hans 70-årsdag när den kommer.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 2

Föredrogs var för sig följande Kungl. Maj:ts å bordet vilande propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionen nr 124, angående vissa ändringar i statliga avlönings- och pensionsreglementen;

till behandling av lagutskott propositionen nr 126, med förslag till lag om ändring i utskökningslagen m. m.; samt

till bevillningsutskottet propositionen nr 129, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 1 § förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften.

§ 3

Föredrogs var för sig följande å bordet vilande motioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet motionerna nr 865—879; och

till jordbruksutskottet motionen nr 880.

§ 4

Föredrogs, men bordlades åter konstitutionsutskottets utlåtande nr 8, statsutskottets utlåtanden nr 6, 8, 39—41 och 43, jordbruksutskottets utlåtanden och memorial nr 5—7 samt allmänna beredningsutskottets memorial nr 14.

§ 5

Föredrogs den av herr Holmberg vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhängan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för kommunika-

Tullen på vissa varor från u-länderna, m. m.

tionsdepartementet angående övertalig maskinpersonal vid statens järnvägar.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 6**Tullen på vissa varor från u-länderna, m. m.**

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 22, i anledning av väckta motioner beträffande tullen på vissa varor från u-länderna, m. m.

Till bevillningsutskottet hade hänvisats följande inom riksdagens väckta, av utskottet till behandling i ett sammanhang upptagna motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 17 av herr *Per Jacobsson* och II: 18 av herr *Christenson* i Malmö m. fl., vari hemställts, att riksdagen måtte

a) besluta att från den 1 juli 1964 slopa tullen på kakaoböner (tulltaxenummer 18.01),

b) besluta att från den 1 juli 1964 reducera tullen på vävnader av jute och jutesäckar (tulltaxenummer 57.10 och 62.03) till 4,4 procent i likhet med EFTA-tullarna, samt

c) i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förslag till riksdagen om en successiv reduktion av tullarna på de varuslag från u-länderna som inte producerades i Sverige, t. ex. kaffe och olika slags tropiska produkter; ävensom

2) de likalydande motionerna I: 372 av herrar *Lager* och *Adolfsson* samt II: 426 av herr *Hagberg m. fl.*, vari hemställts, »att riksdagen i skrivelse till regeringen måtte anhålla om förslag i syfte att avskaffa kvarstående tullar och andra handelshinder som försvårar de s. k. u-ländernas export av varor till Sverige».

Utskottet hemställde,

att följande motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 17 av herr *Per Jacobsson* och II: 18 av herr *Christenson* i Malmö m. fl. angående

ende tullen på vissa varor från utvecklingsländerna, ävensom

2) de likalydande motionerna I: 372 av herrar *Lager* och *Adolfsson* samt II: 426 av herr *Hagberg m. fl.* om avskaffande av tullar å varor från utvecklingsländerna m. m.,

icke måtte föranleda någon riksdagen åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Erik Filip Petersson*, *Skårman*, *Christenson* i Malmö och *Larsson* i Umeå, vilka ansett, att utskottet i anledning av de likalydande motionerna I: 17 av herr *Per Jacobsson* och II: 18 av herr *Christenson* i Malmö m. fl. bort under punkten 1) hemställa, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förslag till riksdagen om en reduktion av tullarna på varor från u-länderna, t. ex. jutevaror, kakaoböner, kaffe och olika slags tropiska produkter.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr CHRISTENSON i Malmö (fp):

Herr talman! I den handelspolitiska debattens släptåg följer nu en realbehandling av ett konkret ulandsproblem.

Den motion som väckts i år från folkpartihåll gäller främst kravet på en utredning om en allmän tullsänkning på de produkter från u-länderna som inte produceras i Sverige. Som konkreta åtgärder i tullhänseende föreslås helt borttagande av tullen på kakao och reducering av tullen på jutevaror till samma nivå som gäller i EFTA-länderna.

Jutevaror från u-länderna påläggas i Sverige 11 procent, medan tullen i England och Portugal genom EFTA-avtalet är 60 procent lägre. Dessa tullar drabbar u-länderna och får betraktas som klart diskriminerande. I Danmark har man helt slopat tullen på jutevaror och samtidigt har Danmark kunnat öka sin transitohandel.

Tullen på vissa varor från u-länderna, m. m.

Tullpolitikens verkningar belyses på ett slående sätt av bevillningsutskottets redovisning. I fråga om jutevaror har Indiens andel i den svenska importen sedan 1957 sjunkit från 64 procent till 34 procent, medan Portugals andel ökats från 0 till 41 procent. För juteemballage redovisas en liknande tendens. Pakistan är helt utslaget från den svenska marknaden när det gäller dessa varor.

I fråga om yrkandet beträffande avveckling av tullen på kakaoböner skriver utskottet: »Det må framhållas att försäljningsvärdet i detaljhandeln på den svenska sötvaruindustriens produkter torde uppgå till över 700 milj. kronor per år, medan tullinkomsterna på kakaoböner utgör drygt en miljon kronor. Att under sådana förhållanden antaga att tullens avskaffande nämnvärt skulle påverka sötvaruindustriens avsättningsmöjligheter och därigenom bidra till en ökad förbrukning av kakao-produkter förefaller utskottet orealistiskt.»

Det är u-landet Ghana, som protesterat mot de höga svenska varuskatterna. Sedan tullen på te har slopats är det närmast en rättviseåtgärd att även ta bort tullen på kakaoböner. Tullfrågan ligger även på det psykologiska planet, men så långt sträcker sig inte utskottets fantasi.

LO:s organ Aftonbladet skriver som kommentar till folktopmotionerna och bevillningsutskottets avslagsyrkande, att den bästa hjälp de underutvecklade länderna kan få är att de ges möjlighet att öka handeln med industriländerna.

En utredning om vår tullpolitik, som tidigare närmast varit ett led i en fiskalisk skattepolitik, är så mycket mera påkallad nu, sedan behovet av denna statliga inkomstkälla eliminerats genom omsättningsskattens tillkomst. Konsumtionsomsen ger staten 3,3 miljarder kronor i skatteintäkter. Denna indirekta statsskatt kommer av allt att döma att vara bestående även i framtiden i form av mervärdeskatt.

Norge har, för att ta ett exempel, tagit konsekvenserna av sin omsättnings-skatt och har slopat tullen på kaffe. Det finns all anledning för Sveriges vidkommande att utreda dessa i motionerna framförda problem. Att krypa bakom internationella organisationer, som bevillningsutskottet gjort, och att hänvisa till GATT-förhandlingarna och världshandelskonferensen i Genève, är svagt.

Herr talman! Vad som sagts i den allmänna diskussionen om svenskt bistånd till u-länderna och i dag av statsrådet i den handelspolitiska debatten ger starkt stöd för påståendet att det skulle vara en chikan för denna kammarare att avslå en utredning om tullarna på produkter från de tropiska länderna. Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr HERMANSSON (k):

Herr talman! Alla har i den debatt som förts här i dag i ord sagt sig vara överens om att någonting måste göras för att underlätta för u-länderna att avsätta sina produkter i hyggliga fasta priser. Men det är långt från ord till handling! Slopandet av tullen på te och den speciella skatten på kaffe var ett steg i rätt riktning. Man måste emellertid gå vidare.

I de bilagor som har fogats till utskottsutlåtandet om detta ärende finns ett intressant material som visar i hur hög grad svenska tullar belastar varor från u-länderna. För vissa varuslag inom frukt- och kolonialvaruområdet belöpte sig den svenska importen år 1962 till totalt 519 miljoner kronor. Härav kom från u-länderna varor för 442 miljoner kronor. I tulluppbörd på dessa varor uttogs sammanlagt 78 miljoner kronor, varav inte mindre än 75 miljoner kronor på produkterna från u-länderna, d. v. s. nästan hela tullbeloppet.

Bevillningsutskottet redovisar mycket skiftande ståndpunkter till det krav

Tullen på vissa varor från u-länderna, m. m.

som ställts om en utredning rörande hur man skall avskaffa de tullar som försvårar för de fattiga länderna att sälja sina produkter till oss. När det gäller tullar på varor som tillverkas enbart i u-länder sägs en utredning vara överflödig, eftersom det här handlar om en tekniskt mycket enkel procedur. Alltså skall man inte ha någon utredning, säger utskottet. När det gäller skatter och regleringsåtgärder, som verkar hämmande på handeln med u-länderna, sägs det föreligga vittomfattande och svårbemästrade problemkomplex. Därför skall man inte ha någon utredning. I ena fallet är det alltså för lätta frågor, i andra fallet för svåra frågor, men utskottets svar på ställda krav är detsamma och oföränderligt: Ingenting skall göras.

Ett annat argument för att ingenting göra är att man bör söka åstadkomma internationella lösningar. Det bör man helt visst eftersträva, men vågar verkligen bevillningsutskottet påstå att det skulle försvåra internationella lösningar av dessa problem om Sverige tar initiativ som är föredömliga, om vårt land tar ett steg i förhoppningen att andra därigenom lättare skall komma efter? Det är falskt om man säger att isolerade åtgärder skulle försvåra en internationell lösning. Bevillningsutskottet kan icke lämna några godtagbara skäl för en sådan ståndpunkt.

Bevillningsutskottet försöker också krypa bakom påståendet att våra tullar och skatter på u-landsvaror inte skulle betyda något. Om de avskaffas, påstås effekten på importen av dessa varor bli mycket liten. Jag har redan anfört handelsdepartementets uppgifter om vad tullarna på vissa u-landsvaror ger. Det är ändå inte allt som statskassan tar in varje år i skatter och tullar, vilka försvårar för de fattiga länderna att öka sin handel. Ingen kan med säkerhet bedöma hur stor ökning av deras handel som kan bli följden av ett slopande av dessa avgifter. Men ingen kan heller på-

stå att en ökning inte skulle komma att ske. Det är det avgörande.

Saken har också en moralisk aspekt. En artikelförfattare i Stockholms-Tidningen beräknade nyligen att svenska staten tjänar sjufalt mer än kakaoodlaren på choklad som säljs i vårt land. Det är ovärdigt vårt land att på sätt som sker profitera på de fattiga ländernas dåliga ekonomiska ställning. Det borde vara möjligt för riksdagen att omedelbart begära förslag av regeringen om avskaffande av tullar och handelshinder på u-ländernas produkter på sätt som begärts i vår motion. Även det utredningsyrkande som ställts i reservationen är emellertid ett steg i rätt riktning.

Handelsminister Gunnar Lange lämnade i dagens utrikesdebatt ett intressant svar i anslutning till mitt anförande. Han sade ungefär så här: Vi kan överväga att unilateralt avskaffa tullarna på kakao och andra tropiska produkter. — Det vore rätt märkligt om riksdagen efter denna deklaration säger nej till och med till en utredning.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall dels till motion nr 426 i denna kammare och dels till reservationen av herr Erik Filip Petersson m. fl.

Herr MAGNUSSON i Borås (h):

Herr talman! Enligt den indelning som har gjorts av Förenta Nationerna skall såsom utvecklingsländer betraktas samtliga länder i Syd- och Nordamerika med undantag av USA och Kanada, samtliga länder i Asien utom Kina, Japan, Nordkorea och Nordvietnam, länderna i Afrika med undantag av Sydafrikanska unionen samt Oceanien förutom Australien och Nya Zeeland. Det är sålunda ett ganska betydande antal länder i världen som betraktas såsom utvecklingsländer. Jag har velat påpeka detta bara för att klargöra den bakgrund, mot vilken vi för denna diskussion.

Tullen på vissa varor från u-länderna, m. m.

Vi har tidigare i dag lyssnat till en mycket lång debatt som i stor utsträckning berört de problem som här är aktuella. Bevillningsutskottet har i år liksom tidigare ställt sig välvilligt till ett uppträdande från Sveriges sida som innebär, att vi så långt det över huvud taget är möjligt skall försöka underlätta handeln med utvecklingsländerna. Klara deklarationer i den riktningen har i dag också gjorts i denna kammare av såväl regeringsledamöter som kammarledamöter.

Frågan är bara på vilket sätt ett dylikt underlättande av handeln med utvecklingsländerna skall ske. Bevillningsutskottets majoritet har den uppfattningen att det bör ske genom att vi i internationella sammanhang, t. ex. vid världshandelskonferensen och vid GATT-förhandlingar, försöker att driva en politik som resulterar i att vi får de stora industriländerna att ansluta sig till vår linje. Detta är bakgrunden till det föreliggande betänkandet från bevillningsutskottet.

De konkreta yrkandena gäller bl. a. borttagandet av tullen på kakaoböner. Jag tror inte att detta har någon betydelse när det gäller försäljningen. Herr Christenson har redan nämnt att försäljningen av sötsaker uppgår till 700 miljoner kronor och att skatten på chokladvarorna är 175 miljoner kronor. Då tror jag inte att en miljon kronor i tullinkomster på råvarorna har någon betydelse. Det kan inte öka försäljningen och konsumtionen. Det kan heller inte innebära att u-länderna får mera betalt för sina råvaruprodukter. Men det är klart att detta är en fråga som får tas upp i de stora sammanhangen. Vi är alla överens om att inta en beredvillig hållning till avveckling av de hinder som föreligger. Bevillningsutskottets majoritet anser att man har större förutsättningar att göra detta om det sker mera samlat.

Beträffande det andra yrkandet, nämligen sänkning av tullen på juteväv, vill

jag bara påpeka att någon tull på råvaran jute i dag inte utgår. Då man nu i motioner föreslår att vi skall sänka tullarna gentemot u-länderna på färdiga juteprodukter, innebär dessa förslag att vi skall sänka tullen till samma nivå som i dag gäller för EFTA-länderna. Detta skulle i så fall strida mot traditionell svensk handelspolitik. Det skulle också strida mot EFTA-överenskommelsen liksom mot hela GATT-överenskommelsen.

Det är ganska naturligt att man ökar handeln på EFTA-länderna. Denna överenskommelse har ju kommit till för att de länder, som deltar i EFTAsammanhang, på det sättet ytterligare skulle kunna utbygga sin handel. Det är därför en naturlig följd av systemet att vi nu också ökar denna handel.

Man har talat om att Danmark inte har någon tull på färdiga jutevaror, men det beror helt enkelt på att Danmark inte har någon produktion av jutevaror. Sverige har en juteindustri, som för närvarande sysselsätter mellan 400 och 500 personer. Om man även medräknar familjemedlemmar som lever av denna industri, blir det ett ganska betydande antal personer. Det kan inte vara rimligt att nu ställa denna näringsgren helt utan varje form av skydd. Det förvånar mig att herr Christenson, som ensam brukar vara reservant i detta ärende, i år har fått samtliga sina partivänner i bevillningsutskottet att underteckna denna reservation.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr CHRISTENSON i Malmö (fp):

Herr talman! Det var svaga argument som herr Magnusson i Borås framlade. Han hänvisade till utskottets betänkande, till världshandelskonferensen, till GATT-förhandlingarna o. s. v. Jag har tidigare sagt och det har framhållits i debatten förut i dag när vi diskuterade handelspolitiska spørsmål att man får

Tullen på vissa varor från u-länderna, m. m.

räkna med en aktivare politik. Jag har också tidigare refererat hur u-länderna ser på dessa handelsorganisationer.

Jag har full förståelse för herr Magnussons inställning — högern är protektionistiskt inställd — när han nu försvarar jutetullarna. Högerpartiets hållning till utvecklingsländerna är, om jag får uttrycka mig så, ytterst passiv.

Däremot förstår jag inte socialdemokraternas hållning i utskottet. Från LO-folkets sida har krävts en liberalare handelspolitik gentemot utvecklingsländerna och högre biståndsinsatser. Socialdemokratiska ungdomsförbundet och Socialdemokratiska studentförbundet har protesterat mot regeringens snålhet när det gäller utlandshjälpen. Man kräver ökade insatser och hoppas på riksdagens stöd.

I dag finns ett utomordentligt tillfälle att ge ett sådant stöd till utvecklingsländerna när det föreligger konkreta förslag på ett par punkter. Bevillningsutskottets avslag på yrkandet gällande handelspolitiken i förhållande till u-länderna har väckt protester.

I tidningen Tiden anför man bl. a. ett uttalande av FN-studenternas skrift och framhåller att det är ett centralt problem som inte ens har blivit föremål för utredning i Sverige, och det är en utredning som folkpartiet och representanterna i utskottet kräver.

Herr talman! Mot den bakgrund som i dag redovisats i den handelspolitiska debatten vore det märkligt om riksdagen i dag avslope ett utredningsyrkande som här framlagts från vår sida. Det skulle åtminstone på mig verka som om den politiska debatten om utlandshjälpen kommer att få föras från nya utgångspunkter.

Herr MAGNUSSON i Borås (h):

Herr talman! Jag tror att herr Christenson fullständigt misstar sig om han förmodar att man skulle göra u-länderna en större tjänst genom att bifalla det förslag som han ställt i samband med

denna reservation till bevillningsutskottets betänkande nr 22. I stället är det nog så att vi gör dessa u-länder en betydligt större tjänst om Sverige i dessa internationella sammanhang för en politik, som är avsedd att på bästa möjliga sätt försöka påverka samtliga de stora industriländerna att i större utsträckning än hittills visa förståelse för de intressen det här gäller.

Herr CHRISTENSON i Malmö (fp):

Herr talman! U-ländernas representer vid världskonferensen i Genève har en uppfattning rakt motsatt herr Magnussons. Därför kan jag inte godta hans resonemang.

Härmed var överläggningen slutad.

Punkten 1

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Christenson i Malmö begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarén bifaller bevillningsutskottets hemställan i punkten 1) i utskottets betänkande nr 22, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarén bifallit reservationen av herr Erik Filip Petersson m. fl.

Sedan kammaréns ledamöter här efter tagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammaréns ledamöter ha röstat för ja-

Åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet

propositionen. Herr Christenson i Malmö begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 160 ja och 42 nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkten 2

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 372 och II: 426; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 7**Åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet**

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 24, i anledning av väckta motioner angående åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet.

Till bevillningsutskottet hade hänvisats följande inom riksdagen väckta, av utskottet till behandling i ett sammanhang upptagna motioner, nämligen

I) de likalydande motionerna I: 552 av herr *Per-Olof Hanson* samt II: 668 av herrar *Antonsson* och *Jönsson* i Ingemarsgården, vari hemställts, att riksdagen, för att möjliggöra omedelbara skattelättnader för det målinriktade bostadssparandet, måtte — med de ändringar, som följde av att ikraftträdandet borde ske den 1 januari 1965 — antaga det förslag till förordning om bostadssparande, som redovisats i bevillningsutskottets betänkande nr 10/1963 och som i huvudsak överensstämde med det nedan under IV i motionerna I: 570 och II: 680 under punkten 1 a) avsedda förslaget till förordning om bostadssparande;

II) de likalydande motionerna I: 554 av herrar *Per-Olof Hanson* och *Harald Pettersson* samt II: 669 av herrar *An-*

tonsson och *Jönsson* i Ingemarsgården, vari hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhänga om utredning och förslag till riksdagen rörande premiering av sparande på särskilt sparkonto i bank eller annan penninginrättning genom avdrag på den statliga inkomstskattens slutbelopp, i enlighet med vad som anförts i motionerna»;

III) de likalydande motionerna I: 567 av herr *Sundin* samt II: 671 av herrar *Antonsson* och *Larsson* i Borrby, vari hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhänga om utredning och förslag till riksdagen rörande stimulans av det personliga nysparandet av reell karaktär, i enlighet med vad i motionerna har anförts»; ävensom

IV) de likalydande motionerna I: 570 av herr *Virgin m. fl.* och II: 680 av herr *Heckscher m. fl.*, vari hemställts,

1) att riksdagen måtte antaga i dessa motioner framlagda förslag till

a) förordning om bostadssparande,
b) förordning om utbildningssparande, samt

c) lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370);

2) att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förslag rörande premiering av allmänt målsparande genom avdragsrätt vid beskattningen för medel som insatts å särskilt sparkonto enligt de i motionerna angivna riktlinjerna.

Utskottet hemställde,

att följande motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 552 av herr *Per-Olof Hanson* samt II: 668 av herrar *Antonsson* och *Jönsson* i Ingemarsgården om skattelättnader för bostadssparande,

2) de likalydande motionerna I: 554 av herrar *Per-Olof Hanson* och *Harald Pettersson* samt II: 669 av herrar *Antonsson* och *Jönsson* i Ingemarsgården om viss premiering av sparande på särskilt sparkonto,

Åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet

3) de likalydande motionerna I: 567 av herr Sundin samt II: 671 av herrar Antonsson och Larsson i Borrbý om stimulans av det personliga sparandet, ävensom

4) de likalydande motionerna I: 570 av herr Virgin m. fl. och II: 680 av herr Heckscher m. fl. om vissa sparstimulerande åtgärder,

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

I) av herrar *Yngve Nilsson, Enarsson, Magnusson* i Borås och *Björkman*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte antaga de i motionerna I: 570 och II: 680 framlagda förslagen till

a) förordning om bostadssparande,

b) förordning om utbildningssparande och

c) lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370);

II) av herrar *Stefanson, Yngve Nilsson, Enarsson, Sundin, Skårman, Magnusson* i Borås, *Gustafson* i Göteborg, *Larsson* i Umeå, *Nilsson* i Tvärålund och *Björkman*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionerna I: 552 och II: 668, I: 554 och II: 669 samt I: 570 och II: 680 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till riksdagen med ledning av vad som i motionerna anförts rörande premiering av personligt sparande på särskilt sparkonto i bank eller i annan penninginrättning samt rörande skattelättnader för bostadssparande;

III) av herrar *Sundin* och *Nilsson* i Tvärålund, vilka ansett, att utskottet under punkten 3) bort hemställa,

att riksdagen med bifall till de likalydande motionerna I: 567 av herr Sundin samt II: 671 av herrar Antonsson och Larsson i Borrbý måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag rörande stimulans av det personliga sparandet i vad avsåge pre-

miering av reellt personligt nysparande genom avdrag på den statliga inkomstskattens slutbelopp.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! I detta bevillningsutskottets betänkande, som handlar om frågor som gäller sparandet, behandlas gamla kända saker. Denna gång har emellertid väckts en del motioner som avviker från dem som tidigare under åren förekommit.

Utskottet framhåller nödvändigheten av att sparandet ökas för att investeringarna skall finansieras och för att vi över huvud taget skall få en ekonomisk expansion. Det sparande som nu förekommer är enligt utskottets mening aktningvärt. Det har ökat från 31 till 45 miljarder på en tioårsperiod. Det förefaller som om utskottet vore tämligen belåtet med utvecklingen. Utskottet erinrar också om att värdesäkringskommittén i sitt nyligen avgivna betänkande rekommenderar nya låneformer och att man skulle kunna stimulera sparandet genom att göra det värdesäkert. Folk skulle kunna tänkas öka sitt sparande, särskilt målsparandet, om de kunde räkna med att inflationen inte skulle äta upp sparandet. Utskottet vill alltså inte ställa sig avvisande till tanken att genom andra än hittills vidtagna åtgärder söka stimulera till ett ökat sparande.

Man har all anledning att skriva under utskottets ord, att ett fast penningvärde och full sysselsättning är den mest effektiva stimulansen till ett ökat sparande.

Men hur är det i dag? Vi kan konstatera att sparandet är för litet. Det råder en mycket stor kapitalbrist, vilket i sin tur medför att räntan blir hög. Investeringsbehovet är skriande. Bostadsbyggandet är för litet, beroende på att byggnadskreditiv inte kan ges i tillräcklig omfattning. Industriens in-

Åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet

vesteringar står praktiskt taget stilla, därför att det är så svårt att åstadkomma en självfinansiering och att genom lån öka utrymmet för investeringar.

Utskottet anser att sparandet skulle kunna öka om tilltron till penningvärdet vore större. Inflationen uppmuntrar inte sparandet. Den ständiga inflationen beror naturligtvis först och främst på den ekonomiska politiken. I motionerna I: 554 och II: 669 anvisas ett sätt att stimulera sparandet genom vissa skattelättnader. Motionärerna föreslår att man skall få dra av en tiondel av det som man sparat under året, maximalt till ett visst belopp, vid betalningen av skatten. Förutsättningen är att pengarna stått inne på banken i fem år. Det som tas ut tidigare skulle man få skatta för. Förslaget innebär de facto en skattelättnad på sparkapitalet på 2 procent.

I motionerna om bostadssparandet vänder man sig främst till ungdomar som vill spara till ett eget hem. Om man genom skattelättnader stimulerar bostadssparandet skulle detta otvivelaktigt öka i icke föraktlig omfattning.

De tre oppositionspartierna har förordat sig i en gemensam reservation, nr II, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till denna.

Herr MAGNUSSON i Borås (h):

Herr talman! Alla borde i dag vara överens om behovet att öka sparandet, eftersom detta är nödvändigt för att framåtskridandet skall säkras. En ökad produktionskapacitet kan emellertid också ge till resultat ett ökat ägande. Då uppkommer frågan vem som i framtiden skall få del av de ökade resurser som produktionsökningen skapar. Skall staten i allt större utsträckning bli ägare eller skall de enskilda människorna få ökade möjligheter att bygga upp ett ägande? Den skattepolitik som bedrivs i vårt land innebär att för varje år mer och mer ägande överförs till staten.

Högerpartiet har i år liksom tidigare återkommit med motioner i denna fråga. Det gäller att skapa förutsättningar för en fördelning av ägandet över ett så stort fält som möjligt. Vi föreslår att vissa mindre avdrag skall få göras i deklarationen för att därigenom stimulera till ökat småsparande.

I reservation II har de borgerliga partiernas representanter gemensamt framfört krav om utredning och förslag rörande möjligheterna att stimulera enskilt frivilligt sparande.

För vissa speciella sparmål, framför allt bostadssparandet, föreslår vi att under en tid av sex år avdrag skall få göras i deklarationen, med högst 6 000 kronor för ensamstående och 12 000 kronor för gifta, för avsättningar på särskilt konto för bostadssparande.

Jag tror att det är många ungdomar i vårt samhälle som har intresse av att spara för att på det sättet få möjlighet att köpa en insatslägenhet eller åstadkomma den grundplåt som är nödvändig för att kunna skaffa sig ett egna hem. Förslaget innebär också att de som redan hunnit skaffa sig ett egna hem skulle få göra ett avdrag på 700 kronor om året under förutsättning att de gör större amortering på sina egna hemslån än som är normalt. Vi har också tänkt oss att det i vårt samhälle finns människor som har intresse av att spara pengar för sina barns framtida utbildning och därför har vi föreslagit ett utbildningskonto, där det skulle kunna få inbetalas maximalt 1 200 kronor om året, vilket konto sedan skulle kunna få disponeras för barnens utbildning. Vi föreslår också liksom tidigare ett belopp på 200 kronor för ensamstående och 400 kronor för äkta makar i avdrag per år för inkomst av aktier för att därigenom också stimulera människorna att i större utsträckning ställa sina sparmedel till produktionens direkta förfogande.

Vidare har vi framställt krav på att de personer som har satt in sitt spar-

Åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet

kapital i en rörelse — det kan vara i ett jordbruk eller i en affärsrörelse — skall få göra ett avdrag på 400 kronor för ogifta och 800 kronor för gifta. Dessa avdrag gäller ju för inkomster av kapital. Men om en person har sparat ett litet belopp och placerat det i sin rörelse har han inte möjlighet att utnyttja sådana avdrag. Därför har vi nu liksom tidigare föreslagit att det skall bli möjlighet även för dessa egna företagare som bundit sitt kapital i sin rörelse att komma i åtnjutande av kapitalavdraget.

Jag har med dessa ord, herr talman, försökt att kort motivera vad som ligger bakom denna motion. Yrkandet i denna återfinnes i reservation till bevillningsutskottets betänkande.

Jag ber att få yrka bifall till reservationerna I och II.

Herr NILSSON i Tvärålund (cp):

Herr talman! Såsom framgår av det föreliggande utskottsutlåtandet råder det enighet om vikten av att stimulera det enskilda sparandet. En betydande del av de investeringar som måste göras i samhället finansieras med det enskilda sparandet. »För en bibehållen och om möjligt ökad ekonomisk expansion är det», säger utskottet, »därför nödvändigt, att det personliga sparandet på allt sätt uppmuntras. Det torde därvid vara särskilt angeläget, att ungdomen bibringas sunda sparvanor.» Jag ber att få understryka vad utskottet sagt på denna punkt, inte minst därför att jag är reservant i denna fråga.

Vid utskottsutlåtandet är fogade tre olika bilagor, där det finns uppställningar om hur stort sparandet i olika former är här i landet. I dessa bilagor är omnämnt att 166 000 ungdomar deltar i ungdomens lönsparande. Tyvärr har inte nettotillskottet i fråga om ungdomens lönsparande blivit riktigt lika bra 1963 som året förut, då nettotillskottet i fråga om antalet deltagare i ungdomens lönsparande var 15 000.

Det allmänna lönsparandet däremot visar en mera glädjande utveckling enligt vad som framgår av bilagorna till utlåtandet. Nettobehållningen i det allmänna lönsparandet är inte mindre än 227 miljoner för 1963, och den senast kända behållningen är 730 miljoner kronor. Intresse för sparande finns således bland enskilda personer. Det är en stor tillgång för samhället, vilken bör tillvaratas och stimuleras och som utskottet riktigt säger bör »på allt sätt uppmuntras». Det är väl inte fullt klarlagt och går väl inte heller att helt klarlägga vilken effekt på nysparandet man kan uppnå av olika sparstimulerande åtgärder. Men enighet torde ändå råda om att en betydande effekt av sparstimulerande åtgärder kan uppnås, om de är väl avpassade.

I det syftet framläggs olika förslag i motionerna I: 552 och II: 669. De berör dels bostadssparande och dels premiering av personligt sparande på särskilt sparkonto. Eftersom dessa motioner redan har kommenterats tidigare av herr Larsson i Umeå ber jag att få inskränka mig till att instämma i vad han sade på denna punkt.

I motion II: 671 anhålles om utredning rörande stimulans av allt personligt nysparande av reell karaktär. Vi menar att den enskilde skall ha frihet att välja sparmål och former för sparande och att han oavsett mål och form för sparande bör åtnjuta premiering. Vi anser att möjlighet att konstatera huruvida nysparande uppkommit kan åstadkommas genom en kontantsammanställning vid deklarationen. Det är uppenbart att visst merarbete kan uppstå för taxeringsmyndigheterna. De uppgifter som erfordras för denna kontantsammanställning är emellertid redan i stor utsträckning erforderliga vid upprättande av självdeklaration. Metoden bör därför inte medföra alltför stora svårigheter för den enskilde deklaran-ten. Vi anser att utskottets majoritet har överdrivit svårigheterna vid genom-

Åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet

förande av de förslag som framläggs i motion II: 671.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationerna II och III.

Herr talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr BRANDT (s):

Herr talman! Alla de föregående talarna har vitsordat sparandets nödvändighet, och beträffande den är vi alltså alla överens. Jag behöver därför inte närmare gå in på den.

Utskottet understryker, som redan framhållits, att den växande internationella konkurrensen och medborgarnas ökade krav på samhället kräver ökade investeringar inom såväl den enskilda som den offentliga sektorn. Utskottet säger också att en betydande fondbildning äger rum genom ATP men att det inte är tillräckligt utan att investeringarna liksom hittills till betydande del måste finansieras genom de enskilda hushållens sparande. Det är uppenbart att ett ökat sparande medför minskad efterfrågan på varor och tjänster och därmed bereder utrymme för ytterligare investeringar. Det personliga sparandet bör därför på allt sätt uppmuntras, och inte minst ungdomen bör bibringas sunda sparvanor, understryker utskottsmajoriteten.

Det pågår emellertid ett inte föraktligt sparande, och det mest glädjande är att det personliga sparandet tycks öka. Man fruktade att standardstegring och ökad social trygghet skulle avtrubba sparviljan, men dess bättre tycks detta inte ha blivit fallet. Tack vare den fulla sysselsättningen och en rad åtgärder, som riksdagen beslutat för att stimulera både företagssparandet och det personliga sparandet, har sparviljan ändå upprätthållits. Även privata initiativ till sparstimulerande åtgärder har medverkat härtil.

Till utskottets betänkande i år har fogats en rad tabeller, som ledamöterna

ser. Av dem framgår att bank- och försäkringssparandet under tioårsperioden 1953—1962 ökat från 31 miljarder till 45 miljarder eller med inte mindre än cirka 14 miljarder kronor. Jag skall dock gärna erkänna att om man räknar ut vad detta utgör procentuellt med hänsyn till bruttonationalprodukten finner man att det har inträtt en försämring från 1953 till 1962. 1953 utgjorde bank- och försäkringssparandet nära 61 procent i förhållande till bruttonationalprodukten, men 1962 hade det sjunkit till knappt 56 procent. Men då kanske man också skall ta hänsyn till att under den tiden har ATP tillkommit, där det sker ett sparande genom fondbildning. Jag vill emellertid inte underlåta att nämna detta, eftersom jag har full förståelse för att det kan vara en anledning till att man ytterligare försöker stimulera sparandet. I ATP-fonderna fanns vid 1963 års slut ändå bortåt fem miljarder kronor.

Om man jämför sparandet med de fysiska personernas inkomstutveckling finner man att de fysiska personernas taxerade inkomster har ökat från cirka 24 miljarder kronor 1953 till cirka 43,9 miljarder kronor 1962, d. v. s. en ökning med 19 870 miljoner kronor. Tar man hänsyn härtil kan man alltså konstatera att sparandet håller sig ganska väl uppe. Man kan vidare lägga märke till att under 6 000 kronors inkomst hade 1962 inte mindre än 1 302 020 skattebetalare och under 12 000 kronor hade inte mindre än 2 427 410 personer. Därav var 156 560 företagare. Med hänsyn till att det finns en så stor grupp medborgare i vårt land med låga inkomster är detta sparande kanske inte så dåligt.

Ungdomens lönesparande och det allmänna sparandet stimuleras särskilt genom propaganda och vinstutlottningar. Antalet ungdomssparare är nu uppe i över 166 000 enligt tabellerna i betänkandet, men enligt vad jag erfarit från säker källa, som man säger, är denna siffra missvisande så till vida som det

Åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet

är några tusental flera än vad tabellen visar. Dessa hade den sista december förra året i runt tal 214 miljoner kronor innestående. Det allmänna lönesparandet omfattade i runt tal 436 000 personer med en behållning på över 730 miljoner kronor. Jag är väl medveten om att man inte kan säga att allt detta är nysparande, utan här föreligger nog även överföring av redan befintliga tillgångar. Resultatet torde ändå vara relativt gott.

Ser man återigen på förmögenhetsutvecklingen, som väl också speglar sparandet, finner man att förmögenheter på över 80 000 kronor ökat inte oväsentligt. Antalet förmögenhetsägare har ökat från 140 607 år 1958 till 177 396 år 1962 och deras förmögenhet från 28 miljarder till 36 miljarder, eller med nära 30 procent. Men jag vill gärna inskjuta att om man tar hänsyn till penningvärdeförsämringen blir förmögenhetsutvecklingen inte lika gynnsam.

A andra sidan är inte alla förmögenhetsägare medtagna i denna statistik. Jag kanske också skall tillägga att taxeringsvärdena hela tiden är desamma. Det bör man ha klart för sig.

Herr talman! Efter denna summering vill jag slå fast att svenska folket ändå avstår en tredjedel av sina inkomster varje år till investeringar, och det är den högsta procentandelen av bruttonationalinkomsten i hela världen.

Professor Svennilsson gör i nr 1 för i år av Industriförbundets tidskrift en del intressanta påpekanden. Först konstaterar han en glädjande ökning av takten i vår ekonomiska utveckling. Tidigare var trenden högst 3 procent av vår produktion per år, men den steg till 3,5 procent under 1950-talet och ser nu enligt prognoserna ut att öka till 4 procent. Professor Svennilsson framhåller att orsaken till »denna acceleration främst får sökas i två omständigheter. Vi har i väsentlig grad ökat sparandets andel av nationalinkomsten. Investeringarna har stigit på den privata kon-

sumtionens bekostnad. Utvecklingen mot en mera kapitalintensiv produktion har gått i snabbare takt än tidigare. Vidare har den tekniska framstegsfaktorn troligen väsentligt förstärkts.»

Herr talman! Detta är andra tongångar än dem vi hörde av herr Larsson i Umeå, som tydligen inte har tagit reda på utvecklingen lika ingående som professor Svennilsson. Jag litar obetingat mer på professor Svennilssons uppgifter.

Herr Larsson i Umeå påstår att penningvärdeförsämringen beror på den socialdemokratiska ekonomiska politiken i vårt land. Jag vill fråga honom, om han kan nämna någon industrialisation i hela Europa där det råder full sysselsättning, där man har bibehållit penningvärdet bättre än i vårt land och där man har kunnat satsa mer på att bygga för framtiden än vi gjort hos oss. Jag understryker att vårt sparande i detta avseende är större än i kanske något annat land.

Nu har som bekant värdesäkringskommittén rekommenderat nya låneformer, genom vilka spararna skulle kunna beredas ytterligare möjligheter att värdesäkra sitt långsiktiga sparande. Om dess förslag föreläggs riksdagen och denna beslutar att de skall realiseras, finns det säkerligen anledning anta att de får en sparstimulerande effekt. Det finns naturligtvis personer som inte anser sig kunna eller inte vill placera mindre belopp i realtillgångar utan avstår från målsparandet, men de kanske finner anledning att spara senare.

Med dessa konstateranden avser jag inte att ge intryck av att ett ökat sparande inte skulle vara önskvärt, tvärtom. Utskottsmajoriteten understryker att alla åtgärder som kan befinnas lämpliga för att åstadkomma ett ökat sparande självfallet också allvarligt bör övervägas. Men möjligheterna är ändå begränsade. Det bästa incitamentet till ökat sparande är ett fast penningvärde och full sysselsättning, som gör att män-

Åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet

niskorna har stadiga inkomster och att standardökningen hela tiden fortskrider.

Utskottsmajoriteten har inte kunnat tillstyrka de av riksdagen många gånger tidigare avslagna yrkandena om skattelättnader för främst småsparandet. Det har här tidigare redogjorts för denna sak, och jag kan därför hoppa över den för att vinna litet tid.

Med anledning av liknande motionsyrkanden som de nu föreliggande har utskottet under tidigare år hänvisat till den Eckerbergska kommittén som bestämt avböjde tanken på att enskilt sparande skulle stimuleras genom en definitiv skatteminskning i relation till belopp som insatts på särskilda konton. Inte heller ansåg kommittén det möjligt att premiera endast sådant sparande som framkallas genom själva premieringsförfarandet. En premiering måste, sade kommittén, gälla allt sparande, både nysparande och befintliga tillgångar vilka såsom nytt sparande överföres till särskilda konton. Kostnaderna för det allmänna skulle därigenom bli minst lika stora eller kanske större än själva nysparandet — så sade denna sakkunniga kommitté och belyste även detta med siffror. Den kraftiga kostnadsökningen, som sålunda skulle uppstå, skulle få betydande verkningar för såväl statens som kommunernas finanser. Flertalet remissinstanser delade också kommittémajoritetens uppfattning härvidlag.

Till detta kan läggas det merarbete som skulle uppkomma för taxeringsmyndigheterna utan att det skulle finnas någon garanti för en effektiv kontroll.

Frågan om att uppskjuta skattebetalningen för sparade belopp är inte heller så lättlost. Den skattskyldige spararen skulle helt enkelt göra en räntevinst på skattebeloppet och dessutom en skattevinst om skatten eller inkomsten är lägre då beloppen beskattas. Det innebär kort och gott en inkomsttjäm-

ning, och det är ett spörsmål som allmänna skatteberedningen sysslar med. Även med avsättning på bostadskonto skulle man åstadkomma en inkomsttjämning. Att stimulera bostadsbyggnad är givetvis angeläget, men det bör ske med andra medel än genom en inkomsttjämning.

Avsättningar på utbildningskonto betyder att man på en omväg inför rätt till avdrag för kostnader som inte godkännes enligt nuvarande skatteprinciper, och hela detta problem sammanhänger intimt med frågan om avdragsrätt för studieunderstöd.

Slutligen vill jag framhålla att i nuvarande situation på aktiemarknaden med stor brist på placeringsobjekt skulle det inte heller vara lämpligt att särskilt animera spararna till aktieinvesteringar. Det skulle resultera i ytterligare höjning av aktievärdena och minskad förräntning på spararnas investerade kapital.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr MAGNUSSON i Borås (h):

Herr talman! Jag vill bara i all korthet påpeka för herr Brandt att det här är fråga om huruvida det ökade sparande vi kan få i framtidens samhälle skall placeras hos det allmänna eller hos de enskilda människorna. Det reservationsförslag som här föreligger syftar till det senare.

Jag är glad över att vi är överens om att det finns behov av ett ökat sparande. Av den tabell som redovisas i bevillningsutskottets betänkande framgår att ökningen under den senaste 10-årsperioden av kontantsparandet i affärsbanker och av försäkringssparandet i genomsnitt uppgått till 1,4 miljarder kronor om året. Det är klart att detta i och för sig är en relativt hygglig siffra, men om man tar i betraktande att det i medeltal ges en 4-procentig ränta på de insatta beloppen — i detta fall 1,2 miljarder kronor — innebär det å andra

Åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet

sidan att över huvud taget endast avkastningen av detta kapital under de 10 åren har sparats i dessa penninginrättningar. Det är givetvis så att även denna inkomst är föremål för beskattning.

Naturligtvis betyder det vissa uppofteringar för människorna att avstå dessa pengar, men siffran är inte särskilt imponerande om man sätter den i relation till nationalinkomsten. Därför är det glädjande att vi är ense om att det finns behov av ett ytterligare ökat sparande. Tydligt är vi emellertid inte riktigt överens om var detta sparande i framtiden skall komma att ligga.

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! Herr Brandt är synnerligen nöjd med att vi har fått en förmögenhetsökning här i landet och hänvisar bl. a. till att förmögenheterna har ökat i antal. Han säger också att taxeringsvärdena är oförändrade.

Detta är i och för sig riktigt, men vi får också betänka att taxeringsvärdena i många fall ligger för högt. Nyligen har det framlagts en proposition där det bl. a. föreslås att taxeringsvärdena på skogsmark — det rör sig om rätt avsevärda belopp — skall sänkas betydligt över hela landet, beroende på att de nuvarande taxeringsvärdena är för höga. De är med andra ord inte realistiska, och Kungl. Maj:t föreslår därför att de skall sänkas vid den fastighets-taxering som kommer att göras 1965.

Herr Brandt frågar om det finns något land i Europa som har full sysselsättning förenad med en mindre stark inflation än vi har i Sverige. Jag skulle som exempel vilja återropa Schweiz. Jag vill inte sätta Schweiz som något föredöme i alla avseenden, men utvecklingen där har faktiskt varit betydligt gynnsammare än i vårt land. Jag skulle också kunna nämna andra länder.

Investeringsverksamheten här i landet är tydligt mycket omfattande. Men den bruttoredovisning av investeringarna, som vi brukar erhålla, inkluderar ju

även avskrivningar, underhållskostnader och sådant. Vad det här gäller är det reella nysparandet och dess andel av inkomsterna. Därvidlag rör det sig säkerligen om betydligt blygsammare siffror än dem herr Brandt nämnde. Man kommer nog sanningen närmare, om man säger att $\frac{1}{10}$ av inkomstökningen sedan får formen av sparande.

Det väsentliga är emellertid inte dessa detaljer, utan det förhållandet att det totala sparandet är för litet. Därom är vi ju ense. Vi är också ense om att det på grund av sparandets ringa omfattning inte är möjligt att göra alla de enskilda och offentliga investeringar som vi anser nödvändiga. Men förutsättningen för ökade investeringar och fortsatt framåtskridande är att vi kan upprätthålla dels ett fast penningvärde och dels en full sysselsättning. Och en förutsättning för detta i sin tur är ett ökat sparande.

Herr NILSSON i Tvärålund (cp):

Herr talman! De enskilda människornas intresse för sparandet är en utomordentlig tillgång för samhället, som detta måste mycket noga vårda sig om. Det är alldeles riktigt som här sagts av utskottets talesman att ett fast penningvärde och full sysselsättning utgör den bästa sparstimulansen, men fördenskull får man inte underlåta att söka finna ytterligare sparstimulerande åtgärder.

Vad vi motionärer vill åstadkomma är att stimulera småsparandet och att vidga sparandet så mycket som möjligt. Det bör därför göras större ansträngningar än hittills för att stimulera — såsom föreslås i motionen II: 671 — allt sparande.

Herr BRANDT (s):

Herr talman! I mitt tidigare anförande gjorde jag gällande att sparandet i vårt land är bättre än sitt dåliga rykte, och jag försökte bevisa det med utskottets och av mig själv införskaffade siffror. Men när herr Larsson i Umeå säger

Åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet

att jag är nöjd med förmögenhetsökningen, så är det en sanning med mycket stor modifikation. Jag har alls inte uttalat någon glädje över förmögenhetsutvecklingen; jag tog den bara som ett bevis på sparande. Jag kan nämligen inte förstå hur det kan uppstå förmögenheter, om de inte är resultatet av sparande.

Ännu mindre kan jag förstå herr Larsson i Umeå, när han säger att vi har att emotse en sänkning av taxeringsvärdena. Det finns troligen inte någon enda annan ledamot i denna kammare, som tror att taxeringsvärdena kommer att sänkas vid nästa fastighetstaxering.

När jag bad om exempel på länder där man haft en gynnsammare utveckling än Sverige, så nämnde herr Larsson i Umeå Schweiz. Men vi vet ju att där råder speciella förhållanden. Jag vill bara nämna att när man där behöver mera arbetskraft, så kan man bildligt talat dra över italienska arbetare på ett snöre och skicka dem tillbaka över gränsen igen när man inte behöver dem längre. Då kan det ju gå bra.

Jag föreställer mig också att man i Amerika, där man har fem miljoner arbetslösa, måhända har lättare att klara stabiliteten i samhällsekonomin än man har i lika industribetonade länder med full sysselsättning, där alla armar är i arbete, där alla maskiner kör för fullt och där alla personella och materiella resurser är engagerade till bristningsgränsen.

Det går inte att vederlägga vad professor Lundberg skrev för något år sedan, när han gjort en utredning om investeringarna i Amerika och en del andra länder jämfört med investeringarna i Sverige. Han kom då till det resultatet, att nettoinvesteringarna i vårt land, alltså det verkliga nysparandet, låg högst i världen. Så tror jag är förhållandet allttjämt.

Men vi kan lämna frågan om huruvida vi sparar mycket eller litet därhän.

Til syvende og sidst är vi ändå överens om att vi behöver ett ökat sparande. Om vi skall kunna expandera avsevärt mer än vi nu gör, så måste människorna här i landet avstå en del av sin konsumtion, om vi skall få varor och tjänster över för att bygga nytt för framtiden. Det är enkelt och klart, och alla vet det. Men det är inte lika enkelt att få det genomfört. Och i utskottsmajoriteten har vi inte velat vara med om att vinna detta ökade sparande genom ändrade skattebestämmelser. Det skulle ge utslag, som vi inte tycker är sympatiska, och man får inte någon riktig kontroll över att det medför något verkligt nysparande.

Herr talman! Jag vidhåller mitt tidigare yrkande.

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! Bara några ord. Jag sade att förmögenhetsökningen i mycket stor utsträckning berodde på inflationen. Herr Brandt var i sitt tidigare inlägg också inne på att inflationen var en bidragande orsak. Men vi får inte glömma att inflationen har gjort dessa förmögenheter på papperet större än vad de är i verkligheten.

Herr Brandt tror inte alls på vad jag säger om sänkta taxeringsvärden. Jag fordrar inte att herr Brandt skall tro på mig. Men jag hoppas att herr Brandt tror på vad Kungl. Maj:t säger i proposition nr 103, som vi kommer att få behandla. Där redovisas klart, att regeringen föreslår lägre taxeringsvärden på skogsmark än vi hade 1957. Det innebär exempelvis för mitt hemlän, att där man tidigare haft 175 kr. per hektar får man en sänkning till 157 kr. Det är genomgående sänkning av dessa taxeringsvärden för hela landet.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen meddelade att utskottets hemställan komme att företas till avgörande med iakttagande av den upp-

Åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet

delning som tillämpats i de vid betänkandet fogade reservationerna.

I motionerna I: 570 och II: 680 framlagda författningsförslag avseende bostadssparande, utbildningssparande samt särskilt sparkonto och sparavdrag

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen I); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Magnusson i Borås begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarerna bifaller bevilningsutskottets hemställan i utskottets betänkande nr 24, såvitt avser i motionerna I: 570 och II: 680 framlagda författningsförslag, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarerna bifallit reservationen I) av herr Yngve Nilsson m. fl.

Sedan kammarernas ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarernas ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Magnusson i Borås begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 148 ja och 39 nej, varjämte 22 av kammarernas ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammarerna hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Utredning rörande premiering av personligt sparande samt rörande skattelättnader för bostadssparande

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen II); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Larsson i Umeå begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarerna bifaller bevilningsutskottets hemställan i utskottets betänkande nr 24, såvitt avser utredning rörande premiering av personligt sparande samt rörande skattelättnader för bostadssparande, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarerna bifallit reservationen II) av herr Stefanson m. fl.

Sedan kammarernas ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarernas ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Larsson i Umeå begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 109 ja och 100 nej.

Kammarerna hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Utredning rörande premiering av reellt personligt nysparande

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen III); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nilsson i Tvärålund begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i utskottets betänkande nr 24, såvitt avser utredning rörande premiering av reellt personligt nysparande, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen III) av herrar Sundin och Nilsson i Tvärålund.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nilsson i Tvärålund begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 151 ja och 33 nej, varjämte 25 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Utskottets hemställan i övrigt

Bifölls.

§ 8

Föredrogs vart efter annat andra lagutskottets utlåtanden:

nr 24, i anledning av väckt motion om utredning rörande obligatorisk semester mellan jul och nyår, samt

nr 25, i anledning av väckt motion om avskaffande av städernas auktionsmonopol.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 9

Utbetalning av folkpension utan ansökan

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 26, i anledning av väckt mo-

tion om utbetalning av folkpension utan ansökan

tion om utbetalning av folkpension utan ansökan.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr HYL TANDER (fp):

Herr talman! Jag skall be att få säga några ord om motion II:453, som väckts av herr Carlsson i Huskvarna och mig.

Folkpensionen är en förmån som vi väl alla hoppas få så småningom — den utgår ju regelmässigt till dem som fyllt 67 år. Men för att få denna alla gällande förmån måste man för närvarande inge ansökan. Att ansökan fordras när det gäller förtidspension eller någon form av pension som avviker från den allmängiltiga är ju lättförklarligt, men att ansökan måste föregå den vanliga folkpensionen när den skall utgå utan några ändringar eller tillägg verkar i högsta grad onödigt. En följd av denna bestämmelse är bl. a., att den som inte har ingivit sin ansökan i tid kan gå miste om en del av den pension som rätteligen borde tillkommit vederbörande. Oavsett ålder har vederbörande endast rätt till tre månaders retroaktiv pension från ansökningsmånaden. I vissa fall har genom exempelvis felföring i kyrkoböcker eller liknande omständigheter personer gått miste om pension för viss tid utan att egentligen själva ha haft möjlighet att påverka situationen och vinna rättelse i tid. Starka skäl synes tala för att folkpensionen skall utgå till alla berättigade pensionärer utan ansökan — liksom barnbidraget utgår till dem som är berättigade till sådant utan att ansökan behöver göras. Ansökan om folkpension borde erfordras endast om man önskar några ändringar i förhållande till allmänna normer.

Motionen har behandlats av andra lagutskottet. Motioner avslås ju på löpande band — det är därför inte något ovanligt som inträffat när man gjort på samma sätt med vår motion. Jag vet

Utbetalning av folkpension utan ansökan

inte om denna behandling av motionerna är ett uttryck för en viss konservatism, en viss tröghet som gör sig gällande i Sveriges riksdag, även om denna kammare skall ha ett övervägande inslag av radikala element. Men även om jag är litet ledsen över att ingen i utskottet velat reservera sig till förmån för motionen måste jag till utskottets heder säga, att motionen blivit föremål för en ingående behandling och att det föreliggande utlåtandet är mycket rejält uppställt.

Jag har försökt få fram upplysningar rörande det antal personer som är berättigade till ålderspension och vissa andra förmåner. I januari 1962 uppgick antalet ålderspensionärer till 771 160, av vilka 379 834 eller 49,3 procent uppbär kommunalt bostadstillägg. Antalet ålderspensionärer, till vilkas hustrur utgick ålderstillägg, var 29 439 eller 3,8 procent. Antalet personer som fyllt 67 år beräknas vid senaste årsskifte ha utgjort 800 670. Antalet ålderspensionärer är visserligen inte identiskt med denna siffra, enär å ena sidan vissa däri inräknade personer icke uppbär ålderspension, t. ex. en del utländska medborgare eller sådana som av olika anledningar, ehuru berättigade till pension, icke ansökt därom, och å andra sidan de tillkommer som — med utnyttjande av de nya bestämmelserna, som efter en övergångstid medger förtidsuttag av ålderspension redan vid fyllda 63 år — begärt och erhållit reducerad ålderspension efter fyllda 66 år samt vissa utomlands bosatta svenska medborgare.

Grovt räknat torde man dock för närvarande kunna räkna med cirka 800 000 ålderspensionärer. Då med verkan från den 1 juli 1963 införts lättnader i inkomstprövningen för erhållande av kommunalt bostadstillägg och hustrutillägg, bör det vara motiverat med en viss relativ ökning av dessa tilläggsförmåner. Bostadstilläggen till ålderspensionär torde sålunda i dagens läge inte

understiga 400 000 och hustrutilläggen till ålderspensionärs hustru icke 31 000.

Ungefär 45 procent av pensionärerna skulle sålunda vara rena ålderspensionärer. Med hänsyn därtill vore det motiverat med vissa förenklingar.

Utskottet framhåller att underrättelse rörande ålderspension utgår i god tid innan vederbörande fyller 67 år, varvid anvisning lämnas om hur ansökan skall göras. »Enligt riksförsäkringsverkets cirkulär den 11 juli 1963 rörande allmän pension skall», heter det i utlåtandet, »från allmän försäkringskassa utgå *underrättelse* till sådana försäkrade som fyller 67 år och ej på grund av förtida uttag redan uppbär ålderspension. Aviseringen ombesörjes av försäkringskassans centralkontor och skall ske senast under fjärde månaden före den under vilken den försäkrade uppnår 67 års ålder.» Därvid översändes i normalfallet jämte ansökningsblankett, upplysningsbroschyr och svarskuvert ett »Meddelande om ålderspension».

Utskottet framhåller att en hel del uppgifter måste infordras för att pensionen skall komma rätt person till handa och för att vederbörande skall få den på riktigt sätt. När det gäller de extra förmånerna utöver den ordinarie ålderspensionen föreligger inga skiljaktiga meningar mellan utskottet och oss motionärer. Men det gäller just denna alla tillkommande rätt att vid fyllda 67 år erhålla ålderspension. Därvidlag borde enligt vår mening en förenkling kunna åstadkommas. Det rör sig om en *rätt*, men för att få sin rätt måste man nu inge en formell ansökan.

Skall man verkligen behöva inge en ansökan för att få en rätt tillgodosedd? Man betalar in pensionsavgifter och sparar på detta sätt, för att ansluta till det resonemang som fördes i ett tidigare ärende i dag. Vid en viss ålder har man alltså rätt att få ut sin pension. Vore det inte rimligt att denna tillföll vederbörande utan ansökan?

Det är det rent formella förfarings-

sättet som tydligen är den egentliga tvis-
tepunkten mellan oss motionärer och
utskottet. Det gäller om en person som
har en rätt skall kunna få denna utan
att behöva göra formell ansökan. Det
lilla som skiljer oss åt är, om man skall
behöva göra en ansökan eller om man
skall utfå pensionen efter att ha givit en
underrättelse om hur man vill ha pen-
sionen utbetald. Jag tillåter mig, herr
talman, att sluta med att framhålla, att
man borde kunna komma fram till en
lösning på denna punkt. Det är otymp-
ligt att vi formellt skall behöva ansöka
om en rätt som tillkommer oss.

Av formella skäl är jag tyvärr för-
hindrad att yrka bifall till vår motion,
och får därför nöja mig med det an-
förda.

Herr BENGTTSSON i Varberg (s):

Herr talman! Detta är en mycket liten
fråga, och jag trodde inte att vi skulle
behöva besvara stenograferna med en
överläggning på denna punkt. Det är
klart att varje motionär betraktar sig
som en samhällsreformator, men att gå
så långt att man läser upp hela motionen
från talarstolen är väl att gå något väl
långt i sina strävanden.

Andra lagutskottet avslår inga mo-
tioner, herr Hyltander. Det är riksdagen
som gör det. Vi yttrar oss och hemstäl-
ler till riksdagen att den skall avslå mo-
tioner, som är orimliga och felaktiga.

Det förhåller sig så, att varje blivan-
de pensionär i mycket god tid får en
mängd handlingar från försäkringskas-
san. Bl. a. får han eller hon en liten
handledning, som är så enkelt skriven,
att den som inte begriper vad som står
där egentligen inte borde vara berätti-
gad att få pension. Ingen kan följaktli-
gen sväva i okunnighet om att han skall
söka pension.

I den motion, som föreligger på denna
punkt, föreslås alltså att man skall skic-
ka ut pensionen, när vederbörande fyl-
ler 67 år, utan att man fått någon an-
sökan. Argumenteringen för förslaget

Utbetalning av folkpension utan ansökan

har byggts upp av två motiv, varav det
ena är felaktigt och det andra är orik-
tigt.

Herr Hyltander framhåller i sin mo-
tion: »En följd av denna bestämmelse
är bl. a., att den som inte ingivit sin
ansökan i tid kan gå miste om en del
av den pension som borde ha tillkommit
vederbörande.» Detta var riktigt tidi-
gare, men det gäller inte nu. Om man
nämligen nu väntar några år med att ta
ut sin pension, får man en högre pen-
sion än man hade fått, om man hade ta-
git ut den vid 67 års ålder.

Det andra argumentet är följande: »I
vissa fall har genom exempelvis felfö-
ring i kyrkoböcker eller liknande om-
ständigheter personer gått miste om
pension för viss tid utan att egentligen
själva ha haft möjlighet att påverka
situationen och vinna rättelse i tid.»
Hur kan försäkringskassorna känna till
att personerna i fråga är felförda i
kyrkeböckerna, och hur skulle de kun-
na rätta till detta? De har inte någon
möjlighet att göra något sådant. Detta
är alltså de två motiv som ligger bakom
den motion som väckts.

Det är inte alls besvärligt för pensio-
närerna att söka pension. De flesta av
dem behöver söka upp försäkringskas-
san för att resonera om alla de problem
som aktualiseras för den som fyller 67
år. De som inte anser sig behöva gå dit
har bara att skriva sitt namn på ett pap-
per, meddela var de är bosatta och lägga
detta paper i det kuvert de får från
försäkringskassan. Sedan de skickat in
detta får de sin pension. Jag kan inte
finna att detta är så betungande.

Vidare framhåller herr Hyltander att
man, eftersom man betalat in avgifter
för folkpensioneringen, har en rätt att
få folkpension och av det skälet inte
borde behöva lämna ansökan. Det var
längesedan vi slopade sambandet mel-
lan folkpensionsavgiften och pensions-
rätten. Det finns inget som helst sam-
band mellan dessa.

De argument som anförts i motionen

Ersättning från allmän försäkringskassa för avvänjning från tobaksbruk

är således oriktiga, och det som herr Hyltander i dag framhållit var också felaktigt.

Jag hemställer att kammaren måtte lämna denna motion utan bifall.

Herr HYLTANDER (fp):

Herr talman! Efter denna avrättning är det väl inte mycket att tillägga. Jag vet inte om jag när jag blir 67 år befinner mig i sådana **omständigheter**, att herr Bengtsson i Varberg anser mig vara berättigad att få pension. Han yttrade ju, att de som inte begrep detta egentligen inte skulle ha pension. Menar hr Bengtsson verkligen detta?

Jag tillstår att jag sade fel när jag yttrade att utskottet avslagit motionen — utskottet kan bara avstyrka den. Där emot torde det inte vara fel när vi säger i motionen att en person kan gå miste om den pension han rätteligen skulle ha fått ut, även om det finns ett 0,6-procentigt månatligt tillägg som kompensation. Om han blir kompenserad eller ej beror ju alldeles på hur länge vederbörande råkar leva.

Den rent principiella frågan, att man utan ansökan skall få ut en rättighet som man har borde inte behöva diskuteras.

Det är otympligt att man skall behöva ansöka om att bli delaktig av en rättighet.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 10

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 28, i anledning av väckt motion angående service- och vårdpersonalens arbetstidsförhållanden.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 11

Ersättning från allmän försäkringskassa för avvänjning från tobaksbruk

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 29, i anledning av väckt mo-

tion om ersättning från allmän försäkringskassa för avvänjning från tobaksbruk.

I en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 115, vilken behandlats av andra lagutskottet, hade herr *Erik Filip Petersson* hemställt »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville hemställa om skyndsamt utredning angående ersättning från de allmänna försäkringskassorna för medicinsk avvänjning från tobaksbruk».

Utskottet hemställde att förevarande motion, I: 115, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Erik Filip Petersson* och *Wiklund*, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

A. att riksdagen, i anledning av förevarande motion, I: 115, i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla att motionen överlämnades till 1961 års sjukförsäkringsutredning; samt

B. att motionen, i den mån den icke kunde anses besvarad genom vad reservanterna under A. hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr WIKLUND (fp):

Herr talman! Eftersom jag har fogat en reservation till detta utlåtande, skall jag be att få anföra några synpunkter.

Vi är väl alla rent principiellt av den åsikten, att det är bättre med profylax än med terapi, att man hellre bör sätta in förebyggande åtgärder än satsa på behandling, då det gäller att bekämpa sjukdomar eller sociala missförhållanden, men det är ofta så, att denna principiella inställning inte i tillräcklig mån vägleder oss i prövningen av motåtgärder mot sjukdom och annat hot mot människans värde och värdighet.

I utlåtandet förs ett mycket subtilt resonemang om att sjukförsäkringsförmanerna visserligen gäller vid sådan rökavvänjningsbehandling, som är ett

Ersättning från allmän försäkringskassa för avvänjning från tobaksbruk

led i behandlingen av en sjukdom av ett eller annat slag, t. ex. bronkit, sammanhängande med eller beroende på rökning, men om rökavvänjningen sätts in så att säga mera isolerat gentemot en människas rökvanor utan att denna människa lider av någon sjukdom, gäller inte sjukförsäkringsförmåner. Det är alltså först då hälsovård och personlig hygien har misslyckats som man kan få dessa förmåner.

Men kan man verkligen göra en sådan distinktion? I varje fall är det mycket svårt, tror jag. De som har så svåra rökvanor, att läkare anser sig böra ge särskild behandling för dessa, är väl i ungefär samma ställning som en sjuk? — Jag saknar dock självfallet förutsättningar att bedöma detta, eftersom det här är fråga om ett rent medicinskt bedömande.

Vi reserverar tycker emellertid att denna fråga borde beaktas vid den utredning rörande profylaktisk läkarbehandling såsom sjukförsäkringsberättigad åtgärd, som 1961 års sjukförsäkringsutredning har att verkställa. Vi har därmed inte tagit ställning till frågan; vi vill bara att denna fråga också skall föras in i bilden under sjukförsäkringsutredningens arbete.

Vi har gjort detta mot bakgrunden av ett i pressen uppmärksammat fall av ifrågasatta sjukförsäkringsförmåner vid rökavvänjningsbehandling, ett mål som nu ligger i försäkringsdomstolen, och dessutom under intryck av ett muntligt framfört förord av medicinalstyrelsens chef, generaldirektör Engel, för att sjukförsäkringen skall gälla i ett sådant fall, ett förord som lämnades i den stora TV-debatten i tobaksfrågan den 17 mars.

Vi reserverar tycker alltså att utredningen även borde se speciellt på denna fråga på samma sätt som den enligt sina direktiv skall se på andra frågor som innebär s. k. merprestationer. Vi har därmed inte direkt påyrkat att riksdagen skall ta ställning och begära förslag, innehållande bestämmel-

ser, som ger sjukförsäkringsförmåner även vid profylaktisk behandling av rökvanor. Vi anser att detta vårt yrkande är ganska modest och i varje fall har fog för sig i ett läge, då tobakens hälso-risker blivit så uppmärksammade på vetenskapligt håll. Det slutliga ställningstagandet i frågan skulle givetvis sedan bli beroende på *hur* utredningens överväganden utfaller.

Jag ber, herr talman, att med hänvisning till vad jag nu anfört få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr BENGTTSSON i Varberg (s):

Herr talman! Det är naturligtvis en brist i vårt försäkringssystem, att förebyggande hälsovård inte omfattas av försäkringen. Nu kan vi emellertid räkna med att denna brist kommer att avhjälpas. 1961 års sjukförsäkringsutredning skall nämligen behandla den frågan, och i den mån avvänjning från tobaksbruk är att betrakta som förebyggande hälsovård får man räkna med att denna sak kommer att granskas av utredningen. Utskottsmajoriteten har ansett att vi mycket väl kan vänta och se vad utredningen kommer till för resultat. Om det förslag som utredningen kommer fram med inte tillfredsställer oss, får vi då överväga vad vi bör göra.

Herr Wiklund tog inte ställning i själva sakfrågan, och det ämnar inte heller jag göra. Men inte tror jag att man kan räkna med så värst stora vinster med att lämna ersättning åt den som genomgår en avvänjningskur. Det skulle nämligen förutsätta att en storrökare, medveten om sitt rökandes risker, nu inte utnyttjar de möjligheter som finns att genomgå en avvänjningskur, därför att han inte får återbäring från försäkringskassan på de kostnader detta för med sig. En storrökare måste dock veta, att han har så stora utgifter för sina giftpinnar, att en lyckad avvänjningskur skulle betala sig på en vecka eller fjorton dagar.

Ersättning från allmän försäkringskassa för avvänjning från tobaksbruk

Det här är ingen stor fråga, och om vi inför ersättning för kostnaderna i samband med avvänjningskur kommer det inte att bli betungande för statsverket. Men jag tycker som sagt att vi bör kunna vänta på det resultat som 1961 års sjukförsäkringsutredning kommer fram till. Först därefter kan vi ta ställning till frågan.

Jag ber alltså att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr WIKLUND (fp):

Herr talman! Jag skall naturligtvis inte föra någon lång debatt om den här saken. Jag vill bara säga, att vi under utskottsbehandlingen har frågat, om det här speciella problemet kommer att prövas av utredningen. Då har man svarat, att detta inte är alldeles säkert. Det kommer att bli en prövning i största allmänhet av de s. k. merprestationerna. Det står tydligt angivet i utredningens direktiv, att t. ex. frågan om ersättning för behandling av alkoholism skall prövas av sjukförsäkringsutredningen. Då tycker jag att frågan om rökavvänjning, som väl kan ses som en direkt parallell till alkoholbesvär, också mycket väl skulle kunna tas upp av utredningen. Jag finner därför att riksdagen borde kunna hemställa hos Kungl. Maj:t att utfärda direktiv till utredningen att även ägna sig åt sjukförsäkringsförmåner vid rökavvänjningsbehandling.

Herr BENGSSON i Varberg (s):

Herr talman! Jag var på denna punkt så försiktig som jag till min natur brukar vara och sade, att i den mån avvänjning från tobaksbruk är att betrakta som förebyggande hälsovård, så får man räkna med att utredningen även kommer att titta på den frågan. Jag är själv stor motståndare till all rökning och tycker illa om dem som röker dåligt luktande cigarrer och cigarretter. Men jag är inte utan vidare beredd att jämställa rökning och alkoholism. Vi

bör låta utredningen arbeta med den här saken och se vad den kommer fram till. Om utredningsresultatet inte tillfredsställer oss, får vi pröva frågan då.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmanen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Wiklund begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 29, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herrar Erik Filip Petersson och Wiklund.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Wiklund begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 163 ja och 35 nej, varjämte 11 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 12

Föredrogs vart för sig

andra lagutskottets utlåtande nr 30, i anledning av väckta motioner om kompensation för obehövlig arbetstid; samt tredje lagutskottets utlåtanden: nr 12, i anledning av väckta motio-

Ändring i vattenlagen, m. m., utbyggnad av vattenvården och förvaringen av petroleumprodukter i underjordisk cistern

ner angående begreppet tjänstevikt i vägtrafikförordningen, och

nr 13, i anledning av väckt motion angående interimslicenser och interimsskyttar för motorfordon.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden hemställt.

§ 13**Ändring i vattenlagen, m. m., utbyggnad av vattenvården och förvaringen av petroleumprodukter i underjordisk cistern**

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 14, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vattenlagen jämte i ämnet väckta motioner, dels väckt motion om utbyggnad av vattenvården, dels ock väckt motion angående förvaringen av petroleumprodukter i underjordisk cistern.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Fru **EKROTH** (s):

Herr talman! Genom motion nr 382 har jag och några medmotionärer velat rikta uppmärksamheten på en av de faror, som om de inte förebygges i tid kommer att medföra stora risker för förorening av vårt yt- och grundvatten.

Vårt lands förbrukning av petroleumprodukter har ökat år från år. Under 1963 visar statistiken, att Sverige — i förhållande till folkmängden — ligger på tredje plats i världen. Omkring 17 miljoner kbm oljor av olika slag förbrukades under 1963. 1950, alltså bara 13 år tidigare, var förbrukningen endast 4 miljoner kbm. Denna utveckling innebär givetvis att man får räkna med rätt avsevärd ökning av oljeskador.

Av de importerade produkterna går cirka 70 procent till eldnings- och bunkerolja och cirka 30 procent är bensin och andra petroleumprodukter. Endast omkring 15 procent av importen går till drivning av våra bilar.

Av den procentuella fördelningen framgår klart, att lagring av eldningsolja kan vålla stora och allvarliga problem.

När det i början av 1950-talet, då förbrukningen av olja var förhållandevis blygsam, blev mer vanligt att i ökad omfattning installera oljeeldning i fastigheter, var det svårt att förutse den expansion, som senare kom att ske. Detta kanske förklarar att det inte då utfärdades några förebyggande tillämpningsföreskrifter för förhindrandet av skador på grund av oljeläckage.

Dessa förhållanden gör att vi i dag bara har att konstatera, att betydande riskmoment föreligger när det gäller vår vattenförsörjning.

Grundvattnet är av den allra största betydelse för vårt land och kan utan överdrift betecknas som en av våra värdefullaste naturtillgångar. Det är väl därför utomordentligt viktigt att vi slår vakt om det. En okänd faktor i dag är om våra sjöar och vattendrag kan komma att tillföras radioaktivt spill, som kan skada såväl människor som djur. Detta sistnämnda kan ytterligare vara anledning till att vi på alla sätt slår vakt om grundvattnet.

Vår motions syfte går i första hand ut på att skydda grundvattnet. I andra hand kommer skyddet av ytvattnet samt förebyggande åtgärder i fråga om driftstörningar i avloppsreningsverken. Det kanske kan framhållas att en så liten kvantitet råolja som 1 gram kan ge märkbar smak och lukt på 1 000 liter vatten.

I dag beräknar man att det finns omkring 400 000 oljecisterner placerade direkt i marken. Den inventering, som nu pågår och som skall vara genomförd till 1965, kommer att ge besked härom. Problemen med oljetankar som läcker har bara börjat att ge sig till känna; de verkliga problemen ligger framför oss, och de kommer inom en snar framtid.

Ändring i vattenlagen, m. m., utbyggnad av vattenvärden och förvaringen av petroleumprodukter i underjordisk cistern

I tidningen Vi fanns under 1963 införd en artikel betitlad »När oljan rinner ut i mark», och i denna artikel fanns återgiven en dikt av Alf Henriks-son, där han ger dessa problem i ett nötskal. Jag tillåter mig att här citera denna dikt:

»De hundratusende oljecisternerna bidar sin tid. Järnplåten mjuknar i jorden, rosten flagnar. Oljan sipprar i markerna ut och ger tystnad och frid. Växterna vissnar, fåglarna dör efter några dagar. Människan pysslar med sitt, hennes insikt är inte lång. Hundratusende oljecisterner blir gamla på samma gång.»

Med detta, herr talman, har jag velat ge uttryck för den oro motionärerna hyser inför dessa problem, och jag vill understryka hur viktigt det är att inte bara skydda dagens behov av vatten för olika ändamål utan att man även sörjer för framtida generationers behov. Tredje lagutskottet har behandlat motionen mycket välvilligt, och det tackar motionärerna för.

Slutligen vill jag till protokollet ha antecknat, att det är synnerligen angeläget att de nya tillämpningsföreskrifter som kommerskollegium håller på att utarbeta kommer fram så snabbt som möjligt.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr TOBÉ (fp):

Herr talman! Enligt proposition och utskottsutlåtande avser den här föreslagna ändringen i vattenlagen att i den situation som föreligger med brist på naturligt rena och opåverkade vattentillgångar, en brist som kan komma att ytterligare skärpas, ge ett tillfredsställande skydd för vattenförsörjningen. Men departementschefen själv är inte nöjd med resultatet. Han säger att man måste följa denna fråga med uppmärksamhet även i fortsättningen.

De frågor som inte är uppklarade gäl-

ler bl. a. skyddsbestämmelser för ytvattentillgångar. Det är naturligtvis mycket lättare att skydda grundvatten än ytvatten, men jag vill påpeka att en nyligen gjord undersökning visar att i våra samhällen över 200 invånare, det bara är 30 procent av vattenförsörjningen som tages från grundvatten. 56 procent kommer från rena ytvattentäkter och 14 procent från konstgjort grundvatten, d. v. s. man filtrerar ytvatten i åsar eller på annat sätt så att man får ett slags konstgjort grundvatten. Det betyder att 70 procent av det använda vattnet utgöres av ytvatten. För dessa vatten gäller inte med grundvattentillgångarna fullt likvärdigt skydd. Det är naturligtvis svårt att utforma sådana bestämmelser, men det är verkligen ytterligt angeläget att sådana tillkommer.

I motionerna nr I:662 och II:806 har vi motionärer tagit upp några frågor, som inte finns behandlade i propositionen, men som fått en välvillig skrivning i utskottsutlåtandet. Mot bakgrunden av att våra samhällen mest använder sig av ytvatten ansåg vi, att man borde utfärda skyddsbestämmelser även för ytvatten enligt samma normer som Kungl. Maj:t föreslår för grundvatten. Vi är angelägna att påpeka, att det verkligen bör bli någonting av utskottets uppmaning att utreda denna sak.

Motionerna tar vidare upp frågan om kostnadsfördelningen mellan vattenförsörjningsintresset och avloppsintresset. Vi yrkade där att Kungl. Maj:ts förslag till tillägg i vattenlagen om denna sak skulle utgå. I propositionens skrivning kunde nämligen spåras en tendens till att ytvattentäktsintresset fick stå tillbaka för avloppsintresset. Med hänsyn till att utskottet anser att även den saken bör utredas har vi emellertid inte reserverat oss på denna punkt utan låtit oss nöja med vad utskottet anfört.

Lagstiftning rörande avgiftsbelagda trafikanläggningar

Vårt betraktelsesätt i detta ärende är detsamma som det man sedan gammalt haft på all lagstiftning om vatten, nämligen att den som förändrar ett förhållande får svara för de kostnader etc. som kan uppkomma på grund av det förändrade läget. Dämmer man exempelvis upp vatten för vattenkraftsändamål, får man betala uppdämningskostnader, ersätta markskador o. s. v. Dikar man ut ett område, så att det nedanför liggande området översvämmas, får man betala de utgifter som följer därmed, eller också kan man bli förbjuden att utföra en sådan dikning. På samma sätt menar vi, att om man släpper ut kloakvatten eller annat avloppsvatten i vattendrag, skall man också stå för kostnaderna. Det är inte utan att propositionen är skriven med ett visst favoriserande av kloakvattnet. Vi tycker att de som använder råvatten för sina vattenverk borde ha en bättre ställning i lagstiftningen än de som förorenar vattnet.

Herr talman! Jag har inte något yrkande utan vill bara understryka vikten av att dessa frågor löses. Jag har också velat erinra om relationen mellan uttagen från ytvattentillgångar respektive grundvattentillgångar. Som utskottet också har anfört måste de framtida åtgärderna i stor utsträckning inriktas just på att skydda ytvattentillgångarna.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren vad utskottet hemställt.

§ 14

Föredrogs vart efter annat tredje lagutskottets utlåtanden:

nr 15, i anledning av väckta motioner dels om vissa föreskrifter för gångtrafikanter, dels angående föreskrift att barn i grupp skall gå på vägens högra sida, samt

nr 16, i anledning av väckta motioner angående högsta tillåtna axel- och bogtryck för motorfordon.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 15**Lagstiftning rörande avgiftsbelagda trafikanläggningar**

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 17, i anledning av väckta motioner om lagstiftning rörande avgiftsbelagda trafikanläggningar.

Tredje lagutskottet hade behandlat två inom riksdagen väckta och till lagutskott hänvisade motioner, nr 441 i första kammaren av herrar *Schött* och *Virgin* samt nr 530 i andra kammaren av herr *Bohman*.

I motionerna, som var likalydande, yrkades »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att förslag till lag rörande avgiftsbelagda trafikanläggningar förelägges 1964 års höstriksdag».

Utskottet hemställde, att förevarande motioner, I: 441 och II: 530, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Schött* och *Wachtmeister*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 441 och II: 530 i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att förslag till lag rörande avgiftsbelagda trafikanläggningar förelades 1964 års höstriksdag.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr WACHTMEISTER (h):

Herr talman! När denna fråga sakbehandlades i utskottet röstade jag för ett bifall till motionen, men jag sade vid justeringen att jag inte tänkte reservera mig — detta därför att jag tyckte att frågan kunde vila ett tag eftersom riksdagen så sent som i november 1963 avslog motioner med samma innebörd.

Orsaken till att jag trots detta anslu-

Lagstiftning rörande avgiftsbelagda trafikanläggningar

tit mig till den av min ståndaktigare förstakammarkollega avgivna reservationen är att om han blivit ensam där- om detta kunde ha tolkats så, att jag inte i sak delade hans uppfattning, men det gör jag.

Först bör jag kanske i alla fall tala om att man i Sverige inte är helt ensam om att inte vilja ha avgiftsbelagda trafikanläggningar. I Schweiz är ett sådant förbud uttryckligen inskrivet i grundlagen. Att ändå en sådan sak som tunnelbygget under Stora S:t Bernhard kunnat genomföras beror på att tunneln byggts av ett schweiziskt-italienskt konsortium och att man kringgår avgiftsförbudet genom att ta upp avgiften på den italienska sidan. Man tycks inte heller hos oss vara helt främmande för tanken att avgiftsbelägga en blivande Öresundsbro, även om den byggs med statsmedel. Men gentemot de stackars ölänningarna, som ju tillhör samma nation som vi, ställer man sig ganska kallsinnig.

Utskottet grundar sitt avslagsyrkande på att utredningen om Ölandsbron snart blir klar.

Men för det första vet vi inte vad utredningen kommer till för resultat, och för det andra syftar motionen längre än till Ölandsbron. Den avser principiellt även andra trafikanläggningar. Om Ölandsbroutridningens betänkande skulle gå i negativ riktning, menar motionärerna att vi vid ett bifall till motionen skulle ha lagen klar och utan dröjsmål kunna ge ölänningarna deras bro. Visserligen skulle de få betala överfarten — precis som de gör nu — men de skulle vara oberoende av väder och vind, tidtabeller och ändlösa köer. Reservanterna understryker önskvärdheten av att Ölandsbron blir avgiftsfri men anser att om anslag till brobygget inte kan anvisas över riksstaten inget principrytteri bör få stå i vägen för ett brobygge på privat initiativ. Det är annars risk för att bron inte kommer till stånd förrän ön är tömd på folk.

Av den anledningen yrkar jag bifall till reservationen.

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Att en motionär känner sig illa behandlad är ju inte så ovanligt. Det är inte heller därför jag har begärt ordet, utan jag har gjort det därför att utskottet har gått förbi den av motionärerna väckta viktiga principfrågan om avgiftsbeläggning över huvud och sysslat i stort sett bara med Ölandsbron. Visserligen har principfrågan, som herr Wachtmeister påpekade, varit uppe till debatt så sent som i höstas, men eftersom den aktualiserats än en gång, borde utskottet ha berört även den. Frågan om Ölandsbron är naturligtvis betydelsefull i och för sig, men själva principfrågan om avgiftsbeläggning av sådana här anläggningar är betydligt viktigare. Därför anser jag inte att det är lämpligt att låta den passera utan en debatt i kammaren.

Frågan har diskuterats år efter år i riksdagen. Vi fick gehör för våra synpunkter i riksdagen 1960, då tredje lagutskottet faktiskt beställde en utredning, som sedan tillsattes, nämligen 1960 års vägsakkunniga. De vägsakkunniga lade fram förslag till lagtext, ehuruval de själva avstyrkte införandet av sådana här avgiftsbelagda vägar.

Det är naturligtvis, herr talman, fel av mig att stå och polemisera mot en utredning, men jag vill ändå ha sagt, att utredningens motivering mest bestod av tyckande och mycket litet av sakmotiv. Den tyckte det var olämpligt med avgiftsbelagda vägar, men den åberopade intet motiv som var att ta på. Utredningen anförde framför allt tre skäl — eller rättare tre olika tyckanden.

För det första sade den att avgiftsbeläggning skulle stå i strid mot den allmänt vedertagna principen att det allmänna skall svara för vägbyggandet och väghållningen. Det tycker jag inte är något argument. Ingen har bestritt att den principen fortfarande skall till-

Lagstiftning rörande avgiftsbelagda trafikaneläggningar

lämpas. Vad som begärs är att man någon gång skulle kunna göra undantag från principen.

För det andra har utredningen sagt att om man tillämpade avgiftsbeläggning av vissa anläggningar, skulle det innebära att samhället inte skulle kunna göra den angelägenhetsgradering av olika anläggningar som vore önskvärd. Man skulle inte från samhällets sida kunna prioritera de syften som man ansåge vara viktigare än andra.

Man kan gå med på ett sådant resonemang, då det gäller statens egna investeringar, men jag har svårt att acceptera det när det gäller andras investeringar. Vi har ju i princip fri marknadshushållning i vårt land, där det är efterfrågan som skall avgöra prioritet för olika investeringar, d. v. s. avgöra hur vi använder våra resurser. Statens medverkan skall strängt taget inskränkas till att se till att med allmänt verkande medel påverka utnyttjandet av resurserna.

Nu har emellertid Kungl. Maj:t helt nyligen lagt fram en proposition om återinförande av ett slags byggnadsreglering. Men det är inte något argument — i varje fall tycker inte jag och mina meningsfränder det, eftersom vi bestämt vänder oss mot en sådan reglering.

Det tredje motiv de sakkunniga åberopade var att avgiftsbeläggning skulle innebära en extra beskattning av bilisterna. Även det resonemanget kan starkt ifrågasättas. Avgiftsbeläggning av vägar kommer ju inte i fråga i andra fall än då det finns ett starkt konsumentintresse av att en avgiftsbelagd trafikled kommer till stånd. Det är alltså en efterfrågan från konsumenterna som tar sig uttryck i kravet på en sådan här anläggning. Det kan vara fråga om vägar, tunnlar eller broar som kan förkorta eljest långa och dyra vägar eller eliminera den väntetid, som uppkommer vid färjor eller i andra sammanhang, och alltså innebära en ren vinst för den enskilde trafikanten.

Inget av de tre åberopade argumenten är alltså i något avseende bärande.

Låt mig också för egen del få tillägga att jag personligen skulle vara beredd att diskutera avgiftsfinansiering i större utsträckning inte bara då det gäller vägar utan också på andra områden. Om vi skall komma ifrån kösamhället måste vi i vidare mån än hittills övergå till avgiftsfinansiering.

Vägsakkunniga säger i sitt yttrande att om man införde avgiftsbeläggning av vägar, skulle det innebära att man ginge tillbaka till ett, som det hette, föräldrat vägfinansieringssystem. Till det skulle jag, något tillspetsat, vilja säga att valet av ett sådant system innebär att man tillämpade något som kanske i framtiden skulle visa sig vara riktigt inte bara på detta utan även på andra områden.

Jag skall som sagt inte ta upp en debatt om allmän avgiftsfinansiering i detta sammanhang. Jag anser fortfarande att vägbyggandet skall finansieras efter de principer som hittills har gällt. Vad det nu är fråga om är bara att skapa möjligheter till avsteg i vissa särskilda fall, då det uppenbarligen föreligger ett starkt konsumentintresse för sådana avsteg. Konsumenterna skall alltså helt enkelt få större möjligheter till valfrihet än de har i dag.

Det är inte bara Öresundsbron och Ölandsbron som kan bli aktuella, utan även många andra anläggningar. Det kan bli fråga om turistvägar i fjälltrakterna, som kanske inte har betydelse för befolkningen eller för näringslivet över huvud taget men som kan vara viktiga för turismen. I remissyttrandena finns bl. a. ett uttalande av länsstyrelsen i Jämtlands län, som kraftigt understryker just denna synpunkt. Det kan gälla broar och tunnlar i våra skärgårdsområden. De av kammarens ledamöter som får tillfälle att en lördagseftermiddag eller söndagskväll sitta i bilkö vid något av färjelägena i Stockholms skärgård, t. ex. ute på Ljusterö eller Yxlan i norra skärgården, skulle kanske bli mer be-

Lagstiftning rörande avgiftsbelagda trafikanläggningar

nägna att lyssna till min argumentering än de nu är.

Det är fråga om att spara tid, det är fråga om att spara pengar för de människor som sitter i bilköerna. Det är fråga om att förhindra att de tappas humöret och därigenom spolierar resultatet av sin weekend eller semester — vilket de faktiskt gör i dessa köer, där det rör sig om väntan i timtal.

Det kan vidare bli fråga om vissa infartsleder till våra städer, i form av tunnlar eller broar, där kanske kommunerna själva skulle kunna tänkas inträda som intressenter.

Det är inte motionärernas avsikt att skapa något som skulle vara helt okontrollerbart. Vi har nöjt oss med att förordna en koncessionslagstiftning — förslag till sådan lagstiftning finns också. Koncessionslagstiftning innebär, att varje särskilt fall skall prövas av Kungl. Maj:t. Det bör också observeras, att ett mycket stort antal av remissinstanserna — bl. a. samtliga näringslivets organisationer — har tillstyrkt koncessionslagstiftning.

När det nu bara finns några högerrepresentanter under reservationen, är jag på det klara med att några chanser inte föreligger för att motionsyrkandet skall gå igenom i dag. Man jag försäkrar kammarens ledamöter att vi kommer tillbaka i frågan. Jag är övertygad om att vi småningom kommer att få betydligt bättre gehör för våra synpunkter än vi har i dag. Jag tror inte heller det är fel att vara ute i god tid.

Jag vill därför också yrka bifall till reservationen av herrar Schött och Wachtmeister.

Får jag till sist, herr talman, påpeka att det i tredje lagutskottets utlåtande finns ett tryckfel, som kanske inte bör gå till historien. Jag tror inte alls att det är avsiktligt. På sid. 1, tredje avsnittet sjätte raden står: »Som förutsättning för avgiftsbeläggning borde dock enligt motionärernas mening gälla, att andra framkomstmöjligheter ej stod tra-

fikanterna till buds...» Ordet »ej» skall naturligtvis strykas.

Fru TORBRINK (s):

Herr talman! Den fråga som en av motionärerna nu talat sig varm för var uppe så sent som den 11 december i fjol med anledning av en proposition. Frågan avgjordes då av riksdagen efter ett avstyrkande av ett sammansatt stats- och tredje lagutskott. Den reservation som blivit resultatet av motionerna är mycket modest. Reservanterna noterar att det har kommit nytt material, att det väntas att en utredning snart skall bli klar samt att det är riktigt att avgiftsbelagda trafikmedel inte bör finnas. Trots detta drar man upp denna principfråga, vilket jag anser anmärkningsvärt. Det gäller ändå Ölandsbron.

När lärkan kommit till lund — som Karlfeldt skrev — kommer turisterna och därmed de långa bilköerna. Men det finns också en vardag på Öland, som kräver kommunikationsmedel trots att många människor nu flyttar från ön. År efter år har det motionerats och kommit petitionslistor i denna fråga. Vi är alla lika intresserade som herr Bohman och herr Schött av att det blir hyggliga kommunikationer. Motioner har kommit även från andra partier. Men just nu, när vi är i slutskedet och väg- och vattenbyggnadsverket håller på att projektera en Ölandsbro, ansåg vi att det var att använda större våld än nöden kräver att på nytt komma med detta förslag. Vi tror inte att vi förlorar något på att invänta den utredning som väg- och vattenbyggnadsverket håller på med. Vi tror att vi nu kommer att få denna bro.

Det behövs inga långa anföranden i principfrågan. Det är samhällets skyldighet att se till att vi får kommunikationer på alla platser i vårt land. Bron kan bli fördröjd på grund av att andra projekt har förtur, och vi vet att det är många som ropar efter pengarna i stats-

Lagstiftning rörande avgiftsbelagda trafikaneläggningar

kassan. Vi på ostkusten väntar oss ändå att vi snart får denna broförbindelse.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr BÖRJESSON i Glömminge (cp):

Herr talman! Det är riktigt som här har sagts att en motion i samma fråga väcktes från högerhåll med anledning av trafikpropositionen på hösten 1963. Nu kommer man igen. Jag tycker att denna motion är tillkommen i ovist nit. Man har från högerhåll i Kalmar län och i högerpressen där gjort detta till en mycket stor partipropagandistisk fråga, och vi som inte stödde motionen i höstas har i högerpressen där nere stämplat som förrädare mot Ölandsbron. Jag tycker att det är oriktigt att man från högerens sida blåser upp en så provinsiell fråga som denna, beträffande vilken vi i länet alltid hållit ihop om de framstötter som gjorts, till en partipolitisk fråga.

Herr Bohman sade att det fanns väl inte stora möjligheter att få denna fråga igenom i kväll. Det resonemanget hänger helt i luften, då frågan avgjordes i första kammaren redan i förra veckan med ett röstetal av 90—17. Då är det väl ganska förmätet att spekulera i vad som kan göras i fråga om behandlingen här.

Beträffande frågans läge förhåller det sig, som fru Torbrink sade, så att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen håller på med en utredning. En arbetsgrupp är tillsatt, bestående av dels cheferna för de olika avdelningarna på väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, dels representanter för de kommunala instanserna på orten. Jag tillhör själv den arbetsgruppen. I sina petita till regeringen i höstas angav väg- och vattenbyggnadsstyrelsen att den ämnade publicera denna utredning före den 1 juli 1964. Men inte nog med att man skulle publicera utredningen om hur bron skulle uppföras, var den skulle ligga och förutsättningarna för den, utan man skulle

också lämna regeringen förslag till brons finansiering. Då det nu inte är mer än två månader kvar till den tidpunkten och då ett bifall till denna motion kanske till och med kunde skada frågan om Ölandsbron vill jag vädja till kammaren att avvakta resultatet av den utredning som pågår.

Representanter för folkpartiet, socialdemokraterna och centerpartiet i Kalmar län har i år väckt en motion som följer upp kommunikationsministerns resonemang i trafikpropositionen i höstas. I motionen understrykes hur viktigt det är att regeringen, när utredningen kommer på regeringens bord, fullföljer det förslag som väg- och vattenbyggnadsstyrelsen framlägger.

Det har på något ställe sagts av reservanterna att om det skulle dröja alltför länge innan beslut kan fattas om en bro till Öland vill de ha en avgiftsbelagd bro. Med anledning därav vill jag fråga reservanterna: Hur lång tidsfrist vill de lämna? Är det meningen att om man skulle få vänta ett par, tre år på att få ett slutgiltigt ställningstagande till byggandet av denna bro, så är man beredd att i stället binda ölänningarna vid en koncession med avgifter under femtio år — vilket det troligtvis kommer att bli enligt de kalkyler som föreligger beträffande kostnader och trafikvolym? På så löst hoprafsade grunder och så löst resonemang som här förts är jag inte beredd att medverka till att för ett par, tre års väntetids skull binda en landsända vid en koncession på så många år — i synnerhet som man inte heller vet vilket kapital som skulle komma att finansiera denna stora trafikaneläggning. Vi vet att man med kapital från Amerika, från Texas, i Europa — och även i Sverige t. ex. beträffande Radio Nord — finansierat olika anläggningar och företag genom bolag. Visserligen är befolkningen i Kalmar län nu i ganska stor utsträckning i harnesk mot det trafikföretag som haft monopol på Ölandstrafiken genom fär-

Lagstiftning rörande avgiftsbelagda trafikanläggningar

jorna, men jag skulle tro att stämningen mot det nya koncessionsbolaget, där man vet att man är bunden för kanske ett par generationer framåt, skulle bli ännu starkare.

Detta är skälet till att jag anser att man inte skall försöka bryta sönder frågan innan man fått se hur det går med det förslag som den pågående utredningen lägger fram. Jag har själv en gång motionerat om en utredning beträffande avgiftsbelagda trafikanläggningar med hänsyn till detta trafikföretag. Riksdagen biföll motionen och vi har fått utredningen. Men i den prövning som då gjordes kom man underfund med att det för närvarande inte finns majoritet i landet för ett projekt enligt denna metod. Man måste därför välja en metod som är möjlig att genomföra och som statsmakterna accepterar.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Om det har varit något gräl i denna fråga i Kalmar län — vilket jag inte känner till — så har jag i varje fall ingen anledning och har inte heller haft någon anledning att blanda mig i det. Jag har sett denna fråga rent principiellt, och jag har sedan jag kom in i riksdagen 1958 kämpat för ett system med avgiftsbelagda vägar. Jag kommer, det kan jag försäkra kammaren och särskilt herr Börjesson i Glömminge, att fortsätta att kämpa för denna fråga och inte hoppa av. Vi lyckades 1960 få riksdagen att skriva till Kungl. Maj:t och begära en utredning. Jag avslöjar inga hemligheter om jag talar om att Kungl. Maj:t inte var särskilt rodd av att riksdagen skrev den gången.

Utredningen har lagt fram förslag om koncessionslagstiftning, men det förslaget har inte vidarebefordrats till riksdagen. Att förslag i frågan skulle föreläggas riksdagen har vi begärt vid upprepade tillfällen.

Om Öland får sin bro ändå är det bara bra. Öland behöver säkerligen den

bron. Starka skäl talar för att den kommer till stånd. Om Öland får bron, beror det på att man ansett den vara så angelägen att den måste byggas. Men det är inte uteslutet att diskussionen om en koncessionslagstiftning drivit på även tillkomsten av Ölandsbron.

Emellertid finns det andra broar, vägar och tunnlar i vårt land som så småningom kan bli lika angelägna som Ölandsbron, och det är framför allt för de landsändar som berörs av dessa som jag nu talar. Jag sitter inte här i kammaren — och det gör väl ingen annan heller — bara för att företräda rent lokala intressen och hoppa av från principståndpunkter när man tror att lokala intressen skall bli tillgodosedda utan en rikslagstiftning.

Jag vill till sist påminna om att motsvarande lagstiftning finns i åtskilliga europeiska länder. Att en sådan lagstiftning finns i Amerika vet alla, men även i Norge kan man genomföra dylika anläggningar liksom i Frankrike och i Italien. Konsumenterna, bilisterna, har visat sig i hög grad uppskatta sådana anordningar som kompletterar det allmänna vägbyggnadssystemet.

Fru TORBRINK (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är klart att konsumentintressena skall tillgodoses. Men det sker bäst genom att samhället sin plikt likmätigt sörjer för kommunikationerna. För övrigt gäller det här endast Ölandsbron. Kommunikationsministern har själv sagt det. Till brobygget i Göteborg har medel redan använts. Öresundsbron är av så speciell karaktär att den inte bör behandlas i förevarande sammanhang. Enligt de sakkunnigas mening kvarstod under sådana förhållanden bara Ölandsbron, och i fråga om denna bro delade kommunikationsministern de sakkunnigas uppfattning att det inte var befogat att härvidlag göra ett avsteg från den allmänna huvudprincipen för finansiering av brobyggen. Utskottet har menat att här

Lagstiftning rörande avgiftsbelagda trafikaneläggningar

är det fråga om Ölandsbron och har inte velat ge sig in på något principresonemang.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag har just kritiserat att utskottet endast har talat om Ölandsbron. Jag upprepar, att det inte bara är fråga om Ölandsbron och minst av allt gäller saken huruvida Ölandsbron skall vara avgiftsbelagd eller inte. Frågan gäller om man skall införa en koncessionslagstiftning som gör det möjligt att få till stånd sådana här anläggningar på platser där starka konsumentintressen kräver det och de annars inte skulle kunna komma till stånd.

Fru TORBRINK (s) kort genmäle:

Herr talman! Frågan gäller denna gång Ölandsbron. Vi väntar på en bro till Öland. Sedan får herr Bohman återkomma med andra problem vid ett annat tillfälle.

Herr JOHANSSON i Norrköping (s):

Herr talman! Jag skall inte gå in på någon längre diskussion med herr Bohman. Jag skulle annars ha anledning till det, därför att jag var en av de sakkunniga som bara tyckte, enligt herr Bohmans uppfattning. Jag vill bara slå fast, att herr Bohman inte har kunnat påvisa att det under den tid utredningen pågick fanns något annat exempel av denna art än Ölandsbron. Mig veterligt har inte redovisats något intresse vare sig från konsumenter eller från företagare att få bygga avgiftsbelagda broar eller vägar i vårt land.

Kungl. Maj:t har ju fått ett förslag till koncessionslagstiftning, och om Kungl. Maj:t skulle komma på andra tankar och finna saken angelägen finns det möjlighet att låta riksdagen ta ställning till förslaget.

För övrigt sade herr Bohman att han tänker återkomma med denna fråga. Då skall jag ta upp en del av de övriga argument som herr Bohman nu var inne

på men som jag inte anser är nödvändigt att diskutera just nu vid denna sena tidpunkt och med hänsyn till det beslut som riksdagen fattade i december förra året.

Herr BÖRJESSON i Glömminge (cp) kort genmäle:

Herr talman! Med anledning av att herr Bohman använde det insinuanta uttrycket »hoppa av» vill jag framhålla att det hela tiden varit vår linje att denna trafikled bör räknas in i det allmänna vägnätet liksom alla andra trafikleder, liksom broarna till Orust och Tjörn och till Alnön m. fl. platser. Det var endast på grund av den omständigheten att man åren 1959 och 1960 tyckte att det såg så mörkt ut och att man inte såg någon annan möjlighet att lösa denna fråga som man tänkte sig att i brist på andra utvägar genomföra möjlighet till avgiftsbeläggning. Det betyder emellertid inte att man »hoppat av».

Jag skulle vilja råda herr Bohman att läsa vad en av motionärerna och reservanterna säger. Han har »hoppat av» i lika stor utsträckning. I sitt första anförande säger herr Schött i första kammararen: »Med skärpa vill jag understryka att önskemålet är en avgiftsfri bro snarast möjligt.» I sitt andra anförande tillägger han: »Jag vill upprepa att vår motion inte i första hand syftar till att åstadkomma en avgiftsbelagd bro, utan endast till att denna möjlighet skall stå till buds, om vi inte får en avgiftsfri.»

Under sådana förhållanden finner jag det mycket olämpligt av herr Bohman att insinuera om avhopp. Herr Bohman vet mycket väl att vi allesammans nere i de berörda bygderna vill i första hand försöka få till stånd en bro som är ansluten till det allmänna vägnätet. Med den inställning som vi trott oss märka hos väg- och vattenbyggnadsverket, hos dess generaldirektör och chefer för olika avdelningar, har vi också utgått ifrån att man är mycket intresserad

Lagstiftning rörande avgiftsbelagda trafikanläggningar

av ett sådant projekt. Vi hoppas nu att kommunikationsministern och regeringen, när man efter den 1 juli får frågan på bordet, skall ställa sig positiva till broföretaget och att detta skall kunna genomföras utan några anordningar med avgiftsbeläggning.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Även jag är naturligtvis medveten om den sena timmen och jag skall inte plåga kammarens ledamöter med att ytterligare utveckla mina synpunkter. Men när herr Johansson i Norrköping tror sig kunna konstatera att det inte finns något intresse för anläggningar av ifrågavarande slag utöver Ölandsbron, så vill jag framhålla att detta säkerligen sammanhänger med frånvaron av en koncessionslagstiftning. Om en sådan lagstiftning genomfördes, är jag alldeles övertygad om att åtskilliga projekt omedelbart skulle aktualiseras.

Beträffande insinuationen gentemot herr Börjesson vill jag tillägga att jag gjorde den avsiktligt därför att jag mycket väl mindes den debatt som vi förde här åren 1959 och 1960. Den hänförde sig inte bara till en viss bro utan gällde principen: avgiftsbeläggning eller icke avgiftsbeläggning.

Herr JOHANSSON i Norrköping (s) kort genmäle:

Herr talman! I sitt första anförande anklagade herr Bohman utredningen för att den tyckte för mycket. När jag frågar om det finns något intresse för avgiftsbelagda broar svarar herr Bohman, att han *tror* att det finns. Han tycks ha närmat sig samma vanor, som han anklagade utredningen för.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Jag vill bara lämna en upplysning. För ungefär en månad sedan gav Kungl. Maj:t väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i uppdrag att pro-

jektera Ölandsbron. Därmed är väl saken klar.

Herr LEVIN (s):

Herr talman Motionären herr Bohman har anmärkt på att utskottet i huvudsak har talat om Ölandsbron och gått förbi principfrågan om byggande av avgiftsbelagda trafikleder över huvudet.

Det kan vara riktigt att utskottet har yttrat sig litet kortfattat om den saken, men det är kanske inte så märkvärdigt. Det är ju inte längre sedan än den 11 december 1963 riksdagen i anledning av väckta motioner beslöt att avvisa ett förslag om lagstiftning rörande byggande av avgiftsbelagda trafikanläggningar. Man kan inte rimligtvis klandra utskottet för att det i samband med en motion, som väckts så kort tid som en månad efter det att riksdagen behandlat frågan, inte har varit tillräckligt utförligt i sitt yttrande om sakens principiella sida.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Bohman begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller tredje lagutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 17, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herrar Schött och Wachtmeister.

Sedan kammarens ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst,

Åtgärder för att förebygga att renar överköres av tåg

verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Bohman begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 155 ja och 42 nej, varjämte 8 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 16**Åtgärder för att förebygga att renar överköres av tåg**

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 8, i anledning av väckt motion om åtgärder för att förebygga att renar överköres av tåg.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp):

Herr talman! Jag kommer inte att ställa något yrkande, men jag vill foga några ord till det föreliggande utskottsutlåtandet.

Jag ser med tillfredsställelse och tackar utskottet för att det ägnat motionen så stor uppmärksamhet att det infordrat yttranden från järnvägsstyrelsen, lantbruksstyrelsen, länsstyrelserna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län samt från Svenska samernas riksförbund och Svenska djurskyddsföreningen. De två sistnämnda organisationerna tillstyrker motionen, medan övriga instanser för ett resonemang som enligt min mening följdriktigt borde ha föranlett att de också tillstyrkt motionen.

Järnvägsstyrelsen vitsordar i sitt yttrande att vi motionärer i motionen riktigt beskrivit förhållandena i fråga om tåg och rendöd. Man säger klart ifrån att renstängsel utgör den mest effektiva åtgärden för att förhindra att renar påköres och att denna åtgärd nu-

mera möts av ökad förståelse från renägarnas sida. Lantbruksstyrelsen och länsstyrelsen i Norrbottens län framhåller att spärrstängselanordningar lämnar det bästa skyddet. Endast sådana stängsel har, säger man, visat sig effektiva. Svenska samernas riksförbund anser att uppsättandet av stängsel är det enda sättet att lösa frågan och hävdar det berättigade i att en sådan lösning snabbt kommer till stånd.

I remissvaren redovisas också — det skall jag gärna tillägga — svårigheter som kan följa med stängslen. Men det är säkerligen möjligt att bemästra dessa svårigheter.

Järnvägsstyrelsen hesiterar inför kostnaderna — det skulle totalt röra sig om 10 miljoner kronor — men ställer sig inte främmande för tanken att anbringa stängsel på banavsnitt där renarna ofta korsar banan. Vid den senast utförda järnvägsanläggningen, Kiruna—Svappavaara, har man gått in för en effektiv stängselanläggning, för så vitt de uppgifter som jag har fått är riktiga. Med logikens rätt kan väl då ställas frågan: Kräver inte skäligheten att samma skydd ges renarna på de gamla bansträckorna, där rendöden härjat i decennier och där tågen under bara fem år kört ihjäl 10 417 renar, något som gjort att samerna trots utbetalade ersättningar orsakats stora ekonomiska förluster?

Enligt handlingar, som kommit mig till handa sedan jag skrev motionen, synes det inte vara behövligt att stängselbelägga alla bandelar, men för att få ett tillfredsställande grepp på frågan borde, som Svenska samernas riksförbund påpekar, mera detaljerade uppgifter skaffas i vilka frågans alla fasetteringar komme fram. Man finge då reda på orsakerna till överkörningarna och dessas fördelning i tid och rum samt antalet döda renar, och man skulle med en viss deduktionsmetod kunna avgöra var skadegörelsen är så påtaglig att stängsel måste anbringas. En gemensam

Åtgärder för att förebygga att renar överköres av tåg

undersökning i terrängen under medverkan av Svenska samernas riksförbund skulle säkert, som rennäringsnämnden påpekat, komma att visa att stängsel på båda sidor utmed hela banan Kiruna—Riksgränsen icke behövs. Med detta förfaringssätt borde kostnaderna inte bli så stora att SJ inte kan skydda enskilda människors näring och fullt ersätta deras förluster på ett hyggligt sätt.

Enligt ansvarighetslagen ansvarar väl SJ strikt för överkörda renar på sätt som framgår av lagens 6 §, tredje stycket. Full ersättning skall då utgå.

Jag har svårt att tänka mig att SJ har någon som helst rätt att anlägga vad man kallat pedagogiska synpunkter på ersättningsfrågan. Det är helt enkelt ovärdigt ett samhälle med våra ekonomiska resurser att en hel folkgrupp år efter år skall nödgas vidkännas avsevärda ekonomiska förluster orsakade av ett statligt verk. Det är ju inte samerna som har flyttat till järnvägen utan staten som har kommit till dem som ständig gäst, men då bör samma stat se till att den inte år efter år går illa åt sitt folk. Renarna är ju privat egendom, och det är minst sagt ett underligt förfaringssätt från myndigheternas sida att över huvudet på ägarna sins emellan göra upp om vad som behövs för att tillvarataga dessas intressen. Borde inte både SJ och av staten tillsätta myndigheter visa större samarbetsvilja gentemot den intressepart det här gäller? Det synes i varje fall mig vara förnuftigt.

Utskottet säger i sista stycket, att det icke ankommer på Kungl. Maj:t att besluta angående ersättning för tågöverkörda renar. Det kan väl vara riktigt ur viss synpunkt, men det är inte hela sanningen. Efter besvär över järnvägsstyrelsens beslut kan väl i alla fall frågan komma under Kungl. Maj:ts prövning.

Vad jag vill säga med detta är, herr talman, att det är högst motbjudande för

rättskänslan, att en grupp människor skall utsättas för avsevärda ekonomiska förluster. Kontakterna med Svenska samernas riksförbund angående ersättning för dödade renar redovisas i utskottets recit, men man får inte veta vad motparten ansåg skäligt, bara vad SJ fastställt. I statsliggaren anges de värden, som utges för rovdjursrivna renar. Där åsattes t. ex. hanren ett värde av 230 kronor, men om ett liknande kreatur dödats av tåg blir värdet 140 kronor. Är inte den sistes död lika förnedrande eller lika ärofull som den förstes? Skall han åsamka sin ägare större förlust därför att SJ blir exekutor? Jag anser att anledning saknas att ersätta tågöverkörda renar med lägre belopp än rovdjursrivna.

Herr talman! Jag har svårt att komma ifrån, när jag närmare studerar denna fråga, att kronan skaffat sig och utövar ett långt gående förmynderi över samerna i fråga om deras rättigheter till land och vatten. Det kan inte vara riktigt att staten för talan både för och emot dem, avgör tvister och bestämmer ersättningar rent administrativt. Detta unika förmynderskap tycker jag inte är riktigt. Det var närmast detta som gjorde att jag ville säga ett par ord till utskottsutlåtandet.

Nu låter utskottet oss få veta, att Kungl. Maj:t beslutat tillsätta en utredning för frågor om rennäringen och att i samband därmed även den administrativa organisationen skall undersökas. Jag hoppas då att den part, som här är huvudintressenten, får plats i utredningen.

Jag har också anledning att säga att utskottets utlåtande totalt är mycket positivt.

Herr talman! Jag har intet yrkande. Utskottets skrivning inger mycket goda förhoppningar om att vi snart får uppleva en lösning på de problem vi aktualiserat i motionen. Jag anser att det finns all anledning att ha ögonen på och följa denna fråga även i fortsättningen.

Åtgärder för att förebygga att renar överköres av tåg

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Det var ett mycket patetiskt anförande herr Gustafsson i Borås höll. Jag skulle tro att herr Gustafsson liksom jag är relativt okunnig i dessa frågor. Egentligen skulle vi låta representanter för norrlandsbänken yttra sig. De har yttrat sig i utskottet, och vi fick en ganska god inblick i hur delade meningarna är om vilket medel som är verksamt för att hålla undan renarna från banan och avliva dem, om de blir skadade. I Västerbotten var man mindre krigisk och ville inte ha skjutvapen. I Norrbotten ville man ha skjutvapen. Samerna ville ta till kniven. Uppfattningarna var olika efter sed och folklynne på olika håll.

Vi fick emellertid klart för oss att de problem herr Gustafsson här tagit upp är ganska väl kända av dem som har att göra med dem och att man på allt sätt försökt lösa problemen praktiskt. Man har försökt skrämja bort renarna från banan genom att låta varmluft strömma ut när tåget kommer, genom att ha signaler som påminner om vargarnas tjut, genom att ha starka strålkastare, genom att lägga ut salt på betet så att renarna skall hålla sig undan. Jag har kanske glömt något av allt det intressanta som sagts i denna fråga av dem som lämnat yttranden.

Det står väl i alla fall klart att herr Gustafsson inte heller har någon lösning. Vad han sagt i upprörda tonfall är en del av vad vi fått höra från annat håll — det står i yttrandena över motionen. Varför skall man då här tala som om man komme med något nytt? Jag tycker inte att innehållet i vare sig motionen eller vad som sagts efteråt motsvarar den upprörda tonen och känslan av att man vill väcka Sveriges folk.

Man har gjort en del för att sätta sig in i dessa frågor. Man har fått ett visst anslag från länsstyrelsen i Västerbotten för att uppföra stängsel, och man har satt upp stängsel vid en handel där det tidigare var stråk över järnvägen för

renarna. Men det är en ganska stor olycka om man har stängsel på långa sträckor och får in renarna innanför stängslet, ty då finns det ingen möjlighet för dem att komma undan. Det är också oerhört dyrt med ett stängsel på båda sidor om banan hela vägen. Därtill kommer att detta skulle vara ett verkligt hinder för rensköterna.

Det är alltså inte så enkelt. Inte ens 10 miljoner, som här sagts, skulle på något sätt lösa problemen. Då får man lita till de krafter som är engagerade och som tvingas ta ställning undan för undan. Man får väl använda slaktmask eller kniv beroende på vilken metod man tror på. Man får vidare lita till den mer vetenskapliga utredning som Kungl. Maj:t beslutat sätta i gång, där man skall sträva efter att rationalisera renskötseln så att man i mindre utsträckning får problem av denna art.

Vi har tyckt det vara intressant att få de insikter som herr Gustafsson redan hade, och vi hade ingenting emot att få motionen. Men vi har kommit till den slutsatsen, att riksdagen inte har någonting att lära dem som redan arbetar med dessa frågor. De har beslutat att ännu mer intressera sig för dessa problem, och det har de gjort innan denna motion kom.

Med detta ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp):

Herr talman! Jag har ingen anledning att här polemisera mot fru Eriksson i Stockholm, eftersom utskottets utlåtande ju är ganska positivt. Men fru Eriksson sade att jag talade mycket patetiskt, liksom om det skulle vara något fel. Jag tycker tvärtom att det är roligt med människor som kan bli litet upprörda. Det visar ju att själen inte är helt bottenfrusen utan att det rör sig litet inombords.

Av utskottets utlåtande framgår att SJ för järnvägsanläggningen Kiruna—Svappavaara har gått in för att anordna

Utvidgade reserabatter för folkpensionärer m. fl.

stängsel. Kräver inte logiken då att man vidtar samma åtgärd på de bandelar som här är aktuella?

Sedan finns det också en grupp människor, som kan betraktas som sakkunniga i detta fall, nämligen medlemmarna i Svenska samernas riksförbund. Därifrån säger man i utskottets recit bl. a. att stängsel på banans båda sidor torde vara den enda åtgärd som löser frågan. Jag tycker också att eftersom det här är en fråga som rör människor vilka år efter år får vidkännas ganska stora förluster, så bör vi se till att de får skälig ersättning. Det är ändå mellan 10 000 och 11 000 renar som dödas under fem år. Tänk om 10 500 skånska kor hade blivit ihjälkörda i stället! Vad hade man gjort då? Men när det gäller renar så passerar hela frågan snabbt förbi utan att någon blir upprörd.

Jag tycker att hela denna sak är värd att man blir litet känslomässigt upprörd. Jag har försökt att noggrant gå igenom alla de handlingar jag fått i ärendet och som är redovisade i motionen, och jag tycker som sagt att frågan är värd uppmärksamhet.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 17**Utvidgade reserabatter för folkpensionärer m. fl.**

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 9, i anledning av väckta motioner om utvidgade reserabatter för folkpensionärer m. fl., om utvidgning av statens järnvägars rabatter för folkpensionärer, angående buss- och flygresor för värnpliktiga och angående statens järnvägars rabattresor för studerande, militärer och pensionärer.

I följande till allmänna beredningsutskottet hänvisade motioner hade hemställts:

1) i de likalydande motionerna I: 30 av herrar *Harry Carlsson* och *Erik Filip*

Petersson och II: 37 av herr *Carlsson* i Huskvarna m. fl. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t med järnvägsstyrelsen och postverket upptog överläggningar i syfte att utvidga folkpensionärsrabatterna i vad gällde dels giltighetstiden för rabatterna och dels resekategorierna samt med syfte att rabatt vid SJ:s och postverkets busslinjer också infördes;

2) i de likalydande motionerna I: 91 av herr *Per Jacobsson* och II: 116 av herr *Löfroth* att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att överläggningar med järnvägsstyrelsen skedde i syfte att undersöka möjligheterna att utvidga tillämpningsområdet för 67-kortet till att omfatta även resor som företogs i första klass på järnväg;

3) i de likalydande motionerna I: 637 av herr *Sveningsson* och II: 782 av fröken *Wetterström* att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte uttala, att Kungl. Maj:t ville bemyndiga järnvägsstyrelsen att ändra bestämmelserna om rabattresor för ålderspensionärer så att dessa även finge gälla för förtidspensionärer samt att rabattsystemet för samtliga pensionärer måtte gälla även SJ:s busslinjer;

4) i motion II: 781 av herr *Wennerfors* att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville uttala, att Kungl. Maj:t måtte bemyndiga järnvägsstyrelsen att ändra bestämmelserna om rabattresa för studerande, militärer och folkpensionärer, så att rabattkortet även finge gälla vid SJ:s busslinjer;

5) i de likalydande motionerna I: 635 av herr *Sundin* och II: 762 av herrar *Fälldin* och *Boo* att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om åtgärder i syfte att bereda samtliga värnpliktiga möjlighet att i fråga om bussresor åtnjuta samma förmåner som vid järnvägsresor samt att bereda sådana värnpliktiga som tjänstgjorde på stort avstånd från sin hemort möjlighet att åtnjuta sådana förmåner i fråga om flygresor; samt

Utvidgade reserabatter för folkpensionärer m. fl.

6) i motion II: 775 av herr *Holmberg m. fl.* att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhölle om förslag avseende en utsträckning av reserabatteringen vid SJ för folkpensionärer och förtidspensionerade folkpensionärer till att gälla året om och att finansieringen skedde på sätt i motionen angivits.

Utskottet hemställde, att

1) de likalydande motionerna I: 30 och II: 37,

2) de likalydande motionerna I: 91 och II: 116,

3) de likalydande motionerna I: 637 och II: 782,

4) motionen II: 781,

5) de likalydande motionerna I: 635 och II: 762, samt

6) motionen II: 775
icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Svanström, Carlsson* i Huskvarna, *Börjesson* i Glömminge och *Hylander*, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motioner, I: 30 och II: 37, I: 91 och II: 116, I: 637 och II: 782, II: 781, I: 635 och II: 762 samt II: 775, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om översyn och förslag rörande reserabatter för studerande, värnpliktiga och pensionärer.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr CARLSSON i Huskvarna (fp):

Herr talman! Trots den sena timmen ber jag att få säga några ord i denna fråga, som har varit uppe flera gånger tidigare här i riksdagen.

I år har man i allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 9 sammanfört en rad motioner, som gäller rabatter på statens järnvägar för folkpensionärer, militärer och studerande samt pensionsrabatter i första klass samt flyg. I den motion som jag närmast står för har vi föreslagit tre saker utöver vad

som nu gäller. Den första är en utvidgning av rese möjligheterna, den andra att rabattförmåner också skall utgå till förtidspensionerade och den tredje att rabatterna även skall gälla på bussarna.

Enligt nu gällande bestämmelser får man bara åka på rabattbiljett under vissa tider av året. Rabattförmånerna gäller nästan inte alls sommartid. Jag tror dock att sådana rabattresor med litet tillmötesgående från SJ skulle kunna tillåtas under hela året utom på helgdagar och under de stora helgerna. Sommartid kan undantag göras för lördag, söndag och måndag. Övriga dagar tror jag inte SJ har så många passagerare. Vi har därför i vår motion föreslagit att rabattresor skall få företagas från och med tisdag till och med fredag.

Vidare har vi föreslagit rabatter för de förtidspensionerade. Dessa får nu inte rabatt ens om de har hustrutillägg, utan sådan rabatt utgår endast om de fyllt 67 år.

Jag tycker att även gruppen förtidspensionärer bör ha denna rabattförmån både på tåg och bussar. Jag erkänner dock att det är lite svårare att ordna beträffande bussresorna. Man har prövat sådana rabatter i någon utsträckning i Norrland, och i något yttrande har det också sagts att man kommer att pröva systemet ytterligare där uppe.

Järnvägarna lägges nu ner på många håll. På Gotland och Öland finns ingen järnväg alls. Därför tycker jag att bättre rese möjligheter bör beredas de kategorier jag här talar för, och jag hoppas att den prövning av detta ärende som nu pågår skall resultera i sådana ökade möjligheter. Jag vet inte om det är opportunt att här jämföra med förhållandena i våra grannländer, som vi ju har så intim kontakt med.

I Norge finns s. k. honnörsbiljett. Åldersgränsen är 70 år. För äldre par, som reser tillsammans, gäller honnörsbiljetten om den ena fyllt 70 år. Invalider som har förtidspension samt blinda får också utnyttja honnörsbiljetten,

Utvidgade reserabatter för folkpensionärer m. fl.

och biljetten gäller vidare för båda när make eller maka till invalid reser tillsammans med denna.

Jag tycker detta är generöst. Förmånen är utsträckt till en grupp av människor som behöver komma ut och resa. Den gäller också så gott som hela året utom under de större helgerna.

Danska statsbanorna har en s. k. 65-årsbiljett. Systemet innebär att den som fyllt 65 år får resa på halv biljett. Denna biljett gäller också så gott som hela året. Jag skall inte gå närmare in på saken, men såvitt jag vet får från ingången av detta år också de som har förtidspension resa på halv biljett med danska statsbanorna. Danska staten subventionerar statsbanorna för inkomstbortfallet.

Denna väg har vi inte gått in på här i Sverige, men den vore kanske framkomlig även hos oss. För den som är förtidspensionerad, för den som är invalid eller för den som är blind är det ju en väsentlig förmån att kunna resa för en billig penning.

Jag tycker det är en åldringsvård så god som någon att se till att pensionärerna får komma ut och hälsa på sina släktingar. De har ofta tidigare i livet haft små möjligheter att se sig om, och det är angeläget att vidga rese-möjligheterna för dem när de blir pensionärer. Så länge de har hälsan vill de gärna ut och resa.

I Danmark gäller pensionärernas reseförmåner även första klass. Det kan ju bli bekymmer för ett par gamla som är ute och reser, om de inte får resa i samma sovvagnskupé — den ena kan behöva hjälp av den andra. Sådana detaljer har inte ringa betydelse. Statens järnvägar är väl inte så glada åt detaljer, men för de enskilda människorna spelar dessa stor roll. Det vore värdefullt om samma reseförmån kunde införas här i Sverige.

Jag förstår att fru Eriksson i Stockholm kommer att uppträda i debatten, och jag skall gärna erkänna att utskot-

tets skrivning är vad man brukar kalla välvillig — den är positiv i långa stycken. Men vi vet att en välvillig skrivning inte alltid ger resultat. Reservanterna — jag är en av dem — har därför begärt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhänga om översyn av hithörande bestämmelser.

Riktlinjerna för statens järnvägars trafikpolitik har visserligen fastlagts av riksdagen. Men riktlinjerna behöver inte vara så låsta, särskilt med tanke på att ett flertal områden berörs, utan jag tycker att regeringen bör se på frågan och eventuellt ge järnvägsstyrelsen några tips.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

I detta anförande instämde herr Löf-roth (fp).

Fru RENSTRÖM-INGENÄS (s):

Herr talman! Vi är några stycken här i kammaren som vid tidigare riksdagar motionerat om rabatter av SJ-resor. Jag vill bara i korthet erinra om att när riksdagen beslutat om nedläggande av vissa järnvägar så har i kammardebatterna lovat att nedläggandet inte skulle medföra någon försämring för dem som bor vid de nedlagda järnvägslinjerna. Men hur har det gått? Jo, de rabatter man förut hade möjlighet erhålla, när man reste med tåg, får man inte längre när man reser med de bussar som ersätter tågen.

Jag har fått upplysningen att den utredning SJ gjort visar att SJ ur lönsamhetssynpunkt inte kan ge samma rabatter åt bussresenärer som åt dem som har möjlighet att resa med tåg. Vi godtar också de principer för SJ:s trafikpolitik som fastlagts — SJ skall ju inte bestämma sin prissättning från någon annan utgångspunkt än den att verksamheten skall vara ekonomiskt lönsam. Men jag vill starkt understryka vikten av att staten ger de anslag som behövs för att samma rabatter skall kunna lämnas på nyinrättade busslinjer som

Utvidgade reserabatter för folkpensionärer m. fl.

dem som lämnats då tåg fanns att tillgå. Jag vill be kommunikationsministern att ta upp frågan till prövning och snarast möjligt framlägga förslag, så att de som bor vid de nedlagda järnvägarna återigen kan få de rabatter SJ tillämpar för tågresor.

I detta anförande instämde fru Johansson, fru Torbrink och fru Svensson (samtliga s).

Herr HOLMBERG (k):

Herr talman! Herr Carlsson i Huskvarna har redan nämnt att denna fråga behandlats många gånger, och det är riktigt. Det går visserligen trögt, men det blir för varje år ökad förståelse för pensionärernas krav på rabatterade resor även under sommaren. I fjol förelåg det utöver kommunisternas motion även ett förslag från högerhåll. Men det förekom ingen reservation till beredningsutskottets utlåtande, och när det kom till kritan gick högern ifrån sin egen motion.

Nu har frågan utvidgats till att gälla reseförmåner även för andra grupper än pensionärer och omfattar också kravet att vissa rabatterade resor skall få företagas även med andra transportmedel än järnvägar.

Såvitt man kan döma av utskottsutlåtandet vill högern inte heller i år gå med på några förbättrade resemöjligheter åt pensionärer, men i stället har andra borgerliga utskottsledamöter, vilka sade nej i fjol, nu tillstyrkt utredningsförslaget. Inom den kommunistiska gruppen, som har motionerat flera gånger i denna fråga, har vi naturligtvis inget att invända mot utvidgningen av frågan. Vi anser tvärtom att det är synnerligen berättigat att utvidga reserabatterna även till andra grupper.

Beträffande pensionärerna vidhåller utskottsmajoriteten sina argument från i fjol, och detta är minst sagt märkligt. Då anfördes nämligen som ett av de bärande argumenten mot detta förslag att man inte borde ålägga statens järn-

vägar uppgifter, som är av socialpolitiskt slag och alltså inte kan räknas till de företagsmässigt motiverade uppgifter, vilka SJ har att sköta. Men detta argument faller på det faktum, att riksdagen sedan dess har antagit riktlinjer för den statliga trafikpolitiken, vilka innebär att statens järnvägar skall få kostnadstäckning över statsbudgeten för utgifter av detta slag.

Det är troligt, att utskottet också vill upprepa sitt påstående från i fjol, att man inte bör belasta SJ-trafiken genom utökade pensionärsresor sommartid, eftersom gamla människor behöver mera hjälp än andra under sina resor. Detta var i alla händelser ett av de argument, som tydligen tillmättes stor betydelse av utskottets talesman vid fjolårets debatt.

Bortsett från att ett sådant resonemang i högsta grad är småaktigt, är det också rent sakligt tvivelaktigt. Just under sommartid kan nämligen de gamla som företar resor samordna dessa med semesterresor vilka deras yngre anförvanter företar under allmän semester-tid. På detta sätt kan pensionärerna få den hjälp de eventuellt behöver.

Över huvud taget tycker jag emellertid att alla de anförda svårigheter, som skulle omöjliggöra att tillgodose motionärernas önskemål, är konstruerade eller i varje fall starkt överdrivna.

Jag hemställer om bifall till reservationen.

Herr BÖRJESSON i Glömminge (cp):

Herr talman! Frågan om rabatteringen för vissa kategorier av resande berör i huvudsak sådana områden, i vilka järnvägarna nedlagts eller där det inte finns järnvägar. Det är inte bara här i riksdagen man framhållit att det inte skall ske någon försämring av trafikförhållandena när man lägger ned en järnväg. Det har när man hållit informationsmöten i bygderna om nedläggning av en järnväg varit regel, att SJ:s representanter tydligt och klart angi-

Utvidgade reserabatter för folkpensionärer m. fl.

vit att det inte skall ske någon försämring av trafikmöjligheterna. Man skall bara lägga om trafiken till landsvägs- trafik, men det skall i stort sett inte ske någon försämring.

Man har emellertid inte på detta område kunnat hålla sina löften, utan de kategorier av människor som har rätt att få rabatter på järnvägarna i landet i övrigt, har inte fått några rabatter i dessa bygder.

Motion II: 762 tar upp ytterligare ett område, nämligen rabatterade flygresor för värnpliktiga. Man tycker nog att även detta kunde vara befogat, och utskottet har också på denna punkt gjort en välvillig skrivning. Men som en föregående talare framhöll kommer man inte någon vart när det gäller rabatterna på flygresor och på resor med SJ:s bussar bara med en välvillig skrivning är efter år i utlåtandena. Jag anser att riksdagen mera kraftigt måste understryka och ta aktiv del i ett beslut för att förmå statens järnvägar att införa dessa rabatter i de områden av vårt land, där det nu saknas möjlighet att få sådana. Att enbart överlåta avgörandet i detta fall till trafikföretaget tror jag inte ger något resultat.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen av herr Svanström m. fl.

I detta anförande instämde herr *Wennerfors* (h).

Fru **ERIKSSON** i Stockholm (s):

Herr talman! Det här är ju herr Carlsons i Huskvarna speciella fråga, men i år har en mängd andra motionärer slagit följe med honom — det är inte mindre än sex motioner som varierar temat.

Två av motionerna innehåller nyheter. Detta gäller herr Löfroths motion, i vilken det begärs en utredning om rabattresor även i första klass, och det gäller även en centerpartimotion, vari yrkas rabatt för militärer vid flygresor.

Yrkandet om rabattresor i första klass tycker jag att det ligger mycket i, eftersom man och hustru inte kan resa tillsammans i en andraklass sovkupe, där det finns tre sovplatser. Att märka är att det här gäller pensionärer, och gamla människor behöver ofta hjälp av varandra för att kunna klara sig i en sovvagn. Det svar SJ har lämnat, att man vore villig att ytterligare öka komforten i andra klass visar, att SJ har missförstått denna motion — det är ju inte komforten det främst gäller utan möjligheten för man och hustru att åka tillsammans i sovvagn under en längre tågresä. Jag hoppas därför att SJ tar del av denna diskussion och kommer till insikt om vad motionärerna menar.

Ehuru jag alltså tycker att motionskravet är berättigat, har vi ändå inte kunnat tillstyrka motionen på annat sätt än att vi framfört ett önskemål till SJ om prövning av möjligheterna att tillgodose detta krav utan att göra avkall på de principer som riksdagen dragit upp för dess verksamhet.

Vad beträffar de värnpliktigas resor har SJ meddelat, att de värnpliktigas möjligheter att åtnjuta helt fria resor i fjol utökades. Det ankommer på SJ att utforma rabattförmåner. När det gäller den andra nyheten i årets motioner, d. v. s. förslaget om rabattresor med flyg, har Linjeflyg meddelat, att man för närvarande har en generell rabatt av 50 procent på det ordinarie enkelpriset. Förhandsreservation av plats kan dock icke göras. Linjeflyg säger vidare: »Utöver denna generella rabatt har värnpliktiga i uniform kunnat använda den militära tågrekvisitionen som dellikvid vid inköp av flygbiljett på samtliga LIN/SAS-linjer. För perioden gällande rabatter har härvid kunnat utnyttjas genom t. ex. airbus (tur & retur för enkelpriset).» — De möjligheter till rabattresor som begärs i motionen existerar alltså redan.

I övrigt måste svaret till herr Carlsson i Huskvarna liksom till de andra

Utvidgade reserabatter för folkpensionärer m. fl.

motionärerna bli detsamma som vi ständigt har kommit med — det är väl nu den tionde eller tolfte gången som dessa frågor varit uppe i motioner, interpellationer och enkla frågor. Vid alla dessa tillfällen har svaret blivit, att SJ har att rätta sig efter de trafikekonomiska principer som riksdagen har fastslagit. De tidigare gällande principerna fastslogs i höstas med en viss skärpning.

Det har vid flera tillfällen sagts att de förmåner som tillkommer en pensionär — detta gäller också förtidspensionärer — bör vara sådana att de inte dirigerar deras konsumtionsval. Vi bör inte ha några naturaförmåner för dem, utan vi bör förbättra deras ekonomiska standard så att de liksom andra får ett fritt konsumtionsval. I den mån SJ kan finna det ekonomiskt lönsamt att lämna rabatter till dessa grupper — både ålderspensionärer och förtidspensionärer — har vi naturligtvis ingenting att invända mot detta, men vi kan inte bedöma, om det är lönsamt eller inte för SJ.

När det gäller rabatten på busslinjerna har det tidigare i motioner från högerpartiet, centerpartiet samt i en motion av herr Carlsson i Huskvarna uttalats vissa önskemål. När vi tidigare har behandlat dessa motioner har det hemställts att man borde undersöka, huruvida det vore möjligt att tillämpa samma rabattsystem för busslinjer, och då särskilt med tanke på de busslinjer som har fått ersätta nedlagda bandelar.

Så sent som i november i fjol uppdrog Kungl. Maj:t åt kungl. järnvägsstyrelsen att göra en utredning om kostnaderna för sådana arrangemang och möjligheterna att ställa bussar till förfogande i tillräcklig omfattning. Att nu ytterligare, såsom reservanterna önskar, begära en sådan utredning är väl helt omöjligt. En sådan utredning är redan i gång, och denna utrednings resultat bör eventuellt kunna ligga till grund för ett beslut om att bussresor skall jäm-

ställas med järnvägsresor i fråga om rabattförmåner.

Beträffande skolungdomens reserabatter beslöt riksdagen häromåret hemställa, att denna fråga skulle särskilt prövas. Den överlämnades till studiesociala kommittén, som nu visserligen har slutfört sitt uppdrag i stort men som har sagt att en rad uppdrag som den haft skall överlämnas till någon annan kommitté. Den frågan ligger således fortfarande under utredning. Att nu begära en ny utredning är väl uteslutet.

Det är svårt att finna att det som sägs i reservationen har någon förnuftig grund. Reservanterna instämmer i de principer som i fjol drogs upp för SJ:s ekonomiska drift. Men samtidigt hemställer man att SJ inte skall följa dessa principer! Är det inte att bita sig i stjärten? Vad vill man egentligen? Vilket av önskemålen skall väga tyngst?

Mig förefaller det som om denna reservation vore ganska onödig och att det hade varit klokare om reservanterna hade följt de principer man tidigare beslutat sig för och instämt i utskottsmajoritetens yrkande om avslag på dessa motioner.

Jag ber att få instämma i de yrkanden som ställts av majoriteten i utskottet, nämligen om avslag på samtliga motioner.

Herr CARLSSON i Huskvarna (fp):

Herr talman! Det är riktigt som fru Eriksson säger att vi kommit igen många gånger. Men det har verkligen hänt någonting på detta område. 1962 löstes 113 000 67-kort, och förra året löstes det 116 155 sådana kort. Det är alltså rätt många som utnyttjar denna förmån. Om var och en av de pensionärer som löser ett 67-kort gör fyra tur och returesor, blir det åtskilliga resor. SJ hade också under 1962 en inkomst på 5,3 miljoner av pensionärsresor.

Jag glömde att säga i mitt föregående anförande att pensionärerna i Dan-

Anpassningsproblemen i arbetslivet

mark och Norge inte behöver lösa något kort för 10 kronor för att få rabatt på sina järnvägsresor.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Om vi jämför pensionärernas förmåner i de olika länderna i Norden, tror jag att vi skall finna att de rabattförmåner som man eventuellt kan ha i de andra nordiska länderna mycket väl uppvägs av de kontantförmåner som pensionärerna i Sverige har.

Det som herr Carlsson i Huskvarna säger har skett på detta område, det har skett utan att riksdagen kunnat påverka det. SJ har följt de principer som riksdagen dragit upp för den ekonomiska verksamheten. Inom den ramen har SJ prövat olika möjligheter att ge rabatter. Detta kan inte herr Carlsson i Huskvarna påverka, och riksdagen kan heller inte fatta något beslut i det avseendet som SJ behöver bry sig om.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Carlsson i Huskvarna begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteeringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarén bifaller allmänna beredningsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 9, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarén bifallit reservationen av herr Svanström m. fl.

Sedan kammaréns ledamöter härefter intagit sina platser och voteeringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppres-

ning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammaréns ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Carlsson i Huskvarna begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 109 ja och 80 nej, varjämte 15 av kammaréns ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammarén hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 18

Föredrogs vart efter annat allmänna beredningsutskottets utlåtanden:

nr 10, i anledning av väckta motioner om undersökning av boxningens skadeverkningar, och

nr 11, i anledning av väckt motion angående språkstudier i samband med arbete utomlands.

Kammarén biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 19**Anpassningsproblemen i arbetslivet**

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 12, i anledning av väckta motioner angående anpassningsproblemen i arbetslivet.

I de likalydande till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 48 av herr *Nyman* och II: 61 av herr *Westberg m. fl.* hemställdes att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om forskning i syfte att söka kartlägga förutsättningarna för en god arbetsanpassning till uppkommande förändringar i arbetssituationen.

Utskottet hemställde, att de likalydande motionerna I: 48 och II: 61 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr WESTBERG (fp):

Herr talman! I motionerna nr I: 48 och II: 61 och i allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 12 behandlas anpassningsproblemen i arbetslivet, som för varje år som går kräver allt större uppmärksamhet. Näringslivets utveckling och omställning till ändrade ekonomiska betingelser går i allt snabbare takt. Ändrade krav i fråga om tillverkningsmetoder och produktionsformer, men kanske särskilt den stora omflyttningen från en näringsgren till en annan och från en levnadsmiljö till en helt annan sådan medför utan tvivel betydande anpassningsproblem.

För den enskilde innebär en omflyttning en mycket genomgripande omställning såväl beträffande arbetet som levnadsförhållandena i allmänhet — det kan gälla omställning från ett yrke till ett annat och dessutom ofta från landsbygdsförhållanden till tätortsmiljö. Men även förändringarna inom ett och samma yrke, t. ex. den fortgående automatiseringen, är ofta av sådan storleksordning och karaktär, att de kan medföra inte oväsentliga anpassningsproblem.

Säkerligen vill ingen av oss hindra den utveckling, som är på gång inom näringslivet. Omställningen till förändrade ekonomiska betingelser är en nödvändig förutsättning för en fortsatt välförhållanden. Därom finns säkerligen inte några delade meningar. Men det är ytterst angeläget, att vi ser till att de människor som berörs av omställningsprocessen inte utsättes för onödiga svårigheter utan att anpassningen till förändringarna inom näringslivet och den aktuella arbetssituationen underlättas.

Hur anpassningsprocessen bäst skall främjas är enligt motionärernas mening en viktig samhällsfråga, vars successiva lösande är beroende av tillgången på kunskaper om de faktorer, som är av betydelse för anpassningsprocessens förlopp. Enligt min mening

Anpassningsproblemen i arbetslivet

har denna viktiga fråga inte blivit tillräckligt uppmärksammat. Våra kunskaper på området är alltför bristfälliga. Särskilt de socialpsykologiska faktorernas betydelse behöver kartläggas.

I det sammanhanget vill jag hänvisa till ett uttalande av chefen för läkarförbundets utrednings- och informationsbyrå, fil. lic. Bertil Gardell, som framhåller att vi vet alldeles för litet om förutsättningarna för en god arbetsanpassning på de nya arbetsplatser, som växer fram genom strukturrationalisering och teknisk utveckling, och att vi saknar tillräckliga kunskaper om individens attityder och anpassningsförmåga för att kunna administrera förändringarna på arbetsmarknaden på ett sådant sätt, att de blir godtagbara också ur den enskildes synpunkt.

Utskottet har för sin del ingalunda bestritt, att anpassningsproblemen inom arbetslivet bör uppmärksammas, men skjuter frågan ifrån sig under hänvisning till åtgärder, som redan är på gång och hävdar att något riksdagens initiativ i frågan för närvarande icke är erforderligt.

Låt oss ett ögonblick se på de två åtgärder, som utskottet åberopar.

Det gäller först ett betänkande, Aktuell arbetsforskning, resurser och önskemål, som avgivits av en subkommitté, tillsatt av statens medicinska forskningsråd.

Den som haft tillfälle att ta del av denna utredning kan konstatera, att den för det första till övervägande del gäller en kartläggning av behovet av arbetsforskning och att den för det andra främst tar sikte på frågor om arbetshygien och arbetsmedicin. Enligt utredningens mening är ett stort antal forskningsprojekt väl värda att understödjas. Utredningen visar det stora behov, som här föreligger. Utredningsbetänkandet kan enligt min mening inte utgöra något hinder för en beställning av det slag, som motionärerna föreslår.

Den andra åtgärden som utskottet

Åtgärder till förmån för rörelsehindrade

åberopar är att den kommitté, som har hand om avkastningen från riksbankens jubileumsfond, torde komma att föreslå, att fondmedlen i första hand skall gå till forskning, som syftar till ökad kännedom om samhällets funktioner och om människans reaktioner inför dess av tekniska, ekonomiska och sociala förändringar betingade utveckling.

Det är gott och väl om utskottets förhoppningar på denna punkt går i uppfyllelse, men de kan väl knappast tas som ett hinder för bifall till motionsyrkandet.

Enligt min mening innebär vad som av utskottet åberopas inte någon garanti för att de speciella problem, som motionärerna tagit upp, blir föremål för en ingående forskning. Utskottet utesluter inte heller för egen del möjligheten, att ett riksdagsinitiativ längre fram kan bli erforderligt. Då man vet hur snabbt den här berörda problematiken växer i styrka i takt med den tekniska utvecklingen och de radikala förändringar i fråga om arbetskrav, arbetsinnehåll och arbetsvillkor i övrigt som därav följer, måste det vara synnerligen angeläget att så snart som möjligt skapa möjligheter för en effektiv forskning på detta viktiga område.

Ett bifall till motionen skulle påskynda en sådan utveckling. Jag finner mig därför oförhindrad att yrka bifall till motion nr II: 61.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels också på bifall till motionerna I: 48 och II: 61; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 20**Åtgärder till förmån för rörelsehindrade**

Föredrogs allmänna beredningsutskot-

tets utlåtande nr 13, i anledning av väckta motioner om åtgärder till förmån för rörelsehindrade.

I de till allmänna beredningsutskottet hänvisade likalydande motionerna I: 32 av herr *Erik Filip Petersson m. fl.* och II: 40 av herr *Gustavsson i Alvesta m. fl.* hemställdes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhänga om skyndsamt utredning och förslag rörande svårt rörelsehindrade människors situation i samhället, särskilt avseende undervisningens utformning och möjligheterna av särskilda bostadsområden, i enlighet med vad som anförts i motionerna.

Utskottet hemställde, att de likalydande motionerna I: 32 och II: 40 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (cp):

Herr talman! Även om timmen är sen vågar jag ta tiden i anspråk en liten stund därför att jag anser att denna fråga är mycket väsentlig. Det yrkande som ställts i motionerna I: 32 och II: 40 går ut på att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhänga om skyndsamt utredning och förslag rörande svårt rörelsehindrade människors situation i samhället, särskilt avseende undervisningens utformning och möjligheterna av särskilda bostadsområden.

Utskottet säger sig hysa förståelse för motionens allmänna syfte att förbättra de handikappades villkor men anser att de anvisade vägarna inte är lämpliga för detta syfte. När jag läser vad utskottet säger, kan jag inte finna några väsentliga motiv för detta utskottets ställningstagande.

Motionerna tar upp två problem, dels lärarfrågan och dels bostadsfrågan.

Denna motion har varit på remiss och för att inga missförstånd beträffande motionens avsikter skall uppstå

vill jag framhålla, att motionens huvudsyfte är att åstadkomma drägliga livsbetingelser för de allra svårast invaliderade men normalt begåvade barn och ungdomar och en lösning på deras problem som kan följas upp allteftersom individerna blir äldre. Motionens tankegångar har, vågar jag säga, missuppfattats av bl. a. DVR, som tydligen hängt upp sig på beteckningen »handikappby».

Det »grundklientel» som motionen i första hand vill hjälpa är inte de individer som DVR har störst erfarenhet av, utan det gäller individer med nära nog total kroppslig hjälplöshet, individer som av samhället isolerats från omvärlden på ålderdomshem och kronikerhem. Det gäller människor, i fråga om vilka en rehabilitering gör liten effekt, människor vars arbetsförmåga måste bedömas som ytterst ringa men som ändå vill göra nytta. Några av dessa har möjlighet att verka intellektuellt genom t. ex. skriftställerier, men det går långsamt och måste ske under speciella former. Jag tänker i detta fall på t. ex. cerebral pares-individer av den typ den norska invaliden Rikke Steenbuch representerar, som givit ut en bok »Jag lever också». Jag tänker på människor med konstnärliga anlag men som är totalförlamade. Det finns sådana som målar med penslar i munnen etc. För dessa människor är ett ålderdomshem eller ett kronikerhem en katastrofal miljö. Det måste för dessa skapas en ny för dagen ej existerande miljötyp med starkt intellektuell anknytning. Dessa individer måste också få undervisning i vissa fall helst upp till akademisk nivå. Men skall detta kunna åstadkommas krävs säkerligen något annat arbete och andra tankebanor än som i vissa fall hittills varit gällande.

Om jag sedan anknyter till vad motionen säger i själva lärarfrågan, avser den bl. a. att ta vara på redan utbildade lärare, vilka genom t. ex. yttre olyckshändelser blivit rörelsehindrade,

Åtgärder till förmån för rörelsehindrade

kanske bundna till rullstol. Dessa skulle enligt förslaget ej behöva omskolas utan fortsätta med sitt gamla yrke, då handikappskolan för mycket svårt rörelsehindrade är så byggd att den passar läraren.

Naturligtvis är det här inte fråga om någon tvångsdirigering, som kanske antytts. Den som föredrar en omskolning skall naturligtvis få detta. Men jag tror att det finns erfarna lärare som tvingats sluta som pedagoger vid vanlig skola och som kan intresseras för att fortsätta sitt gamla yrke.

Med det förslag vi ställt i motionen menar vi att dessa intellektuella personer som är totalt hjälplösa bör få möjlighet till högre studier. Denna kunde ges av handikappade akademiker, som kommit bort ifrån den normala undervisningen. På detta sätt kunde kanske i vissa fall undervisningen bedrivas upp mot akademisk nivå inom en sådan internatskola. Att i dagens bristläge få tillräckligt med akademiskt utbildad personal för handikappskolan är att anse som ganska orealistiskt. När jag i motionen framhåller detta som en framkomlig väg, tänker jag på akademiker av den typ dr Brattgård i Göteborg representerar. Hans kamp för de rörelsehindrade ungdomarna har väckt beundran i hela vårt land.

När det sedan gäller det vi kallar »handikappbyar» kan sägas att dessa inte skall bli ett »de eländas hus, by eller stad» som DVR har sagt i ett yttrande. Tanken i motionen är att det skall bli intellektuella miljöer, som sjuder av livslust och framtidstro även för dessa personer, som kanske förut inte har men nu finner en tröst i tillvaron på ålderdomshem eller kronikerhem.

Vi fick ju en lektion i hur samhället hittills i vissa fall har ordnat det för detta klientel i ett TV-program den 13 mars 1964. Ett kronikerhem är verkligt ingen stimulerande miljö för en ung svårt handikappad, begåvad människa. När jag i motionen valde ordet

Åtgärder till förmån för rörelsehindrade

»by», berodde det på att jag tyckte att det var tilltalande rent språkligt. Jag får associationer till människor som verkar i ett samhälle, som råder över sitt öde och som frivilligt slagit sig ned på och bebor en plats. I De vanföras riksförbunds yttrande talar man om »invalidhotell». Den beteckningen är naturligtvis användbar, men ordet »hotell» ger associationer till fritid, tillfällig vistelse, främlingskap, inte till arbete.

Beträffande storleken av dessa invalidbyar vill jag med en gång säga, att vi inte har tänkt oss några jättestora bostadsområden, utan de skulle bestå av några enplanshus och vara avpassade för tjugo, trettio invånare. Det skulle alltså inte vara några jätteanläggningar, som man kanske har trott.

Det är nödvändigt att göra allt vad som kan göras på detta område, och jag tror att det skulle vara möjligt att pröva dessa vägar. Därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till motionerna I: 32 och II: 40.

I detta anförande instämde herrar *Börjesson* i Falköping och *Gomér* (båda cp).

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! När jag hörde herr Gustavssons i Alvesta anförande, tänkte jag, att detta inte föranleder något svar: jag tyckte att det var som en ursäkt för motionen, herr Gustavsson har tydligen inte menat så illa ändå — därför skall vi gå förbi det hela med tystnad. Motionen var skriven på ett sådant sätt att den nästan väckte pinsam undran både i utskottet och bland remissinstanserna. Det framhölls särskilt att de handikappade skulle vara betjänta av att få vara lärare för andra handikappade. Det sades också att det vore lämpligt att ha särskilda invalidbyar.

Båda dessa förslag går ju stick i stäv med de principer man nuförtiden vill tillämpa på detta område. Nu hör vi

att det inte var så illa menat. Men om herr Gustavsson helst ville ha detta osagt, förstår jag egentligen inte vad han yrkade bifall till, ty i övrigt innehöll motionen endast krav på utredningar i allmänhet, och de utredningar som nu pågår på olika områden sysslar, som remissinstanserna framhållit, med problemet i hela dess vidd.

Beträffande skolutbildningen för de handikappade återstår mycket att önska både när det gäller förskola, påbyggnad av grundskoleutbildningen samt yrkesutbildning. De handikappade bör också kunna bo bekvämt i närheten av skolan eller träningsverkstaden. Vi var ute och såg på ett alldeles nybyggt sådant ungdomshotell — eller vad man vill kalla det — där både handikappade och icke handikappade bodde. I fastigheten eller alldeles intill fanns möjlighet även för svårt rörelsehindrade ungdomar att få yrkesträning. Där fanns också vissa möjligheter till arbete, men avsikten var i första hand att de skulle bo där under utbildningstiden och sedan slussas ut i livet. Det kan inte råda några delade meningar om att det är detta som är bäst.

Det finns också de som är så svårt handikappade att de över huvud taget inte kan bo i vanliga bostäder eller ens finna någon familj som kan ta hand om dem. Att de skulle få en bättre tillvaro, om de sammanfördes i byar, tror jag inte på. Vore det inte lika bra att överge dessa tankar med en gång och i stället försöka följa de linjer som De vanföras riksförbund uttalat sig för, nämligen att utbildning, arbete och bostäder bör beredas de handikappade ute i samhället, bland andra människor. Jag vill starkt betona att inga hinder i onödan bör få resas för handikappade att gå olika utbildningsvägar därför att de inte kan uppvisa vanligt friskintyg. Både stat och kommun bör utbygga arbetsvärden så att den kan ägna mer tid åt dem som inte har full arbetsförmåga eller som bara kan utföra viss sorts

arbete. För dem som inte kan placeras på vanliga arbetsplatser bör vårdanstalterna förbättras. På många håll är dessa dåliga, ofta inrymda i flervåningshus från 1800-talet, där vi hyser barnen under hela deras uppväxttid. Det är blinda, döva, efterblivna och vanföra. Det finns oerhört mycket kvar att göra på själva anstaltsområdet. Även dem som varaktigt måste tas om hand bör vi ge en utbildning som är likvärdig den som andra skolbarn får — låt vara att skoltiden blir längre för de handikappade — och efter utbildningen bör vi försöka få ut dem på vanliga arbetsplatser.

Jag kan inte se att något enda av dessa önskemål kan förverkligas genom bifall till herr Gustavssons motion.

Vi i utskottet är givetvis lika angelägna som motionärerna om att snabbt förbättra utbildningsmöjligheterna för de handikappade.

Efter att ha besökt SVCK och efter att ha tagit del av yttranden av bl. a. de svårt handikappade själva, har vi funnit, att ingenting är att vinna med ett bifall till motionen. Vi har funnit det bäst att låta sittande utredningar arbeta ostört.

Med det anförda ber jag få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (cp):

Herr talman! Motionen rör problem för de svårast handikappade. Det är det som utskottet inte velat förstå. Det finns ingen anledning att be om ursäkt för det förslag som vi har framfört.

Utskottet vill göra gällande, att när det gäller dessa områden så är frågorna under utredning, det finns inte mer att göra.

I lördags läste jag i en tidningsartikel rörande handikappade barn och ungdomar, att två professorer, tre överläkare, en docent och en prosektor på fredagen uppvaktat statsrådet Sven Aspling och krävt att en utredning av de handikappade barnens och ungdoms

Åtgärder till förmån för rörelsehindrade

marnas medicinska och sociala vård och omhändertagande, skolutbildning, yrkesträning och utbildning samt framtida placering görs. Man hemställde att utredningen sedan framlägger en plan för hela landet samt att man prövar frågan om ändamålsenlig organisation när det gäller rehabiliteringen av barn och ungdom med såväl fysiskt som kombinerat mentalt-fysiskt handikapp.

Det finns alltså anledning att ytterligare titta på dessa frågor. Dessa krav stämmer mycket väl överens med vad vi begärt i motionen.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Utöver allmänna talesätt har man i motionen endast poängterat att handikappade bör utnyttjas som lärare för andra handikappade och att svårt handikappade bör sammanföras i invalidbyar. Vi vet, att detta väckt misstämning bland de handikappade. Det har vi sett bl. a. i deras tidning. Då är det väl inget skäl att framhärda. Har man inte velat såra dem, så är det bra. Låt oss vara nöjda med det!

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (cp):

Herr talman! Fru Eriksson talar om misstämning bland de handikappade. Förslaget är inget hugskott. Uppslaget till motionen fick jag av fadern till ett handikappat barn, som är omkring 12 år. Han har ingående diskuterat dessa frågeställningar med vederbörande föräldraförening. De vet nog också vad de talar om.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 32 och II: 40; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Gustavsson i Alvesta begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Avdrag för nedsatt skatteförmåga, m. m.

Den, som vill, att kammaren bifaller allmänna beredningsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 13, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit motionerna I: 32 och II: 40.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstat för ja-propositionen och att kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 21**Avdrag för nedsatt skatteförmåga, m. m.**

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 19 december 1963 dagtecknad, till bevillningsutskottet hänvisad proposition, nr 33, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370);

2) förordning angående ändrad lydelse av 9 § 2 mom. och 11 § 1 mom. förordningen den 26 juli 1947 (nr 576) om statlig inkomstskatt; samt

3) förordning angående ändrad lydelse av anvisningarna till 12 § förordningen den 16 maj 1958 (nr 295) om sjömansskatt.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes bl. a. följande.

I propositionen föreslås höjning vid inkomsttaxeringen av maximibeloppet

för extra avdrag för nedsatt skatteförmåga. Nuvarande högsta avdragsbelopp är 3 000 kr. Förslaget innebär i princip ett maximum för sådant avdrag på 4 500 kr. Avdrag med högre belopp skall dock kunna medges sådana barnfamiljer, vilkas inkomst understiger existensminimum.

Till utskottet hade hänvisats följande i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 651 av herr *Jonasson* och fru *Olsson* samt II: 792 av herrar *Boo* och *Larsson* i Borrbj;

2) de likalydande motionerna I: 652 av herr *Kaijser* och II: 794 av herr *Christenson* i Malmö m. fl.;

3) de likalydande motionerna I: 653 av herr *Eric Gustaf Peterson* m. fl. och II: 793 av herr *Carlsson* i Huskvarna m. fl., vari hemställts,

A. att riksdagen i samband med behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 33 måtte besluta

a) fastställa maximibeloppet för extra avdrag för nedsatt skatteförmåga till 5 000 kronor i stället för av finansministern föreslagna 4 500 kronor samt bemyndiga Kungl. Maj:t att låta utfärda avtrappningsregler för det extra avdraget i syfte att undgå eljest uppkommande hög marginals-katt vid avdragets övre gräns,

b) att kostnader föranledda av vård av närstående i hemmet skulle beaktas för rätt till särskilt avdrag,

c) att extra avdrag skulle kunna medgivas för större kostnader för läkarvård och medicin för arbetsförmågans upprätthållande, oavsett den skattskyldiges inkomst,

d) bemyndiga Kungl. Maj:t att utfärda bestämmelser i syfte att medge befrielse för obligatorisk folkpensions- och sjukförsäkringsavgift då extra avdrag för nedsatt skatteförmåga tillerkändes den skattskyldige enligt 50 § 2 mom. tredje stycket kommunalskattelagen; samt

B. att vederbörande utskott måtte utarbeta förslag till de författningstexter som erfordrades enligt yrkandena ovan;

4) motionen II:795 av fru Gunne, vari hemställts, »att riksdagen vid behandling av proposition nr 33 i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om utredning och förslag till 1965 års riksdag till sådana bestämmelser som mildrar de i motionen påtalade tröskelverkingarna».

Till behandling i detta sammanhang hade utskottet jämväl upptagit den vid riksdagens början väckta, till bevillningsutskottet hänvisade motionen II: 21 av herr Gustafsson i Borås, vari hemställts, att riksdagen måtte besluta att de jämlikt AFL utgående barntilläggen, invaliditetstilläggen och invaliditetssättningarna genom stadganden i anvisningarna till 19 § KL gjordes helt skattefria, samt att utskottet måtte föreslå för reformen erforderlig lagtext.

Utskottet hemställde,

A) att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 33 samt i anledning av motionen II: 21 av herr Gustafsson i Borås, antaga de vid propositionen fogade förslagen till

1) lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370);

2) förordning angående ändrad lydelse av 9 § 2 mom. och 11 § 1 mom. förordningen den 26 juli 1947 (nr 576) om statlig inkomstskatt; samt

3) förordning angående ändrad lydelse av anvisningarna till 12 § förordningen den 16 maj 1958 (nr 295) om sjömansskatt;

B) att följande motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 651 av herr Jonasson och fru Olsson samt II: 792 av herrar Boo och Larsson i Borås,

2) de likalydande motionerna I: 652 av herr Kaijser och II: 794 av herr Christenson i Malmö m. fl.,

3) de likalydande motionerna I: 653

Avdrag för nedsatt skatteförmåga, m. m.

av herr Eric Gustaf Peterson m. fl. och II: 793 av herr Carlsson i Huskvarna m. fl.,

4) motionen II: 21 av herr Gustafsson i Borås, ävensom

5) motionen II: 795 av fru Gunne, måtte, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet anfört och hemställt, av riksdagen lämnas utan åtgärd.

Reservationer hade avgivits

I) av herrar Stefanson, Elofsson, Billman, Vigelsbo, Enskog och Broberg, vilka ansett, att utskottet under A) bort hemställa,

att riksdagen — med förklarande att Kungl. Maj:ts proposition nr 33 icke kunnat av riksdagen oförändrad antagas samt med bifall till motionerna I: 653 av herr Eric Gustaf Peterson m. fl. och II: 793 av herr Carlsson i Huskvarna m. fl. i ifrågavarande del ävensom i anledning av motionen II: 21 av herr Gustafsson i Borås — måtte antaga de vid propositionen fogade författningsförslagen med de ändringar,

att 50 § 2 mom. andra stycket kommunalskattelagen erhöles i reservationen angiven lydelse,

samt att första stycket av punkt 2 av anvisningarna till 50 § samma lag erhöles i reservationen likaledes angiven lydelse;

II) av herrar Stefanson, Elofsson, Gösta Jacobsson, Billman, Enarsson, Magnusson i Borås, Vigelsbo, Enskog, Björkman och Broberg, vilka ansett, att utskottet under B) bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionerna I: 653 av herr Eric Gustaf Peterson m. fl. och II: 793 av herr Carlsson i Huskvarna m. fl. samt motionen II: 795 av fru Gunne måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anfört angående möjlighet till avdrag för läkar- och läkemedelskostnader vid långvarig sjukdom, angående utarbetande av sådana regler för avtrappningen av det extra avdraget, att annars uppkommande hård mar-

Avdrag för nedsatt skatteförmåga, m. m.

ginalbeskattning av mindre inkomst vid sidan av folkpension eller eljest vid stigande inkomst i berörda fall undvekes, samt angående befrielse från folkpensions- och sjukförsäkringsavgift i sådana fall som åsyftades i motionerna I: 653 och II: 793; ävensom

att de i ämnet föreliggande motionerna måtte, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad reservanterna anfört och hemställt, av riksdagen lämnas utan åtgärd;

III) av herr *Vigelsbo*, utan angivet yrkande.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr ENSKOG (fp):

Herr talman! Bevillningsutskottets betänkande nr 20 behandlar proposition nr 33 om höjning vid inkomsttaxeringen av maximibeloppet för extra avdrag vid nedsatt skatteförmåga från nuvarande 3 000 kronor till i princip ett maximum av 4 500 kronor. Barnfamiljer vilkas inkomst understiger existensminimum skall dock dessutom kunna medges ett avdrag om högst 1 000 kronor för varje barn. Detta förslag är enligt min mening ett steg i rätt riktning. Vissa justeringar borde dock ha gjorts för att förslaget skulle ha blivit ännu bättre. Jag skall peka på ett par sådana justeringar som föreslagits i några motioner väckta i anledning av propositionen. Dessa motioner har sedan medfört två reservationer mot majoritetens förslag i bevillningsutskottet.

Den första reservationen gäller folkpensionärerna. Den generella rätten till extra avdrag vid nedsatt skatteförmåga för folkpensionärer som har folkpensionen som enda kontanta inkomst har till syfte att möjliggöra att sådana folkpensionärer blir befriade från inkomstskatt. För att så skall kunna ske måste det tillåtna extra avdragets maximibelopp sättas så högt att det tillsammans med ortsavdraget minst täcker ålderspensionen, det kommunala bostadstill-

lägget och hustrutillägget. Det kommunala bostadstillägget kan i större städer uppgå till ganska stora belopp och hänsyn härtill bör givetvis tagas. För att inte de folkpensionärer som har en mindre extrainkomst vid sidan av pensionen skall drabbas av alltför hård marginalskatt — inkomsten kan ju dessutom medföra bortfall av inkomstprövade pensionsförmåner — bör det extra avdraget också täcka en viss marginal utöver pensionsförmånerna. Det i reservation I förordade maximibeloppet om 5 000 kronor synes mig vara bättre avvägt än det av utskottsmajoriteten förordade förslaget om 4 500 kronor.

Samma belopp, högst 5 000 kronor, bör också gälla för skattskyldig vilkens skatteförmåga under beskattningsåret varit väsentligt nedsatt till följd av långvarig sjukdom, olyckshändelse, ålderdom, underhåll av andra närstående än barn för vilka den skattskyldige fått allmänt barnbidrag eller annan jämförlik omständighet, vilket föreslås i reservation II.

De som drabbas av långvarig sjukdom men av sådan beskaffenhet att en kontinuerlig medicinsk behandling kan upprätthålla arbetsförmågan kan få mycket stora behandlingskostnader. Dessa kostnader betraktas i vissa fall i avdragshänseende som avdragsgilla vid taxeringen, men i andra fall har avdrag ej blivit godkända beroende på att inkomsten varit för hög. I ett fall, som jag känner till, uppgick kostnaderna till cirka 6 000 kronor och inkomsten till mellan 25 000 och 30 000 kronor. Avdrag beviljades inte. Enligt vad som anförts i utskottets skrivning har extra avdrag medgivits vid årsinkomster på 30 000—40 000 kronor under speciella omständigheter. Tillämpad praxis synes vara alltför restriktiv och man har tydligen olika bedömningsgrunder på olika håll. Om den medicinska behandlingen varit nödvändig för arbetsförmågans upprätthållande — och det var den i ovan relaterade fall — och har kostna-

Avdrag för nedsatt skatteförmåga, m. m.

derna varit betydande bör avdrag kunna komma i fråga inom ramen för det extra avdraget för nedsatt skatteförmåga.

Då riksskattenämnden väl kommer att utfärda nya anvisningar med åtföljande tabeller till ledning för taxeringsmyndigheterna efter det beslut som riksdagen nu kommer att fatta om det extra avdragets maximibelopp, är det synnerligen önskvärt att avtrappningen göres mindre snäv än för närvarande för att tröskelproblemet skall bli mindre kännbart. Härvid bör särskilt beaktas reduktionen av det kommunala bostadstillägget och hustrutillägget i samband med viss extrainkomst, som jag nyss talade om.

Till sist vill jag anföra att samma omständigheter, som ger rätt till avdrag vid väsentligt nedsatt skatteförmåga, också bör beaktas vid påförandet av de obligatoriska folkpensions- och sjukförsäkringsavgifterna. Jag skall inte anföra några exempel. Det finns särskilda yttranden till propositionen av överståthållarämbetet och länsstyrelsen i Västernorrlands län där detta förhållande beröres och jag ber därför att få hänvisa till propositionen.

Med det anförda ber jag att få yrka bifall till reservationerna I och II.

I detta anförande instämde herr Carlsson i Huskvarna (fp).

Herr MAGNUSSON i Borås (h):

Herr talman! I den föreliggande propositionen nr 33 föreslås en höjning av avdraget för existensminimum till 4 500 kronor. Dessutom föreslår finansministern i samband härmed att det införes en möjlighet till barnavdrag med 1 000 kronor för varje barn. Med hänsyn till att många familjer i detta samhälle har inkomster som i vissa fall inte uppgår till det belopp som här kan komma i fråga för avdrag, har jag för min del ansett att man inte kan gå utöver det belopp som Kungl. Maj:t här har föreslagit.

Detta förslag innebär att barnavdrag medges vid beskattningen för dem som kan åberopa existensminimum. Vi har redan tidigare barnavdrag vid beskattningen av de ensamstående föräldrarna. Jag har givetvis ingenting att erinra mot sådana avdrag. Nu är det bara att hoppas att man också fullföljer denna utveckling på ett sådant sätt, att vi även får barnavdrag vid beskattningen i alla andra fall. Därmed skulle riksdagen införa en ordning som skulle innebära att vi inte längre tar ut skatt där det inte föreligger någon skattekraft.

Jag har anslutit mig till reservation II. Det beror på att jag anser att man bör ta litet större hänsyn än för närvarande till sjukdom eller lyte som medför att vederbörande har större omkostnader för att över huvud taget kunna delta i förvärvslivet. För föräldrar vilkas barn drabbats av svårt lyte kan det innebära att de också har mycket stora kostnader. Det kan därför vara motiverat att man är något frikostigare i fråga om att bevilja extra skatteavdrag för sådana personer.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservation II och i övrigt till utskottets förslag.

Fru GUNNE (h):

Herr talman! Under årens lopp har min uppmärksamhet i stigande grad fästs vid angelägenheten av att till ett produktivt och meningsfullt liv återföra de människor som av en eller annan anledning befinner sig »i underkant» så att säga. Det är då inte märkvärdigt att jag med särskilt intresse observerat verkningarna av finansministerns förslag i proposition nr 33. I motion nr 795 har jag påpekat vissa tröskelverkningar som jag anser vara ytterst skadliga. De ifrågavarande familjernas tröskelproblem uppkommer framför allt därigenom, att finansministern för denna kategori familjer föreslår införandet av barnavdrag. I och för sig är den reformen riktig — felet är ju

Avdrag för nedsatt skatteförmåga, m. m.

att barnavdrag endast får åtnjutas i vissa situationer.

Utskottet erinrar om att finansministerns förslag har provisorisk karaktär och hänvisar till skatteutredningen. Trots detta gör utskottet flera principuttalanden, vilket jag finner högst anmärkningsvärt. Utskottet anser det bl. a. ofrånkomligt med olika regler vid löneavdrag för skatt och vid taxering. Utskottet hänvisar till att det finns en regel i uppbördsförordningen om att en arbetstagare »i fråga om källskatten kan komma i åtnjutande av extra avdrag som är högre än vad som i och för sig är betingat med hänsyn till existensminimum».

Vi skall se hur utskottets modell kommer att verka. Husfadern i en flerbarnsfamilj har under ett år tjänat 12 000 kronor. På grund härav har han åtnjutit existensminimieavdrag och avdrag vid taxering, i båda fallen så att någon skatt inte utgått. Nästa år lyckas han öka sin inkomst till 15 000 kronor. Existensminimum är fortfarande 12 000 kronor. För källskatteavdraget får arbetsgivaren nu ett besked om att av merinkomsten på 3 000 kronor får — låt oss säga endast — 1 200 kronor tagas i anspråk för skatteavdrag. Då det enligt utskottet är »ofrånkomligt» med annorlunda regler vid taxeringen skall motsvarande hänsyn inte tagas vid taxeringen. Detta medför att han *debiteras* skatt på 3 000 kronor. Han har själv betalat 1 200 kronor i källskatt, kvarskatten blir då 1 800 kronor.

För denna måste han hos den lokala skattemyndigheten söka ett s. k. förbehållsbelopp så att inte skatteavdrag göres från lönen för kvarskatten. (Ansökningsblanketterna för existensminimum och förbehållsbelopp är ofta ganska detaljrika beträffande familjens ekonomiska förhållanden.) Kvarskatten blir inte betald. Den kommer i restlängd. Och så börjar den skattskyldiges bekymmer med skatteexekutorn. Intill tre år efter förfallodagen kan införsel i

lön göras för uttagande av kvarskatt. Övriga indrivningsåtgärder kan pågå ytterligare två år. Avskrivning av skatten kan sedan ske om »den skattskyldiges utmätningsbara tillgångar för skattens gäldande och införsel i honom tillkommande avlöning, pension eller livränta enligt gällande bestämmelser icke kan åga rum». I detta avseende får det inte slarvas. Då anmärker riksdagens revisorer på indrivningsresultatet.

Vad den skattskyldige beträffar befinner han sig mitt inne i en serie av ansökningar, krav, krångel och — som han själv uppfattar det — förödmjukelser i en aldrig sinande ström. Om han ett år skulle lyckas komma upp i en ganska god inkomst kommer skatteexekutorn i enlighet med sin plikt och tar en stor del av inkomsten för skatter som är flera år gamla.

Utskottet anser som nämnts att det i viss mån är ofrånkomligt med olika regler vid löneavdrag för skatt och vid taxering. Uppfattningen är förvånande. Vi har väl ändå lämnat den tiden bakom oss då ett inkomstår betraktades som en enhet för sig och behandlades utan hänsyn till andra år. Vi har numera regler för förlustavdrag och ackumulerad inkomst. Vore det då så omöjligt att tänka sig att även i dessa fall hänsyn toges till tidigare års dåliga förtjänster?

De som verkligen känner till dessa problem och deras verkningar och alla de svårigheter som enskilda människor kan råka in i, det är kronokamrerarna och taxeringsnämndsordförandena. Vid remissbehandlingen av det föreliggande förslaget har också Föreningen Sveriges kronokamrerare och Taxeringsnämndsordförandenas riksförbund erinrat om tröskelproblemet och betonat behovet av avtrappningsbestämmelser som gör att den skattskyldige får behålla åtminstone någon del av marginalinkomsten.

Nu har vi lyckligtvis ett år på oss och problemet går att lösa — det är inte

fråga om någon omöjlighet. Men utskottet vill inte ens påpeka behovet av en utredning. Jag tror inte att riksdagen är likgiltig för de skattebetalare det här gäller. Jag konstaterar i varje fall med tacksamhet att mina synpunkter har tagits upp i reservation II. Reservanterna vill att utskottet skall ge till känna deras åsikter om vad man från riksskattenämnden bör utfärda för slags anvisningar. Jag är för min del som sagt tacksam för att reservanterna tagit upp problemet.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservation II.

Herr BRANDT (s):

Herr talman! Jag skall försöka fatta mig mycket kort, trots att det kunde finnas skäl att närmare ingå på det problem som fru Gunne talat om.

Denna proposition innebär som vi har hört att det extra avdraget höjs från 3 000 till 4 500 kronor. Motionärerna och reservanterna späder som vanligt — höll jag på att säga — på detta genom att yrka på en höjning till 5 000 kr, men det kan utskottet inte gå med på.

Alla de åtgärder som nu föreslås kan sägas vara ett provisorium i avvaktan på allmänna skatteberedningens utredning om ortsavdragens storlek och andra väsentliga frågor beträffande skattesystemet. Jag tror att vi kan vänta förslag i vår från skatteberedningen och att riksdagen kan fatta beslut nästa år. Då bör väl, som departementschefen framhåller, de föreslagna förbättringarna kunna godkännas för den korta tid som det är fråga om.

Jag ber kammarens ärade ledamöter observera att en ensamstående kvinna med tre barn kan erhålla ortsavdrag med 4 500 kronor plus avdrag för existensminimum med 4 500 kronor plus avdrag för barnen med 3 000 kronor. Det blir en summa på 12 000 kronor i avdrag. Om man mot detta exempel ställer de 1 300 000 människor som har högst

Avdrag för nedsatt skatteförmåga, m. m.

6 000 kronor i taxerad inkomst eller de 2,4 miljoner som har högst 12 000 kronor men inte får någon av dessa förmåner, förstår man att problemet inte är så enkelt som det görs gällande. Man kan inte komma ifrån att det behövs en rättvis avvägning.

I den andra reservationen föreslås att extra avdrag för läkarvårds- och medicinkostnad skall utgå oavsett vilken inkomst eller förmögenhetsställning vederbörande har. Det är ändå uppenbart, menar utskottet, att man måste ta hänsyn till den skattskyldiges ekonomiska ställning. Utskottsmajoriteten kan därför inte tillstyrka att avdrag medges oavsett inkomstens storlek. Nu tillämpas en inkomstgräns vid 25 000 kronor, men i vissa rättsfall har regeringsrätten och prövningsnämnden medgett avdrag upp till 30 000 eller 40 000 kronors inkomst. Möjligheter finns alltså att i speciella fall gå högre upp i inkomsterna. Det är klart att tillämpningen kan bli olika i de särskilda beskattningsnämnderna, eftersom fallen är så olikartade och bedömningen blir därefter.

Motionärerna tycks önska att avdragsrätten skall vara avhängig av om kostnaderna är nödvändiga för intäkternas förvärvande. Som reservanterna själva påpekar har denna regel iakttagits åtminstone i ett fall, då en valthornist fick rätt att göra avdrag för en tandbrygga av guld. Denna ansågs nämligen vara nödvändig för hans yrkesutövning och innebar följaktligen en kostnad för inkomstens förvärvande.

I anslutning till förslaget om ett maxiavdrag på 5 000 kronor framför reservanterna också det önskemålet att riksskattenämnden skall utfärda sådana regler, att avtrappningen av det extra avdraget göres mindre snäv för att inte en liten inkomst vid sidan av folkpensionen skall medföra en hård marginalbeskattning av denna extrainkomst.

De anvisningar, som riksskattenämnden förra året utfärdade, torde ha med-

Avdrag för nedsatt skatteförmåga, m. m.

fört större enhetlighet, i varje fall vid taxeringen. Men det återstår naturligtvis en del tröskelproblem. Om riksdagen antar den föreliggande propositionen, har riksskattenämnden att utfärda nya anvisningar och nämnden kommer då att i vissa avseenden beakta avtrappningsproblemet i större utsträckning än för närvarande.

Så kommer jag till den sak som fru Gunne talade om. Reservanterna önskar att riksskattenämnden även beaktar marginalskatteproblemet i de fall, då exempelvis en inkomsttagare ett år medgivits extra avdrag för nedsatt skatteförmåga och påföljande år drabbas av så hård marginals katt att hela merinkomsten försvinner i skatt, eftersom inkomsten under detta år är så stor att vederbörande inte kan påräkna något extra avdrag. Såsom jag förut sade skall jag inte vid denna sena timme närma mig ingå på dessa frågor, men jag vill framhålla att reglerna givetvis inte bör vara så beskaffade att arbetslusten avtrubbas genom att inkomstökningen bortfaller.

Detta har också beaktats i uppbördsförordningen. En arbetstagare kan sålunda få extra avdrag som är högre än hänsynen till existensminimum medger. Hänsyn kan alltså tas till annat än existensminimum. Men detta blir bara en temporär hjälp, eftersom vederbörande inte kan vid taxeringen definitivt erhålla det extra avdraget.

I detta sammanhang får man emellertid, herr talman — jag vill betona detta — beakta vad jag tidigare sagt om familjen som får avdrag på hela 12 000 kronor jämfört med övriga inkomsttagare liksom att det är fråga om en provisorisk lösning i avvaktan på allmänna skatteberedningens förslag. Vidare bör beaktas att huvuddelen av de skattedragare det här gäller ändå får en förbättring och att den föreslagna ordningen som sagt endast är temporär och avsedd att gälla under 1965. Såsom jag tidigare framhållit kan man räkna med

att skatteberedningens förslag framläggas i vår, och riksdagen kan sedan fatta ett beslut som träder i kraft vid årsskiftet 1965—1966.

Med hänsyn härtill borde riksdagen nu kunna nöja sig med den 50-procentiga förhöjning av avdraget som föreslås. Det kan inte heller vara rimligt att tillgripa en utredning för den korta period som återstår tills en provisorisk lösning kan åstadkommas.

Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets betänkande.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. A

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen I); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Enskog begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottet hemställan i mom. A) i utskottets betänkande nr 20, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen I) av herr Stefanson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Enskog begärde emellertid röst-räkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 133 ja och 65 nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. B

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen II); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Enskog begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i mom. B) i utskottets betänkande nr 20, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen II) av herr Stefanson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Enskog begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 102 ja och 99 nej.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Som tiden nu var långt framskriden beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta behandlingen av återstående på föredragningslistan upptagna ärenden till kammarens sammanträde fredagen den 10 innevarande april.

§ 22

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren, att statsutskottets utlåtanden

Avdrag för nedsatt skatteförmåga, m. m.

nr 6 och nr 8 skulle i angiven ordning uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden på kammarens föredragningslista för fredagen den 10 april.

§ 23

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från bevillningsutskottet:

nr 122, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m., jämte i ämnet väckt motion; och

från jordbruksutskottet:

nr 9, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1964/65 inom jordbruksdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner.

§ 24

Tillkännagavs, att följande Kungl. Maj:ts skrivelse och propositioner överlämnats till kammaren:

nr 84, med överlämnande av redogörelse från Nordiska rådets svenska delegation,

nr 130, med förslag till lag med särskilda bestämmelser rörande riksbankens sedelutgivning, m. m., och

nr 137, angående den statliga exportkreditgarantiverksamheten.

Nämnda skrivelse och propositioner bordlades.

§ 25

Anmälades en till herr talmannen under sammanträdet avlämnad motion nr 881, av fru *Ekendahl m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 115, angående ändrade grunder för den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen.

Denna motion bordlades.

§ 26

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 0.58 på natten.

In fidem
Sune K. Johansson